INSTITUTUL DE ISTORIE ȘI LIMBĂ DELA UNIVERSITATEA
REGELE CAROL AL II-LEA DIN CERNĂUȚI

Problema Ucraineană
în
Lumina Istoriei

de

ION I. NISTOR
Profesor Universitar
Membru al Academiei Române

CERNĂUȚI 1934.
Institutul de Arte grafice și Editură „Glasul Bucovinei“

INSTITUTUL DE ISTORIE ȘI LIMBĂ DELA UNIVERSITATEA
REGELE CAROL AL II-LEA DIN CERNĂUȚI

Problema Ucraineană
în
Lumina Istoriei

de

ION I. NISTOR
Profesor Universitar
Membru al Academiei Române

CERNĂUȚI 1934.
Institutul de Arte grafice și Editură „Glasul Bucovinei“

îndeajuns de cercetătorii străini cari s'au îndeletnicit cu istoria Ucrainţilor. In toată epoca căzăcească raporturile de buna vecinătate dintre Români şi Ucrainţi au fost cele mai sincere şi mai cordiale, întrucât graniţa Nistrului între cele două popoare n'a fost contestată de nimeni. Dimpotrivă, ea a fost recunoscută chiar prin acte oficiale ca săpată de însuşi bunul Dumnezeu. Cuvintele palatinului Braţlaviei că **„Inter nos et Valachiam ipse deus flumine Tyra dislimitavit"**, *au rămas să determine până astăzi con=diţiunile de prietenie şi bunăvecinătate dintre Români şi Ucrainţi.*

Revendicările teritoriale ale Ucrainţilor în Bucovina şi Basarabia au contribuit la înăsprirea relaţiunilor de tradiţională prietenie dintre aceste două neamuri. Disen=siunile dintre ambele popoare au sporit foarte mult în timpul războiului mondial, când Ucraina rusească ridică pretenţii asupra Basarabiei, iar cea austriacă asupra Bu=covinei, sau parte din ea. Atunci atât „Sfatul Ţării" din Chişinău, cât „Consiliul Naţional" din Cernăuţi, au pro=testat energic contra unor asemenea pretenţiuni nefondatei afirmându=se sus şi tare inalienabilile drepturi ale Moldove, asupra vechiului pământ românesc până la Nistru. Pro=testările acestea unanime determinară pe şeful misiunii ucrainene din Bucureşti să declare în numele guvernului său că Ucrainţii : **„consideră Nistrul ca frontieră definitivă între ambele ţări".** *Prin această declaraţie s'a pus baza unei înţelegeri trainice între cele două naţiuni vecine, pe care numai unii agitatori nesocotiţi încearcă să le tulbure prin uneltirile lor. Este însă în interesul poporului ucrainean să cultive cele mai amicale relaţiuni de prietenie cu Românii, pentru a fi siguri de concursul românesc în lupta ce o duc pentru cauza lor naţională.*

Unele capitole din lucrarea de faţă desvoltă rezul=tatele unor lucrări anterioare, altele însă, ca cel privitor la ctitoriile româneşti din Polonia şi Ucraina sau ca cele ce tratează evenimentele din timpul războiului mondial, aduc contribuţiuni noui la cunoaşterea relaţiunilor noastre cu Ucrainţii. Astăzi, când chestiunea ucraineană se agită aşa de mult, cred că o lucrare de sinteză, privitor la această problemă, poate să servească ca izvor de infor=maţie obiectivă pentru toţi aceia care se interesează de raporturile noastre cu Ucrainţii. Dar cartea poate fi cetită cu folos şi de către intelectualii ucraineni, cari doresc să cunoască simţimintele pe care neamul românesc le=a nutrit totdeauna faţă de poporul vecin. Am citat pasagii întregi din cronicari moldoveni pentru a atrage şi mai mult atenţiunea istoricilor ucraineni asupra acestor preţioase izvoare de informaţiune neutilizate de ajuns până acuma.

In anexă dau o serie de 23 acte privitoare la pro=blema ucraineană, pe care le=am adunat din arhivele cernăuţene şi din rapoartele confidenţiale asupra opera=ţiunilor militare din toamna anului 1918. Ele sunt menite să ilustreze mai bine frământările politice şi naţionale dela sfârşitul războiului mondial.

Cernăuţi, Octomvrie 1933.

ION I. NISTOR

I. Istoricul problemei ucrainene.

Răsboiul mondial din anii 1914—1918 a contribuit la resolvirea multor mari şi grele probleme politice şi naţionale, care veacuri întregi au împiedecat desvoltarea paşnică şi rodnică a naţiunilor europene. Conferinţa de pace dela Paris din 1918 a soluţionat, în mod trainic şi definitiv, chestiunea română, jugoslavă, cehoslovacă, poloneză, precum şi chestiunea aşa de grea şi complicată a naţiunilor baltice, cum sunt Litvanii, Estonii, Livonii, Finlandezii ş. a. Tot în urma răsboiului mondial s'a creat un nou şi stabil echilibru de forţe şi în Peninsula Balcanică, de unde în cursul multor decenii se ridicau nourii de furtună ce întunecau mereu orizontul politic al Europei. Până şi chestiunea Alsaciei-Lorenei a fost soluţionată şi astfel înlăturată pricina de ceartă şi duşmănie între cele două mari naţiuni continentale: Francezii şi Germanii.

Dar nici factorii determinanţi ai răsboiului mondial şi nici conferinţa de pace dela Paris n'au ajuns să se preocupe şi de *problema ucraineană*. Printr'un concurs fatal de împrejurări, această chestiune politică şi naţională, care dăinueşte şi continuă să preocupe spiritele, nu şi-a găsit încă soluţiunea ei. Resolvirea acestei mari şi grele probleme politice şi naţionale a rămas rezervată unui viitor mai mult sau mai puţin apropiat.

Ucrainţii luminaţi din toate părţile agită mereu chestiunea lor naţională şi reclamă imperios soluţionarea ei. Este datoria lor naţională să o facă şi nimeni nu le poate lua în nume de rău că agită o chestiune care îi interesează şi îi atinge aşa de aproape. Nu este însă mai puţin adevărat că şi naţiunile şi statele vecine cu Ucrainţii sunt datoare să urmărească de aproape desfăşurarea acestei probleme, contribuind după putinţă la resolvirea ei în mod just şi echitabil.

În deosebi noi Românii, vecini la Ceremuş şi Nistru cu Ucrainţii pe sute de chilometri, suntem datori să urmărim cu atenţiune evoluţia problemei în toate amănuntele ei. Şi aceasta cu atâta mai vârtos, cu cât desvoltarea istorică a adus cu sine ca o fracţiune din naţiunea ucraineană să sălăşluiască în hotarele României, şi anume în vechile pro=vincii moldoveneşti: Bucovina şi Basarabia, precum şi în Maramureş. De aceia nu ne poate fi indiferent felul în care urmează să fie soluţionată problema ucraineană. Iată deci motivele cari ne determină de a supune această problemă unei examinări istorice obiective spre a ajunge la concluzii practice pe care să se poată întemeia atitudinea noastră politică faţă de această mare şi importantă chestiune naţională.

Cercetătorul ucrainean Ştefan Rudnicki, în lucrarea sa asupra Ucrainei, se întreabă cu drept cuvânt: „Ce este Ucraina; unde îşi are aşezarea ei pe globul terestru această misterioasă ţară şi care=i sunt hotarele politice şi etno=grafice? Nu este cumva Ucraina o simplă noţiune geografică, iar Ucrainţii o ramură a poporului rus? Sau poate noţiunile Ucraina şi Ucrainţii nu sunt decât simple plăzmuiri deşarte ale fantaziei înfierbântate a câtor=va entuziaşti întârziaţi cari, inspirându=se dela un trecut glorios, se complac în viziunea unui viitor strălucit, confundând aparenţele cu realitatea?"[1]).

Aceste întrebări şi reflexiuni se impun şi cetitorului român, când aude pronunţându=se numele *Ucraina*, pe care nu=l găseşte însemnat pe nici o hartă şi în nici un atlas istoric sau geografic. Noi avem cunoştinţă de existenţa vechiului imperiu rusesc dela Kiew; noi avem ştire despre principatul vecin dela Halicz şi despre republica hatmă=nească a Cazacilor Zaporojeni, cu care voevozii noştri avură atâta de furcă; dar că atât vechile principate ruseşti din veacurile X—XIV, cât şi republica căzăcească n'ar fi fost decât vechile forme politice prin care ar fi trecut cândva Ucraina, râvnită astăzi de cărturarii ucraineni, aceasta rămâne a fi lămurit marelui public românesc prin lucrarea de faţă.

Apostolii ideiei naţionale ucrainene Kostomárow, Ku=lisch, Antonowycz, Drahomanow, Hruschewski şi alţii susţin, în operele lor, că Ucrainţii constitue o naţiune slavă aparte, deopotrivă cu Ruşii, Polonii, Cehoslovacii, Jugoslavii şi Bulgarii. Închegarea lor ca naţiune de sine stătătoare trebue căutată la începuturile evului mediu, ca şi închegarea naţiunii germane, franceze, engleze etc. Vechea organizaţiune de stat dela Kiew, după părerea lor, nu era decât o creaţiune ucraineană, contemporană cu Sfântul Imperiu Roman de na=ţiune germană, cu deosebirea numai că, în vremea ce procesul de desvoltare istorică în vestul şi centrul Europei s'a desfăşurat în mod continuu şi fără nici o întrerupere, desvoltarea politică şi naţională a poporului ucrainean ar fi suferit intermitenţe neaşteptate şi catastrofale. Năvălirea Mon=golilor în Europa a provocat prăbuşirea marelui principat ucrainean dela Kiew, în vremea ce principatul ucrainean dela Halicz căzu pradă atacurilor vehemente ale Polonezilor. Astfel vechile principate ucrainene dela Kiew şi Halicz pierdură neatârnarea lor şi ajunseră să fie înglobate în marele imperiu polono=litvan al Iagielonilor, ce se întindea dela Nipru până la Vistula şi dela Marea Baltică până în Carpaţii nordici.

Poporul ucrainean vegetă sub stăpânirea aceasta străină până la începutul secolului al XVII=lea, când la hotarul imperiului polono=litvan dinspre Tatari, se înjghebă, în baza vechilor tradiţiuni politice kievene, o mare „*Ucraină*", adică o *marcă de hotar*, că aceasta înseamnă în slavoneşte *Ucraina*. Descălicătorii acestei *mărci de graniţă* erau Cazacii neînfrânţi, cari începură să=şi revendice dela Poloni străvechile lor drepturi înstrăinate şi vechea lor neatârnare politică. Hatmanul nouii Ucraini, Bogdan Hmielnicki, gândindu=se la restaurarea vechiului imperiu dela Kiew, cristaliză organi=zaţia noului stat în jurul fortificaţiilor dela pragurile (slav. porogi) Niprului, numite *siciuri*, adică cuiburi, de unde republica întemeiată de dânsul primi numele de *republică zaporojană*, adică de dincolo de pragurile sau cataractele Niprului.

Dar nici aceste începuturi de restauraţie n'au ajuns la închegare deplină. Noua marcă de graniţă era tăiată în două

[1]) Stephan Rudnyčkyj, *Ukraina, Land und Volk* (trad. din ucraineşte), Viena 1916, pag. 165.

de apele Niprului şi cuprinsă între graniţele duor state mari şi puternice: Rusia la răsărit şi Polonia la apus. De aceia Ucraina căzăcească, cu toate sforţările eroice ale hatmanilor ei, nu isbuti să-şi dobândească neatârnarea faţă de Ruşi şi Poloni. Încercările Căzăcimei de a se sustrage cel puţin de sub supremaţia poloneză dădură greş.

După moartea lui Bogdan Hmielnicki, Rusia alimenta necontenit vrajba dintre polcovnicii şi hatmanii căzăceşti şi aţiţa mereu nemulţumirile celor săraci faţă de cei cu stare şi avere. În condiţiile acestea era firesc ca la fiecare nouă alegere de hatman, Ruşii moscoviţi să reducă mereu drepturile autonome ale Cazacilor, până ce, prin tratatul de pace dela Andrussov (1667), Ucraina fu tăiată în două prin apa Niprului: partea răsăriteană de pe malul stâng al fluviului trecu sub supremaţia rusească, iar partea de dincoace de Nipru rămase mai departe sub stăpânirea Polonezilor până la împărţirea regatului lor.

Încercarea hatmanului *Mazepa* de a redobândi neatârnarea Ucrainei orientale, cu ajutorul regelui Svediei Carol al XII-lea, eşuă lamentabil în urma înfrângerii dela Poltava (1709). Mazepa se refugiă cu aliatul său svedez pe pământul Moldovei, dar îşi găsi moartea la Galaţi, luând cu sine în mormânt şi independenţa republicei zaporojene. Ţarul învingător respectă demnitatea de hatman căzăcesc, dar cu caracter mai mult militar decât politic. Dar şi această urmă de autonomie căzăcească dispăru la 1764 sub împărăteasa Caterina a II-a. După răsboiul ruso-turc din 1768—1774, în baza tratatului dela Cuciug-Cainargi, Rusia îşi întinse hotarul împărăţiei până la Bug (1774). În anul următor căzură prin trădare în mânile Ruşilor şi ultimele siciuri zaporojene şi cu ele dispăru şi ultimul reazem al autonomiei căzăceşti.

Cu ocaziunea repetatelor împărţiri ale Poloniei, Ruşii întinseră stăpânirea lor asupra teritoriului ucrainean până la râul Zbrucz. Regiunea ucraineană de dincolo de acest râu, până la Leov şi Przemysl, fu încorporată Austriei habsburgice sub numele de *Galiţia şi Lodomeria*. Astfel restaurarea vechiului imperiu ucrainean dela Kiew nu s'a putut îndeplini sub forma republicei căzăceşti. La sfârşitul secolului al XVIII-lea teritoriul ucrainean rămase împărţit sub două stăpâniri străine, sub cea habsburgică în Galiţia şi sub cea rusească de dincolo de Zrbucz până în Caucaz. În condiţiunile acestea vitrige, naţiunea ucraineană a fost mereu stânjenită în desvoltarea ei firească; ea nu şi-a putut redobândi libertatea şi nici reface vechiul ei stat naţional. De aceia ea n'a putut ţine pas cu desvoltarea celorlalte naţiuni slave până în veacul al XIX-lea, când începu să se trezească la o nouă viaţă naţională şi politică.

Istoricii ucraineni susţin mai departe că Rusia, îndată ce înglobase în graniţele sale politice teritoriul ucrainean, începu să macine încetul cu încetul vechile tradiţii politice ucrainene, să dea pradă uitării amintirile lor naţionale din trecut şi să tindă din răsputeri la contopirea naţiunii ucrainene cu naţiunea rusă. Nobilimea şi cărturărimea ucraineană se rusifică. Boerimea mare şi mică, clerul înalt şi târgoveţii patricieni se contopiră cu pătura conducătoare rusă, întrucât nu se polonizaseră în timpul îndelungatei stăpâniri poloneze. Poporul de rând, secătuit de răsboae şi împuţinat în urma vânătoarelor neîntrerupte de robi din partea Tatarilor, căzuse în mizerie şi sărăcie. El aproape că nu mai ştia pe ce lume se găsia şi devenise incapabil de a se mai împotrivi. Aşa se părea că *„cauza ucraineană“* s'ar fi închis pentru totdeauna, dând câştig de cauză Polonezilor şi Ruşilor, cari susţineau sus şi tare că nu există Ucraină şi nici Ucraineni, ci numai Ruşi şi Polonezi.

Îndeosebi Ruşii, treziţi de Petru-cel-Mare la o nouă viaţă politică şi introduşi ca factor important în concertul popoarelor europene, începură să accentueze tot mai apăsat *„ideia de unitate a naţiunii ruse“*. În temeiul acestei idei, naţiunea rusă s'ar desface în *trei ramuri etnice* ale aceluiaşi popor şi anume: în ramura *velico-rusă*, ramura *malo-rusă* şi ramura *bielo-rusă*, adică în Ruşi-Mari, Ruşi-Mici şi Ruşi-Albi. Aceste trei ramuri etnice ar vorbi o limbă comună, unitară, diferenţiată doar prin mici variaţiuni dialectale şi coloraţiuni locale. Aşa fiind, limba literară *rusească* ar fi menită să devină mijlocul de înţelegere comună între aceste

trei ramuri ale aceluiaşi popor ca cele trei ramuri ale na-ţiunii jugoslave, adecă Sârbii, Croaţii şi Slovenii; sau cele două ramuri etnice ale naţiunii ceho-slovace, adecă Cehii şi Slovacii. În limba rusă ar urma să-şi exprime gândurile şi simţurile, ramurile tustrele. Datinele şi obiceiurile, istoria şi ştiinţa precum şi aspiraţiile politice în viitor, ar urma să fie tălmăcite numai în limba rusă, comună tuturor. Cu un cuvânt aşa zisa *limbă ucraineană* nu ar fi decât un *dialect* local al *limbii-mame* ruseşti.

Teoria asupra unităţii etnice şi culturale a poporului rus nu se opri la graniţele imperiului rusesc, ci ea găsi aprigi propovăduitori şi în rândurile conaţionalilor ruşi din Galiţia si chiar în Bucovina. În 1835 trecu în Galiţia slavistul rus *Mihai Pogodin*, care intră în relaţii cu anumite cercuri de intelectuali galiţieni, cu scopul mărturisit de a restabili *unitatea între Ruşi şi Ruteni*. Intervenţia armatelor ruseşti în Ungaria, în 1848, contribui mult la intensificarea propagandei ruseşti în Galiţia şi Bucovina, ambele provincii habsburgice prin care trecură armatele ruseşti în marşul lor spre Ungaria. În toiul acelei propagande se afirmă ideia că Rutenii din Galiţia, fraţi şi consângeni ai Ruşilor moscoviţi, n'ar avea nevoie de a-şi crea o literatură proprie *ruteană*, când li stă doară la îndemână literatura rusă aşa de bogată şi variată. La îndemnul lui Pogodin se strânsese în jurul istoricului Zubrycki un mănunchi de intelectuali ruteni cari, în entuziasmul lor pentru limba şi literatura rusă, îşi băteau joc de limba ruteană rustică, ca fiind o limbă a „văcarilor".

În 1866 apăru în organul Rutenilor rusofili „*Slowo*" din Leov un articol programatic, în care se susţinea că Rutenii şi Ruşii sunt acelaş popor şi că nici o deosebire n'ar exista între unii şi alţii. De aceia ar fi bine ca toţi să se folosească în scrisul lor de limba literară rusă. Organul rusofililor, numiţi şi „*Ruşi bătrâni*", continuă să propovăduească „*unitatea poporului rus din Carpaţi până în Camceatca*". Prestigiul de care Rusia se bucura în Europa, luptele ei seculare contra necredincioşilor turci şi tatari, intervenţia ei armată în Ungaria, literatura ei bogată precum şi inepuizabilele ei mijloace materiale, veniră toate în sprijinul

teoriei asupra unităţii panruse. La acestea se mai asociase şi faptul determinant: *puterea de stat*, care îngăduia Rusiei să recurgă la un întreg arsenal de mijloace pentru a-şi putea impune cu succes punctul său de vedere.

Dar afirmarea aşa de hotărîtă a ideiei de unitate naţională *panrusă* se izbi, pe la începutul veacului al XIX-lea, de conştiinţa naţională *ucraineană*, ce se trezise la o nouă viaţă. Dragostea romantică pentru popor ce se manifestase pe la 1820 mai ales în Germania, cuprinse şi pe intelectualii maloruşi, deşteptând în sufletul lor un viu interes pentru limba şi poezia populară, pentru vechile sale tradiţii naţionale. Studiile etnografice şi lingvistice, cercetarea datinilor şi obiceiurilor populare propăşiau pe zi ce merge. Rezultatele neaşteptate ale acestor îndeletniciri apropiau tot mai mult pe cărturari de popor şi făcură să dispară tot mai mult înstrăinarea de până atunci. Mulţimea, norodul ca păstrător al comorilor culturale strămoşeşti, deveni un obiect de studiu tot mai scump şi mai interesant pentru cărturărimea malorusă, crescută în tradiţiile rigide ale doctrinismului panrus. Oamenii luminaţi cari se ridicară din rândurile populaţiunii maloruse, studiind tot mai mult datinile, obiceiurile şi limba strămoşească, începură să-şi dea seama de deosebirea ce ar exista între aceste şi cele ruseşti. Pentru aprofunzirea acestor studii, ei începură să se organizeze în asociaţii literare, cu scopul vădit de a cultiva în prima linie folklorul malorus, care găsia expresie aşa de frumoasă în „*dumile*" (doinele) şi cântecele de vitejie.

Semnalul deşteptării veni dela Nipru, unde amintirea vieţii naţionale independente era încă vie la urmaşii Cazacilor Zaporojeni. La universitatea din Harkow, ce se înfiinţase pe vremea aceia, începură să fie cultivate aceste sentimente şi aspiraţii, fiindcă acolo interesul pentru poezia populară căzăcească era mai viu ca oriunde. Acolo apărură şi primele publicaţiuni folkloristice în dialectul malorus. Remarcabilă în privinţa aceasta este activitatea literară a lui *Iwan Kotlarewski* (1769—1839), tălmăcitorul în limba malorusă a „*Eneidei travestite*" de Scarron. Apariţia acestei traduceri marchează trezirea conştiinţei naţionale a Maloruşilor.

Petru Hulak-Artemowski, Grigore Kwitka Osnowjanenko şi *Ambrosie Metlinki*, au fost alţi trei scriitori cari au scris în limbagiul popular, punând baza literaturii maloruse. Aceasta se avântă repede la înălţimi încă neatinse, prin opera poetică a scriitorului *Taras Szewczenko*, care îi insuflă duh naţional. El deveni, prin creaţiunile sale şi îndeosebi prin poemul „*Kobzar*" (1840), expresia cea mai credincioasă a suferinţelor naţionale, a dorurilor politice neîmplinite şi a nădejdilor în viitor.

Împrospătarea şi cultivarea vechilor tradiţiuni eroice din vremea Cazacilor deşteptau în sufletele Maloruşilor dorul de libertate şi independenţă. Sub impulsul operei literare se trezi pela mijlocul secolului al XIX-lea şi *ideia politică malorusă*, susţinută de farmecul faptelor eroice şi de dorul de a redobândi libertatea căzăcească pierdută. Ideia aceasta a fost îmbrăţişată la 1848 de „*Frăţia Chiril şi Metodie*" din Kiew, înfiinţată de istoricul *Kostomarow*, şi etnograful *Kulisz*, din care făcea parte şi poetul Szewczenko. În curs de un an de zile asociaţia malorusă câştigase peste 100 de membri, cari, pe lângă îndeletnicirile lor literare şi folkloristice, se preocupau şi de problemele mari politice şi sociale. Revendicările politice ale membrilor frăţiei se concretizau în lupta pentru crearea unei mari *federaţiuni panslave* sub sceptrul ţarului rusesc, din care federaţiune urma să facă parte şi *republica malorusă autonomă*, cu o largă constituţie democratică, liberală, în care trebuia să fie inserată şi desfiinţarea iobăgiei.

Dar foarte curând mişcarea aceasta naţională şi politică fu suprimată de guvernul rusesc, care disolvă „Frăţia Chiril şi Metodie", urmări pe membri ei şi înrolă pe Szewczenko în armată, unde muri la Orenburg (1861). Prin 1862 propaganda malorusă fu reluată din nou şi susţinută de organul „*Osnowa*" pentru a fi curând iarăşi reprimată. In 1863 ministrul de interne Walujew decretă pur şi simplu că „o literatură malorusă n'a existat nici odată, nu există şi nici nu va exista".

La 1870 luă fiinţă la Kiew o nouă asociaţie malorusă „*Hromada*" ai cărei membri reîncepură opera de redeşteptare naţională, prin tratate şi studii literare, etnografice şi folkloristice. Prin cursurile de popularizare ei propagau ideia autonomiei politice în mod mai pregnant şi mai radical decât membri „Frăţiei Chiril şi Metodie". Dar şi mişcarea aceasta fu urmărită de guvernul rusesc şi suprimată cu desăvârşire. Prea mare era puterea imperiului rusesc ca o mişcare „*separatistă*", cum era socotită mişcarea malorusă, să nu fi putut fi înăduşită şi suprimată. Ucazul imperial din 1876 opri orice publicaţie în limba malorusă, afară de documente istorice şi opere beletristice, dar şi acestea cu ortografia rusă şi numai după ce vor fi trecut prin censură.

Mişcarea malorusă, stânjenită şi urmărită în Rusia, trecu în Austria unde găsi în Galiţia condiţiuni prielnice de desvoltare. Centrul de gravitaţie al mişcării fu transpus dela Kiew şi Harkow la *Leow*, capitala Galiţiei austriace. Populaţiunea malorusă de acolo apare în actele oficiale sub numele de *Ruteni*. Sub imboldul mişcării maloruse dela Nipru, se remarcă şi la Rutenii din Galiţia o mişare analogă, susţinută de tineretul ce-şi făcea studiile la seminarul unit din Leow. În fruntea noului curent se găsiau tinerii *Markian Szaszkiewicz, Iacov Holowacki* şi *Ivan Wagilowicz*, cari desvoltau o vastă propagandă pentru limba populară şi pentru tradiţia istorică a neamului lor [1]). In 1837 apăru la Pesta o colecţie de poezii populare rutene sub numele de „*Rusalka Dnistrowaja*" (Zina Nistrului), care avu pentru mişcarea literară ruteană dela Nistru aproape aceiaşi însemnătate ca şi „Eneida travestită" a lui Iwan Kotlarewski pentru Maloruşii dela Nipru. Canonicii rusofili dela Liow vedeau în colecţia aceasta de poezii populare o adevărată profanare a limbii ruseşti, iar guvernul austriac considera mişcarea ca o emanaţie a propagandei poloneze. De aceia „Rusalka Dniestrowaja" fu confiscată din ordinul autorităţilor de stat [2]), iar mişcarea tineretului condus de Szaszkiewicz suprimată şi în Galiţia până la 1848, când ea reînvià din nou sub înalta ocrotire a Casei de Habsburg.

1) Mem. Soc. Szewczenko, CV, p. 92—115; CVI, p. 77—134.
2) Mem. Soc. Szewczenko, CVIII, p. 117—139.

Habsburgii nu renunţară niciodată la politica lor imperialistă. Dorul lor de noui achiziţiuni teritoriale îi mâna mereu spre gurile Dunărei, de care într'o vreme se apropiară foarte mult prin ocuparea Ardealului (1691), prin cucerirea Banatului (1718) şi prin înglobarea vremelnică a Olteniei în imperiul austriac. Izgonirea Austriacilor din Oltenia (1739) rămase pentru diplomaţia habsburgică o indicaţie precisă, că stăruind în direcţia aceasta, drumul Austriei spre Marea Neagră era sortit să rămână pentru totdeauna închis.

Dar Casa de Habsburg nu se lăsa prin nemic abătută dela planurile şi aspiraţiile ei politice. Prin prada teritorială ridicată la împărţirea Poloniei (1772) şi prin răpirea Bucovinei (1774) dela Moldova, Habsburgii înţeleseră să-şi deschidă perspective noui de anexiuni teritoriale în Rusia. Pentru aducerea la îndeplinire a acestor fantastice planuri, Austria înţelese să se folosească de populaţia ruteană din Galiţia care, aparţinând bisericii catolice unite, se preta de minune pentru aceasta. Ba mai mult chiar, această populaţiune, deosebită prin limbă şi credinţă de naţiunea poloneză din Galiţia, putea fi veşnic folosită ca contrabalansă împotriva aspiraţiunilor naţionale ale Polonezilor. Cu acest îndoit scop, guvernele austriace dela 1848 încoace, se întreceau în dragostea şi solicitudinea lor pentru populaţiunea ruteană, spre a o aservi scopurilor lor politice.

Îndată după urcarea sa pe tron în 1848, împăratul Franz Josef trimise pe contele Franz Stadion ca guvernator general în Galiţia cu ordinul preciz de a se interesa de aproape de *problema ruteană*. Următor ordinului imperial, contele Stadion sosi la Leow, se interesă de aproape de protejaţii împăratului, de Ruteni, despre care se zice că ar fi fost numai atunci *„descoperiţi"* politiceşte de dânsul. Gândul lui Stadion era de a se folosi de mişcarea ruteană în lupta sa contra Polonezilor şi contra agitaţiunilor revoluţionare. În scopul acesta guvernatorul imperial îngădui Rutenilor de a se constitui în *„Holowna Rada Ruska"* sau *„Rada Świętojurka"*, Înaltul Sfat Rusesc sau Sfatul Sf. Gheorghe, pentru că din acest sfat făceau parte mai mulţi canonici dela catedrala unită a Sf. Gheorghe din Leow. Acest înalt consiliu naţional elaboră programul politic pentru Ruteni, ca făcând parte din *naţiunea ruteană*, ce numără 5 mil. de suflete, care trebuia să se desfacă şi de Poloni şi de Ruşi şi să formeze o provincie separată autonomă, cuprinzând Galiţia de Est, Rusia Subcarpatică şi *Bucovina*, cu limba ruteană în biscrică, în şcoală şi în serviciile publice" [1]). La cererea Inaltului Stat se crea la universitatea din Leow o catedră de literatură ruteană precum şi un organ de publicitate *„Zorja Halycka"* (Zorile Galiţiei).

In planul de reorganizare a Austriei pe bază federalistă propusă de Palacki, între cele 8 grupuri de popoare austriace se aminteşte şi de *naţiunea ruteană*, răspândită asupra Galiţiei şi *Bucovinei*.

La 1848 izbucni primul conflict între Rutenii din Galiţia şi Românii din Bucovina. La stăruinţa Românilor, în *constituanta austriacă dela Kremsir*, se puse chestiunea separării Bucovinei de Galiţia şi organizarea ei ca provincie autonomă. Contra acestui proiect se ridicară voci de protest din partea Rutenilor, cari revendicau cel puţin o parte din Bucovina pentru neamul lor. Rutenii cereau formarea unei provincii naţionale rutene, care să cuprindă Galiţia şi o parte din Bucovina. Contra acestei alipiri se ridicară Românii, combatând teza ruteană, ce era susţinută până şi de „Foaea Constituţională din Bohemia [2])".

În comisiunea constituţională se angajară desbateri foarte aprinse pe chestiunea aceasta. Teza românească a învins, graţie sprijinului preţios al reprezentanţilor polonezi cari în chestiunea aceasta erau alături de noi [3]). Atunci se primiră 4 cereri ucrainene din Bucovina, contra despărţirii de Galiţia, pe motivul că în caz de despărţire, ţăranii ar trebui să se supună boierescului, o temere neîntemeiată, findcă boierescul fusese desfiinţat atunci în toate provinciile

[1]) Ivan Krevečkyj, *Impărţirea Galiţiei*, (ucr.) în Memoriile Societăţii Szewczenko din Leow, 1910, XCIII—XCVI; cfr. Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte, I. p. 297 urm.

[2]) Ion I. Nistor, Românii şi Rutenii în Bucovina, Bucureşti, 1916, p. 145/6.

[3]) Anton Springer, *Protokolle des Verfassungs-Ausschusses im österreichischen Reichstage* 1848—1849; Lipsca, 1885, p. 348—350.

austriace. Una din cererile contra despărţirii era semnată numai de deputatul huţănesc Luchian Cobeliţă, originar din Câmpulungul Rusesc (Dolhopole). Cobeliţă fusese, după cât se vede, căştigat pentru mişcarea revoluţionară dela 1848. El era o fire revoluţionară, şi fusese condamnat încă în 1844 pentru resvrătire la închisoare şi bătaie. Când la 1848 izbucni revoluţia, el se puse în fruntea Huţanilor dela Răstoace şi Putila, convocă huţănimea în adunări sub cerul liber şi o aţiţă contra stăpânirii, făgăduindu-i în adunări nocturne la lumina lunei împărţirea pădurilor, împroprietărirea şi scutirea de robotă. El se ridică contra bisericii, cum se vede din raportul protopopului din Răstoace [1]). La alegerile pentru constituanta austriacă el reuşi să se aleagă deputat. În calitatea aceasta el îşi lăsă o barbă lungă, se prezentă în faţa poporului cu o decoraţie de general de brigadă şi instigă poporul credul amăgindu-l că ar fi primit împuternicire şi drepturi dela împărat, pe care le posedă în taşca şi lădiţa sa. G. Sion ni spune că Cobeliţă trecea între ai săi ca profet şi se bucura de încrederea obştească [2]). În realitate el stătea în legătură cu rebelii din Ungaria, fiind în solda Koşutiştilor contra Habsburgilor. În cele din urmă Cobeliţă a fost arestat, iar taşca şi cufărul confiscate şi deschise în Putila în faţa unei comisiuni care fixă într'un proces-verbal cele găsite. Acestea erau obiecte fără nici o importanţă, ca protocoale parlamentare, cereri, 5 tulpane pentru huţance, cutii etc. În Februarie 1849 Cobeliţă a fost găsit nevrednic de a face parte din parlament şi eliminat ca revoluţionar. El dispăru timp de un an în munţi la Huţanii săi şi fu prins numai în Aprilie 1850 când fu judecat şi achitat, dar oprit de a se mai arăta în mijlocul Huţanilor. Guvernul austriac îi aviză domiciliul forţat la Gura-Homorului, unde muri în cea mai neagră mizerie în 1851.

De altfel guvernul austriac observa faţă de Români aceiaşi politică ca şi faţă de Polonezi, căutând a face Rutenilor în Bucovina tot felul de concesiuni pe socoteala Românilor.

[1]) Raportul preotului I. Gribovschi către guvernatorul Bucovinei, vezi anexa No. 1; cfr. raportul către „Kreisamt“ din 14 Febr. 1849, şi procesele verbale asupra deschiderei oficiale a cufărului lui Cobeliţă, anexa No. 2.

[2]) Din *Suveniri contemporane*, Buc. 1888, p. 364, cfr. T. BALAN, *Lukian Kobelitza*, Cernăuţi, 1926.

Astfel vedem cum la populaţiunea malorusă din Galiţia se manifestau două curente naţionale opuse: curentul *panrus* care pornia dela ideia unităţii etnice a naţiunii ruse în ramificaţiile ei velicorusă, malorusă şi bielorusă, şi mişcarea separatistă *ruteană* sau ucraineană, care considera ramura malorusă ca o naţiune aparte cu limba şi literatura ei proprie şi cu crezul ei politic aparte. În Galiţia şi apoi şi în Bucovina aderenţii mişcării panruse erau numiţi *Ruteni bătrâni*, iar adepţii mişcării naţionale separatiste *Ruteni tineri*. Curentul pan-rus la Rutenii bătrâni primia sucurs moral şi material din Rusia, ca o contrapondere a curentului malorus, separatist. El prinsese rădăcini adânci şi în Rusia Subcarpatică sub îngrijirea avocatului Adolf Dobrjanski şi a nepoţilor săi Gerowski [1]). Congresul neoslav din Praga din 1908 dădu mişcării rusofile un nou avânt şi făcu să apară la Leow organul de propagandă: „*Prykarpatskaja Rus*“. Mişcarea aceasta prinse rădăcini şi în Bucovina unde era susţinută de societatea studenţească „*Karpath*“. În urmă se produse ruptura între Rutenii bătrâni şi Ruşii moscoviţi, bănuiţi că primiau ruble din Rusia pentru propagandă. Şeful rusofililor Dudykiewicz combătea pe Rutenii bătrâni, care refuzau de a se considera Ruşi veritabili, ci Maloruşi. La început, ambele mişcări îşi ţinea cumpăna. Cu vremea însă guvernul austriac, impresionat de tendinţele de expansiune ale imperiului rusesc, caută să găsească la *Rutenii tineri* un reazem contra tendinţelor cotropitoare ruseşti, şi de aceia îi luă sub înalta sa protecţiune.

Din punctul de vedere românesc însă ambele curente erau deopotrivă îndreptate contra noastră. *Rutenii bătrâni* visau o Rusie mare din Carpaţi până în Camceatca, cuprinzând în hotarele ei şi *Bucovina*, căci Basarabia se găsia deja cuprinsă în graniţele acestui imperiu. *Rutenii tineri*, la rândul lor, râvniau la înglobarea *Bucovinei* în *provincia autonomă ruteană*. Interesele superioare româneşti erau deci

[1]) I. CHMELAŘ, *Podkarpatska Rus*, Praga, 1923, unde E. Perfeckij dă o scurtă privire asupra istoriei Ruşilor subcarpatici, p. 88 urm.

atinse şi de o grupare şi de alta, căci ambele curente râv= niau la o parte din pământul nostru strămoşesc.

În 1868 Rutenii tineri înfiinţară asociaţia *„Proswita“* (Deşteptarea) cu scopul de a organiza o propagandă mai vie în popor, prin publicarea de scrieri populare, ma= nuale didactice etc. În 1874 guvernul austriac admise *limba ruteană* la liceul academic din Leow, pentru a lovi în limba rusă [1]).

Propaganda ce pornia dela asociaţia „Proswita“ caută debuşeuri şi în *Bucovina românească,* care fu inundată cu broşuri ucrainene. Aceasta dădu de gândit până şi guver= natorilor austriaci ai acestei provincii.

La 20 Mai 1877 guvernatorul Bucovinei Hieronymus Alesani primi un denunţ semnat de un oarecare Franz Smarczewicz, a cărui identitate însă n'a putut fi stabilită, că în rândurile studenţimii rutene domneşte o mare agitaţie naţio= nală şi că cu ajutorul ei s'ar răspândi în ţară mii de bro= şuri nihiliste [2]). Curând după aceia se primi dela direcţiu= nea poliţiei din Leov o notă prin care se arăta că din co= respondenţa elevului Ilie Kukuruza ar rezulta că răspândirea broşurilor de propagandă s'ar face de către studentul *Login Czarkiewicz* din Cernăuţi [3]). Şi de fapt la domiciliul lui Czarkiewicz s'a găsit un mare număr de broşuri diferite, care au fost încredinţate spre cercetare profesorului univer= sitar *Vasile Repta,* Mitropolitul Vladimir de mai târziu [4]). Profesorul de teologie Repta s'a achitat în mod conştiin= cios de însărcinarea ce i s'a dat, prezentând guvernatorului o dare de seamă amănunţită asupra acestor broşuri. Din raportul lui Repta aflăm că pomenitele broşuri fuseseră edi= tate parte în Rusia şi anume la Petersburg şi Kiew, parte în Austria şi anume la Leov, Viena, Colomeia şi Cer= năuţi. Cele mai multe din broşurile publicate în Austria s'au tipărit la îndemnul şi cu cheltuiala asociaţiei „Proswita“ din Leow. După felul lor, broşurile erau de cuprins re=

[1]) Polen, *Entwicklung und gegenwärtiger Zustand,* Bern, 1918, p. 898.
[2]) Denunţul lui Smarczewicz din 20 Mai 1877. Anexa No. 2.
[3]) Raportul direcţiei de poliţie din Leow, 23 Iunie 1877. Anexa No. 3.
[4]) Catalogul broşurilor. Anexa No. 4.

ligios, moral, economic, literar, istoric, social şi politic. Repta arată că broşurile acestea erau scrise cu mult suflet, dară şi cu mare iperzel şi multe exagerări. Din cauza aceasta ele cuprindeau şi multe părţi rele, fiindcă ele uşor ar putea fi rău înţelese şi răstălmăcite de cetitorii inculţi, cărora li se adresează. Broşurile cu conţinut istoric erau menite să deş= tepte conştiinţa naţională în sens panslavistic şi să afirme pretinsele drepturi istorice ale Rutenilor între altele şi asupra *Bucovinei.* Astfel în broşura: *„Glas către norod, şi în= deosebi către norodul rusesc din Bucovina“*, autorul, pro= babil un oarecare *Semaca* [1]), se adresează conaţionalilor săi cu cuvintele: „Să grijim, fraţilor iubiţi, din răsputeri ca să ne emancipăm de această mizerie, de această robie, în care am ajuns sub Turci şi sub *boerii noştri.* Să ne străduim, să ne cultivăm, să trăim în pace şi dragoste frăţească, căci noi Ruşii suntem cu toţii fraţi de sânge, fiii unei mame, a sfintei *Rusiei.* Să ne străduim şi să ne rugăm, şi milos= tivul D=zeu va face ca să fim iarăşi fericiţi, ca *ţara noastră ruteană Bucovina* să devină iarăşi bogată, şi atunci nimeni nu ne va mai putea strica, nimeni nu ne va face strâm= bătăţi şi nimeni nu ne va mai putea înşela, cum se face astăzi cu noi“ (p. 38). Iar continuând autorul declară: *„Noi suntem poporul cel mai numeros în Bucovina, noi sun= tem aci stăpâni în ţara noastră, iar toţi ceilalţi câţi au năvălit în ţara noastră să aibă respect de noi“* (pag. 19). Mai inducând şi alte exemple Vasile Repta încheia refe= ratul său cu următoarea concluzie: *„Acesta este spiritul şi tendinţa scrierilor pe care le=am examinat, dar apreciind părţile bune cuprinse în ele, nu pot să nu repet ceiace observasem mai sus, că ele, după modesta mea părere, ar putea să producă şi roade foarte stricăcioase“* [2]).

Iată deci care era părerea unuia dintre cei mai cumpătaţi intelectuali români din Bucovina, asupra *propagandei rutene,* ce începuse să se manifeste pe pământul sacru al Moldovei,

[1]) Acest Semaca pare să fie identic cu Ion Semaca, student în drept la Cer= năuţi, care în adresa sa din 28 Sept. 1875 cerea autorizaţia de a edita o revistă ucraineană „Lopata“ cu articole tălmăcite şi în limba română, franceză, germană şi polonă.
[2]) Raportul lui Vasile Repta asupra broşurilor confiscate. Anexa No. 5.

chiar în vremea când dorobanţul român sângera la Plevna pentru redobândirea independenţei României.

În Iulie 1877 guvernatorul Alesani trimise Ministerului de Interne din Viena un raport asupra acestei chestiuni în care găsim şi părerea sa asupra profesorului Vasile Repta [1]). Cazul studentului Czarkiewicz a fost deferit justiţiei. Procesul s'a judecat la 15 Ianuarie 1878 şi cu acea ocazie s'a stabilit că acuzatul fusese angajat de societatea „Proswita" din Leow cu desfacerea broşurilor. Czarkiewicz a fost achitat, fiind că statutul societăţii, aprobat la 14 Oct. 1876, îngăduia desfacerea de cărţi şi broşuri. Între cei ce cumpăraseră broşuri de acestea de propagandă găsim între alţii şi nume ca: Popowicz, Lukasiewicz, Makowiewicz, Lokusta, Tarnawski, Brendzan, Klem, Gregorowicz, Dolinski ş. a.

Sufletul mişcării panslaviste în Galiţia era în vremea aceea profesorul *Mihai Dragomanow*. Din raportul direcţiei de poliţie din Leow din 22 Iunie 1877, aflăm amănunte foarte interesante asupra activităţii acestui înfocat panslavist. El căută să găsească în Leow agenţi cari să grijească de publicarea broşurilor de propagandă, ce erau oprite în Rusia. Propaganda urma să se facă pe două căi, una pe calea îngăduită de lege, iar alta pe calea *conspirativă*. Scopul celei din urmă era să răspândească publicaţiile apărute la Geneva, dar oprite de cenzură, urmând ca broşurile acestea să poată intra în ţară, fie prin Germania, fie prin *România*. Secţiunea de propagandă din Geneva era condusă de agitatorul Tkaczow, care avea la îndemână o tipografie proprie, pentru tipărirea broşurilor de propagandă în limba rusă şi ruteană. În Galiţia Dragomanow umbla să constituie un comitet de 4—5 persoane de încredere, care să desvolte o aprigă propagandă în *Bucovina* şi în *Rusia Subcarpatică*. El credea îndeosebi că regiunea aceasta din urmă poate deveni un teren foarte bun pentru propaganda panslavistă. Emisarii propagandişti ar urma să călătorească

[1]) Raportul lui Alesani către Ministerul de Interne. Anexa No. 6.

pe jos. Sub pretextul că umblă să culeagă informaţiuni economice şi etnografice, precum şi cântece populare, ei să vină în atingere cu populaţia şi îndeosebi cu elevii din licee şi seminare şi să-i câştige pentru ideile lor. Unul dintre propagandiştii aceştia era publicistul *Iwan Franko*, originar din Bucovina, care fusese arestat la Leow. Numele celorlalţi nu erau încă cunoscute. Adresa lui Dragomanow pentru corespondenţa secretă era: „*Venezia, Marie Kober*" [1]). Un nou raport al direcţiei de poliţie din Leow cu data de 10 Aprilie 1878, insistă mai pe larg asupra activităţii agitatorice a lui Dragomanow, precum şi asupra rezultatului propagandei sale [2]).

Intelectualii galiţieni se îndeletniciră cu cultivarea limbii, cu fixarea gramaticei şi cu crearea unei literaturi naţionale maloruse. În locul organului „*Osnowa*" (Ideia), ce fusese oprit, Kulisz înfiinţă la Leow gazeta „*Prawda*" (Dreptatea), cu menirea de a deveni organul de legătură între toţi Maloruşii.

Încercările de a arunca valurile curentului naţional şi dincolo de Zbrucz, în Rusia, eşuau în faţa vigilenţei moscovite. Prin ucazul imperial din Mai 1876 se opri intrarea în Rusia pentru orice fel de publicaţiune în limba malorusă. În urma acestor măsuri drastice, mişcarea naţională malorusă primi un caracter pur cultural, fără nici o veleitate politică. Scrierile literare în limba malorusă ale lui Mihai Starycki, Iwan Lewicki şi Atanasie Rudczenko nu s'au putut ridica la înălţimile atinse de Szewczenko. Numai la 1881 s'au admis de cenzura rusească piese de teatru în limba malorusă.

În vreme ce mişcarea malorusă, cu revendicările ei politice şi naţionale, fusese înăbuşită în Rusia, ea se manifestă mai intensiv în Galiţia şi în *Bucovina*, unde guvernul austriac, din consideraţiuni politice mai înalte, nu-i punea nici o piedică în cale. La îndemnul lui Mihai Dragomanow, publiciştii Iwan Franko şi Mihai Pawlik înfiinţară în

[1]) Excerpt dintr'un raport al direcţiei de poliţie din Leow. Anexa No. 7.
[2]) Raportul lui Tustanowski către guvernatorul Bucovinei. Anexa No. 8.

Leow o grupare radicală, cu inclinațiuni socialiste, antecle-ricale și îndreptate împotriva oportuniștilor naționali.

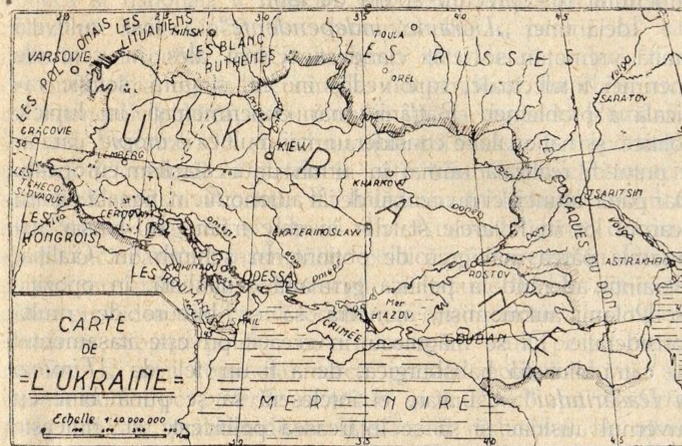
Un nou impuls primi mișcarea națională din partea lui *Mihail Hruszewski*, care în 1894 se mută dela Kiew la Leow ca profesor la universitate și unde izbuti să creeze un nou partid politic, *național-democrat*, cu revendicări naționale foarte pronunțate. În programul noului partid se concretizară revendicările politice ale Rutenilor astfel: „Noi cerem ca teritoriul locuit de Ruteni în Austria să formeze o provincie aparte și unitară, cu o largă autonomie în sensul adminis-trativ și legislativ. Noi cerem ca Galiția să fie împărțită în două, în așa fel ca partea ruteană să fie unită cu *Bucovina* într'o provincie națională unitară, care să aibă o administrație provincială proprie și o dietă națională deosebită".

Noua grupare politică reclamă pentru națiunea lor nu-mele de *„Ucrainții"*, în loc de Ruteni sau Maloruși, cum se numiau ei până atunci. Noua numire a fost combătută multă vreme de Rutenii bătrâni, până ce ea, cu toate acestea, s'a impus în cele din urmă. Astfel *școala istorică galițiană*, creată de Hruszewski, cuprindea sub numele de *Ucraina* întreg teritoriul locuit de Rutenii sau Malorușii din Austria și Rusia, iar aceștia la rândul lor se numiră *Ucrainți*.

Hruszewski înțelegea să pună bază noului stat ucrainean în Galiția orientală și *Bucovina*, unind aceste provincii într'o *Ucraină Mică*, un fel de Piemont revendicativ pentru o *Ucraină Mare* până în Caucaz.

În năzuințele lor de a ajunge stăpânitori ai acestei *Ucraine Mari*, Habsburgii nu pregetară de a da tot con-cursul lor aspirațiunilor politice și naționale ale Ucrainților galițieni și *bucovineni*, provocând prin aceasta nenumărate conflicte diplomatice cu Rusia țaristă și zădărnicind înjghe-barea de relațiuni normale de prietenie și bună vecinătate între Austria și Rusia. Pentru atingerea scopurilor ei, Austria dedea mână liberă Ucrainților din Galiția și *Bucovina* să se întărească în aceste două provincii, și anume în Galiția pe socoteala Polonilor, iar în *Bucovina pe socoteala Ro-mânilor băștinași*. În scurtă vreme luară ființă în aceste două provincii mai multe școli secundare ucrainene, iar pe

lângă Universitățile din Leow și *Cernăuți* se înființară nu-meroase catedre pentru istoria, limba și literatura ucraineană. Societatea științifică și culturală Szewczenko din Leow se desvoltă într'o adevărată *Academie Ucraineană*, care nutria prin numeroasele ei publicații deșteptarea națională și cultu-rală a Ucrainților, tendințe de expansiune mai ales în Galiția

și *Bucovina*, dar și în Rusia țaristă, care nu ezită de a pune stavilă noului curent în hotarele ei. Astfel se desfășoară miș-carea și propaganda ucraineană pe teritoriul Austriei în Galiția și Bucovina până la 1905, când izbucni revoluția în Rusia.

Îndată ce la 1905 dispărură în Rusia restricțiile prin promulgarea constituției, mișcarea ucraineană primi și acolo un nou avânt. Atunci Ucrainții din Rusia organizară și ei o societate *„Proswita"*, ca în Galiția, cu case de cetire, con-ferințe și publicații în idiomul lor. Spre deosebire de spiritul separatist ce domnia în Galiția și Bucovina, majoritatea cărturarilor ucraineni nutriau simțiminte rusești. Kostomarow și Kulisz susțineau mereu *unitatea* rusă, fiindcă după pă-rerea lor *„Rușii fără Ucrainți și Ucrainții fără Ruși n'ar putea trăi"*.

În prima „dumă" rusească, Ucrainții erau reprezentați prin țărani și preoți, care făceau parte din organizația reac= ționară așa numită „Suta Neagră". Nici vorbă nu era de un club separat ucrainean. Numai socialiștii mai îndrăzneau să amintească de Ucraina. Mișcarea ucraineană sepa= ratistă era considerată ca o *intrigă austriacă* contra unității imperiului rus, precum și era de fapt.

Ideia unei *„Ucraine independente"* a fost cultivată multă vreme în societăți clandestine, mai ales în cercurile tinerimei intelectuale, care vedea în ea singura soluție ra= dicală a problemei. Bătrânii mai experimentați în luptele politice și naționale o considerau mai mult ca o *utopie*, care ar fi putut fi realizată numai în urma unui cataclism european. Dar până atunci ei nu cereau decât autonomie națională pentru neamul lor în hotarele statelor în care trăiau. În Rusia au= tonomia părea mai greu de obținut. În schimb în Galiția, Ucrainții, aderând la politica germană centralistă, în opoziție cu Polonii autonomiști, ajunseră să se bucure de multă considerație. Ei se măguleau, în ceeace privește atașamentul lor către dinastia habsburgică, de a fi un fel de *„Tirolezi ai Răsăritului"*. Ca atare ei înțeleseră să se pună bine cu guvernul austriac și să se întărească politicește și etnicește în Galiția orientală și *Bucovina*, regiuni pentru care ei, dela 1900 încoace, nu lăsară să treacă nici un prilej fără să ceară autonomie națională în cadrul unei provincii de coroană aparte. O propagandă bine susținută în Galiția orientală și în Bucovina făcu ca ideaia acestei autonomii să prindă teren și să pregătească sufletele pentru înfăptuirea ei integrală.

Cataclismul european, ce se indică prin izbucnirea răsboiului mondial la 1914, uni pe tineri și bătrâni în jurul ideei unei mari *Ucraine* indepedente, care să se es= tindă din Carpați până în Caucaz. Sub protectoratul pute= rilor centrale luă ființă la Berlin în 1914 *„Asociația pentru liberarea Ucrainei"* de sub jugul moscovit și pentru des= facerea Ucrainei de Rusia și unirea ei cu Galiția într'un mare *imperiu ucrainean*. Refugiații ucraineni din Rusia, dar mai ales cei din Galiția, ocupată de trupele rusești, desvol= tară în cadrele acelei asociații o largă propagandă pentru

organizarea *Ucrainei Mari*, care urma să se ridice pe ruinele Rusei țariste mai ales în regiunile ei meridionale.

Realizarea acestui mare ideal politic nu avea din ca= pul locului șanse de reușită. Ideia statului ucrainean indepen= dent prinsese încât=va la Ucrainții din Galiția. La Ucrainții din Rusia însă ideia aceasta nu pătrunse încă în concepția politică și națională a maselor ortodoxe. Acolo ideia ucrai= neană nu ieșise încă din domeniul literar, pentru ca să intre în cel politic. Nici un grup de Ucrainți, deci nici cei din Galiția, nu se bucurau de independență, ba chiar nici de autonomie politică, necum națională, ca bunăoară Românii, Italienii, Franțuzii etc. și nici nu ajunseră încă la o importanță politică determinată în statele în care trăiau, ca Cehoslovacii sau Polonezii în Austria. Ei hălăduiau în hotarele politice ale Austro=Ungariei și Rusiei. În Austro=Ungaria dobân= diseră încă oarecare însemnătate politică, câtă vreme în Rusia ei nici nu erau încă recunoscuți ca națiune [1]). De aceia se putea prevedea din capul locului că conducătorii Ucrainților urmăriau scopuri politice care treceau cu mult peste pute= rile lor. Ei mai comiseră marea greșală politică de a se rezima numai pe *puterile centrale*, și îndeosebi pe *Austria poliglotă* care, prăbușindu=se la sfârșitul răsboiului, i=a atras și pe ei în prăpastie.

Ucraina independentă, care urma să cuprindă în ho= tarele ei etnice pe toți Malorușii din Austria și Rusia, ar cuprinde după socotelile lui Rudnickyj un teritoriu de 850.000 km^2 cu o populație de 32 milioane de suflete [2]). Noul stat ar trebui să cuprindă Rusia Subcarpatică pe so= coteala Cehoslovaciei, Galiția orientală pe seama Poloniei, părți considerabile din *Bucovina și Basarabia* pe socoteala României, precum și regiuni întinse din vestul, centrul și sudul Rusiei Sovietice de astăzi pe socoteala acestei republice. *Ucraina* ar putea deci lua ființă numai cu învoirea sau cu înfrângerea următoarelor state vecine: Cehoslovacia, Polonia, *România* și Rusia Sovietică. De aceia credem că, pentru ori

[1]) RUDNYČKYJ, p. 131.
[2]) RUDNYČKYJ, p. 158.

ce om cu judecată serioasă, soluționarea *problemei ucrainene* în sensul dorit de propovăduitorii ei, devine extrem de dificilă. Trebue deci o bună doză de cel mai robust optimism, pentru a te putea legăna în iluziile înfăptuirii așa curând a idealului național ucrainean.

Dar ar fi greșit din partea noastră a Românilor, cari după lupte seculare am izbutit să ne vedem realizat idealul nostru național, să contestăm vecinilor noștri de dincolo de Nistru dreptul la înfăptuirea idealului lor. Dimpotrivă, credem că noi Românii, cari am dat mână de ajutor Sârbilor și îndeosebi Bulgarilor, ba chiar și Albanezilor la realizarea străduințelor lor politice și naționale, să nu refuzăm acest ajutor vecinilor noștri dela Nistru. Tot atât de adevărat este însă că și Ucrainții trebue să simțească nevoia de a cultiva relațiile de prietenie și bună vecinătate cu poporul român, pentru ca cel puțin din partea României ei să aibă pe ce se răzima în năzuințele lor politice și naționale. Din aceste considerente sperăm că Ucrainții, cel puțin în viitor, își vor da seama de această datorie a lor, căci în trecutul cel mai apropiat dânșii au manifestat prea puțină prietenie și bună vecinătate față de România, ridicând pretenții *teritoriale* pe socoteala ei.

Intre revindecările teritoriale ale Ucrainților se menționează mereu *Bucovina, Basarabia* și *Maramureșul,* dacă nu chiar în întregime, atunci cel puțin părți considerabile din aceste străvechi teritorii românești. În lucrarea sa asupra Ucrainei, Rudnicki fixează hotarul noului stat față de România precum urmează:

„In Basarabia hotarul pornește dela brațul Chiliei, și dela delta Dunărei, mlăștinoasă și plină de lacuri unde sălășluesc astăzi urmașii Cazacilor Zaporojeni, trece pe la Ismail, atinge limanul Nistrului la Cetatea-Albă și de acolo o ia pe Nistru în sus până la Dubăsari, de unde atinge, în curbe îndefinite, Orheiul, Bălțile, și continuând pe obcina dintre Nistru și Prut, atinge acest fluviu la Sulița-Nouă" [1].

[1]) RUDNIČKYJ, o. c. p. 132.

Prin urmare Ucrainții revendică pentru statul lor o bună parte din județele *Ismail și Cetatea-Albă,* apoi cea mai mare parte din județele *Orheiu, Soroca și Bălți* și întreg județul *Hotinului;* un teritoriu care, după socotelile lui Rudnicki, ar avea o suprafață de *10.000 km²,* deci a patra parte din suprafața Basarabiei moldovenești dintre Prut și Nistru, cu o populație de 460.000 Ucrainți după socoteala lor.

„În Bucovina hotarul teritoriului ucrainian atinge mai întâi vechea fruntarie austriacă către România, cuprinde orașele Serete și Rădăuți, se îndoaie apoi într'o curbă spre Cernăuți pentru a continua într'un semicerc deschis spre sud-vest și vest peste Storojineț, Vicov, Moldovița, Cârlibaba până la izvoarele Ceremușului Alb, unde trece în Ungaria" [1]).

Teritoriul revendicat de Ucraineni în Bucovina are deci o întindere de *5000 km²,* exact jumătate din suprafața acestei provincii moldovenești, și cu o populație de vre'o 300.000 de Ucrainți.

„In Maramureș hotarul Ucrainei ar duce dealungul Vișăului până la Tisa și de acolo dealungul Tisei pela Sighet până la Vașcău, unde trece Tisa și duce pe coama Gutinului până la Palad pe râul Tur, unde fruntaria româno-ucraineană se termină și începe cea maghiară [2]).

Din Maramureșul românesc de astăzi Ucrainenii revendicau deci pentru dânșii întreaga regiune la nord de Vișău, apoi teritoriul dintre munții Gutinului până la apa Turului, care părăsește frontiera română mai jos de Halmei.

Iată deci regiunile din Basarabia, Bucovina și Maramureș, cu o suprafață de aproape *20.000 km²,* pe care Ucrainenii le revendicau pentru statul lor din patrimoniul României. Aceste revendicări teritoriale ei le ridică pe anu-

[1]) Ibid. p. 133.

[2]) RUDNYČKYJ, o. c. p. 133. Cfr. M. HRUSCHEWSKI, *Die Ukrainsche Frage in historischer Entwicklung,* Viena, 1915; G. CLEINOW, *Das Problem der Ukraina,* Viena, 1915; I. PULUJ, *Ukraina und ihre internationale politische Bedeutung,* Viena, 1915; VLADIMIR DOROSCHENKO, *Ukraïnstvo v Rosij,* Viena, 1916; I. A. LINNITSCHENKO, *Maloruskij Vopros'ъ i avtonomia Malorossij,* Odessa 1917.

mite temeiuri *istorice și etnografice*, pe care urmează să le examinăm mai de aproape în lumina faptelor istorice.

Să ne fie deci îngăduit a examina în mod obiectiv aceste temeiuri, pentru a vedea întrucât ele pot resista criticei istorice. Istoricii ucraineni susțin că principatul Haliciului s'a extins pe vremuri și asupra Moldovei până la Dunăre unde își avea cetățile sale întărite. În sprijinul acestei afirmațiuni ei aduc faimoasa diplomă bârlădeană a legendarului Ivanco Rostislavici dela 1234 precum și o listă de orașe „rusești“ din Moldova. Miron Korduba a încercat să dovedească extinderea fruntariilor haliciene și asupra Ardealului de nord, întemeindu-se pe două documente din secolul al XIII-lea greșit interpretate.

Dar pentru a înțelege mai bine problema slavă în întregimea ei, este bine să cunoaștem mai întâiu cine sunt Slavii și cum au ajuns ei în țările noastre.

II. Sălășluirea Slavilor în țările române.

În largul cuprins al hotarelor României ne izbim pretutindeni, până și în Oltenia, de o vastă toponimie slavonă. Faptul acesta dovedește că pe vremuri numeroase seminții slave trebue să fi sălășluit timp mai îndelungat în țările noastre. Toponimia slavă a determinat pe unii să conchidă că stăpânirile slave de dincolo de Nistru s'ar fi întins cândva și asupra pământului romănesc și că înainte de descălicatul Principatelor Române, Slavii ar fi închegat primele organizații de stat dincoace de Nistru și îndeosebi în Moldova. Pentru a lămuri chestiunile aceste, se impune să stăruim mai pe larg asupra așezărilor slave din țările noastre și asupra caracterului acestor așezări.

Din timpurile preistorice vastele regiuni de stepă ce se întind dela Baltică și Marea Albă până la Marea Neagră erau ocupate de trei seminții de popoare bine distincte între ele și anume: la nord hălăduiau seminții *finice*, iar la sud pe țărmul pontic seminții *iranice*. La mijloc între amândouă se găsia regiunea ocupată de *Slavi* și de Litvani, care s'au menținut până astăzi în părțile acele, acoperite de păduri și vârstate de lacuri și mlăștini. Litvanii erau odinioară mai puternici și mai numeroși, dar ei slăbiră în evul mediu și ajunseră sub supremația politică și culturală a Slavilor [1]).

În anticitate Slavii erau mai reduși ca număr și semințiile lor locuiau aproape una de alta. Contactul între ele nu era întrerupt prin distanțe prea mari, așa că limbele rostite de ele nu s'au putut diferenția prea mult una de alta. Această diferențiare începu în genere să se accentueze mai mult numai în secolul al X-lea. Vecinii Slavilor la vest

[1]) Pentru aceste și cele următoare cfr. C. J. Jireček, *Geschichte der Serben* Gotha, 1911, I. p. 61 urm.

erau semințiile germanice, și de aceia Românii și Grecii cunoscură pe Slavi prin mijlocirea Germanilor.

Prima mențiune despre Slavi o găsim la Herodot. El amintește de semințiile *Neurilor* și *Budinilor* la Nistru și Bugul superior care, după toată probabilitatea, erau seminții slave. Grecii și Romanii intrară în atingere cu Slavii în drumul lor spre Marea Baltică, pe care îl făceau adese în interes de comerț. Ei aduceau de acolo chilimbarul. Drumul acesta pornia din Panonia și din Moldova și ducea pe Vistula în sus până la țărmul baltic [1]).

Plinius († 79) arată pe „Venzi" la est de Vistula. Tacit († 98) ni înfățișează harta etnografică a Europei estice, așezând în ordine teritorială dela vest la est următoarele popoare: *Germanii, Dacii, Sarmații, Venzii, Aestionii* și *Finlandezii.* Nu încape deci nici o îndoială că Tacit înțelegea sub *Venzi* pe *Slavi,* iar sub *Aestioni* pe *Litvani.*

Venzii aceștia, nestatornici, rătăciau în expedițiile lor de pradă prin meleagurile Rusiei de astăzi și ajunseră curând până la Carpați și Dunăre. Arcul și săgeata era singura lor armă de vânători, ce erau. Casele și le construiau din lemn și din stufărie. Ei luptau pe jos, spre deosebire de Finlandezi, cari se folosiau de scuturi și de alte arme de apărare și de atac. Venzii sunt arătați ca un popor mare, răsboinic, certăreț, ușor înarmat și foarte mobil (pedum usu ac pernicitate gaudet) [2]).

Cucerirea Daciei aduse pe Romani mai aproape de Slavi. Între triburile care molestau mereu hotarele Daciei se vor fi găsit și triburi slave. *Ptolomeu* amintește pe lângă *Galinzii* și *Sudinii* litvani și pe *Venzi* între popoarele cele mari (ἔθνη μέγιστα). Harta Peutingeriană din veacul al IV-lea așează pe Venzi în două locuri în nemijlocită apropiere de fruntaria Daciei și de gurile Dunării. *Jordanes* relatează despre vechea vrăjmășie dintre *Goți, Slavi* și *Anți.*

Retragerea Germanilor din regiunile pontice a înlesnit coborîrea Slavilor până la Carpați, Dunăre și Marea Neagră.

[1]) I. N. Sadowski, *Die Handelsstrassen der Griechen und Römer,* übersetzt von A. Kohn, Jenna 1877.

[2]) Tacitus, *Germania,* Cap. 46.

În drumul lor spre Panonia, Hunii au întâlnit în cale diverse seminții slave, cu care intraseră în legătură. Triburi slave vor fi fost cuprinse de puhoiul hunic și mânate departe în Dacia și în Panonia. Dela triburile acestea slave, cu care se înfrățiră prin tovărășia de arme, vor fi deprins Hunii patima *miedului,* o băutură pregătită din miere, pe care ei o beau în loc de vin. În slavonește băutura aceasta se numia *medъ,* în litvană *midus,* spre deosebire de *medus* care însemna miere. Tot Jordanes ni spune că la înmormântarea lui Attila, Hunii au dat un praznic pentru sufletul mortului, numit *strava,* ca la Slavi [1]).

În a doua jumătate a secolului al V-lea, Slavii ajunseră deabinelea în Carpați și la Dunăre în spatele Gepizilor. Ei pătrunseră în Dacia Traiană. Din nordul Moldovei ei tindeau spre Dunăre, pe care o și atinseră pe vremea, când Ostrogoții porniră spre Italia, după ce, cu ajutorul *Avarilor,* zdrobiseră puterea Gepizilor. După mărturiile culese la Procopius, Jordanes, Agathias, Menandru, Ion de Ephes, Theophylactos Simokattes, din strategia lui Mauriciu și din alte izvoare bizantine, culese din vremea împăratului Eraclie, scoatem multe informațiuni asupra Slavilor așezați în ținuturile dunărene, între anii 527—626 [2]).

Procopiu susține că în vremea sa „Slavii ocupau partea cea mai mare din teritoriul de pe malul cellalt al Dunărei". Anții băciuiau la nord și nord-vest de Hunii pontici. Ei erau împărțiți în numeroase triburi cari ajungeau până la Dunărea de jos. Tot atunci se pomenește de seminții slave și la Dunărea mijlocie, în spatele Gepizilor și Lombarzilor, în Slovacia și Rusia Subcarpatină de astăzi.

Procopiu arată pe Slavi în Basarabia, Moldova și Țara-Românească. De acolo ei amenințau cetățile bizantine de pe malul drept din Moesia și Dacia-Aureliană. Ei atacară *Silistra* și pătrunseră în Imperiul Bizantin până la Adrianopol. Alt punct de trecere era la Corabia în fața *Vidinului,* iar altele în Banat la Viminacium (Costalač).

Pe timpul împăratului Mauriciu (582—602) așezările

[1]) Cfr. Jireček, o. c. p. 68, nota 3.

[2]) Cfr. Jireček, o. c. p. 69.

principale ale Slavilor se găsiau în șesul moldovean și muntean și anume în preajma cetăților *Durostorum*, *Novae* (Svistov), *Securisca* (lângă Nicopole), *Asemus*, la gura Ose=mului, și *Palatiolus*, la gura Iskerului.

Din cauza acestor așezări slave, Țara=Românească apare la Theophylactos Simokattes sub numele de *„Sclavinia“*, „Σκλαβηνία“ [1]). *Jordanes* spune că așezările Slavilor se întind asupra unor regiuni imense (per immensa spatia) dela Dunăre până la Vistula, și că Slavii constitue o *„natio popolosa, multitudo, numerositas“* [2]).

Const. Josef Jireček arată că în secolul al VI=lea Slavii înseși se numiau: *Slovênin*, pl. *Slovêne*. Latinii îi numiau: *Sclaveni, Sclavini, Sclavi*. Bizantinii îi numiau: Σκλαβήνοι, Σκλάβοι la Agathias, Σθλάβοι la Pisides. Arabii îi numiau: *Sakâlib* [3]).

Dincolo de *Sclavinia*, care pare că ajungea dela Dunăre până la Nistru, se întindea regiunea *Anților* (῎Ανται, *Anti, Antes*), deosebiți întrucâtva de Sclavini.

Dar atât Anții cât și Sclavinii erau împărțiți în nume=roase seminții ca *Drêvljane* (drevo, lemn, dârvari); *Smoljani* (smoală); *Duljebi* sau *Bužani* (Bug), *Wolynyani*, probabil aceeași seminție; *Poljanie*, locuitorii șesului; *Chorvații* în Slovacia și Cehia, și apoi în litoralul dalmatin. Hrvatin, în evul mediu serbo=croatic: Hrvat, pl. Hrvati, (Horvat) se găsește și ca nume de persoană, de obârșie iranică, după cum a arătat Jireček [4]).

Nelămurită rămâne origina numelui *Sârbilor*, pe care îl întâlnim și la Slavii de nord în Lauziția. În evul mediu se pomenește de *Srblin*, pl. *Srbli; Srbin, Srbi, Surobi, Sorabi, Sorbi*. Constantin Profirogenetul deduce numele *Sârbilor* dela δοῦλοι = servi [5]).

Organizația Slavilor era asemănătoare cu cea a Ger=manilor. Semințiile erau grupate după *„familii“* și *„proprin=*

1) Theophylaktos Simokattes, ed. De Boor, VIII, Cap. 5. 10. (la anul 602).
2) Jordanes, ed. Mommsen, p. 62. 63.
3) C. J. Jireček, op. c. p. 65.
4) O. c. p. 71, nota 1.
5) Jireček, o. c. p. 71, nota 2.

quitates“, avâvd în frunte *regi* sau *principi ereditari*, însă fără putere deosebită. În chestii importante hotăria *adunarea* poporului. Numai la Germanii de est regii aveau oarecare autoritate de șefi în timpul migrațiunilor.

După *Procopiu* Slavii și Anții nu erau stăpâniți de un singur om; ei trăiau din vechime în *democrație*. *Jor=danes* pomenește de un rege al Anților cu numele *Boz*, care avea un sfat de 70 de *„primates“*. Menandros amin=tește de regi ereditari „ἄρχοντες“. La Slavini erau „ἡγεμόνες“. Teoph. Simokattes arată la Slavinii din Țara=Românească trei șefi de triburi numiți „φύλαρχοι“ sau „ῥῆξ“.

În strategia lui Mauriciu se spune despre Slavii dela Dunăre că se compuneau din triburi, cari se dușmăniau între ele. În fruntea acestor triburi se găsiau „ῥῆγες“, și Ro=manii se temeau să nu se unească cumva contra lor. În legenda sfântului Dumitru dela Salonic se pomenește de „ῥῆγες“ și „ἄρχοντες“ ai Slavilor.

Cum numiau Slavii înșiși pe stăpânitorii lor, aceasta nu se știe fiindcă din acele vremuri nu ni s'au păstrat monumente literare în limba slavă. Cea mai veche numire de domn la Slavi este cea de *„vladika“*, din vlьd, vlasti = a domni, ἄρχειν. La Sârbi vladică înseamnă nobil și episcop ca și la Români, unde episcopul se numește și vlădică.

O altă numire veche este cea de „čelnic“, dela „čelo“, frunte, fruntaș, de unde derivă până astăzi terminul slav *načal=nik*. Pe la mijlocul secolului al XI=lea apare din germanicul *kuning*, vechiu nordic konungr, slav. *kъnezъ*, rus. knjaz, sârb. knez, rom. chinez sau kneaz. De origine necunoscută este *„župa“* și *„župan“*, județ, ținut, district, țară, de unde derivă românescul jupân, și ungurescul „ispany“, nemțește „Gespann“, lat. „comitatus“, Grafschaft, comes, grafio.

Slavii trăiau în comunități de familii: *zadruga*, românește „într'o pită“. Adese membrii zadrugilor se dușmăniau între ei până la răsbunare sângeroasă, *vendetă*, nemțește Blut=rache, grecește „πόλεμον κινεῖ“. Streinii erau bine primiți. Slavii erau primitori de oaspeți. Solii străini erau respec=tați, iar ai Slavilor mergeau fără arme cu cobze și ghitare. Prizonierii erau puși în libertate după încheierea păcii.

După Procopiu Slavii aveau o constituţie fizică forte. Ei erau înalţi, culoarea părului şi a pielei nu era nici neagră, nici blondă, ci roşietică „ξάνθα ἔθνη". Ei duceau o viaţă desordonată. Curăţenia şi igiena lăsau mult de dorit. Ei suportau uşor căldura, frigul şi umezeala. Locuinţele lor erau bordee sărăcăcioase, departe unul de altul, construite din lemn şi unse cu lut. Casele aveau mai multe ieşiri, sculele şi tot ce era de valoare se îngropa în pământ. Fortificaţiile lor naturale erau codrii şi mlăştinile. Ei cultivau cerealele şi grijiau de animalele de casă.

Ţara lor era greu de străbătut. Aşezările şi le construiau dealungul apelor. Lupta contra lor se ducea mai uşor iarna, când iazurile şi mlaştinile erau îngheţate şi când urmele retragerilor în codru se puteau descoperi uşor în zăpadă. Ei luptau cu arcuri şi lănci, făceau marşuri forţate în coloane volante.

Procopiu zice că ei se închinau unui *zău*, stăpân al fulgerului şi al universului. Lui îi jertfiau boi albi. Pe lângă acesta ei credeau în *zei de apă*, în *nimfe* şi în cete de *demoni*. Idoli nu aveau. Credinţa lor religioasă era un păgânism primitiv ca acel al Romanilor. Văduva muria cu bărbatul ei şi se îngropau împreună. Cultul morţilor îl serbau prin praznice, *strave*, cu mâncări şi băuturi.

Ei trăiau în bună parte din pradă şi luptau şi cu săgeţi otrăvite. Crescuţi în preajma iazurilor şi a râurilor, ei erau deprinşi de mici să cârmuească bărcile, *şaice* sau monoxilele. Unele seminţii erau foarte crude faţă de inamic. În ţară străină ei ardeau adese pe inamic de viu împreună cu animalele pe care nu le puteau lua cu ei. Jupuirea de viu şi tragerea în ţeapă erau pedepsele obişnuite la mulţi dintre ei [1]).

Sub Justin II şi Mauriciu, Slavii se aliară cu Romanii. Jireček arată că ei erau într'o vreme prieteni şi cu *Gepizii* şi primiau servicii de mercenari pretutindeni unde erau bine plătiţi. În armatele romane ei au cunoscut creştinismul. *Krst*, cruce; *krstiti*, a boteza. Pe Bizantini îi numiau după imperiu: *Rumi* = *Romani*, Ῥωμαῖοι, ca şi

[1]) Jireček, o. c. p. 75, urm.

Perşii, Arabii şi Turcii: *Rûm, Urum, Rumelia*. Pe Elini îi numeau *Grk, Grčin*, în albaneză *Grek*, în româneşte *Grec*. Pe împăratul latin îl numiau *Cêsar*, Caesar, aşa şi la traducerea sf. scripturi. La Croaţi se numeşte împăratul şi astăzi Cesar; româneşte: *„Daţi Cezarului, ce este a Cezarului"*. La Ruşi *cĕsar, car*, Cesar'grad, Caesarii civitas, Car'grad, sârb. Carigrad, româneşte *Ţarigrad*, cetatea împăratului [1]).

Prima invazie slavă în Balcani se pomeneşte sub Justin I (518—527). Atacurile slave se înteţiră sub Justinian în 527. Un mare grup de Anţi năvăli în imperiu, dar fu bătut şi respins de *Germanicus*, nepotul împăratului. Începând cu Justinian până la Iraclie, împăraţii bizantini purtau atributul de *„Anticus"* după biruinţele lor asupra *Anţilor*. Numele de *Sclavinius* nu apare între titlurile triumfătorilor.

Pe timpul lui Justinian generalul *Chilbudius* a luptat trei ani în ţara Sclavinilor, de dincoace de Dunăre şi a căzut în luptă. Sclavinii bătură pe Anţi. Împăratul oferi Anţilor cetatea *Turis*, lângă Galaţi, şi-i însărcină cu apărarea hotarului contra Sclavinilor. Atunci Anţii cerură de căpetenie şi comandant pe Chilbudius, despre care spuneau şi pretindeau că ar trăi la ei în prinsoare. Rolul falsului Chilbudius îl jucă un Ant, care învăţase perfect limba latină „λατίνων φωνή" şi care fusese îndemnat la acest act îndrăzneţ de un prizonier roman. Împăratul consimţi la aceasta, dar în drum spre Constantinopol falsul Chilbudius fu demascat de Narses şi dus la Constantinopol, legat în lanţuri. De atunci încolo Procopiu nu mai pomeneşte nimic despre Anţi [2]).

După 548 atacurile Sclavinilor se înteţiră mereu. Ei pătrundeau în Balcani, atacau cetăţile care le găsiau în cale şi ajunseră aşa până la Durazzo. În 551 Sclavinii

[1]) Jireček, o. c. p. 79, urm.

[2]) Procopius, *De bello Gothico*, 3, cap. 14; ed. Bonn, 2, 237; ed. Comparetti, 2, p. 296; cfr. C. I. Jireček, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens*, în Denkschriften der Kais. Akad. phil. hist. Klasse, vol. 48, p. 18, urm.

iernară în Balcani ca la ei acasă. Armata romană, trimisă de Justinian împotriva lor, suferi o mare înfrângere la Adrianopol, iar Sclavinii amenințau serios însaşi capitala imperiului.

În 552 Sclavinii prădară Illyricul. Germanos luptă cu succes contra lor. Gepizii li înlesniră trecerea Dunărei în Banat. Sub împăratul Mauriciu mai multe seminții sclavinice se aşezară în Balcani. Bizantinii căutară să câştige pe Slavi ca federați, dându-le daruri. În armatele bizantine serviau mulți mercenari slavi. Certurile dintre triburi şi rivalitățile dintre ele serviau cauza bizantină şi înlesniau aducerea Slavilor sub supremația împăratului. Sub împăratul Iraclie mai mulți *„duces Sclavorum"* se supuseră împăratului. Împăratul Justinian al II-lea (685—695) coloniză 30.000 de Slavi în Bitinia. Leon din Isauria se folosi şi de ajutorul Slavilor şi Bulgarilor la respingerea atacului arab contra Constantinopolului (717—718).

Slavii însoțiau pe Avari în expedițiile lor contra Imperiului Bizantin, cu deosebirea că din aceste expediții numai Avarii se întorceau la nordul Dunării în „Ἀβαρία", încărcați cu pradă, câtă-vreme Sclavinii rămâneau dincolo de fluviu, sporind numărul conaționalilor lor din Moesia, Dacia-Aureliană, Dardania şi Illyricul, astfel că pe la mijlocul secolului al VII-lea, întreaga Peninsulă Balcanică până jos în Elada şi Peloponez era străbătută de seminții slave, care se aşezaseră acolo.

În 679 se pomeneşte în izvoarele timpului de seminții (γενέαι) slave în regiunea dintre Dunăre şi Balcani. Concomitent cu aşezarea Slavilor în Balcani, alte triburi slave pătrunseră sub stăpânirea Avarilor în Dacia; unele trăiau şi în Panonia, ocupând o bună parte din aceste regiuni. O geografie compilată între 670—680 în limba armeană, care fusese pe vremuri atribuită lui *Moise de Chorene*, aminteşte că mai înainte *ar fi sălăşluit în Dacia 25 de seminții slave*, dar că mai târziu *„Slavii se strecurară peste Dunăre, dobândiră alte țări în Tracia şi Macedonia şi ajunseră până în Ahaia şi Dalmația* [1])".

[1]) Cfr. Jireček, *Gesch. der Serben*, I. p. 103.

Din mărturia aceasta contemporană rezultă că Slavii ce poposiră o bucată de vreme în țările noastre, năzuiau mereu spre Balcani unde se şi aşezară definitiv. Prin contopirea continuă a diferitelor seminții slave şi neslave se formă în cursul vremei dela izvoarele Savei până la Varna o zonă etnografică slavă, care izolă populația grecească din Imperiul Bizantin de latinitatea dela Dunăre.

Latinii dunăreni, cunoscând bine mizeria şi nesiguranța ce domnia la sudul Dunărei în Imperiul Bizantin, manifestară o năzuință spre nord, opusă celei slave spre sud. Şi astfel putem distinge în secolul al 7-lea la Dunăre două curente etnice opuse şi distincte unul de altul: *curentul slav care năzuia spre sud,* şi *curentul latino-romanic care tindea mereu spre nord, spre pământul făgăduinții al Daciei Traiane. Aceste curente au dus la un proces de compensație etnică. În nordul Dunărei, elementul slav, slăbit şi diminuat mereu prin emigrațiunile spre sud, fu absorbit de Romani, câtă vreme în sudul Dunărei, elementul roman, redus la minimum prin emigrări spre nord şi prin necontenitele răsboae, se asimilă încetul cu încetul cu majoritatea slavă. Astfel învinse la nordul fluviului elementul etnic latin, iar la sud, după un interval de bilingvitate, elementul slav.*

Rezultatele studiilor lingvistice vin în sprijinul acestei constatări. Elementele slave din limba română sunt o dovadă de penetrația slavă în masa etnică romanică. După Jagič dialectele jugoslave dela Marea Neagră până în Alpi, formează un lanț, în care se poate constata continuitatea de relații străvechi cu vecinii regiunilor nord-slave, astăzi aşa de distanțiate unele de altele [1]).

Sârbii şi Croații apar sub acest nume numai în veacul al IX-lea. Străbunii lor sălăşluiau în vechime la frontul sudic al Slovacilor şi Maloruşilor de astăzi. Ei erau Slavii de care se pomenia în Slovacia şi Rusia Subcarpatică.

Plecarea Longobarzilor în Italia le deschise drumul spre şesurile Panoniei, unde hălăduiră lungă vreme sub Huni şi

[1]) Archiv für Slav. Philologie, XX, p. 36 şi XXVII, p. 54.

Avari. Străbunii Sârbo-Croaţilor erau meşterii lemnari cari construiau bărci şi vase de trecere peste Dunăre pentru Avari la Sirmium. De acolo din Panonia, ei pătrunseră în Iliricum, Croaţia şi Dalmaţia, unde s'au menţinut până în zilele noastre.

Anţii şi *Sclavinii* din Moldova şi Muntenia însoţiră pe Avari la Constantinopol. De acolo ei nu se mai reîntoarseră la nordul Dunărei, ci rămaseră în sud, aşezându-se în Macedonia şi Elada. Diplomaţia bizantină luă act de aşezarea Slavilor în Iliria, Macedonia, Tracia şi Moesia. Ea înfăţişă problema în aşa fel ca şi cum însuşi împăratul ar fi făcut dar Slavilor regiunile ocupate de ei. Constantin Porfirogenetul considera ţara Sârbilor şi Croaţilor ca un dar al împăratului bizantin. Tradiţia indigenă arată originea Jugo-slavilor la nord. Originea Sârbo-Croaţilor este a se căuta în Carpaţii nordici în Moravia şi Slovacia. Constantin Porfirogenetul arată originea principelui Mihai din Zaihlumia la nord de Vistula (948).

Invers însă vechii cronicari ruşi, poloni şi cehi cautau originea Slavilor în sud: la Dunăre şi în Balcani, în Bulgaria şi Serbia. Greşala aceasta îşi găseşte explicaţia ei în Biblie, dela care pornesc cronicarii vechi şi care arată că toate neamurile pământului îşi trag obârşia din sud dela Turnul Babel.

Continuitatea teritoriului slav dela Baltică până la Pont şi Adriatică a fost întreruptă în cursul veacului al X-lea, prin înaintarea Germanilor Carolingenieni până la Viena, prin aşezarea Ungurilor în Panoma şi prin închegarea poporului român în masivul carpato-dunărean. *Prin bariera etnică: germană, maghiară şi română, Slavii s'au împărţit în două: Slavii de sud: Jugoslavii, Bulgarii, Sârbii, Croaţii şi Slovenii; şi Slavii de nord: Cehoslovacii, Polonii şi Ruşii cu cele trei ramificaţii ale lor: Bielo-, Malo- şi Velico Ruşii.* Starea aceasta de lucruri dăinueşte până astăzi.

III. Vechiul Imperiu dela Kiev

Seminţiile slave care înaintaseră spre Dunăre prin ţările noastre, erau Sclavinii şi Anţii. În năzuinţa lor spre sud, seminţiile acestea trecură Dunărea şi-şi găsiră în cea mai mare parte o patrie nouă în Peninsula Balcanică, formând acolo substratul etnic pentru populaţiunea bulgaro-slavă de astăzi. Resturile Anto-Sclavinilor care mai rămaseră la nordul Dunărei, precum şi Uglicii şi Tiverţii, pomeniţi de Nestor între Nistru şi Dunăre, fură izolaţi de conaţionalii lor de dincolo de Nistru prin hordele uralo-altaice ale Ungurilor, Pecenegilor, Cumanilor şi Tatarilor şi astfel absorbiţi în cursul vremurilor de *Dacoromânii* ce se îngrămădiau tot mai mult pe ţărmul stâng al Dunărei.

Cele mai vechi ştiri asupra seminţiilor slave, rămase în străvechile lor sedii dela obârşia Bugului, a Niprului şi a Donului, le găsim la cronicarul Nestor, părintele istoriei ruseşti. Din cronica sa aflăm că, pe la mijlocul veacului al 9-lea, seminţiile slave trăiau în mare discordie. De aceia dânsele, pentru a pune capăt certurilor interne, trimiseră soli la Normanzii din Scandinavia şi-i invitară să vină la ei, şi să le fie domni şi stăpânitori. Normanzii aceştia se numiau *Rodzeni,* dela germanicul Ruderer, vâslaşi, pentrucă ei erau meşteri neîntrecuţi în mânuirea vâslelor dela luntrele lor uşoare şi repezi. Dela Rodzeni derivă numele Ruşilor.

Trei fraţi normanzi: *Rurik, Sineus* şi *Truvor,* din tribul *Varegilor* (lt. Varegi, rus. Varjag, pl. Varjazi, gr. Βαράγγοι, cfr. numele Baranga), supuseră, cu voie sau fără voie, triburile slave din preajma lacului Ladoga şi Ilmen, şi fundară un stat vareg sub dinastia Rurikovţilor, după Rurik, fratele cel mai mare. Cu vremea Varegii normanzi fură asimilaţi şi absorbiţi de masele slave, în mijlocul cărora trăiau, impunându-le acestora numele naţional de *Ruşi,* exact

în acelaş fel, în care Bulgarii din Balcani impuseră Slavilor de acolo numele lor etnic de Bulgari. Reşedinţa noului stat rus era la început la *Novgorod.*

Alte două capetenii de Varegi şi anume *Askold* şi *Dir*, pătrunseră mai spre sud şi descălecară la *Kiev* un al doilea stat vareg, independent de cel dela Novgorod. Dar această neatârnare n'a fost de lungă durată, fiindcă urmaşul lui Rurik, *Oleg* (879—912), năvăli asupra Kievului, supuse pe Askold şi Dir şi-şi mută reşedinţa dela Novgorod la *Kiev* pe Nipru, de unde i se deschidea drumul la Marea Neagră. Prin aceasta Varegii, întemeitori de stat, se îndepărtară tot mai mult de ţara lor de origină şi pierzând contactul cu conaţionalii lor scandinavieni, grăbiră procesul de slavizare.

Oleg, ca Vareg sau Normand adevărat ce era, se scobori în 907 cu flotila sa de 2000 bărci pe Nipru în jos, trecu praguriie sau cataractele acestui fluviu, 7 la număr, şi ajungând în Marea Neagră, năzui spre Constantinopol, cu gândul îndrăzneţ de a-l cuceri şi a intemeia acolp un *imperiu normand* precum se formase un astfel de imperiu mai târziu în Sicilia. Dar planul său îndrăzneţ nu izbuti, precum nu izbuti nici expediţia nepotului său Igor (912—945) care îi urmă în domnie.

In 944 Igor intreprinse o nouă expediţie contra Bizanţului, asigurându-se de astădată şi de ajutorul Pecenegilor, aşa că, după tradiţia rusească, împăratul Constantin Porfirogenetul s'ar fi obligat să plătească Ruşilor tribut şi să încheie cu ei un tratat de negoţ. Expediţia lui Igor a fost cântată într'o epopee rusă, cunoscută sub numele de „*Slovo o polku Igoreve*". „Cântecul lui Igor" e cel mai vechi monument literar din literatura rusească. Din el nu ni s'a păstrat decât un fragment.

Urmaşul lui Igor, *Sviatoslav* (957—972) cuceri imperiul Hazarilor dela Volga şi aduse sub ascultarea sa seminţiile estice ale Slavilor. Ademenit de împăratul bizantin Nichifor Foca, Sviatoslav întreprinse o expediţie împotriva Bulgarilor. In 971 el trecu Dunărea şi năvăli în Bulgaria. Sprijinit de noroc, el cuceri *Pereieslavul*, capitala Bulgariei, şi făcu prizonier pe ţarul Boris II. Incurajat de această neaşteptată izbândă, Sviatoslav năzui spre Constantinopol, cu gândul de a înfiinţa acolo un mare *imperiu rusesc* care să se întindă dela Novgorod până la Ţarigrad.

După arătările cronicelor ruseşti. la anul 969 Sviatoslav spune maicei sale şi boerilor: „Nu-mi place să stau aci la Kiev, voiesc să trăesc la Pereiaslav la Dunare, căci acolo este centrul ţării mele şi acolo se adună toate bogăţiile lumii: aur din Grecia, ţesături, vinuri şi feliurite fructe din Bohemia, argint şi cai din Ungaria, iar din Rusia piei şi ceară, mied şi sclavi" [1]). Sclavii din Balcani vedeau în Sviatoslav pe liberatorul lor de sub jugul bizanţin. Dar împăratul Ion I Tzimiskes înlătură primejdia prin faptul că el bătu crunt la Silistra-*Durostor* pe Sviatoslav şi-l alungă dinceace de Dunăre în *Moldova şi Basarabia*, unde Pecenegii, fiind avizaţi de înfrângerea lui, îi ieşiră în cale la pragurile Niprului unde îl bătură şi îl uciseră (972). Şi astfel se spulberă planul îndrăzneţ al lui Sviatoslav de a-şi muta reşedinţa la Dunăre.

La moartea lui Svietoslav, fiii săi împărţiră ţara în trei părţi, până când cel mai tânăr dintre ei, Vladimir I (980—1015) reuni din nou sub un singur sceptru ţara rusească, ale cărei hotare el le lărgi prin cucerirea *Rusiei Roşii*, precum se va arăta îndată.

In 988 Vladimir se boteză la *Cherson* după ritul grecesc în ziua nunţii sale cu princesa bizantină *Ana*. Increştinarea lui Vladimir şi cu el a poporului rus a fost un eveniment de mare importanţă istorică şi culturală pentru estul Europei. Legătura bisericească cu Bizanţul atrase după sine şi influenţa politică, prin introducerea la Ruşi a absolutismului grecesc şi a dreptului bizantin.

După cronica lui Nestor, Vladimir s'ar fi botezat la 987, şi-ar fi serbat căsătoria în anul următor cu Ana din Bizanţ şi ar fi cucerit Chersonul în 989, ridicând acolo biserica Sf. Ion Botezătorul [2]).

[1]) Letopisul Laurentie, p. 66; Letopisul Ipatie, p. 43.

[2]) N. de Baumgarten, *Cronologie eclesiastique des Terres Russes du Xe au XIIe siècle*, în Orientalia Christiania, XVIII, 1.

In 1019 *Iaroslav-cel-Mare* reuni moştenirea rămasă pe urma tatălui său şi domni până la 1054. El recuceri dela Poloni oraşele cervenice şi respinse un atac al Pecenegilor sub zidurile Kievului. El fortifică oraşul său de reşedinţă şi-l împodobi cu biserici frumoase. El deschise hotarele ţării sale pentru negustori străini şi încurajă navigaţia pe Nipru. Tot el codifică dreptul consuetudinar rusesc: *Ruskaja Pravda*, fixând sub sugestia dreptului german, răscumpărarea (*Wergeld*) pentru crime şi omoruri, iar pentru chestiuni litigioase recunoscu duelul şi judecata dumnezeească [1]).

Fiii săi împărţiră imperiul între dânşii. Stăpânitorul Kievului exercita un fel de supremaţie asupra lor ca *Mare-Duce*. Intre aceştia se distinse Wladimir Monomach (1113—1125). După moartea sa sporirră mereu rivalităţile între principii ruşi, unii cu reşedinţa la Kiev, alţii la Susdal. Discordia internă slăbi foarte mult forţa de rezistenţă a Rusiei care se găsia în lupte continue cu Pecenegii şi Cumanii la sud, până ce năvălirea Mongolilor în Europa şi înfrângerea dela *Kalca* (1224), puse capăt independenţei ruseşti. In 1240 capitala imperiului, Kievul, a fost dărâmat de Mongoli. Imperiul dela Kiev ajunse sub jugul Mongolilor.

Iată deci în rezumat istoria imperiului dela Kiev, revendicat de Ucrainţi pentru naţiunea lor. Incercările lui Sviatoslav de a-şi estinde stăpânirea şi asupra ţărilor noastre a dat greş. El a plătit cu viaţa planurile sale îndrăzneţe de a-şi transpune centrul de gravitate al imperiului dela Nipru la Dunăre. Incercări îndrăzneţe de acest fel nu s'au mai repetat decât pe timpul lui Petru-cel-Mare, care se simţia destul de puternic pentru a putea relua planurile lui Sviatoslav asupra Ţarigradului. Căci ce alta însemna faimosul testament al marelui ţar, decât transpunerea scaunului său domnesc dela Neva la Bosfor.

Istoricii ucraineni combat originea varegă a vechiului imperiu dela Kiev, susţinând că grupuri de piraţi, cum erau Varegii, n'ar fi putut ajunge organizatori de stat. Dar descălicatul Normanzilor în Normandia şi în Neapolea şi Sicilia se opune hotărît aceştei negaţiuni. După părerea istoricilor ucraineni, vechiul imperiu dela Kiev ar fi fost o creaţiune a seminţiilor slave sudvestice şi îndeosebi a Polanilor din preajma Kievului. Capeteniile acestor triburi s'ar fi îmbogăţit pe urma negoţului cu Bizanţul şi astfel ar fi izbutit mai lesne să se organizeze politiceşte. Dar şi ei sunt nevoiţi să recunoască, că Polanii au trebuit să recurgă la ajutorul cetelor de mercenari varegi pentru consolidarea statului lor şi pentru apărarea lui în afară. In sprijinul teoriei lor, Ucrainţii aduc faptul că monumentele literare din acea epocă trădează anumite particularităţi lingvistice ucrainene. Dar toate aceste consideraţiuni nu sunt suficiente pentru a determina în mod hotărît naţionalitatea triburilor slave care au descălicat vechiul imperiu dela Kiev. Numai rezultatele unor cercetări viitoare ar putea decide dacă seminţiile acelea erau ruse sau ucrainene [1]).

---

[1]) KARAMSIN, *Geschichte des Russischen Reiches*, I. p. 91 urm. Riga 1820.

[1]) RUDNICKIJ o. c. p. 196 urm.

IV. Principatul de Halici.

Până spre sfârşitul veacului al X-lea, seminţiile slave ce hălăduiau dincolo de Ceremuş, Colacin şi Nistru nu ajunseră încă să se consolideze politiceşte şi să-şi creeze o organizaţie de stat unitară. Ele trăiau grupate în jurul unor cetăţi (gorodъ) ca Czerven, Trembovla. Przemysl, Zvenigorod etc., până când marele cneaz Vladimir-cel-Sfânt izbuti, la anul 981, să le cucerească şi să le înglobeze imperiului de Kiev împreună cu Podolia şi Volhinia. După centrul cel mai puternic al acestor seminţii, cetatea *Czerven*, cetăţile acestea fură numite *czervenice*, termen care mai târziu fu confundat cu „*czervone*"-roşu, şi astfel regiunea cetăţilor czervenice, primi numele de „*Rusia rubra*", „Rusia Roşie" Rothrussland.

Cronica lui Nestor arată că la anul 981 marele cneaz Vladimir a făcut o expediţie „contra Polanilor şi a cucerit cetăţile Przemysl, Czerven şi altele", adică teritoriul Rusiei-Roşii şi părţi din Podolia şi Volhinia la vest de râul Smotricz. Dar marii cnezi de Kiev nu se bucurară multă vreme de stăpânirea lor asupra Rusiei-Roşii, pentru că la 1018, regele Boleslav al Poloniei recuceri dela Ruşi această regiune, care după mărturia aceleiaşi cronici, atribuită lui Nestor, era locuită de „o populaţiune lehitică până la Sirete", un râu care atinge Tarnopolul şi se varsă mai jos de Zalesczyki în Nistru. In 1031 Polonia avu de susţinut lupte grele cu Germanii şi Ungurii. Acestea oferiră Ruşilor un bun prilej pentru recucerirea Rusiei-Roşii. Dar şi de astă dată stăpânirea lor acolo nu ţinu decât 40 de ani. La 1070, regele Boleslav-cel-Indrăzneţ recuceri teritoriul dela Ruşi şi-l alipi din nou regatului său, la care rămase mai multe decenii.

In secolul al XII-lea, Polonia cuprindea mai multe principate autonome. In Rusia-Roşie, în Podolia şi în Volhinia aproape fiecare cetate mai importantă forma, cu teritoriul dimpre-

jurul ei, un principat aparte. După moartea lui Volodar din Przemysl, principatul fu împărţit în două. Rostislav moşteni regiunea dela Przemysl, iar fratele său Vladimirko partea dela Zvenigorod. Trembovla reveni fiilor lui Vasilko şi anume Ivan, Gheorghe şi Iaroslav. După moartea lui Rostislav (1126), Vladimirko ocupă Przemyslul, iar după moartea lui Ivan Vasilkovici (1141) el ocupă şi Trembovla şi-şi mută reşedinţa la *Halici* pe Nistru, un orăşel prea puţin cunoscut până atunci [1]). Astfel luă fiinţă la 1141 principatul de Halici prin unirea sub un singur sceptru a regiunii dela Przemysl cu cea dela Trembovla. Curând după aceia fu înglobată noului principat şi Pocuţia, o regiune patrunghiulară care se întindea dela Nistru până la Carpaţii Galiţiei şi dela Bistriţa galiţiană până în Ceremuş şi Colacin [2]).

Vladimirko izbuti să se emancipeze de sub supremaţia marilor cnezi de Kiev şi să apere independenţa principatului său dela Halici, unde la 1157 luă fiinţă şi un episcopat [3]), alăturea de cel dela Przemysl, intemeiat vre-o 4 decenii mai înainte la 1120. Cronicile ruseşti laudă pe Vladimirko pentru înţelepciunea şi pentru dragostea sa pentru cultură.

Sub fiul şi urmaşul său Iaroslav Osmomysl (1153—1187), cel cu şapte simţuri, urmă o epocă de consolidare a principatului halician sau galiţian, ale cărui hotare ajungeau până la Nistru. Fragmentul ce ni s'a păstrat din „Cântecul lui Igor" spune despre Iaroslav: „Tu Iaroslav Osmomysl dela Halici, tu stai pe tronul tău de aur; după ce ai închis munţii ungureşti cu armatele tale de fier, după ce ai tăiat calea craiului unguresc şi ai închis poarta Dunării şi ai aşezat judecătorii tăi până la Dunăre [4])".

Năzuinţele lui Iaroslav Osmomysl spre Dunăre erau

---

[1]) Cfr. Ios.-Lad. Pič: *Über die Abstammung der Rumänien*. Leipzig, 1880 p. 107 urm.

[2]) I. Nistor: *Die moldauischen Ansprüche auf Pokutien*, în „Arhiv für österr. Geschichte", vol. 101. Viena, 1910, p. 4 urm.; Cfr. Guil. le Vasseur de Beauplan, S. R. M. Poloniae Arhit. milit. etc.: *Ucrainae pars quae Pocutia vulgo dicitur*. Amsterdam, Exc. P. Mortier, pela 1700.

[3]) Primul episcop de Halici a fost Cosma, cfr. *Orientalia Christiana*, vol XVII. 1. p. 163.

[4]) Слово о плъку Игоревѣ, ed. Erben, p. 12. Praga, 1869.

fireşti. Şi Polonii au nutrit vecuri dearândul năzuinţe în această direcţie. Numai că realizarea acestor năzuinţe se izbia mereu de împotrivirea seminţiilor uralo-altaice ce hălăduiau în Moldova în secolul al XII-lea. Pe vremea când epopea rusească lăuda pe Iaroslav pentru că ar fi închis Dunărea şi ar fi aşezat posadnicii săi acolo, în Moldova stăpâniau Pecenegii, şi după ei Cumanii, astfel că ţara aceasta apare în analele vremurilor de atunci sub numele de „Cumania-Neagră“. De aceea este greu de admis o supremaţie galiţiană asupra Cumanilor. Şi aceasta cu atâta mai puţin, cu cât nici cronicari ruseşti şi nici un document contimporan nu vine în sprijinul acestei stăpâniri. O stăpânire creştină a putut lua fiinţă în regiunea dintre Carpaţi, Nistru şi Dunăre, adică în Moldova de mai târziu, numai după înfrângerea Pecenegilor, Cumanilor şi Tătarilor, care haladuiau acolo, şi după izgonirea lor dincolo de Nistru. Or, această măreaţă operă istorică a fost rezervată poporului român, descălicător al Ţării-Româneşti şi al Moldovei.

Se poate ca la opera aceasta să se fi gândit şi principii de Halici. Dar la realizarea acestui gând ei n'au putut trece niciodată. Şi aceasta pentru motivul că principii de Halici erau buni bucuroşi de a se putea menţine în ţara lor, care era veşnic zguduită de certuri interne şi mereu ameninţată de Unguri şi de Poloni. In condiţiunile acestea nici Iaroslav şi nici urmaşul său Vladimir nu se puteau gândi la o politică de cuceriri pe socoteala Cumanilor din Moldova. De altfel pe la 1200, principele Vladimir de Halici îşi pierdu independenţa şi trebui să recunoască supremaţia principelui Roman de Volhinia. Acesta uni Haliciul cu principatul său într'un stat puternic şi ameninţător faţă de Kiev şi faţă de Poloni. Faima puterii sale ajunsese până la Roma, unde papa Inochentie al III-lea îi oferi coroana regală, dar cu condiţiunea de a îmbrăţişa credinţa catolică. Roman refuză cinstea unei coroane cumpărate aşa de scump cu renegarea credinţii strămoşeşti. In lăuntru principele Roman reprimă cu cruzime orice încercare de răzvrătire a boierilor săi, pe care el îi ucidea şi îngropa chiar de vii cu observaţia că „pentru a putea gusta în linişte un fagure de miere, albinele trebue să fie mai întâi ucise“. Roman de Halici şi Volhinia muri la 1205.

Intre fii săi Daniil şi Vasilko izbucniră certuri sângeroase pentru domnie. Dihonia aceasta ispiti pe Unguri şi pe Poloni de a se amesteca în treburile interne ale principatului galiţian. Oştirile ungureşte trecură de mai multe ori Carpaţii şi năvăliră în Galiţia, pentru a aduce pe principii de acolo sub vazalitatea ungurească. In 1206, regele Andrei al II-lea al Ungariei îşi însuşi titlul de „Crai al Galiţiei şi Lodomeriei“. Acest titlu a trecut deodată cu coroana Sfântului Ştefan asupra Casei de Habsburg. In temeiul acestei titulaturi, împărăteasa Maria Tereza revendecă la împărţirea Poloniei din 1772, drepturile ei de stăpânire asupra Galiţiei şi Lodomeriei.

Pe la 1214 a domnit scurtă vreme Coloman, fiul regelui Andrei al II-lea, care se căsătorise cu o princesă polonă pentru a-şi asigura şi concursul polon la menţinerea tronului galiţian. Cu numele lui Coloman se pune în legătură şi fundarea oraşului Colomea. Numai cu mare greutate izbuti Daniil să recucerească Haliciul la 1229 din mâinile Ungurilor; dar stăpân efectiv asupra principatului ajunse Daniil numai la 1239.

Năvălirea Tătarilor în Europa şi instalarea stăpânirii lor asupra Rusiei după bătălia dela Kalka puse capăt pentru multă vreme suveranităţii principatelor ruseşti. La 1259 Daniil de Halici şi Volhinia se supuse şi el supremaţiei tătăreşti, convenind să plătească tribut şi să asculte de poruncile hanului. Toate sforţările sale de a-şi redobândi libertatea cu ajutorul papei Inochentie al IV-lea, care îi trimise coroana regală prin solii papali, rămaseră zadarnice. El trebui să se supună ordinilor hanului şi să dărâme cetăţile din ţara sa. Este mai pre sus de orice îndoială că în împrejurările acelea Daniil nu se putea gândi la cuceriri noui în direcţiunea Dunărei, unde Tătarii puseră capăt domniei Cumanilor în Moldova şi se aşezăseră ei deabinelea în stăpânirea acestei ţări.

Intre timp muri Daniil (1266), iar între fii şi urmaşii săi izbucniră, ca de obicei la Ruşi, din cauza lipsei unui sistem regulat de succesiune la tron, certuri şi lupte sânge-

roase, care coborîră şi mai mult autoritatea principilor în ochii Tatarilor. Gărzile tătăreşti de pe lângă curţile princiare menţineau ordinea internă şi asigurau stăpânirea tătară efectivă. Acestor lupte interne căzu jertfă la 1340 ultimul principe de Halici, Gheorghe Troidenovicz. Vacanţa tronului galiţian dădu prilej regelui polon Cazimir-cel-Mare să pătrundă în Galiţia, să o cucerească şi să o înglobeze definitiv regatului său. Contra acestei anexiuni, Ruricoviţii purtară lupte îndelungate care se încheiară prin tratatele dela 1352 şi 1366, prin care regele Cazimir obţinu dela ei recunoaşterea formală a stăpânirii poloneze în Galiţia şi Podolia, iar Litvanii se mulţumiră cu stăpânirea asupra regiunei cucerite dela Tătari şi anume Volhinia, o parte din Podolia şi Ucraina.

Contra Tătarilor, cari se considerau stăpânitori asupra Podoliei, Volhiniei şi Galiţiei, Cazimir-cel-Mare susţinu lupte îndârjite şi izbuti să-i alunge dincoace de Nistru în Moldova şi dincolo de Smotricz în Ucraina. Pentru asigurarea hotarului dela Nistru, Cazimir-cel-Mare fortifică vadul Nistrului dela Hotin şi al Prutului dela Ţeţin şi Sniatin, lângă vechiul Hmelov. Dlugosz aminteşte în cronica sa, că în seimul polon din 1448, s'a susţinut că regele Cazimir a respins pe Tătari dincoace de Nistru şi ar fi fortificat punctele Hotin, Ţeţin, Cameniţa, Bacota etc. [1]) fapt este că cetatea Hotinului, cât şi castelul de veghe de pe culmea Ţeţinului sunt orientate spre sud, spre Tătari, o dovadă că ele fuseseră construite de o putere dela nord, care nu putea fi altcineva decât Cazimir-cel-Mare, liberatorul Galiţiei şi Podoliei de sub jugul tătăresc.

Izbânda lui Cazimir-cel-Mare contra Tătarilor din Galiţia şi Podolia şi izgonirea lor dincoace de Nistru, inspiră curaj şi regelui Ludovic-cel-Mare al Ungariei să reia cu mai mare îndrăzneală ofensiva contra Tătarilor din Moldova. Şi de fapt acea ofensivă fu reluată de voevodul Ardealului

[1]) Dlugosz, *Historia Poloniae*, V, p. 48, ed. Przezdziecki: „. . . cum notorium, publicum et clarum sit, quod terram predictam (Haliciul, Pocuţia şi Podolia). Kazimirus secundus rex Poloniae sub Thataris conquisivit et multis illam pacifice tenens temporibus, multa castra videlicet Kamyeniecz, Choczim, Czeczin, Bacota . . . et alia vel muro, vel lignis construxit".

Andrei fiul lui Laţcu, care cu conaţionalii săi români din Maramureş izgoni pe Tătari de sub munţii Moldovei şi creiă acolo o căpitănie de graniţă ungurească, voevodatul vazal al lui Dragoş şi al urmaşilor săi Sas şi Balc, până ce descălicătorul din Cuhnea Maramureşului, Bogdan veni să desăvârşească opera de curăţire a Moldovei de Tătari şi de închegare definitivă a principatului Moldovei independente.

După moartea lui Cazimir-cel-Mare (1370), stăpânirea asupra Galiţiei şi Podoliei trecu asupra ginerelui său Ludovic-cel-Mare din Ungaria. Dar stăpânirea ungurească nu fu de lungă durată. Ludovic muri la 1382, iar fica sa cea mai mică Hedviga moşteni tronul Poloniei cu Galiţia şi Podolia, care reveniră pe calea aceasta din nou Poloniei. Prin căsătoria Hedvigei cu Vladislav Jogaila, marele duce al Litvaniei, se proclamă uniunea Poloniei cu Litvania şi astfel Rusia-Roşie, Podolia, Volhinia şi Ucraina cu cetatea Kievul ajunseră pentru mai multe veacuri sub dominaţiunea poloneză.

Stăpânirea politică poloneză nu împiedica populaţiunea acestor provincii de a-şi păstra caracterul ei etnic rutean, maloros sau ucrainean. Provinciile acestea îşi aveau până la începutul secolului al XV-lea trecutul lor istoric aparte. Din punct de vedere geografic Volhinia şi Podolia estică, gravitau spre Nipru, iar Haliciul cu Volhinia şi Podolia vestică spre Nistru şi spre Dunăre. Aceasta însă nu înseamnă că domnitorii naţionali ai acestor provincii ar fi estins cândva stăpânirea lor şi dincoace de Nistru în Moldova, cum s'a susţinut de unii istorici ucraineni.

V. Diploma bârlădeană și izvodul orașelor dela Dunăre

Domnia lui Vladimirko de Halicz a fost turburată de nepotul său de frate Ivanko Rostislavicz. Acesta este pomenit pentru prima oră în Ipat. letopis la sfârșitul anului 1144, când este arătat la Zvenigorod, poate ca moștenitor al unei regiuni aparte, cum credea Pič [1]). De acolo Ivanko uneltea contra unchiului său Vladimirko și, folosindu-se de absența acestuia din Halici, puse la cale o răscoală contra domnitorului legitim. Proclamat principe de Halici, Ivanko se puse în fruntea răsvrătiților și ocupă cetatea. Dar îndată ce Vladimirko află despre cele întâmplate în capitala principatului său, porni spre Halici, asediă acolo pe Ivanko, care cu ocazia unui atac nu se mai putu reîntoarce în cetate și trebui să fugă, în 18 Februarie 1145. Astfel începu viața de aventurier a lui Ivanko Rostislavicz.

După arătările cronicilor rusești Ivanko fugi mai întâi la Dunăre, deci la 1145. Dar acolo el nu rămase multă vreme, ci se refugiă la Kiev, la curtea marelui cneaz Vsevolod. De acolo el intră în serviciul militar la mai mulți principi rusești, distingându-se pretutindeni prin îndrăzneala sa de aventurier. La moartea unchiului său Vladimirko de Halici, Ivanko redică pretenții asupra tronului contra vărului său Iaroslav Osmomyšl, fiul și urmașul lui Vladimirko. Din cauza acestei rivalități la tron, o dușmănie aprigă izbucni între Iaroslav și Ivanko. În 1157 Iaroslav trimise soli la marele duce al Kievului Gheorghe Vladimirovicz, pentru a cere extrădarea lui Ivanko. Numai grație intervenției mitropolitului din Kiev, Ivanko putu scăpa de extrădare. În schimb, el fu trimis la Susdal și aruncat acolo în închisoare. Dar încă în același an muri marele cneaz Gheorghe Vladimirovicz, și Kievul ajunse sub stăpânirea lui Isaislav de

[1]) Cfr. Ios. Lad. Pič, op. cit., pag. 108 urm.

Cernigov. Jaroslav Osmomyšl se grăbi să trimită în 1158 o nouă solie către noul cneaz Isaislav și să ceară extradarea lui Ivanko. Isaislav respinse cererea de extradare și făcu vânt lui Ivanko să fugă la „*Cumani,* unde se așeză în orașele dela Dunăre, captură 2 corăbii încărcate cu mărfuri și pricinui mari pagube pescarilor galițieni“ precum glăsuește cronica. Dela Dunăre Ivanko întreprinse în 1159 o expediție războinică contra lui Iaroslav din Halici, însoțit de cete de insurgenți ruși și cumani. Atacul fu însă respins de Iaroslav, cetele lui Ivanko fură împrăștiate, iar Ivanko fu silit să fugă din nou la Kiev, la curtea marelui cneaz Isaislav. Acesta luă pe Ivanko sub înalta sa protecție și somă chiar pe Iaroslav să cedeze o parte din principatul său galițian pribeagului Ivanko Rostislavici, fiind că supușii halicieni l-ar fi cerut ca principe. Inmixtiunea lui Isaislav în treburile interne ale principatului de Halici fu considerată de Iaroslav Osmomyšl drept provocare și aduse la izbucnirea unui război între Kiev și Halici. Isaislav fu învins și răsturnat din scaunul domniei. Ivanko se fortifică cu ocrotitorul său în cetatea Vireva (1160) și se apără acolo mai mult timp. Dela Vireva, Ivanko fugi din nou la Dunăre și muri otrăvit la 1161 la Selun care, după unii a fost identificat cu Salonicul, iar după alții cu Sulina dela Gurile Dunării [1]).

După mărturiile analelor rusești, Ivanko Rostislavici a petrecut în trei rânduri la Dunăre. Odată în 1145, a doua oară în 1158, când încercă expediția nereușită contra lui Iaroslav Osmomyšl, și a treia oară la 1161, anul morții sale, când trebue să fi trecut la Salonic sau la Sulina. Analele rusești, singurul izvor din care scoatem datele privitoare la acest îndrăzneț aventurier, nu arată că Ivanko Rostislavici ar fi petrecut la Dunăre înainte de 1145. Și cu toate acestea B. P. Hasdeu a scos la iveală o diplomă, al cărei autor ar fi însuși Ivanko Rostislavici. *Diploma* aceasta, cunoscută în istoriografia română sub numele de *bârlădeană*, a fost publicată de Hasdeu de

[1]) Cfr. Ios. Lad. Pič, o. c. p. 108 urm.

două ori și anume odată la 1860 fără nici un comentar[1]) și a doua oară la 1869 cu un lung comentar istoric, paleo=grafic, lingvistic și geografic[2]). Iată textul diplomei în ori=ginal, după prima ediție a lui Hasdeu dela 1860:

ȣімѣѡтца : існа....азъ : иванко ростіславовічь : ѡтсола : галіч-ского : кнѣзь : берладьскы : скѣдчȣіȣ кȣпчемъ... бріськскымъ : да неплатѣтъ ; мышъ : оȣградѣ : нашемь..... ломъоȣгалічі : наіз-кладѣ : развѣ : ȣберладі : іоȣтекȣчомъ : ю...... радохъ : нашихъ : анаісъвозѣ : розанымъ : товаромъ : тȣтошнымъ : юȣгръськымъ : іръськымъ : ічес.... атодаплатѣтъ : ніколіжь : развѣ : оȣмаломъ : оȣгалічі : акажітъ : воевода : анатомъ : обѣтъ... ѡт рожьства : хва : тісѣщȣ : і стъ : і трдстъ : і четіре : лѣтъ : мца : маѣ : к : днь.

In traducere românească diploma spune:

„In numele Tatălui și al Fiului... eu Ivanko Ros=tislavici din scaunul galițian, cneaz bârlădean, încuviin=țăm negustorilor din [Mesem]bria, să nu plătească vama de descărcare în orașul nostru Galiciul Mic, ci numai la Bârlad și la Tecuciu și... orașe ale noastre. Iar la ex=port pentru diferite mărfuri locale, ungurești, rusești și cehești să nu plătească nicăeri, numai la Galiciul Mic și va spune voevodul (!) și la această făgăduință... Dela nașterea lui Hristos o *mie,* o *sută treizeci și patru ani, luna Mai 20 zile*".

După Hasdeu diploma a fost reprodusă de Szaranie=vicz[3]) și tradusă de Rösler[4]), studiată de aproape de Pič[5]), Ioan Bogdan[6]), R. Rosetti[7]) și N. Iorga[8]), iar mai re=cent de d=nii I. Bărbulescu[9]), P. Mutafciev[10]) și P. P.

---

[1]) *Instrucțiunea Publică*, I. No. 1. p. 8.

[2]) Traian, I, 1869, p. 199.

[3]) I. Szaranievicz, Исторія Галицко-Володимірьской Русий.

[4]) R. Rösler, *Romänische Studien*, pag. 323.

[5]) Ios. Lad. Pič, o. c. p. 107 urm.

[6]) I. Bogdan, *Diploma bârlădeană*, in *Anal. Acad. Rom.* II. XI. pag. 65 urm.

[7]) Radu Rosetti, *Statul Bârlădean*, Revista Nouă, București. 1889, II. p. 464 urm.

[8]) N. Iorga, *Studii și Documente*, V. p. 595—601.

[9]) I. Bărbulescu, *Curente literare la Români in perioada Slavismului cul=tural*, București, 1928, pag. 9—12.

[10]) I. Mutafciev, Просходалъ на Асенивці (Originea Asaneștilor). Sofia, 1829, pag. 20—21.

Panaitescu[1]), care rezumă toate cercetările anterioare și con=chide că diploma este „un fals grosolan" comis de Hasdeu în complicitate cu tatăl său.

Autenticitatea diplomei bârlădene a fost contestată și din motive lingvistice și credem că cu drept cuvânt. Dar pe lângă obiecțiunile de ordin lingvistic, sunt considerațiuni de natură istorică, care militează categoric contra autentici=tății diplomei. Emitentul diplomei Ivanko apare în textul ei sub trei titulaturi diferite: coboritor din scaunul galițian, cneaz bârlădean sau bârladnic și voevod. Nesiguranța și lipsa de precizie în aplicarea acestor titluri dă prilej la bănueli grave. Ivanko era fiul lui Rostislav din Przemysl, astfel că el era din scaunul Przemysl=ului și nu al Hali=ciului. La 1134, anul în care s'a emis diploma, nu exista un principat de Halici sau galițian. Scaunul domnesc al lui Vladimir a fost așezat la Halici numai la 1141, deci șapte ani după data de emitere a diplomei, când așezarea dela vadul Nistrului primi oarecare însemnătate politică. Acesta este primul argument istoric contra autenticității. Al doilea argument este pomenirea vagă de „voevod", când se știe că analele rusești nu atribue niciodată lui Ivanko acest titlu. De altfel analele rusești menționează prezența lui Ivanko la Dunăre numai la 1145, — când apare ca pretendent sau „izgoi" —, atunci aventurierul trebue să se fi găsit încă într'o vârstă prea fragedă. Rămâne titulatura de cneaz bârlădean sau bârladnic. Titulatura aceasta a fost adusă în legătură cu orașul Bârlad, care ar fi existat pe atunci. Existența ora=șului Bârlad în acea vreme este mai mult decât problema=tică. In schimb însă nu încape nici o îndoială că afluentul Siretului pe care este așezat orașul Bârlad, purta acest nume în secolul al XII=lea. Se știe doară că orașele ca Sirete, Suceava, Bârlad, Buzău etc. și-au împrumutat nu=mele dela râurile pe care se află și nu invers.

Originea numelui Bârlad nu este încă bine lămurită. In analele rusești se pomenește de „Bârladnici" ca aventu=rieri nestatornici și fără căpătâi, pe cari Hruszevski îi con=

---

[1]) P. P. Panaitescu, *Diploma Bârlădeană și Documentul lui Koriatovici*, in „Revista Istorică Română", II. 1. p. 46—51.

sideră deopotrivă cu Brodnicii, drept antemergători ai Cazacilor [1]). Astfel sunt pomeniţi ca „Bârladnici“ aventurierii ruşi din Olese la gura Niprului [2]). In 1159 Ivanko năvăli la Dunăre însoţit de „Cumani şi 6000 de Bârladnici“, molestând acolo pe negustorii şi pescarii localnici [3]). In condiţiunile acestea este greu de presupus, ca cete de pribegi şi aventurieri din toate neamurile, cum erau Bârladnicii, cari năvăliau în Moldova după pradă, să=şi fi însuşit numele dela râul Bârlad. Este mai aproape de mintea omului ca râul care parcurgea regiunea devastată de Bârladnicii prădalnici să=şi fi primit numele dela aceştia. Analogii avem doară în numele râurilor Tatarca, Turcul, Neamţul numite altfel după năvălitorii tătari, turci şi germani.

Dar orcât, Bârladnicii nu apar ca o creaţiune a lui Ivanco Rostislavici. Ca şi Brodnicii şi Cazacii de mai târziu, Bârladnicii existau înainte şi după aventura „izgoiului“ dela Przemysl. El a făcut apel la ei şi li=a cerut să=l însoţească în aventurile sale războinice la Dunăre. Ei l=au urmat în tovărăşie cu Cumanii, stăpânitorii acelor regiuni. Atât şi nemic mai mult. Numai Hasdeu a făcut prin diploma sa plăzmuită din Ivanco un „cneaz de Bârlad“, când el nu era de fapt decât o căpetenie de „*Bârladnici*“, un condotiere îndrăzneţ, care=şi încercă norocul de pradă în oraşele dela Dunăre. Iată la ce trebue redusă legenda „cnezatului de Bârlad“, în care unii cercetători bănuiau realităţi istorice [4]).

Pe lângă Bârlad se mai pomeneşte în diploma plăzmuită a lui Hasdeu şi de Mesembria, Tecuci şi Galaţi. Despre Mesembria ca centru comercial în secolul al XII=lea nu se pomeneşte nicăiri. Heyd şi Jireček nu=i atribue nici o importanţă comercială [5]), şi cu atât mai puţin într'o vreme când luptele cu Pecenegii dincolo de Dunăre erau în toiul

1) *Istorya Ukrainsky Rosy*, vol. VII. p. 75. cfr. *Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte*, II. p. 369.

2) Ios. Lad. Pič, o. c. p. 109.

3) Viz. Vremennik, IV. pag. 332; cfr. G. I. Brătianu, în „Bulletin dela Sec. Hist.“ Acad. Rom. X. p. 131.

4) A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, II, p. 204 urm., ed. III.

5) W. Heyd, *Geschichte des Levantehandels*, I, p. 577—579; II, p. 159.

lor [1]). Nici reîmprospătarea comerţului pontic prin Veneţieni şi Genovezi n'a putut insufla Mesembriei un nou avânt comercial [2]), şi cu atâta mai puţin cu Moldova pustiită de Pecenegi şi de Cumanii întovărăşiţi de Bârladnicii ruşi, cari adulmecau prada la Dunăre. Menţiunea Tecuciului nu poate fi luată în serios pentru vremea aceia. In privilegiul comercial al Liovenilor din 1408 Tecuciul nu este pomenit.

Dar mai interesantă este menţiunea *Haliciului Mic*, pe care Hasdeu îl identifică cu Galaţii dela Dunăre. In documentele interne ale Moldovei localitatea această nu este pomenită nici pe vremea lui Alexandru=cel=Bun şi nici în epoca lui Ştefan=cel=Mare. Numai în traducere ni s'au păstrat două cărţi de danie din 1445 şi 1454 pentru mănăstirea Homorului, în care se scutesc de vamă carele mănăstirii ce aduceau peşte dela Galaţi [3]). In 1444 negustorul Zindrich din Leov făcea cumpărături la Galaţi [4]). Or, aceste menţiuni sunt prea vagi şi nesigure pentru a putea pune mult temei pe ele. Dintr'o aşezare de pescari ce erau, Galaţii ajung la o oarecare importanţă comercială numai în secolul al XVI=lea şi cele următoare şi anume după pierderea Chiliei şi a Tomarovei sau a Renilor basarabeni [5]). Pornind dela diploma neautentică din 1134, unii au riscat să considere Galaţii drept o colonie a Haliciului dela Nistru. In sprijinul acestei păreri nu se aduce altă mărturie decât asemănarea de nume ce pare că există între Halici sau Galici şi între Galaţi. Numai că asemănarea aceasta ar trebui estinsă şi asupra celor 4 localităţi cu numele Galaţi din Ardeal şi anume din judeţele Năsăud, Alba, Hunidoara şi Făgăraş [6]), pre=

1) C. I. Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, p. 209 urm.; passim. *Das Fürstentum Bulgarien*, p. 258; cfr. N. Iorga, *Studii şi Docum.*, V, p. 596.

2) G. I. Brătianu, *Recherches sur le commerce génois dans la Mer Noire au XIIIe siècle*, Paris, 1929, p. 39 urm.

3) M. Costăchescu, *Documente Moldoveneşti înainte de Ştefan=cel=Mare*, II, p. 235 şi 515.

4) *Akta grodzkie i ziemskie*, XIV, No. 1340.

5) Hurmuzaki, *Docum.* II, p. 424; XI, p. 784; *Tezaur de Monum. Istor.*, III, p. 142 *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, III, p. 264 şi 347.

6) S. Moldovan şi N. Togan, *Dicţionarul numirilor de localităţi cu populaţiune română din Ungaria*, p. 97.

cum și asupra localității Galič, Γάλιτζη de dincolo de Dunăre din Serbia [1]). Din o simplă asemănare de nume nu se poate deci conchide la legături politice și cu atât mai puțin la descălicarea Galaților noștri din Haliciul ucrainean dela Nistrul superior, cum o fac propagandiștii ideei ucrainene, care susțin sus și tare că comercianții halicieni ar fi descălicat la Dunăre orașul Galiciul-Mic, care astăzi ar purta numele de Galați [2]).

Dar demonstrând neautenticitatea diplomei bârladene și inadmisibilitatea tuturor concluziilor pe care unii s'au grăbit a le trage „din falsul grosolan" al lui Hasdeu, nu înseamnă că am încerca să tăgăduim participarea negustorilor galițieni la comerțul dela Dunăre. Dimpotrivă știm că în secolul al XI-lea și XII-lea negustorii galițieni străbăteau meleagurile Moldovei până la Dunăre și se întorceau cu carele lor încărcate cu mărfuri grecești [3]). Față de acești negustori și pescari de origine galițiană caută să se regreseze aventurierul Ivanco cu Bârladnicii săi în anii 1145 și 1159. Participarea Galițienilor la comerțul dunărean a găsit cunoscutul răsunet și în celebra epopee rusească despre Igor, care proslăvește pe Iaroslav Osmomysl din Halici pentru influența sa la Dunăre.

Că teritoriul Moldovei de mai târziu n'a fost niciodată cuprins în hotarele principatului de Halici se evidențiază și dintr'o mărturie bizantină din secolul al XII-lea. Cronicarul bizantin Nichita Choniates relatează la anul 1165, deci numai 4 ani după moartea „izgoiului" Ivanco Rostislavici, că un prinț bizantin, anume Andronic Comnen, văr al împăratului Manuel, ar fi căutat refugiu la curtea principelui de Halici Iaroslav Osmomysl. Fuga lui Andronic s'a produs în următoarele împrejurări. Împăratul Manuel Comnen întreprinse o expediție victorioasă contra Sârbilor și Ungurilor, îi bătu și-i readuse la respectul cuvenit față de împărat. Dar pentru a-i ținea mai bine în frâu, împăratul lăsă la Dunăre pe vărul său Andronic Comnen în calitate de gu-

1) C. I. Jireček, *Geschichte der Serben*, I, p. 247, notă 3.

2) Grigore Grigorovici, *Țărănimea bucovineană în jug*, editura „Nove Selo", 1922, p. 1.

3) G. Veliczko, *Relațiunile politico-comerciale ale Rușilor Bizantini în sec. X și XI (ucrainești)*, în „Comunicările Asociației Szewczenco", VI, p. 31 urm.

vernator militar, punându-i la dispoziție forțe suficiente pentru a putea respinge orice atac. Dar prințul Andronic căzu curând sub grava bănuială că uneltește contra împăratului pentru a-i răpi tronul. De frică de pedeapsă Andronic se hotărî să fugă la curtea principelui de Halici. El fu însă urmărit de Românii dela nordul Dunării, prins de ei și dat pe mâna împăratului.

„Dar când Andronic s'a îndepărtat de frică — zice cronicarul — și, scăpând din mânile celor ce-l urmăriau, atinse granița principatului de Halici, bucuros de a fi găsit acolo refugiul mântuitor, chiar în clipa aceia el căzu în mrejele urmăritorilor săi, căci el fu prins de *Vlachi*, la care ajunse vestea despre fuga lui. Aceștia puseră mâna pe el și-l duseră înapoi la împărat" [1]). De altfel vechile cronici rusești arată că principele Isaiaslav în lupta sa cu Boleslav II al Poloniei ar fi fost ajutat de *Vlahi* [2]).

Așezarea hotarului dintre Galiția și Moldova de mai târziu nu poate fi în nici un caz cea arătată de Xenopol [3]) și Radu Rosetti [4]), cari credeau încă în autenticitatea diplomei bârladene. Principele Andronic nu s'a refugiat în legendarul cnezat de Bârlad al aventurierului Ivanko, ci el a pătruns până la Halici, reședința principelui Iaroslav cel cu șapte simțuri, unde a fost bine primit și a luat chiar parte la o vânătoare de zimbri, a răpus mai mulți dintre aceștia și și-a împodobit mai apoi palatul său din Bizanț cu trofeele de vânătoare dobândite în munții Pocuției [5]).

* * *

In sprijinul pretinsei stăpâniri galițiene asupra Moldovei de mai târziu, se aduce mereu și un izvor de „*cetăți*

1) Nichita Choniates, ed. Bonn, p. 168: „ἔστι δὲ ἡ Γαλίτζα μία τῶν παρὰ τοῖς Ρῶς τοπαρχιῶν, οὓς καὶ Σκύθας Ὑπερβορέους φασίν". Sciți Hyperborei sunt numiți Rușii dela Nord, spre deosebire de Sciții Cumani, așezați mai la Sud, lângă Dunăre și Marea Neagră.

2) D. Cantemir, *Hronicul Româno-Moldovlahilor* și Tocilescu, p. 385; cfr. M. Bobrzynski, *Dzieje Polski w zarizie*, ed. IV, vol. I, p. 93.

3) *Istoria Românilor*, ediția III, vol. II, p. 204—205.

4) *Revista Nouă*, 1889, II, p. 472.

5) Летопісъ по Іпатскому спіску, anul 6673; Й прібеже ісь Царіґорода братань паревя кідъ Андронікь къ Іарослави у Ґалічъ, і пря і Іарославь о велікоіо любою."

rusești", care ni s'a păstrat ca anexă la așanumitul „*Voskresenskaja lêtopisъ*", și publicat în „Culegerea complectă de anale rusești" [1]). Letopisul voscrescian merge numai până la 1347. Or, în izvod se pomenesc nume de orașe, cari nu ființau încă la acel an. Aceasta este o dovadă că lista aceasta este cu mult mai nouă și a fost numai anexată la letopisul rusesc care încheie cu anul 1347 [2]).

Iată cuprinsul acestei anexe geografice:

„La Dunăre *Vidicov* cu 7 ziduri de piatră și *Mdinъ, Trъnovъ, Drestvinъ, Dingъ* dincolo de Dunăre. La nordul fluviului *Novoia Selo, Akoliatris;* lângă mare *Karna, Kavarna;* de această parte a Dunărei, la nord la revărsarea Nistrului *Bârlgorodъ, Kilia, Cernъ, Askij Torgъ* pe râul Prut; *Romanovъ Torgъ* lângă Moldova, *Nemecъ* în munți, *Koročjunovъ, Kamenъ, Sočava, Seretъ, Bania, Nečjunъ, Kolomija Gorodok* pe Ceremuș și lângă Nistru *Chotin* și acesta este oraș bulgăresc și valah".

Examinând mai de aproape numele acestor orașe, vedem un amestec de orașe vechi dela Dunăre, Marea Neagră și Nistru, precum și o serie de orașe mai noui pe Prut, Sirete, Moldova și Ceremuș. La litoralul pontic avem cetățile Karna și Kavarna, care pot fi identificate cu Varna și Cavarna de astăzi. Pe malul drept al Dunărei se menționează cetățile Vidikovъ și Mdinъ, Trъnovъ, Drestvinъ și Dingъ, dintre care pot fi identificate Mdinъ în Vidinul, Trъnovъ cu Târnova și Drestvinъ cu Durostor sau Silistra, Dingъ a fost identificată de Pič cu Măcinul iar Vidikovъ pare să fie identic cu Mdinъ, adică Vidinul.

Pe malul stâng al Dunărei se menționează orașele Novoia Selo, Akoliatris, Kilia și la limanul Nistrului Bêlgorodъ. Kilia și Bêlgorodъ sunt ușor de identificat cu Chilia și Cetatea-Albă. Akoliatris a fost identificat de Pič cu Vâlcovul. Novoia Selo n'a putut fi identificat încă. Pe Nistru în sus se menționează Hotinul ca oraș bulgaro-român. Pe Prut este pomenit Askij Torgъ care poate fi identificat cu Iașii. Urmează apoi orașele ușor de identificat ca Romanovъ Torgъ cu Romanul, Nemecъ cu Neamțul, Koročjunovъ cu Crăciuna, Kamenъ cu Piatra, Sučava cu Suceava, Seretъ cu Serete și Baia cu Baia, Colomeia din Polonia. Nečjunъ, a fost identificat de Onciul cu Čecijun-Țețin. Rămâne nelămurit numele cetății Černъ, care este pomenit îndată după Chilia și ar putea fi Vicina de mai târziu. Lipsa Bârladului, Tecuciului, Galaților și Mesembriei din această listă de orașe ar trebui să ne surprindă dacă nu am știe că diploma bârlădeană, unde se face mențiune de ele, nu este decât o născocire regretabilă a lui Hasdeu. Lipsa acestor orașe din izvodul geografic amintit mai sus nu este decât o dovadă în plus, că diploma bârlădeană nu este autentică.

1) *Polonoe Sobranea russkichъ lêtopisъ*, VII, p. 240.

2) Ios. Lad. Pič, o. c. p. 106; *Arhiva Istorică*, I. 1. p. 18; Xenopol, *Ist. Rom.* ed. III, vol. II, p. 206.

Examinând mai deaproape lista cu cetățile „rusești" vedem că ea cuprinde două serii de cetăți cu totul deosebite una de alta. In prima serie de cetăți intră străvechile așezări dela Dunăre și Mare: Vidinul, Silistra, Chilia, Cetatea-Albă, Cavarna și Varna. Aceste sunt cetăți rămase din anticitate și menționate mereu de cronicarii bizantini până în secolul al XIII-lea.

După dărâmarea primului imperiu bulgar, împărații bizantini extinseră din nou stăpânirea lor până la Dunăre. Din regiunea dunăreană recucerită cu numeroasele ei orașe și cetăți, urmașii lui Vasile Bulgaroctonul organizară un ducat de graniță și așezară în fruntea lui pe un „ἄρχων ὢν τῶν περὶ τὸν Ἴστρον πόλεων καὶ χωρίων", adică „*stăpânitor al orașelor și ținuturilor dela Dunăre*". Reședința stăpânitorului acestui ținut numit după așezarea sa la Dunăre se găsia la Silistra. Iar el însuși se intitula adesea „δοὺξ τῶν παριστρίων" adică „*duce de Paristrion*".

Un astfel de duce al orașelor dunărene fusese vestitul general Katakalon Kekaumenos, care la 1043 întâmpină pe Rușii lui Iaroslav-cel-Mare, ce se întorceau pe uscat dela Constantinopol și-i nimici la Varna [1]). Lui Kekaumenos îi urmă în postul de guvernator tutelar al ducatului de margine

1) Kedrenos, II. p. 555, 3.; cfr. N. Bănescu, „*Cele mai vechi știri bizantine asupra Românilor dela Dunărea de jos*". „Anuarul Institutului de Istorie Națională", Cluj. 1921/22, I, p. 138 și urm.

Mihai fiul lui Anastasie, care se intitula „Ἄρχων τῶν παριστρίων πόλεων“, adică stăpânitor al cetăților paristriene [1]). Intețindu-se atacurile Pecenegilor la Dunăre, Bizantinii se grăbiră să numească chiar 2 „ἄρχοντες τῶν παριστρίων πόλεων“ pe Nichifor Botaneiates și pe Vasile Apokapes (1065) [2]). In 1072 apare Nestor ca „δοὺξ τῶν παριστρίων“ [3]). Sub ducele Leon Nikerites fură zdrobiții Pecenegii la Lebounion (1 Aprilie 1091) [4]).

După aceea nu mai cunoaștem alți duci de Paristrion, deși ducatul de graniță se menținu încă multă vreme.

Din ducatul acesta *paristrian* ridică în 1166 Manuel Comnen numeroasele oștiri de *Vlachi* și-i porni contra Ungurilor. Asupra acestei expediții cronicarul *Kinamos* relatează că Manuel Comnen trimise împotriva Ungurilor o oștire sub conducerea protostratorului *Alexios* care trebuia să facă numai o demonstrație pe drumul obicinuit al Dunării, pentru a face pe Unguri să creadă că atacul se va da din acel loc obișnuit, în vreme ce *Leon Vatatzes* „adunându-și din altă parte altă armată numeroasă, și chiar *mare mulțime de Vlachi* care se zice că coboară din vechii coloniști de odinioară veniți din Italia („οἱ τῶν ἐξ Ἰταλίας ἄποικοι πάλαι εἶναι λέγονται“). Pornind din localitățile Pontului, numit Euxin, ei urmau să năvălească în *țara hunică*, dintr'o parte, din care din vechime nimeni nu năvălise niciodată asupra lor“.

Armata trecu prin regiuni întinse, greu de străbătut, ajunse în țara Hunilor unde află sate foarte populate de oameni, jăfui în toate părțile, ucise mulți oameni și ridică mulți robi de acolo. In amintirea campaniei Vatatzes ridică o cruce de aramă cu inscripția:

Ἐνθάδε Παννονίης ποτὲ ἄκριτα φῦλα γενέθλης
Δεινὸς Ἄρης καὶ χεὶρ ἔκτανεν Αὐσονίων.
Ῥώμης ὁππότε κλεινῆς δῖος ἄνασσε Μανουήλ,
Κωμνηνῶν κρατόρων εὖχος ἀριστονόων.

---

1) Kedrenos, II, 543, 16.
2) Zonaras, III, 675, 7.
3) Skylitzes, 719, 11. Zonaras, III, 713, 9.
4) Ana Comnena, I. 422.

Nenumărată mulțime de ginta panoniană
Ares ucise aci cu a Ausonilor braț,
Când divul Manuel domnea în Roma glorioasă
Fala Comnenilor celor puternici și mari... [1]).

Ausonii erau o populațiune veche în Italia de sud; numele de Ausoni este întrebuințat în inscripție pentru Vlachi sau Romani din Italia. Priscus înțelegea sub „Αὐσονίων φωνὴν“ limba romană rustică, pe care el o auzi la curtea lui Attila. Ausonienii sunt Vlachi, spre deosebire de Ῥωμαῖοι, Grecii. Iată deci o primă mențiune lapidară asupra isprăvilor românești la nordul Dunării.

Drumul parcurs de Vatatzes cu Vlachii nu putea fi altul decât cel cunoscut și bătătucit din anticitate, dealungul Siretului, în Valea Trotușului și de acolo pela Oituz în Ardeal, în țara Bârsei, care era bine populată după mărturia lui Kinamos. Crucea fu ridicată undeva dealungul acestui drum și nu este exclus ca ea să fie descoperită cândva. Vlachii din armata lui Vatatzes erau dela Dunăre-de-jos, din Paristrionul bizantin, care se menținea încă în acea vreme.

A treia armată sub Ion Ducas străbătu deșerturile Moldovei pentru a ajunge la granița ruso-ungară [2]).

Un alt scriitor bizantin, *Michail Attaliates*, care slujise pe lângă 4 împărați, ne-a păstrat informațiuni foarte prețioase asupra locuitorilor dela Dunărea de jos. El relatează că: „Populația de acolo este semibarbară“. Pe țărmul Dunărei sunt așezate multe și mari orașe, care adăpostesc o populație de toate limbile și întrețin o oaste nu mică, la care orașe Sciții trecuți de dincolo mai înainte, duc felul lor de viață scitică. La Dunăre locuitorii sunt puțin sau de fel aplicați să asculte de autoritatea împăratului, oferind cu totul puterea cetății șefului lor Tatos. „Τατός (Χαλῆς), Σέσθλαβος și Σατζᾶς“ stăpânitori ai cetății Δρίστρα (Silistra) și Βιτζίνα (Vicina) nu erau decât căpeteniile Românilor dela Dunăre, numiți „ἔκκριτοι“, juzi, cnezi, slav. sudstvo al documen-

---

1) Kinamos, VI, cap. 3; cfr. D. Onciul, *Originea Principatelor Române*, p. 24.
2) Jireček. Geschichte der Serben, I, p. 253 urm.

telor sârbești [1]). Acești „Μιξοβάρβαροι“ ai lui Attaliates cari duc „τὸν Σκιθικὸν βίον“ nu puteau fi nici Bulgari, nici Greci, nici Pecenegi, nici Cumani și nici Ruși sau Unguri, ei erau fără îndoială Români, care se cârmuiau prin județii lor. Ei recunoșteau autoritatea bizantină reprezentată prin „δοὺξ“ sau „ἄρχων τῶν Παριστρίων“ sau „Κατεπάνω τῆς Δρίστρας“ [2]).

O căpetenie a Vlahilor dela Dunăre pare să fi fost și faimosul „Πουδίλος, ἔκκριτος τῶν Βλάχων“ care după relațiunea Anei Comnena, sosind în timpul nopței, aduse lui Alexios în lagărul dela *Anchialos* vestea despre trecerea Cumanilor peste Dunăre [3]).

Ducatul de hotar dela Dunăre, *Paristrion*, a dăinuit sub dominațiunea bizantină până la sfârșitul veacului al XII-lea, când tot dela Dunăre luă ființă al doilea imperiu bulgar, creat de frații Petru și Asan și ajuns la mare înflorire sub fratele lor Ioaniță. Dar și sub stăpânirea româno-bulgară ducatul de graniță bizantin se menținu sub forma unei autonomii oarecare în strânsă legătură cu Bizanțul. Pe temelia acestui ducat paristrian se ridică în veacul al XIV-lea *despotatul* lui Balicas și a fraților săi Toader și Dobrotici, care impuse numele său acestui despotat de graniță: Dobrogea.

Orașele acestea paristriene erau faimoasele „**Городі по Дунаіскухъ**“ de unde aventurierul Ivanko Rostislavici făcea atâta rău negustorilor galițieni. Inainte de Ivanko râvnise la stăpânirea acestor orașe Sviatoslav din Kiev, care încă pe la 969 spunea maicei sale că dorește să-și mute reședința la Dunăre unde se adună toate bogățiile din lume; așa aur, vinuri și fructe din Grecia, argint și postăvuri din Cehia, cai din Ungaria și blănuri, ceai, miere și sclavi din Rusia. De același dor era mistuit și rivalul lui Ivanko, principele Iaroslav Osmomysl din Halici, pe care „Cântecul lui Igor“ îl proslăvește ca stăpânitor al porților Dunărei, formate firește din cetățile paristriene. Numele acestor cetăți au ajuns deci

[1]) Cfr. N. Iorga, *Les premiéres cristalisations d'Etat de Roumains*, in Bull. de la Sect. Inst. de l'Acad. Roum. 1 Ian. 1920, No. 5—8; Revistă Istorică V. 6—7. Hurmuzaki, Docum. I. 2. p. 771 urm.

[2]) Attaliates, 204, 16 urm. cfr. Bănescu, l. c. p. 148.

[3]) Ana Comnena, II, 10, 9.

și în izvodul geografiei din anexa letopesițului voscrenscian. Cum între aceste vechi orașe nu găsim pomenite Bârladul, nici Tecuciul și nici Galații, este evident că ele nu existau pe atunci decât în fantezia lui Hasdeu, plăsmuitorul faimoasei diplome bârlădene.

Din mărturiile contemporane bizantine rezultă pe de altă parte că hotarele principatului de Halici erau departe de Dunăre, precum s'a văzut din expediția lui Leon Vatatzes și din fuga prințului Andronic la Halici, relatate de cronicarii contemporani Kinamos și Nichita Choniates, care nu amintesc de legendarul principat de Bârlad, prin al cărui teritoriu ar fi trebuit să treacă și oștirile bizantine și Românii cari urmăriau pe principele Andronic. Iată pentru ce credem că pretinsa stăpânire galițiană în Moldova secolului al XII-lea aparține domeniului fanteziei lui Hasdeu și a câtorva istorici ce au căzut victimă acestei fantezii.

* * *

A doua serie de cetăți sunt cele din Moldova și anume: Iași, Baia, Siret, Suceava, Neamț, Roman, Crăciuna, Țeținul, etc. Acestea nu se pot compara ca vechime cu orașele paristrice, ci sunt fundațiuni mai noui. Aceasta dovedește că autorul izvodului de orașe și cetăți a aruncat claie peste grămadă orașe noui și vechi fără nici o deosebire. Se pare că la izvodul cu cetățile dunărene s'a adăogat prin secolul al XV-lea și lista orașelor moldovenești, cunoscute atunci. Este interesant că la cetățile moldovenești este numărată și Colomeia din Pocuția, ceeace pare să indice că vechea listă a fost complectată într'o vreme, când Moldova avea de revendicat drepturi asupra Pocuției [1]).

Originea acestor orașe și numele fundatorilor lor s'a pierdut în negura vremurilor. Cronica atribuită lui Nestor pomenește de cetățile „**гради**“ Uglicilor și Tivertilor, ce sălășluiau între Nistru și Dunăre, deci pe teritoriul Moldovei de mai târziu [2]). Istoricii ruși în frunte cu Karamsin

[1]) Cfr. Ion I. Nistor, *Die moldauischen Ansprüche auf Pokutien*, in Archiv für Oesterr. Geschichte, vol. 101.

[2]) *Cronica Nestoris*, ed. Miklosich, p. 6.

sunt de părere că unele oraşe din Moldova s'ar fi des=voltat din „gorodurile" acestor Uglici şi Tiverti [1]). Fireşte că în cadrul acestei ipoteze istorice nu ar putea încăpea Cetatea=Neamţului, o creaţiune teutonică, cum arată numele ei, şi nici cetatea Romanului, o fundaţiune a lui Roman=Vodă. De asemenea şi numele cetăţii Iaşi poate fi pus cu mai multă probabilitate în legătură cu seminţia Iasilor, astăzi Oseţii din Caucaz, un nume aşa de frecvent şi dincolo de munţi în Ungaria. Baia este o aşezare săsească, iar originea Siretului şi Sucevii a rămas până astăzi nelămurită. Hotinul şi Ţeţinul au fost fortificate de Cazimir=cel=Mare, precum s'a arătat la locul său.

Istoricii galiţieni susţin că oraşele moldoveneşti ar fi putut lua fiinţă ca oraşe ruseşti pe vremea pretinsei stăpâniri galiţiene în Moldova [2]). Am arătat mai sus că în sprijinul estinderii hotarului galiţian asupra teritoriului moldovenesc de mai târziu nu s'a adus până astăzi nici o dovadă istorică, afară de falşa diplomă bârlădeană. Contra acestei ipoteze vorbeşte însăşi harta anexată la letopisul voscrensćenic, care cuprinde numai oraşele moldoveneşti împreună cu Colomeia, câtă vreme oraşele galiţiene sunt numite deopotrivă cu cele volhiniene cu totul separat şi la alt loc. Dacă însuşi autorul izvodului înşiră oraşe paristriene şi moldoveneşti separat de cele galiţiene, atunci cu ce temeiu mai pot fi considerate aceste oraşe drept galiţiene? Este evident că autorul izvodului nu le considera ca aparţinând uneia şi aceleaşi ţări şi ca fiind sub aceiaşi stăpânire. Astfel cade şi ultimul argument pentru pretinsă stăpânire galiţiană asupra Moldovei.

* * *

Cu atâta mai puţin poate fi susţinută o întindere a stăpânirii galiţiene asupra Maramureşului şi Ardealului. Dar cu toate acestea istoricul ucrainean Miron Korduba a riscat să susţină, că în secolul al XIII=lea principii de Halici ar fi

1) Karamsin, *Geschichte des Russischen Reiches*, II, p. 28, No. 97. Riga, 1820.

2) Szaranievicz, Исторя Галіского-Володімирької Русій, Leov, 1863, p. 184; cfr. D. Onciul, *Originea Principatelor Române*, p. 232 urm.

stăpânit regiuni întinse chiar în Ardeal, ajungând până la apa Şişeului mai la sud de Bistriţa. Istoricul ucrainean a încercat să=şi întemeieze afirmaţiunea sa pe un document din 1228 dela regele Andrei II, care hărăzeşte banului Simion domeniul Szeplak din Ardeal cu toate atenenţele sale până la *„Ruscia"*, aşezată la izvoarele Şişeului şi Budacului [1]). În iperzelul său naţional, d=l Korduba identifică „Ruscia" cu „Rusia", adică Rusia Roşie sau Galiţia şi afirmă că pe acea vreme principatul de Halici cuprindea Moldova=de=Sus, Bucovina, Maramureşul şi Ardealul nordic până la obârşia Şişeului şi Budacului [2]). În capul documentului regele Andrei se intitulează „Galitiae Lodomeriaeque rex" şi de aceia este greu de admis ca în context să vorbească de „Rusia". D=l Korduba a uitat să=şi dea seama că „Ruscia" nu este decât „Rusciorul" (Sebeşul=de=Jos) din jud. Năsăud, aşezat chiar la izvoarele Şişeului şi Budacului şi n'are nemic a face cu Rusia Roşie sau Galiţia.

În sprijinul afirmaţiei sale Korduba mai aduce şi o bulă papală din 1264, în care se aminteşte de „Sassvar" (Orăştia), în jud. Hunedoară [3]). Istoricul ucrainean citeşte însă în loc de „Sassvar" „Satmar" şi afirmă că până la Satu=Mare ar fi ajuns cândva graniţa galiţiană [4]). Este evident că cu astfel de mărturii nu se poate susţine că graniţa Haliciului ar fi trecut Carpaţii şi ar fi cuprins şi parte din Transilvania nordică. Aberaţiuni de acest fel cad dela sine.

Din cele arătate mai sus rezultă limpede pentru orice om nepreocupat că pretenţiile ucrainene asupra Moldovei sau părţi din acest pământ românesc, nu au la temelia lor nici un act istoric. Nici diploma bârlădeană, a cărei neautenticitate este dovedită, nici lista cu cetăţile paristrice şi moldoveneşti, nici cele 2 documente citate şi fals interpretate de Korduba nu aduc nemic serios în sprijinul acestor

1) Teutsch u. Firnhaber, *Urkundenbuch*, II, Abt. XV, Bd. Nr. 41, p. 42.

2) Miron Korduba, *Graniţa moldo=polonă la moartea lui Ştefan=cel=Mare*, p. 2; Hruszevski, III, p. 78 şi 501.

3) Teutsch u. Firnhaber, No. 82, p. 81—82.

4) Korduba, o. c., p. 3; *Ist. ilustr. a Bucovinei*, p. 18, 36; Smal=Stocki, *Ruşii în Bucovina*, p. 1.

afirmaţiuni. Prin urmare Ucrainenii nu pot invoca *drepturi istorice* pentru revendicările lor teritoriale în *Maramureş, Bucovina* şi *Basarabia*. Graniţa străveche între Români şi Ucraineni a fost totdeauna la Nistru. Zicea doară foarte nimerit la 1703 Martin Chometowski, palatinul Braclaviei: *„Inter nos et Valachiam ispse deus flumine Tyra dislimitavit"*, adică între Români şi Ucraineni însuşi Dumnezeu a aşezat Nistru ca hotar [1]).

---

[1]) Hurmuzaki, II. supl. III, p. 293.

VI. Originea elementului ucrainean din România.

Din analiza critică a izvoarelor rezultă că revendicările teritoriale ale Ucrainţilor în Bucovina, Basarabia şi Maramureş sunt lipsite de orice temei istoric. Rămâne acuma să analizăm obiectiv temeiurile *etnice* pentru revendicările lor politice. Este mai presus de orice îndoială că în unele plăşi bucovinene şi basarabene sălăşluesc astăzi numeroase familii de Ucrainţi. Numai că aşezarea acestor familii pe pământul vechii Moldove este de dată mai recentă. Însuşi Rudnicki recunoaşte că populaţiunea ucraineană a ajuns dincoace de Nistru în Moldova pe cale de expansiune şi colonizare, că prin urmare ea nu este aborigină şi în nici un caz anterioară descălicării Românilor în văile Moldovei. Despre Basarabia zice Rudnicki că ţara a fost colonizată mai des numai în ultimul secol şi că Ucrainţii au pătruns în masa compactă a Românilor [1]). Iar despre Bucovina acelaş autor ucrainean susţine că hotarul etnografic al Ucrainţilor nu este vechiu deloc, afară doară de valea Ceremuşului [2]).

Valea Ceremuşului este populată de o seminţie slavă aparte, numită *Huţuli* sau *Huţani*. Asupra originei Huţanilor s'au lansat mai multe păreri. Kalužniacki a încercat să derive numele Huţul dela *„Uzi"*, un trib cumanic, cari ar fi pătruns în Carpaţi şi s'ar fi slavizat acolo cu vremea. Originea aceasta, inspirată mai mult din asemănarea numelui Huţul cu „Uzi" pare puţin probabilă, întrucât triburile cumanice, ca populaţiune de stepă, cu greu se vor fi putut deprinde cu viaţa de munte. In favorul acestei ipoteze ar vorbi cultul Huţanului pentru *cal*, singurul şi indispensabilul mijloc de locomoţiune a locuitorilor de stepă. In această ordine de idei a încercat Korzeniowski pela 1845 să deducă numele Huţul dela *„Kočuli"*

---

[1]) Rudnickj, p. 132.
[2]) Rudinckj, p. 133.

derivat din *„kočiovati“* a nomadiza. Huţanii înşişi sau Huţulii consideră numele acesta ca o injurie la adresa lor, susţinând că acest nume se aplică numai cailor huţăneşti [1]). Este adevărat că Huţulii se supără când li se zice pe nume. Ei înşişi îşi zic *„ruski liude“*, (oameni ruşi), *„chrestiani“* (creştini), *„hirski“* (munteni) sau *„verhovenci“* (locuitorii piscurilor de munte). Kaindl susţinea într'o vreme că Huţanii sunt Sciţi slavizaţi [2]). Mai apoi istoricul german reveni el însuşi asupra acestei ipoteze şi propuse derivarea numelui Huţul dela românescul *„hoţ“* [3]). Noi Românii îi numim Huţani, de unde derivă şi numele de familie Huţan.

Intr'un studiu apărut de curând asupra relaţiilor lingvistice ruteano-române, Janow susţine că „particularităţile ideomelor huţule arată că Huţulii reprezintă un amestec al vechii populaţiuni româneşti cu acele resturi de populaţie lehitică care, sub presiunea popoarelor din răsărit, s'au desprins din trunchiul populaţiei lehitice ce tindea spre apus şi se abătu în Carpaţi. În acest amestec româno-lehit începu să se reverse cu vremea populaţia ruteană, care sub presiunea hordelor nomade năvălitoare din răsărit erau aruncate în Carpaţi şi care izbuti să imprime acestui amestec etnic caracterul etnic rutean“ [4]). Substratul român din acest conglomerat etnic s'a păstrat în limba huţănească şi în toponimia munţilor din valea Ceremuşului. Elemente lingvistice româneşti sunt: glugă, cheptar, zgardă, barbânţă, boar, vataf, fiu, flecău, bucată, arcan, bârfeală, colibă, urdă, chiag, armăsar, brânză, jintiţă ş. a. tot noţiuni împrumutate din îndeletnicirile păcurăreşti ale Huţanilor ca şi ale Românilor. Vechea toponemie românească s'a păstrat în numele de munţi ca: Măgura, Sihla, Neagra, Ardeluşa, Lunga, Rotundul, Ţapul, Edul, Fluturică, Stânişoare, Cucul, Secătura, Cusatura, Ledescul, Văscul, Rodul, Brebănescul, Brescul, Şesul, Pietrosul etc. [5])

---

[1]) I. SUCHVEWICZ, *„Huculscena“*, *Materiale do Ukrainskoi etnolohi, in Mem. Soc. Sevcenko*, II. p. 25.

[2]) R. FR. KAINDL, *Die Hutzulen*, p. 3.

[3]) R. FR. KAINDL, *Sind die Hutzulen Skyten?* p. 1.

[4]) JAN JANOW, *Observaţii asupra idiomelor huţule, despre urmele relaţiilo acestora cu Polonii şi despre vechea populaţie a Rusiei Roşii.*

[5]) KALUZNEACKI, *Wanderungen der Rumänen*, p. 49.

Patria străveche a Huţanilor a fost în Pocuţia şi în regiunea muntoasă a Rusiei subcarpatice. De acolo Huţanii au trecut pela începutul veacului al 17-lea apa Ceremuşului spre a se aşeza în Carpaţii moldoveneşti şi anume mai întâi la Câmpulungul Rusesc şi la Răstoace pe Ceremuş. De acolo ei au ajuns la Berhomete şi Şipotele Siretului. Înaintând pe Putila în sus ei au sălăşluit la Putila, Dichteneţ, Sârghieni şi Plosca, de unde au trecut în valea Sucevei la Seletin şi Şipotele Sucevei, iar de acolo s'au scoborât cu o bifurcaţie la Cârlibaba, iar cu alta pe Moldova în jos până la Breaza, şi pe afluenţii Moldovei, Moldoviţa şi Suha, ocupând satele Argel, Ruşii-Moldoviţei, Ruşii-pe-Boul, Ostra şi Gemenea.

Răspândirea Huţanilor în munţii Bucovinei s'a făcut în aşa fel, că cei sosiţi mai de vreme vindeau locurile lăzuite sau despădurite de ei celor ce veniau în urma lor, iar ei pătrundeau mai adânc în munţi, unde lăzuiau alte locuri în luptele necontenite cu posesorii braniştelor boereşti, mănăstireşti şi chiar domneşti. La aşezarea lor în Moldova Huţanii găsiră acolo o străveche dar foarte rară populaţie românească, pe care ei izbutiră să o asimileze cu concursul etnic pe care îl primiau necontenit din Pocuţia [1]). Naturalistul Haquet îi găsi în munţii Bucovinei la 1788 şi află din gura primarului din Putila, că strămoşii lor fuseseră pe vremuri hoţi şi ucigaşi şi că numai urmaşii lor s'au deprins mai târziu la muncă cinstită şi stăruitoare. Munţii li serviau de adăpost când erau urmăriţi; dar înmulţindu-se norodul, ei nu se mai puteau sustrage de urmărire şi aşa fură siliţi să-şi schimbe traiul şi să se lepede de apucăturile lor prădalnice [2]). În secolul al XVIII-lea istoria Huţanilor moldoveni este plină de hoţii şi prădăciuni. Pe la 1742 turbura liniştea munţilor faimosul haiduc Olexa Dobosciuc, care se refugiase în Moldova şi a cărui extradare fusese cerută lui Constantin-Vodă Mavrocordat de starostele polon Kriwokowski [3]). Acest *„Doboş vătaf de tâlhari“* se

---

[1]) ION I NISTOR, *Răspândirea Huţanilor în munţii Moldovei*, în *„Românii şi Rutenii“*, p. 30—44.

[2]) HAQUET, *Neueste physik.-polit. Reisen*, I, p. 177.

[3]) N. IORGA, *Studii şi Docum.*, VI, 2, p. 295.

„mistuise“ la Răstoace şi atunci starostele de Cernăuţi primi ordin să silească pe Răstoceni să descopere ascun= zişul haiducului [1]). Curând după aceia îndrăzneţul haiduc a fost ucis de soţul ibovnicei sale [2]). O sută de ani mai târziu, la 1848, se ridică din rândurile aceloraşi Huţani, aventurierul Luchian Cobeliţa, despre care s'a pomenit mai sus [3]).

În vreme ce vechimea Huţanilor în Moldova ajunge până în secolul al XVII=lea, vechimea sălăşluirilor ucrainene dela şes nu ajunge decât până pe la mijlocul seco= lului al XVIII=lea. La 1742 hatmanul coroanei polone scria lui Constantin=Vodă Mavrocordat „pentru bejenarii sau tâlharii din partea ţării leşeşti care au fugit în Moldova“ [4]). Tot atuncia ispravnicul de Cernăuţi raportă guvernului din Iaşi, că „oamenii bejenari din Ţara=Leşească, din lipsa pâinii, ies din ţară tot vârtos“ [5]). Afluxul acesta de bejenari ucraineni în Moldova s'a inteţit în a doua jumătate a seco= lului al XVIII=lea când în Polonia vecină răzmeriţele erau la ordinea zilei, dintre care cea mai sângeroasă a fost răscoala Haidamacilor din 1768. Atunci izbucni şi războiul ruso=turc care se sfârşi numai la 1774 cu tratatul de pace dela Cui= ciuk=Cainargi.

Iobagia în Polonia era cu mult mai aspră ca în Mol= dova, unde prin hrisoavele din 1749 şi 1766 zilele de muncă pe an erau reduse la 12, iar la hotar chiar numai la 6. Ţăranii ucraineni de pe moşiile nobililor poloni erau legaţi de glie sau lipiţi pământului, adecă lipsiţi de dreptul de a se muta de pe o moşie pe alta, unde în Moldova vecină robi erau numai tătarii şi ţiganii, pecând vecinii duceau un trai mai suportabil. Aceasta o ştiau iobagii din Polonia şi de aceea ei fugiau cu duiumul în Moldova, unde găsiau bună primire pe moşiile boereşti şi mănăstireşti.

Prin unirea Bucovinei cu Galiţia bejenia se putea face

---

[1]) N. Iorga, *Studii şi Docum.* VI, 2, p. 373.

[2]) G. Kupczanko, *Schicksale der Ruthenen*, p. 77 şi *Die Haidamaken*, p. 17.

[3]) Cfr. R. F. Kaindl, *Die Bukowina in den Jahren 1848—1849*, p. 13.

[4]) N. Iorga, *Studii şi Doc.*, VI, 2, p. 286.

[5]) Ibid., p. 300.

fără nici o piedecă, şi ea începu să ia proporţii aşa de mari, încât proprietarii poloni, ameninţaţi să rămână cu moşiile lor lipsite de braţe de muncă, cereau dela autorităţile din Bucovina, ca bejenarii ucraineni să fie trimişi la vetrele lor din Galiţia. La 30 Octomvrie 1779 guvernatorul militar al Bucovinei, generalul Enzenberg, raportă la Viena că Ru= tenii, cari numai de puţini ani s'au aşezat în Bucovina, lo= cuesc la graniţa Moldovei şi a raialei Hotinului de frică şi cu gândul de a putea fugi în Moldova în casul când ar fi ridicaţi şi restituiţi stăpânitorilor lor din Galiţia. Aşa se ex= plică numărul cel mare de bejenari ruteni în satele dela hotarul Bucovinei spre Moldova. De frica de a nu fi daţi din nou pe mâna stăpânilor lor din Polonia, mulţi Ucrainţi trecură chiar frontiera Bucovinei în Moldova, dincolo de Molna, în ju= deţele Dorohoi şi Botoşani unde s'au aşezat. Prin decretele imperiale din 1775, 1777, 1779, 1784, 1785 şi 1790 s'a oprit emigrarea iobagilor din Galiţia în Bucovina, dar fără rezultat, pentrucă condiţiunile de trai, fiind în Bucovina mai prielnice, ţăranii ucraineni nu puteau fi opriţi de a fugi în Bucovina şi chiar în Moldova.

Bejenarii ucraineni aşezaţi în România, erau de felul lor parte din Galiţia, parte din Podolia, aceşti din urmă mai ales în raiaua Hotinului. Actele oficiale arată emigranţi originari din judeţul Brody, Brzežani, Zaleszczyki, Sokal, Kolomea, Tysmenica, Sniatin, ba chiar şi din Halici [1]).

Rămâne deci bine stabilit că aşezarea Ucrainţilor în România a început numai pe la mijlocul veacului al 18=lea şi s'a inteţit în urma răsboiului ruso=turc din 1768—1774 şi în deosebi după răpirea Bucovinei. Bejenarii ucraineni se aşezară mai întâi în regiunea dintre Nistru şi Prut, de unde înaintară în jos pe Siret şi chiar pe Succava. Unii din ei trecură chiar cordonul în Moldova. Ucrainţii din Bu= covina şi din ţinutul Hotinului sunt deci urmaşii bejenarilor galiţieni şi podolieni, ale căror rânduri erau veşnic întărite prin emigrări noui din Galiţia, care au durat neîntrerupt până la

---

[1]) Daniil Werenka, *Maria Theresia u. die Bukovina. Wiener Zeitung*, 1888, No. 107.

1918, când la Ceremuş, Colacin şi Nistru s'a restabilit străvechea graniţă româno-polonă.

Dar cu toate acestea numărul Ucrainilor rămânea departe în urmă faţă de numărului populaţiei băştinaşe româneşti. La 1779 trăiau în Bucovina faţă de 87.811 Români numai 21.114 Ucraineni. Pe vremea răpirei Basarabiei numărul Rutenilor din ţinutul Hotinului, care timp de o sută de ani fusese raia turcească (1711—1812) era neînsemnat [1]).

Catagrafia Basarabiei dela 1817 făcută de Ruşi nu pomeneşte cu nici un cuvânt de ei. Ea aminteşte numai de Moldoveni, Greci, Armeni, Bulgari, Găgăuţi şi Evrei ca de populaţiuni deosebite. De Rutenii ucrainţi nu se pomeneşte de loc. Numărul lor trebue să fi fost aşa de neînsemnat, încât comisiunea de recenzământ nici nu i-a amintit de loc. Comisiunea constată atunci în ţinutul Hotinului 21.701 familii de Moldoveni, dintre cari o parte infimă putea să fie ucrainene [2]).

După răpirea Basarabiei guvernul rus a avut grija să colonizeze Basarabia şi îndeosebi ţinutul Hotinului şi al Cetăţii Albe cu elemente slave, mai ales Velico- şi Malo-Ruşi sau Ucrainţi şi Cazaci. *„Aşezământul obrazovaniei Basarabiei“* din 1818 prevede că „bejenarii străini, sub numirea de colonişti se vor primi spre a se statornici cu locuinţa în oblaştia Basarabiei pe temeiul pravilelor ce se păzesc în Rusia şi se vor folosi cu o politicească şi personalicească slobozenie supt apărarea ocârmuirii şi hasnaua va dărui lor slobozenie de plata dărilor ce sunt drepte ale ei aşişderea şi a havalelor pământeşti în curgere de 4 ani de vreme ce se vor aşeza“. Din toate acestea rezultă că elementul ucrainean în Basarabia este aşezat acolo pe cale colonială mai ales dela 1818 încoace, şi că prin urmare Ucrainţii sub nici un cuvânt nu pot revendica pentru ei drepturi istorice asupra Basarabiei, nici asupra unor părţi din ea cum ar fi Hotinul sau Cetatea-Albă.

Ucrainţii din judeţul Hotinului au aceiaşi origine ca şi conaţionalii lor din Bucovina. Ei sunt de obârşie beje-

1) Cfr. Ion I. Nistor, *Românii şi Rutenii*, pag. 83.

2) Ion I. Nistor, *Populaţia Basarabiei 1818—1918*, în „Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială“ I, p. 68 urm.

nari veniţi numai de curând din Galiţia şi Podolia, cari s'au aşezat ca „lăturaşi“ în satele moldoveneşti, căci aşa se numiau „oamenii străini de adunătură“ ce se adăposteau prin satele moldoveneşti. Pe vremea anexării Basarabiei la Rusia, numărul Ucrainenilor din ţinutul Hotinului era foarte redus. Comisia de conscripţie din 1817 nu pomeneşte de-loc de ei, în schimb se aminteşte în fosta raia a Hotinului de Moldoveni, Greci, Armeni, dar de Ucrainţi sau Ruteni nu se aminteşte de loc [1]).

* * *

Bejenarii galiţieni, la aşezarea lor în Bucovina erau de confesiune greco-catolică, deci unită. La 1780 abatele Josafat Bastasich, directorul seminarului greco-catolic din Viena, prezentă nunţiului papal din Viena Iosepho Garampi un memoriu, în care arată că în anii din urmă *multe mii de greco-catolici din Galiţia continuă să emigreze în Bucovina*, unde trec la şizma ortodoxă, fiindcă n'au nici preoţi şi nici bisericile lor [2]). Pentru a pune capăt acestei perzanii de suflete, Bastasich cere să se trimită preoţi uniţi acolo, ba chiar şi un episcop, care să înlocuească pe cel ortodox, care ar fi murit. Candidaţi potriviţi pentru scaunul vacant de Rădăuţi ar fi prepozitul greco-catolic din Muncaci *Andrei Zetkey* sau canonicul Paul Bereghi din Oradea Mare, fiindcă ambii cunosc pe lângă limba ruteană şi pe cea română. La început ei n'ar trebui să amintească nemic despre deosebirea dintre uniţi şi neuniţi, ci să se facă ca şi cum n'ar şti, că locuitorii din Bucovina ar fi trecut cândva dela unie la ortodoxie. Garampi aprobă planul lui Bastasich şi înaintă memoriul împăratului Iosif II. Acesta il supuse consiliului aulic de război, care se pronunţă contra acestor măsuri, pentru că aplicarea lor ar putea produce mari turburări în rândurile populaţiei băştinaşe din Bucovina, ba ar putea-o chiar determina să emigreze în Moldova [3]).

1) I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, p. 283.

2) Ion I. Nistor, *Pribegirea Rutenilor în Moldova*, *„Românii şi Rutenii în Bucovina“*, pag. 45—68.

3) Ion I. Nistor, o. c. p. 85—87.

Planul lui Bastasich, căzut la 1780, fu reluat după un sfert de veac la 1806 de mitropolitul unit din Leov Antonie Angelovicz. Acesta înaintă împăratului Franz un memoriu în care găsim următorul pasagiu edificativ:

„Dieceza neunită a Bucovinei se compune în partea cea mai mare din *Galițieni de ritul greco-catolic, bejeniți acolo*, cari lesne s'ar putea reîntoarce la sînul bisericii greco-catolice, dacă ar fi în părțile acele un episcop catolic de ritul grecesc și dacă guvernul ar sprijini planul acesta". Numirea unui episcop unit la Cernăuți se impune și din motivul că „episcopia ortodoxă a Bucovinei s'ar desființa cu timpul, și atunci averile fondului bisericesc ortodox ușor s'ar putea afecta pentru nevoile religiunii catolice" [1]). Dar nici la 1806 uneltirile contra bisericii noastre n'au putut prinde, pentru motivul că răsboaiele napoleoniene absorbiau atențiunea guvernului austriac în alte direcțiuni. Din cele arătate mai sus vedem din acte oficiale care este originea Ucrainților bucovineni, așa că revendicările lor politice și naționaliste în România sunt lipsite de temei istoric.

* * *

Dar cu toate acestea istoricii ucraineni, și îndeosebi cei din Bucovina, încearcă să dovedească prioritatea Ucrainților pe pământul Moldovei, pentru a putea aplica principiul „prior tempore, prior jure". Pentru a dovedi aceasta ei recurg la poema poloneză a lui Miron Costin, dedicată regelui Sobieski în 1684. În poema aceasta, editată din nou de d-l P. P. Panaitescu, se amintește de vitejii lui Dragoș-Vodă, cari ajungând la apa Sucevii, dădură acolo de o prisacă în care ar fi găsit pe un bătrân încărcat de ani căruia îi strigară „Binet ome!" (bene tibi). Acesta nu răspunse, pentru că nu-i înțelegea și atunci ei îl duseră în fața lui Dragoș care-l întrebă prin tălmaci „cine este și de unde a venit". La acestea el răspunse: „Sunt Iațco din Sniatyn, m'am așezat de câțiva ani aici și am o mică prisacă. Afară de voi n'am văzut pe nimeni". Atunci Dragoș i-a spus că a înfrânt pe

1) I. Nistor, *Românii și Rutenii*, p. 89.

Tatari, că nu mai are a se teme de dânșii. El poate să rămână în Moldova și dacă are rude, poate să le aducă și pe ele acolo. Și a adus Iațco neamurile sale din Sniatyn și a descălicat sat pe care l-a numit după numele său *Iațcani* [1]).

Din amestecul acesta de „Dichtung und Wahrheit" al lui Miron Costin istoricii ucraineni au tras concluziile istorice că Dragoș Descălicătorul ar fi găsit în Moldova Ucrainți, și că deci aceștia erau așezați acolo la descălicarea Românilor. Concluziile acestea sunt fundamental greșite, pentrucă cu secole înaintea lui Dragoș-Vodă, Românii au descălicat în Moldova, întemeindu-se pe elementul românesc găsit acolo. Iar pe Iațco cronicarul-poet îl arată ca așezat numai de câțiva ani acolo, iar rudele sale le-a adus numai după descălicatul țării. Este evident deci că Miron Costin nu s'a întemeiat pe o mărturie istorică contemporană. De aceia n'avem de a face decât cu o simplă plăzmuire poetică a cronicarului, care a încercat să explice originea numelui Iațcani de sub zidurile Sucevei. Este evident că avem înaintea noastră un simplu mit etiologic, pentru explicația numelui Iațcani, încercări obișnuite la umaniștii din vremea aceia. De altfel originea satului Ițcani este bine cunoscută prin uricul de fundațiune care ni s'a păstrat din fericire. Alexandrel Vodă îngădui stariței mănăstirii de maice dela marginea orașului Suceava să așeze sat pe moșia mănăstirii. În baza *uricului de slobozenie* din 1453 stariţa Fevronia primi „oameni străini din alte țări, fie ei Moldoveni, Munteni, Ruși, Greci, Poloni, Ungureni și ori ce ar fi ei și-i coloniză în noua ei „slobozie" pe care o numi Ițcani [2]). Din contextul acestui document rezultă deci, că satul Ițcani a luat ființă numai la 1453, deci după o sută de ani dela descălicatul Moldovei, așa că versurile lui Miron Costin din poema sa poloneză n'au un substrat istoric, ci sunt prinse din domeniul fantaziei. Or, pe legende nu se pot întemeia ipoteze istorice.

1) Miron Costin, *Istorie in versuri polone despre Moldova și Țara-Românească*, ed. P. P. Panaitescu, *An. Ac. Rom. Ist. Ser. III, Tom. X*, p. 106 (470).

2) M. Costăchescu, *Documentele Moldovei înainte de Ștefan-cel-Mare*, II, p. 461, No. 124.

Tot aşa lipsită de temeiu este şi părerea istoricilor ucraineni, împărtăşită şi de Aurel Onciul şi Kaindl, cari consideră pe Ucrainţii de astăzi din Bucovina şi Basarabia nordică, drept descendenţi ai vechilor prizonieri de război, ridicaţi de voevozii Moldovei din Pocuţia şi Podolia, cu ocazia expediţiilor militare în aceste provincii poloneze şi colonizaţi în Moldova [1]). Este adevărat că Ştefan-cel-Mare, cu ocazia năvălirilor sale în Pocuţia, ridica de acolo numeroşi prizonieri, care-i urmau cu plăcere în Moldova, pentru a fi colonizaţi aice [2]). „Toţi Rutenii trec de partea voevodului", exclamă cu disperare autorul unui raport oficial asupra năvălirii lui Ştefan-cel-Mare în Pocuţia [3]). Iar cronica lui Ureche înregistrează cu acest prilej, că Ştefan „pe mulţi oameni, bărbaţi, femei şi copii i-au luat robi, mai mult de o sută de mii şi i-au aşezat în ţara sa, de şi până astăzi trăeşte limba rusască în Moldova, mai ales pe unde i-au descălicat" [4]). Şi de fapt găsim pe vremea lui Ştefan-cel-Mare mai multe sate cu numele „*Ruşii*" în judeţele Suceava, Botoşani, Vaslui şi Tutova [5]). Aşezările acestea au fost întemeiate prin prizonierii de război ridicaţi din Pocuţia, parte însă prin „*slobozii*" precum am văzut mai sus la Iţcani. Şi urmaşii lui Ştefan-cel-Mare au purtat lupte grele şi sângeroase pentru Pocuţia. Bogdan-cel-Chior năvăli în 1509 în Pocuţia, arse oraşul Rohatin şi ajunse până la Leov, iar la întoarcere robi mult norod şi-l coloniză în Moldova [6]). Cronica ţării spune că Bogdan „mulţi ţărani şi boieri au robit şi pe domnii lor i-au prins şi robilor ce-i adusese din ţara leşească, li-au împărţit hotar în ţara sa" [7]). Cronicarul nu aminteşte însă, că prin una din dispoziţiunile tratatului

---

[1]) SMAL-STOCKI, o. c., p. 6; KORDUBA, o. c., p. 48 urm.; AUREL ONCIUL, în „Privitorul" I, No 4, p. 2 urm.; KAINDL, *Die Ruthenen in der Bukowina*, p. 25 urm.

[2]) HURMUZAKI, *Doc.* II, 2, p. 325 şi 489.

[3]) HURMUZAKI, *Doc.* II, 2, p. 504.

[4]) *Letop.* I, p. 174.

[5]) I. BOGDAN, *Doc. lui Stefan-cel-Mare* I, p. 20, 78, 236; II, p. 162, 164.

[6]) HURMUZAKI, *Doc.* II, 2, p. 184.

[7]) *Letop.* I, p. 182.

de pace dela Cameniţa (1510) Bogdan Vodă se obligă să restitue prizonierii luaţi în război, fie aceştia nobili sau oameni de rând [1]). Şi Petru Rareş ridică mulţi prizonieri din Pocuţia şi-i aşează în Moldova, iar urmaşul său Ştefan Lăcustă se obligă prin tratatul de pace dela Hotin (1538) de a-i pune în libertate [2]). Şi Ion-Vodă-cel-Cumplit făcu mulţi prizonieri în Podolia şi Pocuţia şi-i aşează în ţara Moldovei [3]).

Dar prizonierii de război aşezaţi în Moldova, câţi se vor fi putut sustrage obligaţiunii schimbului de prizonieri impusă prin tratatele de pace moldo-polone, n'au putut rezista multă vreme procesului de asimilare etnică, căruia erau expuşi. Dimitrie Cantemir relatează că prizonierii şi bejenarii din Pocuţia şi Podolia, colonizaţi în „mediam Moldaviae", adecă nu la frontieră unde ar fi putut avea contact cu conaţionalii lor de dincolo de Nistru, ci în inima ţării, „*au uitat cu timpul limba lor maternă şi şi-au însuşit-o pe cea moldovenească*" [4]). Încheiarea acestui proces de asimilare etnică ni-l confirmă de altfel şi Ardeleanul George Kreckwitz, care a călătorit prin Moldova pe la 1685 şi care relatează că în Moldova pe lângă Moldoveni mai trăiau *Ruşi*, Tatari, Sarmaţi, Sârbi, Armeni, Bulgari, Unguri, Saşi şi Ţigani. Toate aceste neamuri îşi însuşiră *limba şi portul Moldovenilor*, populaţia principală şi băştinaşă a Moldovei [5]).

Din cele arătate mai sus rămâne deci bine stabilit că vechii coloni ruteni, din Moldova, întrucât n'au fost restituiţi stăpânilor lor din Polonia în temeiul tratatelor de pace dela Cameniţa şi Hotin, la sfârşitul veacului al XVIII-lea erau complect absorbiţi în massa Moldovenilor băştinaşi, însuşindu-şi şi limba şi portul acelora, după mărturiile concludente ale lui Cantemir şi Kreckwitz. Aşa fiind, Ucrainţii de astăzi din Bucovina şi Basarabia nu sunt urmaşii acelor

---

[1]) HURMUZAKI, *Doc.* II, 2, p. 614.

[2]) HURMUZAKI, *Doc.* II, 1, p. 134; II, 4, p. 188.

[3]) HURMUZAKI, *Doc.* II, 1, p. 629.

[4]) *Descriptio Moldaviae*, p. 132.

[5]) G. KRECKWITZ, *Beschreibung des ganzen Königreiches Ungarn*, Frankfurt 1685, p. 90.

prizonieri de război din veacul al XV-lea până în veacul al XVII-lea, ci ei sunt descendenții bejenarilor ucraineni, cari au început să invadeze în Moldova abia în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea. Afirmațiile contrare ale istoricilor ucraineni sunt și rămân deci lipsite de orice temei istoric.

VII. Românii ca prieteni și protectori ai Ucrainților.

Dela 1340 Ucrainții din Pocuția și Galiția n'au mai ajuns să-și refacă independența lor politică, ci au rămas mereu sub stăpânirea polonă. Ca unitate etnică, însă ei au avut necontenit atingeri și relații cu Românii moldoveni, cu cari îi unia aceiași credință ortodoxă. Episcopul Iacint din Halici interveni ca ortodox la depunerea jurământului de credință din partea lui Petru Mușat față de regele polon Vladislav Jogaila (1387) [1]. În anii următori Vladislav Jogaila împrumută dela vasalul său 3.000 de ruble genoveze, pentru care îi zălogi orașul Halici cu provincia Pocuția, țara dintre Bistrița galițiană și Ceremuș, Nistru și Carpați, în întindere de aproxim. 10.000 km cu orașele Colomea și Sniatyn și cu salinele dela Solotvina [1].

După năvălirea Mongolilor principii ruși nu se mai putură reface; în schimb însă Litvanii sub principele lor Gedimin (1315—1340) izbutiră să-și extindă stăpânirea lor spre sud, cucerind Volhinia. Fiul său Olgert (1345—1377) bătu pe Tătari la Sina-Voda (1363) și își asigură stăpânirea asupra Podoliei și Ucrainei până la Kiev. Vladislav Jogaila făcu uniunea personală cu Polonia (1385), rămânând ca ambele țări, Polonia și Litvania, să-și păstreze ființa lor de stat aparte.

Dar atât Pocuțienii de sub Poloni, cât și Podolienii de sub Litvani, considerară pe stăpânii lor de străini, și în necazurile lor ei căutau și găsiau la coreligionarii lor moldoveni scut și ajutor. Hruszevski arată că nobilimea malorusă din Pocuția și Podolia recurgea mereu la ajutorul voevozilor din Moldova [2]. Cronicarul german Nacker povestește că Rutenii din Halici, nemulțumiți cu stăpânirea polonă, ridi-

---

[1] I. Nistor, *Die mold. Ansprüche auf Pokutien*, în „Arhiv für Österreichische Geschichte", vol. 101. Viena 1910.

[2] Hruszevski, *Die Ukrain. Frage in hist. Entwicklung*, p. 16.

cară pe *Mucha* în fruntea lor şi se răsvrătiră contra asupritorilor „marilor seniori poloni, cari avuseră multe moşii, cari în urma răscoalei rămăseseră aşa de nevoiaşi şi păgubiţi, încât ajunseră să meargă la cerşit". In acţiunea sa Mucha era susţinut de Ştefan-cel-Mare [1]). Năvălirea lui Ştefan-cel-Mare în Pocuţia în 1492 stă în strânsa legătură cu nemulţumirea Rutenilor faţă de stăpânirea poloneză. Rutenii pocuţieni vedeau în domnul moldovean de aceiaşi credinţă cu ei, pe izbăvitorul lor de sub jugul odios al Polonezilor catolici. Atunci Ştefan luă în stăpânire regiunea dintre Prut şi Ceremuş şi aşeză dregătorii săi acolo. Rutenii din cele 11 sate din acea regiune i se supuseră de bună voie, preferând stăpânirea moldovenească celei poloneze [2]). Iar când după moartea regelui Ion Albert, Pocuţia fu din nou invadată de Moldoveni, populaţia ruteană îi primi cu mare bucurie. Atunci Ştefan recrută 3000 de Ruteni, care i-se supuseră de bună voie şi pe care el îi înarmă pentru răsboi. Starostele de Leov raportă îngrozit regelui, că Rutenii trec în massă de partea Voevodului moldovean, dela care aşteaptă libertatea lor [3]). Iar în 1502 Ştefan-cel-Mare puse stăpânire pe Pocuţia întreagă, ţara bunicului său, şi aşeză staroştii săi la Colomeia şi Sniatyn, precum şi vameşii săi şi o stăpâni până la moartea sa (1504) [4]). Intervenţia lui Ştefan în chestiunea Rutenilor, precum şi stăpânirea sa în Pocuţia făcură pe Ruteni să vadă în marele şi viteazul domn român pe protectorul lor faţă de asupritorii poloni şi catolici. Faima vitejiei şi puterii lui Ştefan era aşa de mare, încât faptele sale ajunseră să fie cântate în baladele ucrainene. O veche baladă de acest fel din secolul al XVI-lea ni s'a păstrat, în care Ştefan salvează viaţa unei fete ce voia să se arunce în Dunăre. „A prins-o Ştefan, viteazul Voevod, şi a luat-o dulce de mâna ei cea albă, îngânând cuvintele: „Fetiţa mea iubită, de acum a mea vei fi" [5]).

[1]) *Lib. Nackers Tagebuch, S. R. Pruss.*, vol. V, p. 306.
[2]) *Żrodla dziejowe*, X, p. 33.
[3]) HURMUZAKI. II, 2, p. 499—503.
[4]) I. NISTOR, *Die mold. Ansprüche auf Pokutien*, p. 71.
[5]) ION I. NISTOR, *Românii Transnistrieni*, p. 19 (Codr. Cosm.); HRUSZEVSKI, *Ist. Ruşilor Ucraineni*, VI, p. 363.

Bogdan-cel-Chior restitui Pocuţia Polonilor, nădăjduind să o capete înapoi cu mâna unei prinţese poloneze. Văzându-se amăgit în aşteptările sale, el întreprinse răsboi cu Polonii pentru redobândirea Pocuţiei. Fraţii Strucz i-se opuseră, dar Felix căzu în lupta cu Moldovenii, iar George fu prins şi spânzurat [1]). Rutenii apreciau mult şi pe fiul marelui Ştefan şi trimiteau în Moldova pe candidaţii la preoţie pentru a fi hirotoniţi. In 1511 regele Sigismund opri candidaţilor ucraineni de a trece pentru hirotonie în Moldova, ca să nu trădeze duşmanilor stările din Polonia. Contravenienţii ar fi pasibili de pedeapsa capitală [2]). Când la 1530 Petru Rareş năvăli în Pocuţia pentru a revendica cu arma în mână drepturile Moldovei asupra acestei provincii amanetată străbunilor săi, „aproape toţi Rutenii sburau la el şi i-se supuneau" [3]). Infrângerea lui Rareş la Obertin produse mare bucurie în rândurile polone, pentru că se puse capăt răsvrătirilor rutene. Un oarecare Sienco Popovici era omul de încredere al lui Rareş. Acestuia domnitorul Moldovei îi încredinţase o comoară, pe care Ruteanul refuză să i-o restitue [4]). Ion-Vodă-cel-Cumplit făcu ultimile încercări desperate de a recuceri cu ajutorul Rutenilor Pocuţia, pe care o numia „patrimoniul" său, dar nu izbuti [5]).

Şi Mihai-Viteazul pare să se fi întemeiat pe sprijinul moral şi confesional al Rutenilor ortodocşi, când se gândia să candideze la tronul Poloniei [6]). Miron Costin aminteşte în cronica sa, că după chronograful leşesc „aşa era de vestit Mihai-Vodă şi la Leşi, cât ţara Podoliei, fiind de lege de sub ascultarea patriarhului de Ţarigrad, ca şi noi, pe acele vremuri, având mare zearvă şi price cu Papistaşii pentru lege, aşteptau cu bucurie pe Mihai-Vodă să vie, ştiindu-l de o lege cu dânşii, ca să i-se închine toţi Podolenii" [7]).

[1]) CROMER, XXX, p. 455.
[2]) HURMUZAKI, II, 3, p. 15.
[3]) HURMUZAKI, XI, p. 8.
[4]) N. IORGA, *Relaţiile cu Lembergul*, p. 35—37.
[5]) HURMUZAKI, *Doc.*, II, 1, p. 629; cfr. I. NISTOR, *Die moldauischen Ansprüche auf Pokutien*, l. c., p. 158 urm.
[6]) HURMUZAKI, XII, p. 1167. 1171; *S. R. Pol.*, X, p. 5 urm.
[7]) *Letopiseţe*, ed. Cogălniceanu. I, p. 255—256; cfr. HEIDENSTEIN, *Dzieje Polski od smerdi Zymonto Augusto do roku 1594, Petersburg 1857*, vol. II, cap. XII, p. 409.

Legăturile sale cu Cazacii sunt bine stabilite. În 1598 voevodul Kievului Constantin Vazialia invită pe Mihai-Viteazul să trimită un om de încredere, fiindcă Cazacii sunt gata să plece în ajutorul său [1]). Se pare însă că regele polon Sigismund al III-lea aflase despre înclinațiunile Cazacilor către domnul român și de aceia aceștia într'o scrisoare adresată regelui în Martie 1600, neagă că ar fi intrat în slujba lui Mihai-Viteazul [2]). Văzându-se abandonat de Cazaci, Mihai-Viteazul căută să-și asigure concursul lui Boris Godunov în lupta sa contra Polonilor, urmând ca după dobândirea izbândei, Mihai să ajungă rege al Poloniei, iar țarul să intre în stăpânirea provinciilor maloruse: Podolia și Ucraina până la Kiev [3]). Planul acesta însă a fost zădărnicit de Leon Sapieha. Aceasta o aflăm din panegiricul jezuitului Sebastian Lajcievski rostit la moartea lui Sapieha (1633) zicând: „Posteritatea care va pomeni numele lui Leon Sapieha, este datoare să proslăvească înțelepciunea și meritele sale pentru binele comun; căci Sapieha a zădărnicit pernicioasele legături dintre Boris Godunov și principele român Mihai, care, spre dauna Poloniei, închegase o ligă secretă cu țarul, izbutind să-l atragă de partea sa cu făgăduința că, doborînd Polonia prin puteri mari, Mihai cu ajutorul Moscalilor să cuprindă Polonia propriu zisă, iar țarul să pună mâna pe provinciile maloruse, ucrainene. Dar Leon Sapieha a reușit să sfeme planul lui Mihai de a pune mâna pe Polonia, iar pe de altă parte să împiedece pe Ruși de a anexa la Moscova provinciile ucrainene“ [4]).

Mihai-Viteazul văzând că nu poate izbuti cu planurile sale imperialiste, se mărgini să recucerească Pocuția. În vara anului 1600 Baba Novac năvăli în Pocuția și nimici totul ce i-se puse în cale. Detașamente românești trecură și Nistru și prădară acolo posesiunile regelui și ale nobililor poloni, spre bucuria populațiunii ucrainene ortodoxe, care aștepta cu

[1]) HURMUZAKI, III, p. 318, no. 247.
[2]) HURMUZAKI, I, supl. II, p. 586, no. 312.
[3]) *Arhiva Istorică*, II, p. 47; HURMUZAKI, XII, pp. 568, 696 și 829.
[4]) *Arhiva Istorică*, III; p. 51 urm.

nerăbdare sosirea izbăvitorului pravoslavnic [1]). În armata lui Mihai se găsiau sotnii de Cazaci [2]). Vestea despre năvălirea Românilor în Pocuția și Podolia produse mare panică în Polonia, unde se știa că „Mihai-Viteazul și-a ascuțit sabia atât contra lui Eremia Movilă, dar mai ales contra Poloniei“. Unii credeau că Mihai ar fi aruncat chiar un pod peste Nistru [3]). Dar primejdia fu înlăturată, pentrucă Mihai se retrase din Moldova în Ardeal, unde situațiunea politică se complicase rău și reclama neapărat prezența sa acolo.

---

[1]) HEIDENSTEIN, *Cronica Polonă*, II, C. XII, p. 411 urm.; cfr. „*Columna lui Traian*“, 1876, VII, p. 157.
[2]) HURMUZAKI, *Doc.* XII, p. 831, no. 1146.
[3]) *Corespondența din Varșovia din 19 Mai 1600*, în „Tezaur de Monumente Istorice“ III, p. 71.

VIII. Ctitoriile româneşti în Polonia şi Ucraina

După căderea Bizanţului în mâinile Turcilor la 1453 biserica ortodoxă a răsăritului a rămas fără ocrotitor încoronat. Diadema împăraţilor bizantini ca şi stema cu pajură a imperiului bizantin trecură, ce-i drept, asupra ţarilor dela Moscova, dar fără ca şi puterea lor ocrotitoare asupra bisericii ortodoxe să se fi putut manifesta mai curând, decât numai după ce se strecurară două veacuri şi jumătate dela căderea Constantinopolului. În intervalul acesta, până în zilele lui Petru-cel-Mare, singurii domni ortodocşi ce mai rămăseseră pe tronurile lor, erau voevozii din Muntenia şi Moldova cari din vremurile lui Mircea-cel-Bătrân şi Alexandru-cel-Bun până la Constantin Brâncoveanu şi Dimitrie Cantemir, îndeplineau cu sfinţenie marea lor misiune istorică de patroni ocrotitori ai dreptcredincioasei biserici a răsăritului. Şi cu drept cuvânt, fiindcă statele ortodoxe din Balcani, cum erau cel al Sârbilor şi al Bulgarilor, căzuseră pradă Semilunii cotropitoare cu mult înainte de însaşi căderea Bizanţului, şi anume Sârbia după bătălia de pe Câmpul Mierlei (1389), iar Bulgarii după căderea Târnovei (1393). Pe dărâmăturile tronurilor creştine din Balcani se instalaseră paşalele turceşti, domnind acolo cu îndârjire până la bătălia dela Plevna şi la congresul din Berlin (1878), aşa că numai în pragul zilelor noastre vechile tronuri creştine fură din nou aşezate la Sofia şi Belgrad.

Timp de 250 de ani, dela 1453 până la 1700, când Petrul-cel-Mare a formulat faimosul său testament politic în legătură cu aspiraţiunile ruseşti asupra Bizanţului, voevozii români, din Moldova şi Muntenia, îndeplineau misiunea grea şi destul de costisitoare de ocrotitori ai creştinătăţii răsăritene. Bisericile patriarhale din Constantinopol, Ierusalim, Antiohia şi Alexandria, mănăstirile din Sfântul Munte, până şi cea

a Sfintei Ecaterina din Peninsula Sinai, unde Dumnezeu-Tatăl încredință lui Moise tabula legii cu cele 10 porunci, se învredniciră, veacuri dearândul, de cea mai largă munificență a domnilor și boerilor români, începând cu Neagoe Basarab, „ctitor mare a toată Sfetagora", a cărui evlavioasă dărnicie, după panegiricul lui Grigorie, autorul vieții Sf. Nifon, s'a răsfrânt asupra tuturor mănăstirilor „câte sunt în Europa, în Tracia, în Elada, în Achaia, în Iliria, în Elispont, în Mesia, în Machedonia, în Sirmia, în Lugdunia, în Paflagonia, în Dalmația și în toate părțile dela răsărit până la apus, *dela miază-zi până la miază-noapte*" [1]).

Înainte și după domnia lui Neagoe Basarab, voevozii munteni și moldoveni se întreceau în solicitudinea și munificența lor față de biserica din Orient. Nu era an în care patriarhii și mitropoliții greci să nu fi vizitat țările noastre și să nu se fi întors acasă cu daruri bogate și cu cuvinte de creștinească îmbărbătare. Bine cunoscută este călătoria patriarhului Macarie în țările române pe vremea lui Matei Basarab și Vasile Lupu, descrisă așa de viu de însoțitorul patriarhului, arhidiaconul Pavel de Aleppo. Vasile-Vodă exercită multă vreme o înrâurință hotărîtoare asupra ocupării scaunului patriarhal din Constantinopol. De Paști 1645 patriarhul Partenie II, așezat în scaunul ecumenic de Vasile Lupu, purtă pe cap o mitră de aur împodobită cu pietre scumpe. Adversarii patriarhului și ai domnului denunțară sultanului că mitra nu este decât o *coroană împărătească*, adusă în biserică numai pentru a fi sfințită, și că ea în realitate este menită pentru Vasile Lupu la apropiata sa încoronare ca „βλσιλεύς" împărat al Bizanțului. Toți mitropoliții s'ar fi învoit să strângă trupe pentru a-l ridica pe tronul imperial, usurpat de sultan. *Polonii ar fi gata să-i vină în ajutor* și toată Grecia așteaptă numai momentul oportun pentru a se răscula și a instala pe Vasile Lupu ca urmaș creștin al lui Constantin-cel-Mare. Adrese și panegirice, unele mai măgulitoare decât altele, slăviau pe Vasile Lupu „ca unic apărător și unică glorie și bucurie a neamului grecesc". În lipsa împăratului creștin, Vasile era împăratul ocrotitor al ortodoxiei: „*Căci tu vrednic de admirare, Împărat ești pentru noi!*" [1]).

[1]) *Arhiva Istorică* I, 2, p. 147.

În legătură cu patronatul acesta asupra bisericii din Orient, stau și nenumăratele „*închinări*" (ἀφιέρωσις) de mănăstiri patriarhilor și mănăstirilor din Sfântul Munte, cari deveniră foarte frecvente mai ales pe la începutul veacului al XVII-lea, un nemaipomenit abuz, care a luat sfârșit numai foarte târziu prin secularizarea mănăstirilor închinate, în timpul domniei lui Alexandru-Vodă-Cuza. Chestiunile acestea sunt în general cunoscute, așa că expunerea lor s'a făcut numai pentru a câștiga cadrul istoric în care să poată intra și ctitoriile românești de dincolo de Nistru, din provinciile ucrainene, mai puțin cunoscute până acuma.

Voevozii români nu erau recunoscuți numai ca ocrotitori ai ortodoxiei grecești față de Turci, până la emanciparea Rusiei, ci ei erau priviți ca singura putere ortodoxă europeană și ca ocrotitoare a ortodocșilor din țările catolice vecine, așa din *Transilvania* și *Ungaria* precum și din *Polonia*. Românii ortodocși din Ardeal, ademeniți mereu de papistași și calvini, găsiau veșnic scut și ajutor la voevozii ortodocși ai Moldovei și Munteniei. Episcopiile de Galați, de Feleac, de Vad, de Gioagiu și de Inău (Ienipole), menționate în veacul al XV-lea și XVI-lea, erau vechi ctitorii românești dincolo de munți, cari se mențineau în bună parte prin concursul moral și material al domnilor și boerilor ortodocși din Principatele Române. Munificența lui Constantin Brâncoveanu pentru biserica românească de dincolo de Carpați se resimția nu numai în Făgărașul vecin, unde ctitoria sa dăinuește până astăzi, ci până departe în munții Maramureșului, unde la Biserica-Albă pe Tisa se păstrează încă un potir „dăruit de Vodă-Brâncoveanu". Înaintașul lui Brâncoveanu, Constantin Basarab Cârnul, ctitorul bisericii patriarhale din București, ridică, pe cheltuiala sa, biserica de piatră din Muncaciu, sediul vechii episcopii ortodoxe de acolo. Creștinii ortodocși din preajma cetății Hust cereau lui Constantin Movilă să le

[1]) Cfr. N. Iorga, *Vasile Lupu ca următor al Împăraților de Răsărit*, în „Anal. Acad. Rom." Ist. XXXVI, p. 229 urm.

trimită „un vlădică, care să le fie dascăl și povățuitor". Domnul Moldovei le satisfăcu cererea, stăruind pe lângă Gavril Bathory să le numească episcop pe Silomon, „un om învățat și cucernic" (1609).

În aceiași măsură, dacă nu poate și mai largă, se întinse dărnicia voevozilor români, și îndeosebi a domnilor din Moldova și asupra *Poloniei* vecine. După moartea lui Ludovic-cel-Mare († 1382) principatele de Halici și Vladimir ajunseră sub stăpânirea Polonilor catolici. În urma acestei schimbări de regim, populațiunea ucraineană ortodoxă ajunse în conflict cu biserica de stat dominantă. Și aceasta mai ales la orașe, cum era Leovul, unde numărul ortodocșilor era copleșit de numărul cel mare al catolicilor. Grupul creștinilor ortodocși din Leov se compunea din Ucraineni localnici, din Moldoveni așezați acolo pentru diferite afaceri și însărcinări, și unde se pomenește de „pons valachicus", de „via valachica" [1]), din puținii Armeni câți au mai rămas credincioși ritului ortodox, căci covârșitoarea lor majoritate trecuse la ritul catolic, și din Greci, veniți acolo pentru afaceri comerciale și al căror număr începu să sporească din secolul al XVI-lea.

Comunitatea aceasta ortodoxă își avea centrul ei religios în jurul bisericii Adormirii Maicii Domnului, care după tradiție era o ctitorie a principilor de Halici din secolul al XIII-lea. Pentru a-și putea apăra mai bine interesele lor confesionale, credincioșii ortodocși din Leov se constituiră pe la *1463* în comunitate religioasă numită *„bratsvo"* sau *„frăție"*. Aceste organizațiuni erau create după modelul breslelor de meseriași sau industriași, luând asupra lor pe lângă alte îndatoriri și aceia de a-și apăra credința și de a griji de nevoile cultului și de întreținerea bisericii și școalei. Frățiile acestea ortodoxe întrețineau legături strânse cu centrele bisericești din țară și străinătate, bucurându-se de spri-

[1]) Cfr. I. Nistor, *Die mold. Ansprüche auf Pokutien*, p. 23 urm. Despre colonizările românești în părțile Samborului, Sanocului și Przemyslului. Cfr. Hrusewski, *Ist. Ukr. Rus.* V. p. 375 urm La 1353 se pomenește la Przemysl de episcopul Chiril Volosin, adică Românul; cf. Kwartalnjk Historyczny, 1896, No. 10, p. 811 și urm.

jinul lor moral și material. Frățiile acestea se constituiau de regulă pe lângă bisericile parohiale și se desvoltară în cursul veacurilor XVI-lea și XVII-lea în organizațiuni religioase puternice, cu scopuri caritative și culturale. Ele deveniră centre de activitate nu numai pentru oamenii de rând, ci și pentru nobili, și vajnice apărătoare nu numai ale credinței, ci și ale naționalității ucrainene contra atotputerniciei catolicismului [1]).

Credincioșii ortodocși din Pocuția și Halici vedeau în domnitorii noștri pe ocrotitorii credinței lor pravoslavnice. De aceia de câte ori domnii români treceau Nistrul, năvălind în provinciile ucrainene, credincioșii ortodocși cu mic cu mare săriau întru întâmpinarea lor, privindu-i ca izbăvitori de sub jugul asupritorilor catolici. Vreme îndelungată candidații de preoție ai Ucrainenilor primiau hirotonia în Moldova, până când li s'a interzis trecerea Nistrului sub pedeapsă de moarte, ca să nu tradeze interesele țării lor. Astfel voevozii români au fost considerați multă vreme drept patroni ai ortodoxismului în regiunile ucrainene de sub stăpânirea Polonilor catolici, îndeplinind acolo acelaș rol de ocrotitori ai credincioșilor pravoslavnici, ca și în Ardeal, Ungaria și în Balcani.

Seria domnilor darnici și ocrotitori ai ortodocșilor din Polonia o deschide în mod strălucit Alexandru Lăpușneanu, care pribegise ca pretendent la tronul Moldovei multă vreme în Polonia și avu prilej să cunoască acolo la fața locului nevoile și suferințele creștinilor ortodocși. Ajungând pe tronul dela Suceava, Alexandru Lăpușneanu păstră legăturile încheiate în tinerețe cu ortodocșii din Polonia și le veni în ajutor. În 1527 vechea biserică ortodoxă a Adormirii Maicii Domnului din Leov fu mistuită de flăcări. Frăția ortodocșilor, din care trebue să fi făcut parte cândva și Alexandru Lăpușneanu, se adresară Domnului Moldovei, cerându-i ajutor bănesc pentru reconstruirea bisericii. Domnul Moldovei primi solia breslei liovene și se grăbi să dăruească bisericii 200 de zloți și să-i promită pentru viitor și alte aju-

[1]) D. Dorošenko, *Das deutsche Recht in der Ukraina* în *„Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte"*, vol. V. p. 511 urm.

toare [1]). Legăturile cu Leovul devenirä din ce în ce tot mai strânse. La 5 Iulie 1558 Alexandru-Vodă vesti pe orăşenii de legea ortodoxă din Leov, că prin boerul său Simeon li-a trimis încă 100 zloţi [2]). A doua zi voevodul adresă orăşenilor o nouă scrisoare, prin care îi făcea luători de seamă că bărbaţii nu trebue să stea în biserică la un loc cu femeile şi le ceru *4 diaci tineri pentru învăţătura cântului grecesc şi sârbesc* [3]). La 22 Iulie voevodul cerea să i-se comunice termenul sfinţirii bisericii, promiţând să trimită cu acea ocazie mai multe scule bisericeşti [4]). La 25 August voevodul interveni pe lângă regele polon să dea ordin pârgarilor din Leov să nu pună piedici ortodocşilor din acel oraş la cumpărarea de material pentru clădirea bisericii lor [5]). A doua zi Lăpuşneanu înştiinţă pe orăşeni că a obţinut dela rege permisiunea în favorul lor de a cumpăra aramă fără să plătească vamă [6]). Iar la 25 Decemvrie el scria orăşenilor în chestiunea celor două clopote comandate de el, unul pentru mănăstirea sa Slatina, iar altul pentru biserica Adormirii Maicii Domnului din Leov, cu rugămintea că acest clopot să poarte numele „Alexandru". În Februarie 1559 el li trimise 80 florini polonezi şi le promise ajutor pentru construirea şi înzestrarea bisericii [7]). La 28 Mai Lăpuşneanu li trimise 50 de boi pentru terminarea bisericii şi li promise că va trimite pe episcopul său la sfinţirea ei. El va stărui ca şi episcopul de Leov să asiste la această ceremonie [8]). Sfinţirea bisericii s'a făcut la 15 August, de hramul Sfintei Marii. Sacra ceremonie a fost săvârşită de mitropolitul Moldovei, asistat de episcopul Leovului şi numeroşi clerici. Deasupra uşei de intrare se găsia inscripţia slavonă, care tălmăcită româneşte glăsuia astfel:

„Cu voia Tatălui, cu ajutorul Fiului şi cu sporul

[1]) Hurmuzaki, I, supl. II, pag. 205 urm.
[2]) Hurmuzaki, I, supl. II, pag. 206.
[3]) Ibid. pag. 207.
[4]) Ibid. pag. 209.
[5]) Ibid. pag. 210.
[6]) Ibid. pag. 212.
[7]) Hurmuzaki, I, supl. II, pag. 213—215.
[8]) Ibid. pag. 215.

Duhului Sfânt, blagocestestivul şi de Hristos iubitorul Ion Alexandru Voevod, din mila lui Dumnezeu, Domn Ţării Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, a lucrat pentru Dumnezeu din toată a sa inimă şi al său suflet, începând şi zidind această biserică a Adormirii Maicii Domnului, unde este biserica în oraşul renumit Ilfov pentru mântuirea sufletului său şi a Doamnei sale Ruxandra, a fiilor săi Bogdan, Petru şi Ioan şi a domniţei Teodora. 6067 (1559) [1])". Ca ctitorie românească, biserica aceasta purta numele de **„волошской церкви"** (biserică românească) [2]).

În Octomvrie 1559 Alexandru îşi exprimă dorinţa ca paraclisul ce urma să fie construit pe lângă biserica cea mare a Adormirii Maicii Domnului, să aibă hramul Sfântului Gheorghe [3]). La 20 Iunie 1561 Lăpuşneanu trimite o aspră mustrare orăşenilor din Leov, pentrucă ei nu frecventau biserica şi nu grijiau deloc de preotul lor, al cărui soţie trebuia să facă negoţ de precupeţi pe piaţă [4]). O scrisoare analogă fu adresată şi episcopului de Leov, care sfătui pe credincioşi să asculte de sfatul voevodului *„ca să nu piardă graţia omului acestuia"* [5]).

Îndată după reîntronarea sa în scaunul domniei, Alexandru Lăpuşneanu se gândi la ctitoria sa din Leov. Orăşenii din acel oraş îi cerură ajutor pentru clădirea clopotniţei. La 15 Septemvrie 1564 voevodul li răspunse că din pricina vremurilor grele nu le poate da deocamdată nici un ajutor, dar că nu va uita de ei, îndată ce vor veni vremuri mai bune [6]). Vremurile mai bune veniră îndată cu revenirea sa la domnie. La 22 Aprilie 1565 voevodul scria parohului şi parohienilor din Leov, invitându-i să tocmească pe socoteala sa zugravi pentru zugrăvirea bisericii „după obiceiul ortodox", cu culori vii, începând de sus în jos, în aşa fel

[1]) Исидоръ Шараневичъ, Іобилеіное-іզданіе въ памятъ 300-лѣтняго основанія лъвовского ставропигійского братства. Leov, 1886, p. 9.
[2]) Ibid. pag. 9.
[3]) Hurmuzaki, I, supl. II, p. 216.
[4]) Hurmuzaki, I, supl. II. pag. 220.
[5]) *Monumenta Confr. Staurop.*, doc. 36.
[6]) Hurmuzaki, I, supl. II, pag. 242.

ca zugrăveala să fie frumoasă [1]. La 22 Iulie domnul li trimise 10 pietre de ceară pentru lumânări, cerându-le să se roage lui Dumnezeu pentru dânsul și familia sa [2]. La 24 Iulie vesti pe preot că-i va trimite bani și daruri în natură pentru hramul bisericii [3]. La 22 Aprilie 1568 el autoriză pe preot să acopere biserica cu cărămidă, cheltuielele urmând să le poarte el [4]. Iar la 20 August invită pe preot să prăznuească hramul bisericii de Sfânta Maria Mică, deoarece uitase să facă praznic de Adormirea Maicii Domnului și-i trimise daruri ca „să mănânce, să bea și să nu-l uite" [5]. Astfel Alexandru Lăpușneanu griji de ctitoria sa din Leov până la moarte (1568).

În biserica Adormirii Maicii Domnului numită și *rusească*, fu înmormântat la 13 Iunie 1578 Ioan Potcoavă, nefericitul pretendent la tronul Moldovei, ucis la Leov după cererea Turcilor [6]. Cu 12 ani mai înainte, la 1564, fu osândit la moarte și executat la Leov un alt voevod al Moldovei, Ștefan Tomșa care, în testamentul său, ceruse ca să fie înmormântat în biserica Adormirii. Din considerație pentru ctitorul bisericii Alexandru Lăpușneanul, membrii comunității au dispus înmormântarea nenorocitului domn în mănăstirea Sf. Onufrei, care era un metoh al bisericii Adormirii [7].

Dar scurtă vreme după moartea ctitorului ei, biserica Adormirii din Leov căzu pradă unui incendiu, care făcu să se prăbușească și turnul rău construit [8]. Comunitatea era hotărîtă să reconstruiască biserica, dar din lipsă de mijloace ei se gândiră să refacă mai întâi turnul bisericii, ceia ce au

---

1) Hurmuzaki, I, supl. II, pag. 249.
2) Ibid. I, supl. II, pag. 254.
3) Ibid. pag. 255.
4) Ibid. pag. 256.
5) Ibid. pag. 257.
6) Cfr. N. Iorga, *Prefață la Hurmuzaki*, vol. XI, pag. XXXVIII urm.
7) Zimorovici, *Triplex Leopolis*, pag. 96; cfr. I. Szaranewicz, *Jubilejnoe Izdania*, pag. 10.
8) Hruszewski, VI, pag. 54; Lozinski, *Sztuka Lwowska*, pag. 32 urm., după „*Acta Consularia*" la 1570.

și izbutit cu ajutorul familiei Corniact, greci bogați așezați la Leov și membri ai comunității bisericești.

La reconstrucția bisericii nu se putea gândi deocamdată nimeni în acea vreme, când mari schimbări politice se produseră în regatul polon. Prin uniunea dela Lublin din 1569 se pecetlui contopirea complectă între Polonia și Lituania. În baza acestei uniuni provinciile ucrainene Volhinia, Podolia, Podlahia și Ucraina fură desfăcute de vechile lor legături cu Lituania și încorporate direct Poloniei, cu respectarea autonomiei locale, a credinței ortodoxe și a limbii ucrainene, precum și a principiului de egalitate a nobililor după norma: cei liberi cu cei liberi, cei egali cu cei egali. Prin uniunea aceasta s'a înlăturat orice stavilă contra polonizării. Boerimea și clerul, pentru a putea beneficia de privilegiile nobilimei poloneze și clerului catolic, se contopiră cu vremea cu concetățenii lor poloni, lăsând poporul de jos la voia întâmplării, fără sprijin și fără conducători, exact cum s'a întâmplat și cu Românii din Transilvania.

În urma convertirilor acestora politice propaganda catolică ajunsese în floare, fiind sprijinită îndeosebi de regele Poloniei Ștefan Bathory. Pentru a se bucura de privilegiile clerului catolic, episcopii ucraineni împreună cu clerul lor fură ușor convertiți la unire cu papa. Rezultatul acestei propagande a fost crearea unei biserici național-ucrainene, supusă papei, dar de altfel liberă de a-și păstra ritul tradițional și limba națională în exercițiul cultului și al tuturor ceremoniilor bisericești. În Octomvrie 1596 s'a convocat sinodul bisericii ucrainene la Brzešč, care a proclamat unirea cu papa dela Roma. Bucuria papei Urban VIII-lea a fost nespus de mare. În entuiazmul său sfântul părinte exclamă plin de bucurie: „*O mei Rutheni, per vos orientem me conversum spero!*", adecă: „O Rutenii mei, prin voi sper că convertesc orientul!" [1]. Înzădar se strădui Constantin Ostrojski să convoace un contra-sinod pentru a protesta împotriva unirii. Delegatul patriarhiei din Constantinopol și episcopii din Leov și Przemysl, cari rămaseră încă credincioși ortodoxiei, urmați de

---

1) Cfr. Polen, *Entwicklung und gegenwärtiger Zustand*, Bern, 1918, p. 191.

19.000 de credincioşi declarară actul de unire dela Brzešč nul şi neavenit şi aruncară anatema asupra episcopilor şi clericilor apostaţi. Atunci şi mitropoliţii români la stăruinţa, mitropolitului Nichifor trimiseră o scrisoare către episcopii ortodocşi din Polonia, îmbărbătându-i şi îndemnându-i să nu părăsească credinţa străbună, ci să o apere cu tot devotamentul [1]). Împotrivirea lor rămase însă fără efect, pentru că papalitatea, sprijinită de puterea de stat reprezentată atunci prin urmaşul lui Ştefan Bathory, regele Sigismund al III-lea, era prea puternică decât să poată fi învinsă de reacţiunea ortodoxă.

În legătură cu aceastǎ reacţiune stă şi schimbarea radicală ce se produce la comunitatea greco-româno-slavă din Leov. Membrii acestei comunităţi, compusă din boeri români ca Movileştii, Ureche, Stroici şi alţii, dublaţi cu negustori şi oameni de afaceri greci, ca fraţii Corniact şi alţii, urmăriau cu mare îngrijorare propaganda catolică ce se desfăşura sub patronajul puterii de stat şi care mâna în mod irezistibil la unire. Episcopul Leovului ca şi cel al Przemyslului mai rezistară un timp, dară împotrivirea lor nu putea fi de durată. De aceia, pentru a preîntimpina primejdia, membrii comunităţii ortodoxe din Leov intervenirǎ pe lângă patriarhia din Antiochia cu cererea de a scoate biserica lor de sub jurisdicţia episcopului local şi a o supune direct patriarhiei, prefăcându-o în stauropighie. Exemţiuni de acestea se obişnuiau a se face în biserica ortodoxă ca şi în cea catolică.

Cererea comunităţii pentru exemţie sau stauropighie a fost împlinită. Prin tomosul său din 15 Ianuarie *Ioachim*, patriarhul Antiohiei, prefăcu biserica Adormirii din Leov în stauropighie, supunându-o direct jurisdicţiunii patriarhale [2]). Prin aceasta biserica comunităţii împreună cu mănăstirea Sf. Onufrei din Leov au fost scutite pentru un timp de primejdia unirii cu papistaşii. Lista membrilor comunităţii arată la 1586 numai 12 nume. Numărul membrilor spori însă în

[1]) *Monumenta Confr. Staurop.*, doc. 382.
[2]) *Tomosul patriarhal in limba greacă.*

curând până la 50 [1]). Asigurându-se astfel din partea propagandei catolice, prima grijă a nouii stauropighii era să reconstruiască biserica comunităţii distrusă de incendiu. Cereri de ajutor fură trimise în toată lumea ortodoxă. Dar sumele necesare incurgeau foarte încet, astfel că noua biserică n'a putut fi terminată decât după 38 de ani. Meritul principal pentru realizarea acestei opere revine voevozilor români, care încă din vremea lui Alexandru Lăpuşneanu erau priviţi ca adevăraţii patroni ai bisericii leovene. Pe lângă dificultăţile băneşti, membrii comunităţii se mai izbiau şi de piedicile pe care administraţia comunală i-le punea în cale, întrucât prosperitatea bisericii ortodoxe „şismatice" nu era văzută cu ochi buni. La 8 Octomvrie 1590, orăşenii breslei se adresară mitropolitului Moldovei, Gheorghe, după milostenii pentru *biserica, şcoala, tipografia şi spitalul* stauropighiei din Leov [2]). Se ştie că după reorganizarea breslei la 1586 s'a creat pe lângă o biserică şi o şcoală în limba grecească şi slavonă, care putea fi frecventată şi de copii mai săraci, precum şi o tipografie [3]). De aceia la 1590 comunitatea se adresă voevodului Moldovei Petru Schiopul, rugându-l de sprijin material şi de intervenţie pe lângă regele polon în favorul lor. La stăruinţa orăşenilor ortodocşi Petru Schiopul adresă la 14 Decemvrie 1590 regelui Sigismund al III-lea o scrisoare, prin care îi spuneau că „se ştie că biserica de rit grecesc a Adormirii Maicii Domnului din Leov a fost fondată în mare parte cu grija şi cheltuiala voevodului Alexandru, înaintaşul nostru de glorioasă memorie şi că *parohienii ei au avut totdeauna de protector al lor pe voevozii Moldovei;* de aceia voind să urmăm exemplul lor să-l împlinim pentru cinstea noastră şi datoria creştinească, pentru ca sufletele lor să poată odihni liniştit în Domnul, noi am dat acestei biserici tot de ce avea nevoie şi nu vom neglija de a ne face datoria până la capăt. Cum însă această biserică a ars de câtva timp şi orăşenii din localitate, aparţinând

[1]) Cfr. Krylovsky, în *Memoriile Soc. Sevčenko*, CVI, pag. 25—40, şi CVIII, 5—38.
[2]) *Ediţia Jubilară* No. LXXXVII.
[3]) Hruszewski, *Ist. Ukr. Ros.*, VI, pag. 412.

frăţiei ruseşti a acestei biserici ni-au cerut ajutorul nostru şi cum dorim să-i ajutăm, s'a luat hotărîrea şi s'a început cu reconstrucţiunea bisericii, de aceia se cere ca în această întreprindere creştinească, ei să nu întâmpine nici un obstacol, din contra să poată profita de bunăvoinţa noastră. De aceia noi intervenim graţios în favorul lor pe lângă Majestatea Voastră Regală, rugând ca Majestatea Voastră să binevoiască prea graţios să li îngădue acest favor şi să binevoiască a-i proteja, prin o scrisoare, contra tuturor nedreptăţilor [1])". În ziua următoare voevodul vestia pe orăşeni că a intervenit pe lângă rege în chestiunea lor şi că totodată li-a iertat 50 de taleri din vama, pe care trimişii lor aveau să o plătească, în folosul bisericii [2]). La 16 Decemvrie a aceluiaşi an logofătul Luca Stroici oferi comunităţii din Leov serviciile sale pe lângă voevod, în tot ce-l vor ruga ei [3]). În acelaşi an patriarhul Ieremia al Ţarigradului interveni pe lângă Petru Şchiopul şi fiul său Ştefan, să dea tot sprijinul lor stauropighiei din Leov, iar în anul următor 1591 el se adresă din nou lui Petru Şchiopul din Moldova şi Mihnea II din Muntenia în acelaşi sens [4]). Dar nici unul şi nici celălalt nu avură timpul necesar pentru a răspunde la apelul patriarhal, fiindcă ambii fură siliţi să-şi părăsească tronul la 1591. Atunci membrii stauropighiei se adresară noului domn al Moldovei Aron-Vodă la 12 Martie 1592, dar intervenţia lor rămase fără rezultat [5]).

Numai după urcarea pe tron a Movileştilor frăţia lioveană găsi sprijinul cuvenit în Moldova. Încă cu multă vreme înainte de urcarea sa pe tron, Ieremie Movilă era un aprig sprijinitor al stauropighiei liovene, trimiţându-i bani [6]). Îndată după consolidarea tronului său, Ieremie Movilă ceru autorizaţia regelui Sigismund de a repara şi împodobi biserica stauropighiană din Leov. În 17 Aprilie 1598 regele îi răs-

[1]) Hurmuzaki, I, 2, pag. 315.
[2]) Hurmuzaki, I, supl. II, pag. 317.
[3]) Ibid. pag. 318.
[4]) Papkow, *Brastwa*, nota pag. 25 şi 33.
[5]) *Jubil. Izdania*, No. LXXXIX.
[6]) Golubiev, *Ieremie Movilă*, I, pag. 10 urm.

punse că-i permite „*templum graeci sui ritus in civitate leopoliensi, ante a decesoribus suis palatinis Moldaviae constructum, opera et forma magnificentiore ac praestantiore construere*". Regele dădu ordin ca nimeni să nu împiedice pe voevod la construcţia bisericii, ci să respecte îngăduinţa dată de el [1]). Bizuindu-se pe această promisiune, Ieremie Movilă trimise la 15 Mai 1598 stauropighiei 500 zloţi aur pentru reconstruirea bisericii cu observaţia ca să se ţină socoteală de toate cheltuielele [2]). Între timp comunitatea stauropigiană angajase pe arhitectul Pietro di Roma cu construcţia bisericii în piatră cioplită şi în stilul renaşterei după modelul turnului lui Corniact. La 17 Mai Luca Stroici vestea pe Lioveni că voevodul li-a îngăduit 500 zloţi pentru zidirea bisericii cu condiţiunea ca ei să trăească în bună înţelegere cu episcopul Balaban şi să dea sama pisarului Iurca de cheltuelile făcute [3]). La 16 Iunie voevodul facea unele observaţii în legătură cu construcţia bisericii [4]). La 21 August Ieremie le trimise alţi 500 de zloţi împreună cu privilegiul regal pentru a nu fi împiedecaţi de nimeni la zidire [5]). La 3 Iulie 1599 Ieremie le trimise din nou 1.000 de zloţi şi le făgădui că va împrumuta alte câte-va sute sau mii de zloţi pentru terminarea clădirii [6]). Mitropolitul din Suceava, vestind trimiterea darului domnesc, scria Liovenilor: „Astăzi când Domnul şi-a procurat bani, v'a trimis iarăşi 1.000 de galbeni, pe cari îi veţi primi cu recunoştinţă şi îi veţi cheltui numai în caz de trebuinţă şi nu altfel, căci Măria Sa Vodă mai are şi alte cheltueli" [7]). La 20 Septembrie 1599 Domnul trimise alţi 160 zloţi pentru continuarea bisericii [8]). La 9 Decembrie Ieremie răspundea parohienilor ortodocşi din Lemberg că din pricina greutăţilor politice nu le poate trimite

[1]) Hurmuzaki, I, 2, pag. 451.
[2]) Ibidem, pag. 457.
[3]) Ibidem, pag. 459.
[4]) Ibidem, pag. 461.
[5]) Ibidem, pag. 479.
[6]) Ibidem, pag. 537 şi 538.
[7]) *Monumenta Confr. Staurop.*, doc. 481.
[8]) Hurmuzaki, I, 2, pag. 548.

nici un ajutor bănesc, le promite însă ajutor îndată ce va scăpa de nevoi [1].

Liovenii nu=l cruțară cu cererile lor nici în momentele cele mai critice, când urmărit de Mihai Viteazul Ieremie trebui să se refugieze dincolo de Nistru la moșia sa Ustia. De acolo voevodul le răspunse la 24 August 1600 că se găsește la mare strâmtoare și nu le poate trimite bani [2]. Îndată ce Ieremie se reîntoarse în scaunul domniei, el la 2 Iulie 1601 trimise Liovenilor 200 de zloți și le făgădui să le sporească subvenția în vremuri mai bune [3]. Voevodul se și ținu de cuvânt căci la 11 Iulie 1602 le trimise 500 fl.; la 18 Mai 1603 suma de 1.000 fl.; la 10 Iunie 1604 alți 1.000 fl.; la 3 Mai 1605, 1.000 fl.; la 30 August 1.000 fl., iar la 17 Aprilie alți 1.000 fl.[4]. Dar Ieremie Movilă muri fără ca biserica să fi fost terminată precum doria așa de mult. Tot Ieremie Vodă se adresă la 12 Ianuarie 1605 stauropighiei din Liov, rugându=o ca să ajute pe diacul Andrei, pe care=l trimitea să cumpere *hârtie* și să caute diaci destoinici pentru a scrie cărți [5].

Urmașii lui Ieremie, și anume fratele său Simion=Vodă, precum și fiul său Constantin=Vodă, continuară opera de ajutorare a comunității din Leov, trimițând unele sume însemnate pentru terminarea bisericii [6]. Deasemenea se interesară de aproape de mersul construcției. Elisaveta=Doamna, văduva lui Ieremie, și Margareta=Doamna, văduva lui Simion Movilă, care continuară să trimită ajutoare la Liov [7]. La 30 Iulie 1611 Elisaveta=Doamna, împreună cu fiul ei Constantin=Vodă, se obligară formal să servească stauropighiei liovene 600 de zloți anual din venitul moșiei lor Ustia de pe Nistru [8]. Iar la 9 Septemvrie 1612 Elisaveta scria Liovenilor

2) Hurmuzaki, pag. 564.
2) Ibidem, I, 2, p. 634 și 635.
3) Ibidem, II, 2, p. 40.
4) Ibidem, pp. 177, 283, 337, 344, 347.
5) Ibidem, p. 343.
6) Ibidem, pp. 351, 358, 359.
7) Ibidem, pp. 356, 359, 383, 387.
8) Ibidem, p. 361.

și=i rugă să nu primească între protectorii lor persoane străine, căci biserica este fondată de soțul ei și ea cu fiul ei Constantin voesc să o termine [1]. La 7 Iunie 1613 Elisaveta scria membrilor stauropighiei că a rugat pe sora ei să contribue la cheltuelile pentru zidirea bisericii [2]. Dealtfel sprijiniră ctitoria leoveană și mai mulți boeri moldoveni ca Luca Stroici, Isaia Balica, Maria Postelniceasa, sora Elisavetei Movilă, Nestor Ureche, ficile lui Ieremie Movilă Ana și Elisaveta, Ion Mazarache și alții [3]. În Mai 1617 Radu Mihnea scria breslei stauropighiei că=i trimite 100 fl. pentru zidirea bisericii, făgăduindu=i pentru altă dată mai mult [4].

Nestatornicia lucrurilor din Moldova, cu desele schimbări de domni, aduse cu sine ca comunitatea stauropighiană din Leov să nu poată primi ajutorul cuvenit pentru terminarea bisericii până în zilele de domnie ale lui Miron=Vodă Barnovschi, rudă de aproape cu Movileștii. Curând după urcarea sa pe tron, Miron=Vodă cedă, la 12 Mai 1627, venitul vămii dela Hotin pentru salitra ce se vindea, comunității stauropighiane din Liov ca să=și poată continua zidirea bisericii [5]. Îndată după aceia fu trimis un oarecare Luchian Vasilievici la Iași și el se întoarse cu 11 butoae de salitră, pe care frații o vândură apoi cu bun preț. Butoaele cuprindeau 325 pietre și 9 funți. La Leov fiecare piatră a fost vândută cu 8 zloți, astfel că comunitatea a realizat un venit de 4.746 zloți, sumă care a fost vărsată fondului pentru terminarea bisericei [6]. În Mai 1628 Miron=Vodă trimise prin Toader Cămărașul 200 de zloți, iar prin Evreul Solomon 2.000 de zloți. În acelaș timp marele logofăt Dimitrie trimise 300 de zloți. Iar la 16 Ianuarie 1631 Miron Barnovschi trimitea din Ustia, prin cămărașul Toader, sumele necesare pentru sfințirea bisericei, care era terminată [7].

La acea rară festivitate a ortodoxiei, voevodul Moldovei

1) Hurmuzaki, p. 364.
2) Ibidem, p. 375.
3) Ibidem, pp. 348, 349, 384.
4) Ibidem, p. 425; cfr. Papkow, o. c.. p. 33.
5) Ibidem, II, 2, p. 536.
6) Isidor Szaranewicz, *Jubilejnoe Izdania*, p. 15.
7) Ibidem, p. 16.

era reprezentat prin solii săi, cari pe lângă diferite lucruri necesare pentru sfinţire mai aduseră şi preţioase daruri pentru împodobirea bisericei, între altele şi o cruce frumos sculptată în lemn cu mare artă, apoi odăjdii şi un covor perzan în mai multe culori şi lung până la zidul după altar [1]. Mitropolitul Kievului era reprezentat prin arhimandritul Petru Movilă şi fratele său Moise, ambii fii ai unuia dintre ctitorii bisericei, ai lui Simion Movilă [2]. Ceremonia sfinţirii luă desfăşurarea unei dintre cele mai impozante manifestaţiuni ale ortodoxismului din Polonia.

Membrii comunităţii stauropighiene considerau drept ctitori ai bisericei pe regele Poloniei Sigismund III, pe ţarul Feodor Ivanovici, mare cneaz al Moscovei, şi pe voevozii Moldovei fraţii Ieremie şi Simion Movilă. Miron-Vodă Barnovschi era sărbătorit ca *„săvârşitor al bisericei“*. Stemele lor se găsesc până astăzi sculptate în cupola din mijloc a bisericei. Ele sunt reprezentate prin obişnuitul cap de bour şi poartă următoarea iscripţie:

1. **Ѩсносвятлый Господаръ воевода Молдав(скїи) Мїронъ Барновскїи Могила совершителъ церкви.**

2. **Ѩсносвятлыѧ двойца воеводъ Молдавскыхъ пáметъ: Їеремеи ӥ Сӥмеона Моги́лъ ктиторей цéркви.**

Iar deasupra chorului găsim două tăbliţe cu inscripţia slavonă pe cea din stânga: *„Ale tale dintre ale tale Împărate Hristoase, robul tău Miron Barnovschi Voevodul Moldovlahiei, îţi aduce la săvârşirea hramului acestei biserici“*. Iar pe tăbliţa din dreapta este un vers din sfânta scriptură: „Primeşte deci cu milostiviri Isuse, cuvântul lui Dumnezeu, cel care te-ai răstignit cu trupul şi care eşti vestitorul tuturor, acest sfânt hram şi izbăveşte pe oameni de cel viclean“ [3].

În lăuntrul bisericei între columne au fost mai multe morminte săpate în marmoră neagră cu inscripţii corespunzătoare, cari însă la 1837 au fost profanate de o mână

[1]) Papkow, o. c., p. 14; Szaranewicz, o. c., p. 15.

[2]) *Lvovnaia hal. rusk. letopis*, p. 67.

[3]) E. M. Savicki, *Încercări tehnice la biserica strauropighiană din Leov*, în Ediţia jubilară, p. 4.

sacrilegă [1]. Zubrecki în „Cronica straurопighiană“ arată că un bătrân îngrijitor al bisericei cu numele Nestorovici, a tăiat în bucăţi plăcile comemorative de marmoră şi a împodobit cu ele presbiteriul bisericii. Din acestea s'ar fi păstrat încă 75 de bucăţi, pe cari se pot distinge încă urme de inscripţie, de stemă şi de litere iniţiale. După toată probalitatea odihneau în biserică, sub plăcile de mormoră sfărmate, unii dintre ctitorii şi ctitoresele bisericii din familia Movileştilor, ca Elisaveta, soţia lui Miron-Vodă Barnovschi şi altele.

La 21 Mai 1631 biserica stauropighiei fu lovită de trăsnet şi suferi daune grele. Comunitatea a adunat în grabă fondurile necesare şi a reparat biserica, aşa că ea la 16 Ianuarie 1632 putu fi sfinţită din nou de episcopul Ieremie Terasovski asistat de arhimandritul Petru Movilă. Curând după aceia pe tronul Moldovei ajunse Vasile Lupu, care păstră tradiţia Movileştilor şi se interesă de aproape de ctitoria lor. La 12 Ianuarie 1641 Vasile-Vodă mulţumi fraţilor stauropighieni din Leov, pentru amabilitatea cu care ei i-au îngăduit *să toarne litere pentru tipografia sa*. „Primind această bunăvoinţă din partea Domniilor-Voastre — zice Vasile-Vodă — noi suntem dispuşi a Vă rămânea recunoscători pentru acest serviciu, iar la ocazie, *urmând tradiţia predecesorilor noştri*, de a arăta munificenţa noastră pentru biserica Domniilor-Voastre, şi pentru alte lucruri de cari aveţi nevoie“ [2]. Se pare că atunci membrii comunităţii vor fi arătat darnicului domn insuficienţa acoperişului bisericei, reparată decurând. Aşa se explică că în anul următor 1642 Vasile Lupu acoperi cu cheltuiala sa biserica Movileştilor din Leov cu aramă aurită [3]. În arhiva institutului straurорighian s'a păstrat un minunat epitrafir, reprezentând pe Isus Hristos cu cei 12 apostoli, şi cu inscripţia: „Acest epitrafir este donat de Io Vasile Voevod Ţării Moldovei 7151 (1643)“ [4].

Vasile Lupu este şi ctitorul, dar poate mai mult adăugătorul, bisericei Sfintei Paraschiva din Kiev, precum arată

[1]) Szaranewicz, o. c., p. 16.

[2]) Hurmuzaki, III, 2, p. 1.

[3]) I. Szaranewicz, o. c., p. 16.

[4]) Idem, p. 14, nota 10.

o inscripție din 15 August 1644 cu frumosul herb al Moldovei, adânc săpat și scos în relief, cu inițialele lui Vasile-Vodă și următoarele versuri rusești :

Єлнцє мцы Корона
Єцєптрꙋ пала ѡворона
Глава Б вѣци и Ѕ вѣлою
Нотою всѣ ıасно твоіо
Храс веш ро(к) ахмд,
Авгꙋ.-іє [1]).

În 1656 fostul domn al Moldovei Moise Movilă, trimise spre păstrare la stauropighia din Liov efectele sale, cuprinzând acte și 5 covoare perzane [2]). La 1664 Ana Potocki, fica lui Ieremie Movilă, ridică dela institutul stauropighian trei lăzi pecetluite cu lucrurile lui Moisie Movilă care murise [3]). La 26 Ianuarie 1671 voevodul Moldovei Duca comandă la tipografia stauropighiană din Leov *400 de exemplare dintr' o psaltire românească cu litere cirilice și 200 de exemplare dintr' o cazanie românească cu întrebări și răspunsuri,* o dovadă că la tipografia din Leov se tipăreau și cărți românești[4]). „Vă cer Milostiviilor Voastre — zice Duca-Vodă — să-mi tipăriți la Liov 400 de psaltiri după exemplarul aci alăturat, scris cu caractere slave în limba moldavă, pentruca poporul care nu știe limba slavă, să o poată înțelege ușor. Mai trimit la Milostiviile Voastre o carte scrisă în moldovenește, cuprinzând cazaniile cu întrebări și răspunsuri . . . Cărțile să fie tipărite pe hârtie bună și bine legate“. Mai departe voevodul cere să i se spună exact cât va costa tiparul, ca să le trimită banii. Executând bine comanda, ei se vor învrednici de recunoștința sa, și se vor câștiga cu merit înaintea lui Dumnezeu, contribuind pe calea aceasta la răspândirea slovei dumnezeești [5]).

Mare ctitor și adăugător al bisericii Adormirii a fost și bogatul negustor grec Alexie Balaban, originar din Ianina,

[1]) N. IORGA, *Note polone,* Anal. Acad. Ist. III, vol. II, p. 384.
[2]) HURMUZAKI, III, 2, pp. 69, 72, 74 și 76.
[3]) HURMUZAKI, III, supl. II, p. 77.
[4]) HURMUZAKI, III, supl. II, p. 84.
[5]) HURMUZAKI, III, Supl. II, pag. 84.

care avea rude și în Moldova. El restaură capela „Trei Sfinți“ și-și ridică și o criptă monumentală cu ferești cari duceau în curtea bisericei, iar intrarea se făcea prin mijlocul bisericei. În cripta lui Balaban și-a găsit odihna de veci și Duca-Vodă, care muri subit la Leov în ziua de 31 Martie 1684. Despre această înmormântare relatează cronicarul Nicolai Costin următoarele :

„Și, așa petrecându-se Duca-Vodă, l-au astrucat în biserica lui Alexie Balaban, neguțătorul cel mare, carele a avut și câte-va rude în țara Moldovei mai înainte, ca Ursachi cel vestit de bani mulți ce avea. Punând trupul Ducăi-Vodă așa în sclipul gropniței lui Alexie Balaban, *dela care am luat și această istorie* pentru moartea Ducăi-Vodă. Că Balaban s'au tâmplat la toată vieața lui și la moartea lui, fiind rânduit de Craiul Ieșesc să fie lângă Dúca-Vodă. Pentrucă era Balaban Grec din Rumeli, heamșeră cu Duca-Vodă dela un loc“ [1]).

Zece ani după aceia la 24 Februarie 1694, Constantin Duca, fiul răposatului, mulțumia împreună cu maică-sa fraților din Leov pentru funerarile pe cari le făcură nenorocitului său tată, asigurându-i de recunoștința sa [2]).

Câtă vreme frații stauropighiei din Leov se bucurau de sprijinul moral și material al voevozilor români, ei își putură apăra credința lor ortodoxă, iar așezământul lor a rămas timp de 113 ani focar de cultură, un puternic apărător al ortodoxismului și o pavăză a lui contra propagandei catolice. Îndată însă ce, în urma evoluției politice, acest prețios sprijin a slăbit și apoi a secat cu totul, comunitatea n'a mai putut rezista ademenirilor catolice, așa că la *5 Aprilie 1709,* comunitatea stauropighiană s'a unit și ea cu scaunul papal. Papa Clementie al XI-lea, primind comunitatea cu toate bisericile și averile ei sub obediența sa, i-a asigurat o largă autonomie [3]). Cu trecerea aceasta la unire, s'au rupt vechile legături cu Moldova, deși biserica Adormirii Maicii Domnului,

[1]) KOGĂLNICEANU, *Letopiseți,* II, pag. 33, ediția a 2-a.
[2]) HURMUZAKI, III, Supl. II, pag. 233.
[3]) SZARANIEWICZ, pag. 18.

astăzi biserica catedrală a mitropoliei greco-catolice unite din Leov, este şi rămâne o veche ctitorie românească.

* * *

Comunităţi ortodoxe se mai păstrară în Polonia după unirea dela 1596 la *Vilna*, la *Movilău*, la *Rohatin*, la *Krekov* ş. a. O ctitorie a Movileştilor era mănăstirea *Zadarov* lângă Ustia, moşia Movileştilor. Mănăstirea aceasta a fost înfiinţată la 1612 de Elisaveta, văduva după Ieremie Movilă, şi de fica ei Ana, care fusese măritată de 4 ori şi anume cu: Maximilian Prjeremski, Ioan Ciornohovski, Vladislav Miszchovski şi Stanislau Potocki [1]). Dela Ana Movilă-Potocki biserica Adormirii din Leov primi la 1660 o evanghelie legată în aur, în preţ de 1.201 ducaţi [2]).

Comunitatea ortodoxă din Vilna găsi în soţiile ducelui Ianusz Radziwill pe sprijinitoarele ei. Prima soţie a lui Radziwill era Caterina, o nepoată de fică a lui Ieremie Movilă, despre care pomeneşte piatra de mormânt, din Februarie 1642, cu insignile Moldovei prinse în zidul catedralei de acolo [3]). După moartea Caterinei, Radziwill se căsătoria la Iaşi cu Maria fica lui Vasile Lupu, care s'a interesat de sigur şi ea de soarta comunităţii ortodoxe din Vilna. Ea muri la Leov în 1662 şi fu înmormântată la *Sluck*, unde era de bună seamă o comunitate ortodoxă, sprijinită de ea [4]). Astfel vedem că faimoasele „Movilence", cu ochii lor negri, cu nasurile lor clasice şi cu înfăţişarea lor de adevărate matrone romane, nu fermecară numai cu chipurile lor pe magnaţii poloni din familiile Vişnevski, Borecki, Potocki etc., ale căror case ele le fericiră, ci ele au fost şi ortodoxe convinse, afirmându-şi credinţa strămoşească prin ctitorii bisericeşti, cari le-au înveşnicit numele.

O comunitate ortodoxă, susţinută în bunăparte de Macedo-Români, se găsia şi la *Poznan*, unde îşi aveau biserica şi şcoala lor. Chartofilax şi protopop al acestei comunităţi era

[1]) I. Szaranewicz, o. c., pag. 14, notele 2—9.
[2]) Ibidem, pag. 17.
[3]) N. Iorga, *Note polone*, în Analele Acad. Rom. Ist., seria III, vol II, p. 380.
[4]) N. Iorga, l. c., pag. 383.

acolo, pe la sfârşitul veacului al XVIII-lea, Constantin Ucuta Moscopolitanul, binecunoscutul autor al manualului de şcoală: „Noua Pedagogie sau Alfabetarul uşor ca să înveţe copii carte româno-vlahică, pentru folosul de obşte al Români-Vlahilor" [1]). Actele acestor comunităţi sunt încă prea puţin cunoscute şi studiate. Dar este mai mult ca sigur că şi ele se vor fi bucurat de sprijinul moral şi material al Românilor din Moldova, ale căror legături politice şi comerciale cu centrele acestea erau destul de strânse. Cu timpul însă căzură şi ele sub influenţa catolică şi trecură sub protectoratul papal.

Singura ctitorie ortodoxă care până la desfinţarea ei a rămas credincioasă patriarhiei a fost stauropighia *Schitul-Mare dela Maniava*, la sud-vest de Stanislavov. Între cei ce protestară contra unirii dela Brzesč din 1596 se găsia şi un oarecare Kniahnicki din Tismeniţa, care se călugărise la Sfântul-Munte primind numele de Iov. Pe la 1600 cucernicul Iov se înapoiase în patrie şi se aşeză ca pustnic la Maniava într'un schit solitar, unde atrase curând în jurul său zeci de învăţăcei. În urma acestei aglomeraţii de pustnici, schitul deveni curând neîncăpător pentru o populaţie duhovnicească aşa de numeroasă. Atunci urmaşul lui Iov, stareţul Teodosie, stărui pe lângă fica lui Ieremie Movilă, Maria, ce era măritată după Ştefan Potocki, ca ea, prin dărnicia ei, să contribue la lărgirea schitului şi la prefacerea lui într'o mănăstire încăpătoare. Şi de fapt, graţie largei munificenţe a acestei prinţese moldoveneşti, dar şi a altor credincioşi, s'a putut ridica la Maniava o frumoasă biserică ortodoxă cu încăperi spaţioase pentru călugări. La 1621 biserica din Maniava era terminată şi patriarhul Constantinopolului îi confirmă, la 12 Iulie 1629, dreptul de stauropighie. Ajutoarele bogate care curgeau mereu din Rusia pravoslavnică contribuiră foarte mult la prosperitatea mănăstirii, care din schitul mic şi neînsemnat de odinioară, devenise un Schit-Mare şi înfloritor [2]).

[1]) N. Iorga, *Note polone*, l. c., pag. 391 urm.
[2]) Actul de confirmare în Arhiva Statului din Viena, Staatsrath-Index, 1776 No. 1508; cfr. Ion I. Nistor, *Istoria Fondului bisericesc din Bucovina*, Cernăuţi, 1921, p. 10; Isidor Onciul, *Fondul Religionar*, Cernăuţi, 1891, p. 64 urm.

Cu vremea Schitul-Mare luase un avânt aşa de puternic încât ajunse să adăpostească până la 200 de călugări. In schimb însă ctitoria Movileştilor dela Suceviţa din Moldova se găsia în mare declin. Starea aceasta de lucruri determină pe Maria Movileanca de a închina Suceviţa ctitoriei ei Schitul-Mare din Polonia. La 31 Martie 1648 Vasile Vodă Lupu confirmă actul de închinare. Şi astfel rămase Suceviţa cu mauzoleul Movileştilor închinată Schitului-Mare până la desfiinţarea acestuia prin decretul împăratului Iosif al II-lea din 19 Iunie 1783 [1]). Din mărturia proegumenului Gurie dela Suceviţa, depusă în faţa comisiunii austriace de hotarnicie din 15 Februarie 1782, aflăm că cu ocazia închinării din numeroasele posesiuni ale Suceviţei numai Mămăieştii de lângă Cernăuţi au trecut asupra Schitului-Mare [2]). La aceaştă posesiune se adaugă mai târziu şi satul Revna, o danie a boerului Solomon Bărlădeanul către Schitul-Mare. La 8 Iunie 1710 Maria, soţia marelui ban Savin, dărui Schitului-Mare jumătate din satul Mitcău pe Nistru, în Moldova [3]). După desfiinţarea Schitului-Mare, posesiunile acestea fură înglobate în fondul religionar al Bucovinei, creat la 19 Iunie 1783. După trecerea la unire a stauropighiei din Leov, rămase stauropighia din Schitul-Mare, o ctitorie moldovenească şi ea, care să menţină legătura bisericească şi culturală între Români şi credincioşii ortodocşi din Polonia.

* * *

La ctitoriile Movileştilor din Leov, Zadarov şi Maniava, se adaogă încă măreaţa operă culturală şi confesională totodată a lui Petru Movilă, mitropolitul Kievului. Petru Movilă era unul din fii lui Simion Vodă Movilă, născut la 21 Decemvrie 1595. La moartea tatălui său prinţul Petru nu avea decât 12 ani. Atunci maica sa Margareta se retrase cu el în Polonia şi griji de educaţia lui, având ca epitrop pe însuşi cancelarul Poloniei, Stanislau Zolkievski. Că tâ-

[1]) Vezi Actul de închinare în traducere latină la Onciul, o. c., p. 65, nota 1.
[2]) Actele de hotarnicie din 1782, No. 180--181.
[3]) Actele de hotarnicie, No. 186.

nărul Petru ar fi fost trimis la Paris la învăţătură nu se adevereşte prin nimic. La moartea lui Zolkievski (1620) protectorul tânărului Petru deveni hatmanul Chodkiewicz. La 1522 în timpul domniei lui Ştefan Tomşa, Petru Movilă încercă să dobândească tronul părinţilor săi cu ajutor polon, repetând această încercare şi în anul 1625, când dieta provincială din Vijniţa cerea regelui Sigismund al III-lea ca să ajute pe Petru Movilă la dobândirea tronului părintesc. La adunarea nobilimii ortodoxe, convocată de Petru Movilă într'un han, se iscară chiar turburări, iar un nobil a fost lovit [1]). Încercarea însă a eşuat şi atunci tânărul prinţ a renunţat la orice carieră lumească şi se hotărî pentru viaţa monahală, având ca dascal în cele duhovniceşti pe mitropolitul Kievului Iov Boreckyj. În August 1627 el se călugări în mănăstirea Sfintei Peşteri din Kiev. Şi cum cercurile conducătoare din Polonia îl considerau ca pe un înflăcărat patriot polon [2]), regele Sigismund al III-lea îl numi arhimandrit al Sf. Peşteri în locul lui Zaharie Kopytenskyj. În discursul său omagial la alegerea regelui Vladislav al IV-lea, P. Nic. Lascicius lasă să se înţeleagă că Petru Movilă ar fi promis trecerea la unire, ceia ce stă însă în crasă contrazicere cu prodigioasa activitate de mai târziu a lui Petru Movilă pentru biserica sa strămoşească. O astfel de hotărîre nu putea să treacă prin gândul unui membru al familiei Movileştilor, care a dat Moldovei pe mitropolitul Gheorghe, unul din ctitorii mănăstirii Suceviţa şi pe ctitorii bisericii Adormirii din Leov. Până şi fetele Movileştilor erau pioase ctitore de mănăstiri, ca Zadarov şi Schitul-Mare, cu toate că erau măritate cu magnaţi catolici, ca Potocki şi alţii. De aceia nu poate fi vorba că Petru Movilă să se fi gândit cândva să treacă la biserica catolică. Ci dimpotrivă, oficialitatea polonă avea nevoie de un om de încredere în fruntea bisericii ortodoxe din Polonia, pentru ca autoritatea lui să poată influenţa asupra populaţiunii ortodoxe ucrainene şi să

[1]) *Akta Grodzkie i Ziemski*, XX, p. 217 şi 225; cfr. P. P. Panaitescu, *Influenţă polonă în opera lui Grigore Ureche şi Miron Costin*, în An. Acad. Rom., seria III, vol. IV, pag. 161, nota 1.
[2]) Cfr. Polen, o. c., pag. 192 urm.

găsească în el o contrapunere față de influența patriarhului pravoslavnic din Moscova care, emancipându-se de sub jurisdicția bisericească a patriarhului de Constantinopol, tindea la supremație asupra întregii biserici rusești, deci și asupra celei din Polonia.

Scopul acesta urmărit de oficialitatea poloneză ieși la iveală cu ocaziunea alegerii noului rege al Poloniei. La 1632 muri regele Sigismund al III-lea și statele polone fură convocate pentru alegerea fiului său Vladislav al IV-lea. În seimul de încoronare dela 1633 Petru Movilă jucă un rol foarte însemnat ca conducător al ortodocșilor. El sprijini din răsputeri cauza noului rege în numele ortodocșilor și obținu în schimb faimoasele *articole de pacificație* în avantajul ortodocșilor. Prin articolele acelea ortodocșii obținură liberul exercițiu al religiei lor în toată Polonia, cu dreptul de a avea biserici, de a deschide seminarii, ospicii și tipografii. Prin aceleași articole ortodocșii obținură acces la toate serviciile publice. Ortodocșii se puteau organiza pretutindeni în frății sau bresle. Bisericile din Kiev, pe care le ocupaseră uniții, fură restituite ortodocșilor. Deasemenea fură reînființate episcopiile ortodoxe din Luck, Przemysl, Leov, Mseislav, Orsza și Mohilău, care până atunci se găsiau în mânile uniților. Ales rege cu ajutorul ortodocșilor conduși de Petru Movilă, Vladislav al IV-lea trebui să respecte aceste „*pacta conventa*“ ale ortodoxiei ucrainene, și aceasta constitue meritul neperitor al Românului Petru Movilă pentru biserica și națiunea ucraineană.

Curând după aceia Petru Movilă fu ales mitropolit al Kievului cu unanimitatea de 49 de voturi. Prin actul din 12 Martie 1633 regele Vladislav al IV-lea confirmă pe Petru Movilă în noua sa demnitate. Hirotonisirea sa ca mitropolit s'a făcut la Leov în ctitoria părinților săi, la finele lui Aprilie 1633 și anume de mitropolitul Moldovei Varlaam, și nu de patriarhul Teofan de Ierusalim, cum se credea greșit. La întronizarea sa la Kiev el luă în stăpânire toate bisericile uzurpate de uniți și restabili puterea și autoritatea mitropolitului ortodox. Întemeindu-se pe articolele de pacificație, menționate mai sus, el continuă cu

succes lupta contra uniților, înființând pretutindeni comunități ortodoxe, ospicii, bresle, școli etc. și introduse în biserica ucraineană predica.

La 1633 mitropolitul Petru Movilă desvoltă seminarul teologic din Kiev într'o *Academie*, care se bucura de aceleași privilegii ca și universitățile poloneze din Cracovia și Vilna. Academia din Kiev, întemeiată de mitropolitul Movilă, a devenit o adevărată vatră de lumină ortodoxă și în cursul veacurilor a răspândit mereu razele sale binefăcătoare în toate colțurile lumii ortodoxe, până și în voevodatele române, pe timpul lui Vasile Lupu și Matei Basarab. Pentru a rezista cu succes propagandei catolice și protestante, care influențase încâtva până și pe patriarhul de Constantinopol Chiril Lukari, Petru Movilă alcătui „*Mărturisirea ortodoxă a bisericii răsăritene*“, primită de soboarele din Kiev (1640) și Iași (1642), iar în anul următor acceptată de soborul din Constantinopol al celor 4 patriarhii ortodocse. „Mărturia“ a fost publicată în limba polonă și ucraineană și tipărită în a doua ediție la Leov în tipografia stauropighiei. Din imboldul lui Petru Movilă, Vasile Lupu a creat la Iași Academia dela Trei-Ierarhi. Petru Movilă a trimis profesori distinși și slove pentru înființarea unei tipografii.

Mitropolitul Petru Movilă a murit la 22 Decemvrie 1646, nu 1647 cum se credea. El a fost unul dintre cei mai celebri chiriarhi ai bisericii ortodoxe, al cărui nume se va pomeni totdeauna cu evlavie de lumea ortodoxă și îndeosebi de Ucrainți, cărora el li-a salvat credința ortodoxă [1]).

Grija Moldovenilor pentru credința și bunăstarea sufletească a Ucrainților s'a manifestat totdeauna când aceștia aveau nevoie de îndemnuri și ajutor. Când Bogdan Hmelnicki, hatmanul Cazacilor, încercă să-și asigure independența bisericească a țării sale, el se adresă bisericii Moldovei ca să hirotonisească pe Lazar Baranovici în episcop de Cernigov. Și de fapt hirotonisirea aceasta a avut loc la Suceava

[1]) Antoni Malvy et Marcel Viller, *La Confession ortodoxe de Pierre Moghila, Mitropolite de Kiev* (1633—1646), în „*Orientalia Christiana*“, vol. X, no. 39, Oct.—Dec. 1927.

în Martie 1657 și a fost săvârșită de mitropolitul Moldovei, Ghedeon și de episcopii Atanasie de Roman și Teofan de Huși [1]).

Pe la sfârșitul veacului al XVII-lea exercită o mare influență bisericească asupra ortodocșilor din Polonia mitropolitul Dosoftei al Moldovei. Acesta se retrase în Septemvrie 1686 cu regele Sobieski în Polonia, luând cu sine, pe lângă documentele și odoarele mitropoliei din Iași, și racla cu moaștele Sfântului Ioan-cel-Nou dela Suceava. Chiriarhul pribeag petrecu 8 ani de zile în palatul regelui Sobieski din Stryj și numai scurtă vreme înaintea morții sale se mută la Zolkiev [2]). În tot timpul pribegiei sale, Dosoftei exercită jurisdicția bisericească asupra tuturor Moldovenilor pribegiți în Polonia și numărul lor era destul de mare. În calitatea aceasta el a exercitat desigur o influență și asupra Ucrainților ortodocși de acolo, care în lupta contra catolicismului puteau găsi la el reazem și mângâiere. Numai după moartea lui Dosoftei, regele Sobieski prin actul din 12 Februarie 1693, aduse la cunoștință „evlavioșilor de rit grecesc, preoților, călugărilor, diaconilor, locuitorilor și boerilor născuți în țara românească, cari petrec în regatul și în republica leșească și care erau supuși jurisdicțiunii defunctului prea cuvios mitropolit al Sucevei", că a găsit de bine să încredințeze „administrarea tuturor preoților, cu toate bisericile, satele și pământurile cari li aparțin, episcopului de Leov Iosif Șumleanski", așa că de acum înainte ei urmează să se supună „ascultării și jurisdicției acestuia". „Toți preoții și locuitorii — zice regele — cari se țin de aceiași credință, nimănui altuia, *quoad spiritualia*, să nu se supuie și să nu plătească biruri, și de altă stăpânire să nu asculte și cu nimeni să nu îndrăznească a avea în trebile lor legături, afară de preasfințitul duhovnicesc al Leovului [3]). Aceleași

[1]) *Arhiva Istorică*, I, 1, p. 65, no. 75.

[2]) Silv. Dragomir, *Relațiile bisericii române cu Rusia*, în Analele Acad. Rom. Ist. XXXIV, pag. 59.

[3]) A. S. Petruszewicz, *Hal. Rusk. Svodn. Letop.* pag. 224 urm. Șt. Ciobanu, *Contribuțiuni istorice la originea și moartea mitropolitului Dosoftei*, Disc. de recepție în Acad. Rom. Buc. 1920. Iustin Frațiman, *Administrația bisericească la Românii din Polonia și Rusia*, în Bulet. Soc. Ist. Lit. „B. P. Hasdeu". Chișinău 1921, p. 145 urm.

drepturi le exercita până atunci mitropolitul Dosoftei asupra credincioșilor de rit grecesc, la care se numărau desigur și numeroasele așezări ale Românilor Transnistrieni [1]).

În secolul al XVIII-lea influența Românilor asupra vieții culturale și bisericești a ortodocșilor din Polonia și Ucraina scăzu în mod simțitor. La scăderea aceasta a contribuit în mod hotărîtor atotputernica influență a pravoslavniciei rusești. Pe de altă parte însă Moldova în vremea domniilor fanariote ajunse într'o dependență tot mai pronunțată față de Turci, așa că radiarea influenței ei dincolo de hotarele țării era foarte redusă față de cea din secolele precedente.

Decurând biserica ortodoxă din România și-a reluat rolul ei de protectoare și apărătoare a creștinilor ortodocși din *Polonia restituta*. Inființarea nouii mitropolii ortodoxe din Varșovia s'a făcut cu sprijinul moral al patriarhiei române. La instalarea noului mitropolit ortodox din Polonia a asistat și un reprezentant al patriarhiei române, iar mitropolitul Dionisie de Varșovia a fost la începutul lui Noemvrie 1925 oaspele Patriarhiei din București și al Mitropoliei din Cernăuți [2]).

---

[1]) Cfr. Ion I. Nistor, *Românii Transnistrieni*, în „Codrul Cosminului", I, 1925.

[2]) Cfr. „*Glasul Bucovinei*", an. VIII, No. 1962, p. 2.

IX. Cazacii şi Românii.

Năvălirea Tatarilor în Europa puse capăt imperiului dela Kiev. In urma catastrofei dela Kalka din 1224 şi a dărâmării Kievului din 1240 principatele ruseşti din valea Niprului nu se mai putură reface. In schimb însă se ridică dela nord o nouă putere politică, cea a Litvanilor cari, sub Gedemin, recuceriră Volhinia. Sub fiul acestuia, Olgert, în urma bătăliei dela Sina=Voda din 1362 contra Tatarilor, Litvanii îşi asigurară domnia asupra Podoliei şi Ucrainei cu centrul la Kiev. Prin actul de unire dela Krevo din 1385, Litvania se uni cu Polonia, contopindu=se într'un singur stat sub stăpânirea Jagelonilor. Imperiul polono=litvan se mărginea la Nistru cu Moldova Bogdanizilor, iar dincolo de Nistru, până la Nipru şi mai departe până spre Don, cu hanatul tătăresc dela Crâm, unde începea imperiul moscovit. Graniţa polono=litvană dinspre Tatari pornia dela Nistru în dreptul Sorocei, urmând cursul râurilor Jagorlic şi Codîma care se revarsă în Bug. la Olviopol, iar de acolo ducea spre răsărit până la pragurtle Niprului, mai jos de Katerinoslav.

Vasta regiune de hotar — *Ucraina* — era foarte puţin populată. Oamenii cari veniau să se aşeze în acea nemărginită pustietate, trăiau aşazicând afară de hotarele ţării. Ei formau bande numeroase de pradă şi de apărare şi se hrăniau din vânat şi pescuit, dară şi din prada pe care o făceau dincolo de graniţă în olaturile tătărăşti. Cu vremea proprietarii polono=litvani coborîră tot mai jos spre sud, ocupară pământurile mănoase şi bogate în păşuni şi ridicară acolo conacuri fortificate, în jurul cărora se înjghebară cu vremea sate şi oraşe, unde locuitorii puteau găsi scut şi adăpost în timp de primejdie. Curând însă proprietarii începură să ceară muncă şi dijmă dela locuitorii sălăşluiţi

pe moşiile lor. Iar autorităţile, la rândul lor, începură să urmărească pe aceia cari nu respectau tratatele cu Tatarii şi-i determinau pe aceştia la revanşe sângeroase pe teritoriul polono-litvan.

Pentru a scăpa de urmărire, locuitorii mai slobozi se refugiau tot mai la sud, umplând stepa până la graniţă cu aşezările lor. Acolo luptele nu conteniau niciodată. Şi cum puterea polono-litvană dela centru nu se putea afirma niciodată cu tărie până în regiunile acele aşa de îndepărtate, era firesc ca populaţiunea mereu ameninţată să se gândească la apărarea ei proprie, ca bunăoară *Codrenii* noştri din codrul Tigheciului faţă de Tatarii din Bugeac. In scopul unei apărări mai eficace, *grănicerii* aceştia îşi ridicară, mai ales la *pragurile* Niprului, anumite fortificaţii numite *siciuri*, adecă *cuiburi*, pentru siguranţa lor, dar şi pentru stăpânirea căilor de comunicaţie pe apă şi pe uscat ce duceau dealungul acestor praguri sau cataracte ale marelui fluviu. Astfel se desvoltă cu vremea în această mare regiune de graniţă o situaţie particulară: pe deoparte Tătarii gata de pradă, pe de alta supuşii polono-litvani, gata la revanşă şi viceversa.

De pe la sfârşitul veacului al XV-lea, populaţiunea aceasta de graniţă, cu organizaţia ei militară şi oricând gata la luptă, apare sub numele de *Cazaci*. Originea acestui nume propriu n'are nimic comun cu etimologia populară care îl derivă dela *koza* — capră, cum credea Miron Costin sau istoricii germani Pöllmann şi Eckert [1]), ci este de origine turco-tătară. Anumite triburi *kirghizice* se numesc până astăzi „*Kajsak*", după turcescul „*kaj*" — uşor şi „*sak*", cuvânt aric trecut prin persană la Tătari, cu însemnătatea de sarcină, povară, *sac*, adecă oameni sprinteni, mobili şi gata oricând la luptă şi acţiune [2]). Miron Costin avea cunoştinţă

---

[1]) Kogălniceanu, *Letopisețe*, II, p. 313; H. Pöllmann, *Beiträge zur ältesten Geschichte des Kozakentums*, München, 1888; R. v. Eckert, *Der Ursprung der Kozaken*, Berlin, 1882. *Gustynskaja Lĕtopis* crede că Cazacii şi-ar fi împrumutat numele dela o căpetenie de a lor cu numele *Kozak*.

[2]) Nikolaus Ernst, *Die ersten Einfälle der Krymtataren in Südrußland*, în „Zeitschrift für Ost-Europäische Geschichte", III, pag. 12.

despre această etimologie, dar dânsul nu voia să o creadă, zicând: „Deci, mulţi au zis că numele lor ar fi dela un neam ce este pe lângă apa Volgăi (stepele kirgizice), anume *Casak*; ce acele deşarte poveşti sunt" [1]).

Vechile documente ruseşti amintesc de *Caizaci* sau *Cazaci* tătari. Marele cneaz Ivan al III-lea aducea aminte hanului Dzanibeg din Crimea de timpurile când găsise la curtea sa din Moscova azil în calitate de „*cazac*", adecă de pribeag, refugiat, bejenar [2]). La 1504 un principe tătar, Tevekkül, scria marelui cneaz Ivan că într'o vreme hoinăria în stepă fiind „*cazac*" şi că numai decurând s'a supus hanului Mengli-Gherai din Crimea [3]). Numele de „cazac" se întâlneşte adeseori alături de titlul „*kneaz*", „*mârza*", „*ulan*" şi „*cazac*". Herberstein aminteşte de o întreagă hordă de „*cazaci*", probabil horda kirghizică [4]). Cazacii tătareşti se găsiau în număr mare în serviciul Ruşilor, ca informatori şi călăuze în stepă şi ca mercenari în răsboaele cu vecinii [5]).

Îndeletnicirea aceasta a Tătarilor „*caizaci*" sau „*cazaci*", de a hoinări liberi după pradă şi-o însuşiră curând şi creştinii dela graniţa tătărească, adoptând cu îndeletnicirea şi numele ei. Vecinătatea cu Tătarii, felul lor de trai şi de pradă, aduse cu sine nevoia şi pentru creştini de a se organiza la fel şi de a se adapta nouilor condiţiuni de trai dela hotar. Pentru a se putea măsura cu vecinii lor războinici, Cazacii creştini se organizară şi ei în „*coşuri*", adecă în unităţi de câte patru cu un al cincilea ca conducător. Ei se înarmară la fel, se deprinseră cu serviciul de informaţiuni şi cu apărarea graniţei, curat ca şi comilitonii lor tătari. Unii erau „Cazaci" de profesiune, alţii se asociau numai vremelnic la vre-o expediţie de pradă sau la vre-o incursiune oarecare. Elemente tinere şi întreprinzătoare de toate naţiunile, aşa Poloni, Ucraineni, Ruşi, Litvani, *Moldoveni* ba chiar şi Tătari, fugiau la Cazaci pentru vre-o „excursie" de pradă,

---

[1]) Kogălniceanu, *Letopisețe*, I, p. 313.

[2]) *Sbornik Imp. Russk. Istor. Obšćestva*, vol. 41, p. 4 şi 5.

[3]) *Sbornik*, 41, No. 97, pag. 518.

[4]) *Rerum moscovitarum commentarii*, Basileae 1556, pag. 91.

[5]) Cfr. Ernst, l. c., pp. 13 şi 43.

pentru o expediţie de răzbunare sau pentru a-şi satisface pofta de aventură. Iobagii asupriţi de pe moşiile nobililor, vânătorii şi pescarii obijduiţi şi loviţi de soartă sau împiedecaţi de a-şi agonisi pânea de toate zilele, formau contingentele căzăceşti. Răzbunarea era pentru ei o uşurare sufletească, iar prada un adaos de hrană la viaţa lor zbuciumată. Contrastul religios între Creştini şi Mohamedani împrumută expediţiilor acestora nimbul mistic al unor lupte sfinte pentru credinţă, iar dorul de libertate nelimitată în imensitatea stepei, li dedea avântul unui eroism naţional şi al unei idealizări poetice [1]). Hruszewski îi compară cu vechii Brodnici şi Bârladnici şi vede în aceştia pe predecesorii Cazacilor [2]). Celibatul obligatoriu şi lupta contra necredincioşilor făcu pe unii să-i asemene cu membrii ordinilor religioase din apus. Alţii vedeau în Cazaci mai curând o obşte comunistă din cauza libertăţii nelimitate şi a lipsei de proprietate individuală. În organizaţia căzăcească domnia o egalitate deplină a membrilor comunităţii în toate chestiunile politice şi sociale. Toată puterea era concentrată în sânul adunării obşteşti. Slujbaşii şi comandanţii unităţilor, odată aleşi, executau, cu puteri depline, toate hotărîrile. Libertatea individuală trebuia să se subordoneze voinţii grămezii. În timp de răsboi, adunarea încredinţa hatmanului puteri discreţionare, pe cari el le exercita ca ori care alt autocrat [3]).

Cercetătorul polon Rawita-Gawronski ajunge la concluzia că aşezarea Cazacilor la Nipru n'a pornit din imboldul unei mari idei de stat, cum cred unii, şi nici dintr'un plan bine chibzuit de a apăra creştinătatea contra Tătarilor păgâni. De aceia dânsul nu împărtăşeşte vederile acelora, cari căutau în organizaţia căzăcească analogii cu ordinul cavalerilor teutoni sau ioaniţi. El se ridică contra încercărilor de idealizarea a Căzăcimii, şi caută originea

---

[1]) N. Iorga, *Acte şi Fragmente*, I, pag. 25—26; cfr. N. Iorga, *Legăturile Românilor cu Ruşii apuseni*, Anal. Acad. Rom. Ist. XXXVIII, pag. 752 urm.

[2]) M. Hruszewski, *Istorija Ukrajiny Rusy*, vol. VIII: *„Kazacki časi do r. 1625*; cfr. M. Korduba, *Die Anfänge des Ukrainischen Kozakentums*, în Zeitschrift für Ost. Europäische Geschichte, II, pag. 369 urm.

[3]) Cfr. Rudničkyj, o. c., pag. 201 urm.

alcătuirii căzăceşti în nevoile şi neajunsurile politice şi sociale ale populaţiunilor cis- şi transnipriene, precum şi în îngrămădirea de iobagi pribegi din ţările vecine [1]). Se pare că aceste juste aprecieri sunt cele mai aproape de adevărul istoric.

„Pentru Cazaci, ce neam sunt" găsim la Miron Costin care, precum se ştie, îşi făcuse studiile în colegiul catolic dela *Bar* din Ucraina, informaţiunile poate cele mai autentice. El ne relatează zicând:

„Sunt Cazacii de neamul lor Ruşi, rămaşiţă din oştenii cnezilor ruseşti, pe care cu îndelungate vremi supuindu-i craii leşeşti şi căzând şi Kievul, scaunul Rusiei, pe mâna Leşilor, ei pre Nipru în gios şi pre de cea parte şi de ceastă parte trăiau sub ascultarea crailor leşeşti, slobozi de vecinătate, în chipul oştenilor, cu hrană slobodă pe Nipru, ori cu vânătoria, ori cu păscaria, până la pragurile Niprului, unde are Nipru în trei locuri praguri, aşa de firea locului făcute, şi cade apa de pe stânci, ce sunt în fundul apei, la un loc gios; care locuri nici un fel de vase a trece nu pot, fără vasele lor (adecă a Cazacilor); şi acele încă cu mare grijă trec; şi de multe ori pe uscat trag vasele până trec acele praguri; şi aşa trăind până în zilele lui August crai" [2]).

Mărturia lui Miron Costin este una din cele mai preţioase contribuţiuni la istoria Cazacilor. Dar cu toate acestea opera lui Miron Costin nu o găsim citată în lucrările istorice asupra Cazacilor, nici la autorii germani şi nici la cei ucraineni. De altfel asupra mărturiilor cronicarilor moldoveni vom reveni mai adese în cursul expunerilor noastre.

Una din cele dintîi menţiuni despre *Cazacii ruşi* o găsim în cronica lui Bielski la 1489. Atunci Cazacii ruşi, ca buni cunoscători ai stepei pontice, ar fi dat regelui Ioan Albert un foarte preţios ajutor la urmărirea Tătarilor [3]). La 1495 *„ukrainniki"*, adecă grănicerii cazaci, numiţi de Moscoviţi *„ljudi ukrainnije"*, oameni de graniţă, raportau regelui Alexandru al Poloniei că Mengli-Gherai, a cărui invazie în

---

[1]) *Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte*, III, pag. 443.

[2]) *Letopisețe*, I, pag. 313.

[3]) Martin Bielski, *Kronika polska*, Cracovia 1597, pag. 476.

Ucraina era aşteptată, nu ar fi ajuns încă la Nipru [1]). Prima menţiune documentară despre Cazacii ruşi o găsim la 1499 într'un act al marelui cneaz Alexandru al Litvaniei către târgoveţii din Kiev, prin care aceştia primiră autorizaţia de a percepe o anumită taxă dela pescarii cazaci dela Nipru [2]). În 1503 Cazacii din Čercassy pândiau la vadul Niprului şi spoliară pe meşterii italieni cari călătoriau din Moldova la Moscova şi în Crimea [3]). În acelaş an voevodul Kievului Dimitrie Putjatyci avea concentrate în jurul său mari contin=gente de Cazaci [4]). La 1510 se pomeneşte de „exploratores" cazaci, cari aduceau din stepă informaţiuni asupra Tătarilor [5]).

Cronicile poloneze arată că la 1516 pârcălabul Came=niţei, Przečlaw Lančkorunski, întreprinse în fruntea unei oştiri de „Cazaci" o expediţie contra Cetăţii=Albe şi Ocea=covului. Acolo el bătu rău pe Tătari şi se întoarse victorios şi cu pradă foarte bogată. Acest Przečlaw Lančkorunski era probabil fiul lui Stanislau Lančkorunski, care cu oca=ziunea unei misiuni diplomatice în Moldova se purtase foarte arogant şi indispuse pe Ştefan=cel=Mare, aşa că domnul Moldovei la 1502 cerea prin solul său regelui polon Ale=xandru să impună trimişilor săi un limbaj mai cuviincios decât cel al lui Lančkorunski [6]).

Cronicile poloneze pun organizaţiunea militară a Căză=cimii în legătură cu expediţia aceasta a lui Lančkorunski contra Cetăţii=Albe şi consideră pe acesta ca pe primul ***hatman al Cazacilor.*** În realitate însă Lančkorunski nu era decât un pârcălab polon care îşi spori rândurile oştirii sale cu contingente căzăceşti, gata oricând la expediţii de pradă şi de aventură.

Unul dintre cei dintâi eroi ai Cazacilor fusese *Ostafie Daşcovici,* starostele din Čerkassy şi Kanev, care organiză

1) SBORNIK, 35, no. 39, pag, 204.

2) *Akte Zapadnoi Ross.* I, no. 170.

3) SBORNIK, 35, no. 89, pag, 469.

4) PIASECKI, *Kronika,* Cracovia 1870, la anul 1503.

5) *Acta Tomiciana,* I, no. 78, 90, 99 şi 212.

6) ŻRÒDLA DZIEJOWE, X, no. 23, pag. 81: „quod aliis verbis uterentur, quam dominius Lančkorunski, quae non placerent vojvode".

mai bine pe Cazaci şi=i întrebuinţă ca forţă apreciabilă contra Tătarilor. El propusese guvernului polon să organizeze la Nipru o *strajă căzăcească* permanentă de 2.000 de oameni, cari de pe luntrele (čajki) lor să poată zădărnici trecerea fluviului şi forţarea pragurilor. Ostroavele Niprului trebuiau fortificate prin ridicarea de întărituri, băşti sau *siciuri* (cuiburi) de apărare, resturile vechilor „zaruby" din secolul al XII=lea, care devenîră apoi adevăratele propugnacule ale republicei poloneze contra Tătarilor [1]). Dar seimul polon respinse planurile sale de fortificaţie [2]). Cronicarul polon Simon Starowolski menţionează despre Ostafie Daşcovici, zicând că el îşi organiză „un fel de armată, căreia îi dădu numele de Cazaci, adecă ostaşi armaţi uşor şi fără teamă de moarte, cari mai toţi sunt ţărani, adunaţi de prin satele, oraşele şi ocinile boerimei rutene, având totdeauna un şef ales dintre ei, sub a cărui comandă ei se luptau cu inamicii regatului polon, din ordinul regelui sau din smomeala prăzii, şi cari în timp de vară erau foarte numeroşi, ajungând câte odată până la 40.000, organizaţi după normele militare ale Ro=manilor, iar în timp de iarnă fiecare se retrăgea pe acasă la rude sau la amici" [3]). Ostafie n'a mai apucat să=şi apere planurile sale strategice, întrucât el căzu în prinsoarea tătă=rească. De acolo dânsul izbuti să scape, refugiindu=se în Moldova la curtea lui Ştefăniţă=Vodă. Solul Moldovei în Polonia la 1523, Luca Cârjă, avea poruncă să arate regelui, „în privinţa lui Ostafie, că e foarte bolnav şi roagă pe Domnul nostru ca să facă ştiut aceasta Măriei Sale Regelui". Se pare că Ostafie murise scurt după aceia în Moldova în vârstă de 70 de ani [4]).

Curând însă Cazacii, dându=şi seama de puterea lor, începură să opereze pe socoteala lor proprie. Ei nu se mai supuneau totdeauna ordinilor regelui polon, ci începură să

1) Cfr. RAWITA=GAWRONSKI în „*Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte*", III, pag. 443.

2) Cfr. ERNST, l. c., pag. 44.

3) HASDEU, *Arh. Ist.* III, pag. 56 urm.

4) *Arhiva Istorică,* III, pag. 53; cfr. N. IORGA, *Legăturile Românilor cu Ruşii apuseni,* l. c., pag. 753; *Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte,* IV, pag. 117.

nesocotească mereu aceste ordine. Cazacii polonezi făceau adese cauză comună cu Cazacii moscoviţi, când împotriva craiului, când împotriva ţarului. Pe la sfârşitul veacului al XVI-lea revoltele şi răsvrătirile Căzăcimii contra autorităţii de stat se ţineau lanţ. In atitudinea aceasta de neascultare şi nesupunere Cazacii găsiau tovarăşi în numeroasele cete de ţărani de pe moşiile nobililor poloni cari refuzau de a mai suporta sarcinele dijmei şi ale prestaţiilor sau robotului. Neascultarea aceasta determină pe craiul Sigismund I să pună capăt acestor semne de anarhie. In 1541 el hotărî ca toţi Cazacii polonezi să fie trecuţi într'un *registru*, pentru ca să se ştie preciz, cine trăieşte din vânatul de peşte şi vidre pe Nipru, iar în caz de turburări cu Moscoviţii şi Tătarii, să se poată constata vinovaţii. Astfel Cazacii deveniră cu vremea o tagmă specială, alături de boerime, târgoveţi şi ţărani. Pela 1550 se formă o obşte deosebită, obştea „*Cazacilor Zaporojeni*“, adecă a Cazacilor de dincolo de pragurile Niprului. Sub regele Ştefan Báthory se produse la 1583 ruptura între *Cazacii registraţi* şi între *Cazacii zaporojeni*, cari refuzau să fie trecuţi în registrele regale. De atunci începu lupta şi rivalitatea între registraţi şi zaporojeni, dela care porniră năzuinţele spre independenţă [1]).

Curând după organizarea lor, Cazacii începură să se amestice în turburările din Moldova. Cronicarul Ureche arată că Despot-Vodă îşi făcuse prieteni şi între Cazaci, cari îl ajutară la urcarea sa în scaunul Moldovei [2]). La ajutorul aceloraşi Cazaci recurse şi Dimitrie Višnovecki, care cobora dintr'o soră a lui Petru-Rareş, când umbla să-şi revendice drepturile sale la tronul Moldovei. Chemat de un partid de boeri în Moldova ca să ocupe tronul părintesc, ce era usurpat de Despot-Vodă, Dimitrie sau Mitru-Vodă năvăli în Moldova cu *oaste căzăcească*. El fu însă lovit pe neaşteptate de Ştefan Tomşa la Vercicani şi silit să se refugieze într'un sat din apropierea Botoşanilor; dar acolo fu

[1]) Ernst, l. c., p. 46.
[2]) *Letopiseţul Ţării Moldova*. ed. Giurescu, p. 175.

descoperit şi trimis împreună cu cumnatul său Pisacenski la Istambul unde peri în cârlige ca rebel la 1563 [1]).

Cu acest prilej Cazacii îşi deschiseră larg calea în Moldova, unde necontenitele lupte pentru domnie li oferia bun prilej de a se amesteca şi interveni. Grigore Ureche relatează că „Ion Vodă-cel-Cumplit, îndată ce se văzu înstrăinat de mila stăpânului său, se gândi să ţină ţara cu sabia şi „*de sârg trimise la Cazaci, de i-au poftit să vie cu leafă în ajutor*[2]) Atunci „*Cazacii s'au giuruit, cât le va da ştire, cât vor veni*“ [3]) Şi de fapt Cazacii „cum sunt ei gata de a se amesteca la toate amestecăturile, neîntrebând de nimeni, au strâns 12.000 de oameni şi au venit la Ion Vodă, pe cari văzându-i Ion Vodă, nu într'alt chip, ci ca şi când ar fi văzut înger din cer cu veste bună de izbândă pogorît, şi cu multe daruri, capetele cine erau, le-au dăruit... Aşa au ales Ion Vodă cap dintre Cazaci pe *Sfirciovski* cu câţiva Cazaci şi cu o seamă de oaste de ţară şi i-au trimis înainte de strajă, să vadă cu ochii, şi el cu altă oaste au purces după dânşii. Iar Sfircioşki cu acea seamă de oameni au nemerit 400 de oameni, straja lui Petru-Vodă, şi fără veste i-au încunjorat şi pre toţi i-au prins. Sfirciovski dacă au biruit această strajă şi au prins de veste cum Petru-Vodă nemic nu ştie de oastea lui Ion Vodă, îndată au repezit oameni de ţară, să dea ştire lui Ion Vodă să sârguească, să-i lovească fără veste, că are vreme acum de i-i voia să-i bată, şi i-au dat ştire cum este oaste multă foarte“. In luptele domnului Moldovei contra Tatarilor „*Cazacii nu se lenia, ci câmpii Bugeacului pururea cerca şi multă pradă făcea*“. La bătălia nenorocită dela Roşcani lângă Cahul, Cazacii luptară vitejeşte de partea voevodului Moldovei, „pedestrându-se“ cu toţii şi „intrând în grămada turcească, tăind şi oborând, de au perit până la unul“ [4]).

In anii următori Cazacii intervinіră în Moldova pentru

[1]) *Letopiseţul*, ed. Giurescu, p. 222.
[2]) Ibid. p. 223.
[3]) Ibid. pp. 191, 199 şi 200:, cfr. N. Iorga, *Legăturile Românilor cu Ruşii apuseni*, l. c. p. 755.
[4]) Ibid. p. 230 urm.

Ion Vodă Potcoavă [1]), pentru fratele acestuia Alexandru [2]) și pentru alți domnișori dornici de domnie. Intre aceşti „domnișori" se găsia și un oarecare *Petru Cazacul*, care își încercă norocul la tron cu ajutorul semenilor săi, precum arată și numele. „De noroc era Petru cu Cazacii — zice cronica lui Ureche — cum se tâmplă omului de n'are odihnă, că bine de unii nu se mântuia, alții venia asupra lui, ca într'același an, după ce s'au așezat al doilea rând și al treilea la domnie. În 7076 (1578) Iulie 27, niște Cazaci cu un domnișor au venit la Nistru și toți și-au pus capetele. Așișderea curând după acești Cazaci, în anul 7087, Octombrie 12., un Constantin, iar cu Cazacii au intrat în țară și s'au topit toți în Nistru" [3]).

„Nu multă vreme — zice Ureche — ci fără zăbavă au venit Cazacii în țară cu un domnișor, ce i-au fost zicând *Ivan*, cărora li-a ieșit înainte Petru-Vodă cu oaste din sus de Tutova, Noemvrie 23 (1587). Și dând război vitejește în îmbe părțile, mulți au picat și în 26 de zile a lui Noemvrie birui Petru-Vodă pe Cazaci și-i sili de i-au dat pe cine au avut mai mare, carele au luat plata după vina lui, iar ceilalți se ascundeau prin păduri și carii pe unde puteau, iar Moldovenii îi gonia. Mai apoi Cazacii, fugând prin păduri, carii pe unde au putut scăpa, apărându-se până la apa Cerimușului, de s'au tras în țara lor, puțini întregi, ci mai toți răniți și pedeștri" [4]).

Petru Șchiopul avea veșnic lupte cu ei, bătându-i în 1583 la Bogdănești pe Prut [5]). In August 1584 Cazacii arseră Tighina [6]). In 1587 Cazacii fură bătuți la Tutova [7]). In 1595 Cazacii năvăliră în Moldova pe vremea lui Aron-Vodă Tiranul, sub căpeteniile lor Lobodă și Severin Nalivaico, arzând târgul Iașilor și pricinuind mare pagubă țării [8]).

[1]) *Litopisețul*, p. 236 și 244.
[2]) Ibidem, pp. 245 și 246.
[3]) Ibidem, pp. 246 și 247.
[4]) Ibid. pp. 257 și 258.
[5]) Ibidem, p. 252.
[6]) Ibidem, p. 253—254; Hurmuzaki, *Docum.* III. No. 6 și XXIII.
[7]) Ibidem, p. 258.
[8]) Ibidem, p, 270; Hurmuzaki, III, op. XXXI și CCIII.

Ambii luptară sub steagurile imperiale și în Ardeal. Lobodă pare să fi fost Român de origină [1]).

În neastâmpăratul lor dor de pradă și aventură, Cazacii se aruncau asupra țărilor vecine, și îndeosebi asupra Moldovei, ca să-și câștige existența. Și așa se explică desele lor năvăliri în Moldova, ba chiar și în Muntenia și Transilvania. Unii dintre conducătorii lor ridicau pretenții chiar asupra tronului Moldovei cum s'a arătat mai sus. Pretențiunile acestea porniau dela elementele românești din rândurile Căzăcimii. Și că aceste elemente erau destul de numeroase, rezultă, între altele, și dintr'o mărturie a regelui Ștefan Báthory, care într'o scrisoare adresată sultanului Murad al III-lea, arăta că regiunea dintre Bug și Nipru era populată de o adunătură de oameni compusă din „*Moscoviți și Români*" [2]). Din rândurile acestei adunături româno-ruse se ridicau pretendenții la tronul Moldovei, de care s'a amintit mai sus. Între tovarășii de luptă ai lui Ion Potcoavă se pomenește și de Moldovenii Ceapă sau Țopa și Cârstea Voloșin [3]). Din vasta corespondență a regelui Ștefan Báthory cu sultanul Murad al III-lea se vede că năvălirile Cazacilor în Moldova se țineau lanț, ceia ce confirmă de altfel și mărturiile cronicilor moldovenești [4]). Cazacii năvăliau adesea și în Muntenia, unde luptau uneori umăr la umăr cu Românii [5]). Un raport din 13 Iunie 1595 arată 7.000 de Cazaci în armata lui Mihai Viteazul. Legăturile lui Mihai-Viteazul cu Cazacii erau destul de strânse. La 1598 voevodul Kievului scria lui Mihai-Viteazul: „Iar cât pentru afacerile Măriei Tale, precum M. T. mi-ai fost scris, ca să spun Cazacilor să vie la M. T. spre a da împreună cu ei față cu păgânii în vreme de nevoie; pentru aceia am trimis la dânșii și ei sunt gata și nu așteaptă decât răspuns dela M. T.; chiar voiesc să știe ce li făgăduește M. T. și când ar trebui să pornească;

[1]) N. Iorga, *Acte și Fragmente*, I, p. 25: „coluviem hominum . . . collectam esse de Moschis, Valachis . . ."; cfr. I. Nistor, *Românii Transnistrieni*, p. 24 urm.
[2]) Hruszewki, *Istoria Ukrayny Rus.*, VII, p. 321.
[3]) Hurmuzaki, *Documente*, III, 1, No. 2, 4, 6, 10, 14, 15, 19—25, 71, 73, 74, 76, 83, 89, 100, 115—118, 138, 144, 161, 168, 169, 178, 192 și 203.
[4]) *Ibidem*, III, 2, No. 55, 86 și 89.
[5]) *Ibidem*, III, 2, p. 109, No. 129.

aceştia sunt oameni că pot să te servească pe M. T. şi toată creştinătatea“ [1]). Tratativele cu Cazacii duseră la bun sfârşit, căci la 6 Iulie 1598 Mihai-Viteazul vestia pe voevodul Ardealului, că Cazacii sunt gata să-i vină în ajutor şi că au şi trimis soli la Ieremia Movilă pentru libera trecere prin Moldova, dar că acesta li-ar fi oprit trecerea de frica Turcilor [2]). Dar cu toate acestea aflăm că în timpul bătăliei dela Şelimber, 300 de Cazaci ocupaseră trecătoarele peste munţi [3]). Se poate să fi fost un grup nou de Cazaci, veniţi numai de curând în ajutorul domnului muntean, sau poate că erau un detaşament din grupul de 7.000 de Cazaci pomeniţi încă la 1595 în armata lui Mihai-Viteazul [4]). La lupta dela Buzău din 1600 luară parte şi contingente căzăceşti [5]). În Martie 1600 Cazacii zaporojeni tăgăduiau, într'o scrisoare către regele Sigismund al III-lea, că ar fi avut de gând să intre în slujba lui Mihai-Viteazul împotriva Moldovei. Ei înţelegeau să lupte contra păgânătăţii, ademeniţi de simbria pe care domnul muntean li-o făgăduise. În schimb Cazacii cereau regelui polon să li respecte drepturile îngăduite lor de Ştefan Báthory şi să fie luaţi în scut faţă de slujbaşii asupritori [6]).

Marile planuri de reorganizare a Căzăcimii, concepute de Ostafie Daşcovici şi continuate de Ion Badovski, primul hatman asupra tuturor Cazacilor, numit de Sigismund August la 1572 [7]), au fost reluate şi duse la îndeplinire de regele Ştefan Báthory. Miron Costin relatează că „Ştefan Bator, craiul leşesc, şi mai mari aşezări au făcut Cazacilor, dându-le hatman să aibă, cu steag, cu dobe, cu trâmbiţi şi după voia lor să-şi aleagă hatman; şi i-au pozvolit şi i-au întărit să facă şi vase de Marea Neagră şi să facă *Cazaci răgistrovi*, adică de *Catastije* până la 40.000 de oameni; şi loc să

[1]) Hurmuzaki, III, 1, p. 319, No. 247.
[2]) *Ibidem*, III, 1, p. 294, No. 227.
[3]) *Ibidem*, III, 1, p. 340, No. 263; p. 345, No. 265; cfr. pp. 348, 351, 381 şi 431.
[4]) Cfr. N, Iorga, *Legăturile* etc., p. 66 urm.
[5]) *Ibidem*, III, 2, p. 371, No. 451.
[6]) *Ibid.*, Supl. II, vol. I, p. 586, No. 312.
[7]) Cfr. Vladimir Milkowicz, *Die Kosaken*, in Helmolt, Weltgeschichte, vol. V, p. 538 urm.

aibă scaunul lor într'un ostrov la Nipru, în care este o mănăstire mare cu câteva alte biserici mai mici şi anume *Trăhtmirov* (Trechtemirov). *Şi aceasta este începătura oştirilor lor, după căderea cnejilor ruseşti de 150 ani...*“ [1]).

Sub hatmania lui Petru Konaszevicz (1612—1622) Cazacii desvoltară o mare activitate războinică, ameninţând cu năvălirile lor nu numai Moldova şi Crimea, ci întreg litoralul Mării Negre, lovind oraşele Sinope şi Trapezunda [2]) şi ajungând până aproape de Constantinopol [3]). Expediţiunile de pradă ale Cazacilor produseră o încordare a raporturilor dintre Poloni şi Turci care duse la izbucnirea războiului polono-turc din 1620. Câmpul de operaţie era în Moldova în regiunea Hotinului, unde la 1621 se încheiă şi pacea între Skindir-Paşa şi craiul leşesc Sigismund al III-lea. Prin tratat regele polon se obligă să pună stavilă năvălirilor căzăceşti în Marea Neagră [4]). Următori dispoziţiunilor din tratatul de pace dela Hotin, Polonii opriseră Cazacilor calea spre mare, ridicând la pragurile Niprului, după planurile inginerului francez *Beauplan* [5]), cetatea Kodacului pentru închiderea drumului. Măsurile acestea indispuseră foarte mult pe Cazaci şi-i mână la acte de răsvrătire contra Polonilor. Pentru reprimarea acestora, Polonii recurseră la măsuri aspre. Miron Costin relatează că la 1637 pe vremea regelui Vladislav al IV-lea (1632—1648), „Cazacii se ridicase cu Paviliuc, hatmanul lor, asupra Leşilor, pentru oprire de pe Marea Neagră; pe carii Potocki, hatmanul leşesc cel de câmp, i-au lovit, şi închizându-le tabăra, au dat Cazacii viu pe Pavliuc, hatmanul lor, şi în anul acesta au făcut Leşii o cetate, anume Kodacul, pre Nipru la pragul cel dintâiu al Niprului, oprind pe Cazaci să nu umble pe Marea Neagră, stricând pacea cu Turcii, care opreală a lor a răsuflat spre marea pustietate a Crăiei Leşeşti, cu Hmil hatmanul căzăcesc“ [6]).

[1]) Miron Costin, l. c., p. 313 urm.
[2]) *Ibid.*, I, p. 265.
[3]) *Ibidem*, p. 267.
[4]) *Ibidem*, p. 267.
[5]) Joh. Christ. Engel, *Geschichte der Ukraina*, Halle, 1796, p. 128.
[6]) Miron Costin, l. c., p. 303.

Miron Costin, care pe vremea aceia își făcea studiile la colegiul din Bar, ne desfășură în cronica sa moldovenească un luminos tablou asupra frământărilor căzăcești până la răscoala lui Bogdan Hmielnicki, Hmil al cronicarilor moldoveni, din care reținem următoarele:

„Pe acele vremuri multă nevoie făceau Cazacii Crâmului și țărilor tătărești; până în Anadol au hălăduit, Sănăpol și Trapezundul, cetăți mari le-au luat în câte-va rânduri și alte orașe mai mici, dincolo de Marea Neagră și dincoace Varna, Misivria, Ahilo, până la Aitos și la Pravadia, pururea prădau; și au lovit până aproape de Țarigrad, la Enikiui, pe Boaz, unde cură Marea Neagră în Marea Albă, sub cetatea Țarigradului".

„Și așa dodoind Impărăției turcești, venia dela Turci ponoslu pentru prăzi ce făceau Cazacii in țările lor, socotind dela o vreme Leșii, pentruca să nu strice pacea cu Impărăția Turcului, făceau Cazacilor mare strâmtoare, oprindu-i de pe mare, care hrană o deprinsese ei cu mare dobândă; și averea ce scoteau de acolo, și cu alte avuții zidiau biserici, mănăstiri de piatră; câte o mănăstire în Kiev, căreia îi zic Arhanghel, stă și până astăzi cu o boltă în mijloc foarte mare, și toată bolta acoperită cu tablă galbenă de aramă și poleită cu aur".

„Și pentruca să-i oprească de tot să umble pe mare, au făcut Leșii o cetate, anume *Kodacul*, la pragul cel dintâi al Niprului și țineau acolo câte 2000 de Nemți de pedestrime cu puște pentru opreala lor, care era foarte ca mare silă Cazacilor, ca unor oameni, care altă hrană nu știau fără *oștenie*, și dintr'acea opreală s'au ridicat în câte-va rânduri împotriva Leșilor, cu Nalivaico hatmanul, apoi cu Sulima, mai apoi cu Cuzima, hatmanul lor".

„Ci îi risipiau hatmanii leșești, până, văzând neticneala cu dânșii, li rădicase hatmania să nu fie și le trimitea câte doi oameni comisari să li fie mai mari, și acei doi comisari li făceau giudețe și îi cârmuiau și cu vremea și alte volnicii le-au stricat toate cât nu era Cazacul cu nemic volnic [1]".

[1] Miron Costin, l. c. p. 314.

X. Bogdan Hmelnicki și Vasile Lupu.

Continuând relațiunea sa asupra Cazacilor Miron Costin zice: „Așa s'au tras asuprelile până la craiul Vladislav. In anul acela (1634) Vladislav, văzându-se crai cu vârtute, după atâtea izbânde asupra Moscului, cumuși era așa, că mai fericită Craia Leșească, și în tărie și în tot binele și bișuguri, nici la un crai n'a fost cum au fost atunci".

Intemeindu-se pe puterea sa, regele Vladislav puse la cale o coaliție creștină contra Turcilor și Tatarilor, în fruntea căreia urma să fie chemat el „ca general peste toată creștinătatea, adecă purtător de oști împotriva Turcilor". Pentru reușita acestei cruciate, craiul Vladislav avea însă nevoie de sprijinul Cazacilor. In scopul acesta, spune Miron Costin, regele „au trimis la Cazaci și au chemat la sine pe un Cazac bătrân, anume Barabaș și pre Hmil, care era atunci pisar oștirilor. Dacă au venit Barabaș și cu Hmil la Craiul, cu dânșii au tăinuit multe voroave Craiul pentru gătirea lor la Marea Neagră, pentru locuri pe lângă mare, și au așezat cu aceia amândoi și dintr'acolo toată gătirea; dând cu Uric, lui Barabaș, hătmănia cu steag, pre obiceiul vechiu și lui Hmil pisăria de oaste, dându-le și câtă-va somă de bani gata să facă vase și ce ar trebui de aceia cale. Și așa gătind toate, craiul, înșelat de domnii cari toți îi făgăduiau că vor primi acel sfat: și oastea nemțească era sosită până spre Liov; iară ascuns giudețul lui D-zeu toate gândurile omenești le strămută. Lipsia numai seimul, pre obiceiul crăiei, să fie cu sfatul tuturor și pentru cheltuiala și pentru încălecatul Leșilor. Deci la seim au stat Leșii împotriva lui Craiu, întrebând pe Crai: ce pricină ar avea începătura de sfadă cu Turcii, aducându-i aminte de primejdia strămoșului său la Varna; și bănuind pe crai că au băgat oști străine în țară fără știrea lor, și cum că acele țări străine numai

de odată îi vor da agiutor, apoi va cădea sfada numai pe dânşii. Şi se prilijise de murise şi hatmanul lor cel vestit Coneţ-Polski. Şi aşa împiedecat craiul, cu lucrurile gata, s'au poftit la Leşi să-i posvolească cu cheltuiala lui cu oaste străină, să meargă asupra Turcului. Au strigat cu toţii în gura mare: că îndată ce va trece hotatul, or rădica alt crai. Deci numai ce au căutat a se surpare toate nevoinţele lui crai şi a mergere în vânt".

„S'au tras cuvânt în ţara leşească până astăzi, cum craiul, dacă au văzut că-i stau Leşii împotrivă, la acela gând al lui, în pizma lor să fi îndemnat pre Cazaci să se rădice asupra Leşilor cum 'şi-ar putea a-şi cercare lucrul".

„*De faţă am fost la Bar*, îmblam la şcoală, când a trecut pre la Bar canţelariul cel mare, anume Osolinski, om foarte dela inima lui crai, şi mare cap, întorcându-se dela Kiev, unde s'au făcut a mergere la moaştele sfinţilor ce sunt la Kiev, pentru boala lui de picioare; şi dela Kiev au umblat la câte-va oraşe căzăceşti; şi la întors au venit pe la Bar, unde era scaunul hătmăniei. Era hatman mare, pe urma lui Coneţ-Polski, Nicolae Potocki. Au şezut vre-o trei zile acolo la ospăţ la hatmanul, şi se mirau oamenii ce erau mai căpetenie, cum nu ţiu minte să fie un canţelar să umble prin *Ocraina*. De este aşa că au îmblat cu acea treabă nu ştiu, *iară de acele ce am fost de faţă scriu*".

„Cazacii măcar că alte oştiri străine, după ce s'a risipit lucrul, s'au întors cine-şi în ţara sa, tot păziau treaba lor şi făceau vase bărbăteşte cu banii crăeşti şi se gătiau de Marea Neagră".

Atunci hatmanul Potocki porunci lui Barabaş să suspende lucrările şi să înceteze cu pregătirile de război, ameninţându-l cu soarta lui Pavliuc şi Sulima. În urma acestei ameninţări, Barabaş o mai slăbi cu pregătirile de război, câtă vreme Hmil continua să aţiţie mereu Căzăcimea. Aceasta determină pe hatmanii Potocki şi Kalinovski să trimită forţe militare şi să ardă vasele gata construite. Şi Hmil pisarul fu prins şi „pus în proaşcă să-l omoare".

Iar dacă a scăpat cu ajutorul slugii sale Zaharie Fiţilovschi a zis Hmil: „Luatu-mi-au Ceplinski Sobotovul şi tot cea am avut, dar sabia din mână nu mi-a luat-o". Cu ceste ameninţări Hmil fugi la Cazacii dela praguri „iar de acolo fără nici o zăbava s'au dus la Crâm la Hanul, căruia îi arătă cartea craiului, ce-i scria să lovească Crâmul şi să cuprindă marea". Astfel Hmil, lăsând pe fiul său zălog la Han, izbuti să-l câştige pe acesta pentru planurile sale de răscoală contra crăiei leşeşti. Hatmanul Potocki porni din Bar spre praguri pentru a preîntimpina răscoala lui Hmil. Acesta însă se întovărăşi cu Tătarii şi, adunând o oaste mare, bătu pe Leşi la *Jolta-Voda*, şi-i puse pe fugă. Hmil îi urmări de aproape cu toată Căzăcimea răsculată, căci „au sărit toate satele căzăceşti, unii adăugându-se la Hmil, alţii ţiind trecătorile şi săpând drumurile pe la strâmtori" şi zdrobi pe Leşi cu desăvârşire. Barabaş care voia să se împotrivească, fu aruncat în Nipru cu o piatră legată de gât, iar Cazacii lui în plină defecţiune dela Leşi se închinară lui Hmil.

Încheind descrierea sa dramatică asupra acestei memorabile răscoale căzăceşti, *Miron Costin* zice: „Să scriu de acum: Leşii ce pojar au purces dintr'această scântee, în multe părţi de lume ce vărsare de sânge, ce pustietate ţărilor, ce surpare şi slăbiciune puterii Crăiei Leşeşti, ce risipă amară şi nedobândite cetăţi, ce robi şi plean în mânile păgâneşti? Noi ne întoarcem la ale noastre: şi de aş avea la cineva de acest lucru vre-o hulă, ca acest letopiseţ mai mult de lucruri străine pomeneşte, decât de loc şi de ţară, răspund că am făcut acest curs pentru ca să se deslege mai bine lucrurile ţării noastre, care la acea vreme s'au prilejit. Şi aceia să se ştie, că ţara aceasta, fiind mai mică, nici un lucru singură de sine fără adunare şi amestecare ce alte ţări n'au făcut [1]).

Izbânzile lui Hmil asupra armatelor poloneze produseră o profundă impresie asupra întregii populaţiuni ucrainene. Cazacii de pretutindeni grăbiră să se adune sub steagul răscoalei desfăşurat de el. Însuşi craiul Vladislav porni contra Ucrainei răsvrătite, dar muri în drum la 26 Martie 1648.

[1]) Miron Costin, l. c. p. 313—318. Cfr. M. Hruszewski, *Istor. Ukr. Russi*, VIII. 2.

Moartea subită a regelui încurajă foarte mult pe Cazaci, cari cereau lui Hmelnicki să pornească contra Varşoviei. Dar neîncrederea în Tătari îl făcu să abandoneze acest plan îndrăzneţ şi să se îndrepte contra Liovului, pe care-l asediă în toată forma şi-l sili la capitulare.

În armata lui Hmil se găsiau contingente considerabile de Români, compuse din *„cohortele de veterani ale Dacilor transnistrieni"*, precum le numia Samuil Kuszewicz, starostele Liovenilor, care trata cu Hmil. El îi descria ca oşteni nedisciplinaţi şi sălbateci, amestecaţi cu Tatari. La asediarea Liovului *cohortele Românilor Transnistrieni* se găsiau în centrul frontului de atac, având la dreapta pe Cazaci, iar la stânga pe Tatari [1]. Cronica lui Righelman arată că din cele 15 polcuri de Cazaci ale lui Bogdan Hmelnicki patru erau comandate de Români. *Toader Lobodă* polcovnic de Pereislav, avea sub comanda sa 2150 de Cazaci, între cari şi mulţi Români. *Martin Puşcariu* era polcovnic de Poltava cu 2873 Cazaci. *Burlă sau Burlai* era comandantul polcului de Gdeansk [2]. *Pavel Apostol*, fiul lui Ifrim, trecuse din armata moldovenească în cea căzăcească. Engel arată că Pavel era oştean vestit, care-şi câştigase mari merite pentru coroana polonă, pentru care fu răsplătit cu moşii întinse în Ucraina [3]. El îşi începuse cariera militară ca sotnic, adică căpitan de Homuteck la 1658 şi înaintase la rangul de polcovnic de Gdeansk, apoi de Mirgorod. La 1659 Pavel devenise locţiitor de hatman al Ucrainei, iar în

1) S. Kuszewicz. *Arma Cazacia,* în „Fontes Hist. Ucr. Russ. IV, p. 56: *„In medio veteranos Dacorum Transnistrianorum cohortes (Valahorum) sub patrueli suo Zaharie Chmelnicki posuit"*. Cfr. Ion I. Nistor, *Românii Transnistrieni,* în *„Codrul Cosminului"*, I. p. 487 urm.

2) A. Righelman, *Letopisnoe povestvovanie o Maloi Rossii,* Moscova, 1847, I. p. 146.

3) I. Ch. Engel, *Geschichte der Ukraine und der ukrainischen Cosaken,* Halle, 1795. p. 339 urm. „Er stammt von dem vornehmen und alten Geschlechte der Catarren in der Moldau her, in welchem Fürstentum seine Voreltern die grösste Bedeutung besessen haben... Paul Apostol hat sich durch die Waffen sehr berühmt gemacht und der Krone Polen ansehnliche Dienste geleistet, wofür ihm in der Ukraine grosse Landgüter zu Chomuteh, eigentümlich geschenkt wurden".

anul următor, el uni sub comanda sa polcurile de Mirgorod şi Gdeansk [1]. La moartea sa Cazacii de Mirgorod aleseră, din recunoştinţă pentru meritele sale, polcovnic pe fiul său Dănilă [2], deşi acesta n'avea decât 10 ani. Isprăvile războinice ale lui Dănilă au umplut pagini de glorie în istoria Căzăcimei pe vremea lui Petru-cel-Mare, precum se va vedea mai la vale. Contingentele româneşti din polcurile de Cazaci erau destul de considerabile. De aceia şi cântecul căzăcesc:

„Au venit la noi Românii; toţi Români, toţi frumoşi. S'au înscris în armata căzăcească, şi s'au înfrăţit cu noi [3]".

Contingentele româneşti cât şi numeroşii polcovnici ba chiar şi hatmanii, pe care Românii li-i dădură Cazacilor, dovedesc cu prisosinţă că Românii n'au precupeţit niciodată concursul lor Ucrainţilor. Şi aceasta nu numai la înjghebarea vieţii lor bisericeşti prin Petru Movilă, ci şi la lupta lor pentru dobândirea libertăţilor politice şi sociale. Cei patru polcovnici români din armata eliberatoare a lui Bogdan Hmelnicki dau cea mai strălucită dovadă pentru aceasta. In bătălia sângeroasă dela Berestečko din 1651, un grup de 4000 de ostaşi români luptară de partea lui Bogdan Hmelnicki, vărsându-şi sângele pentru realizarea idealurilor politice ale coreligionarilor lor ucraineni [4].

Răscoala neaşteptată a Cazacilor surprinse oarecum pe Poloni şi aşa se explică înfrângerile lor dela început. Dar nici Cazaci, conduşi milităreşte de Hmelnicki, nu erau încă pe deplin lămuriţi asupra planurilor lor politice. Alegerea noului rege *Ion II. Cazimir* (1648—1668) n'a putut fi zădărnicită de Hmil. După lupta dela Zborôv, Hmelnicki se văzu silit să trateze pacea cu craiul leşesc. El cerea comanda supremă asupra unei trupe de 40.000 Cazaci registraţi, precum şi voevodatele Kiev, Czernigov, Poltava şi Podolia din ne-

1) V. Modzalevski, *Malorossiiskii rodoslovnik,* Kiev, 1908, II. p. 6.

2) N. P. Smochină, *Din trecutul românesc al Transnistrianei. Dănilă Apostol, hatmanul Ucrainei libere,* în *„Cercetări istorice"*, V—VII. p. 170 urm.

3) Z. Arbore, *Basarabia.* p. 121: „Jak prišli do nas vse vološini, vse vološini, ta vse haroši. V Kazaki voin zapisalisia, z nami pobratalisia.

4) N. Iorga, *Acte şi Fragmente,* I. p. 206.

mijlocită vecinătate a Moldovei. El mai pretindea îndepărtarea Evreilor și Jezuiților din Ucraina și admiterea mitropolitului ortodox ca virilist în senatul polon. Dar cu toată stăruința sa, hatmanul n'a putut obține nici aceste concesiuni. Bătălia dela *Beresteĉko* în Volhinia (28—30 Iunie 1651), s'a sfârșit cu înfrângerea Cazacilor și căderea în prinsoare tătărească a lui Bogdan Hmelnicki. Trădarea Tătarilor a fost cauza înfrângerei.

Curând însă Hmelnicki scapă din prinsoare și reveni din nou în fruntea Căzăcimei. Dar de astădată el își dădu seama că în lupta sa pentru libertate nu se putea sprijini numai pe forțele sale proprii. În urmărirea scopurilor sale politice, el trebuia să se reazeme pe una din puterile vecine, fie pe Poloni, fie pe Ruși, fie pe Turci. O hotărîre grabnică se impunea cu atâta mai mult, cu cât armatele litvane sub comanda lui Radzivill, înaintaseră în Ucraina și cuceriseră chiar Kievul, iar o armată polonă, sub comanda lui Potocki, se găsia în marș spre Ucraina. Pentru a evita noui vărsări de sânge, se ajunse în Septemvrie 1651 la o înțelegere între hatman și craiu. Actul de pace a fost semnat la *Bila-Cerkva*, îngăduindu-se lui Hmelnicki o armată de 20.000 Cazaci registrați și voevodatul Kievului.

Dar cu pacea aceasta nu erau mulțumiți nici Polonii și nici Cazacii. Luptele de exterminare continuară și de o parte și de altă. Unii își îndreptau privirile asupra Moscovei, de unde așteptau ajutor. Hmelnicki însă încercă o mare lovitură politică. Relațiile dintre marele cneaz al Litvaniei Ianusz Radzivill și regele Cazimir se înăspriau mereu. Or, Radzivill era ginerele lui Vasile Lupu. Domnul Moldovei trebuia deci căștigat cu orice preț pentru politică căzăcească. În scopul acesta Hmelnicki umbla să pună la cale o mare ligă litvano-română, cu ajutorul căreia Sigismund Rákoczy să fie ridicat pe tronul Poloniei, transformată într'un stat federativ, alcătuit din trei țări autonome: Polonia, Litvania și Ucraina. O armată căzăcească porni spre Nistru, pentru a impresiona pe Vasile Lupu și a-l face mai accesibil pentru planurile căzăcești. Sub presiunea pericolului ce amenința țara, Vasile-Vodă consimți la căsătoria fiicei sale cu Timuș, dând

chezășia cuvenită. Asaltul neizbutit contra Cameniței și ravagiile ciumei, care făceau mii de victime omenești, determină pe Hmelnicki să recurgă la mijlocirea Domnului Moldovei pentru restabilirea păcii între Polonia și Ucraina [1]). Aceasta Hmelnicki o putu încerca cu mulți sorți de izbândă, fiindcă la 30 August 1652 se celebrase la Iași mult dorita nuntă a fiului său Timuș cu Ruxanda, fiica voevodului Moldovei.

Relațiunile lui Bogdan Hmelnicki cu Moldova au fost multe și variate. In expedițiile de jaf și pradă ale Tătarilor în Moldova, Cazacii lui Hmil nu lipsiau niciodată. In Septemvrie 1650 o puternică armată tătaro-cazacă năvăli în Moldova și, trecând Nistrul, se desfăcu în două; una o luă prin Soroca spre Suceava, iar alta prin Orhei și Lăpușna spre Iași, prădând și jefuind țara întreagă în lung și în lat. Hruszewski consideră pe Hmil drept autor moral al acestei invazii cazaco-tătare în Moldova, la care participă în persoană, cu scopul de a sili pe Vasile Lupu la o alianță cu Cazaci și a pecetlui această alianță prin căsătoria fiului său Timuș cu Ruxanda fiica lui Vasile Lupu [2]).

In expedițiile sale contra Moldovei, Bogdan Hmelnicki era mânat și de orgoliul său de a intra în rând cu lumea cultă prin încuscrirea sa cu Vasile Lupu, care avea două fete, și frumoase și bogate. Pe cea mai mare, Ileana, domnul Moldovei o căsătorise la 1645 după cneazul litvan Ianusz Radzivill. Insuşt miiropolitul Kievului, Petru Movilă, osteni la Iași ca să cetească cununia în biserica Trei-Ierarhi [3]). Pe cea mică, Ruxanda, își puse ochii Bogdan Hmelnicki, pețind-o pentru fiul său *Timuș*, un tânăr slut și stricat de vărsat, care nu știa să schimbe o vorbă cum se cade cu lumea cultă. Îngrozit de atacul năprasnic al Cazacilor din 1650, Vasile Vodă părăsi Capitala și se retrage cu curtea sa spre munții Neamțului la *Căpotești*, unde aștepta potolirea urgiei căzăcești ce se descărcase asupra

[1]) Cfr. M. Korduba, *Der Ukraine Niedergang und Aufschwung*, in „*Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte*“, VI. p. 209 urm.

[2]) M. Korduba, l. c., p. 196 urm.

[3]) *Akte k Istorai juznoi zapadnoi Rosii*, III, p, 65, No. 60.

Moldovei. De acolo voevodul trimise la Hmil pe Ciogolea vel Spătar cu solie pentru pace şi pentru logodna fetei sale Ruxanda cu Timuş.

„Mare netocmeală — zice Miron Costin—în depotriva caselor şi firilor„ această parte era o domnie de 18 ani şi împărăţiei cu bielşug şi cu cinste sămănătoare; iară cea-altă parte de doi ani ieşită din ţărănie. Ruştile cu lado, lado pren toate unghiurile. Ginerele numai singur chip de om, iară toată firea de heară [1])". Druştele se împodobeau cu samuri „ca să semene la port cu Moldovencile". Hasca Carpiţa striga ameţită jupâneselor române: „Da ce, am venit ca să râdeţi de noi? Dacă sunteţi mai presus de noi, dece v'aţi dat fata după un Cazac [2])?

Engel arată că „dumna", domniţa dedea preferinţă altui peţitor, anume prinţului Dimitrie Visznieviecki, care era îndrăgostit de frumoasa princesă [3]). Timuş petrecu câteva săptămâni la Iaşi, însoţit de „*asaulii, polcovnicii şi atamanii*" săi [4]).

Incuscrirea lui Vasile Lupu cu hatmanul Cazacilor aduse mult folos ţării, prin faptul că invaziile Cazacilor deveniră tot mai rare şi pierdură mult din înverşunarea lor.

Sub sugestiile socrului său Hmelnicki, Vasile Lupu primi misiunea de încredere, de a aplana conflictul polono-ucrainean, cerând atât craiului cât şi hatmanului să-i comunice în mod confidenţial pretenţiile lor, pentru ca să aibă posibilitatea de a găsi calea împăcării. Totodată însă voevodul român se adresă şi ginerelui său din Litvania, cerându-i părerea în chestiunea aceasta aşa de delicată. Răspunsul lui Radzivill sosi la începutul anului 1653. Marele cneaz litvan recomanda socrului său să stărue pe lângă Hmelnicki, ca să încheie pacea cu Polonii în condiţiunile în care se va putea tocmi mai bine, pentrucă continuarea

1) Miron Costin, l. c., p. 19.
2) N. Iorga, *Acte şi Fragmente*, I, p. 208 urm.; Hurmuzaki, *Docum. Supl.* III, 3, p. 34 urm.; cfr. N. Iorga, *Ucraina Moldovenească*, în „Analele Acad. Rom. Ist." XXXV, l. c., p. 452 urm.
3) Engel, o. c., p. 167.
4) Miron Costin, l. c., p. 321.

vărsărilor de sânge trebue să ducă fatal la ruinul ambelor ţări, şi al Poloniei şi al Ucrainei. Alianţa cu Tătarii să nu o rupă încă, dar să rămână mereu în gardă faţă de ei. Mai târziu, după demobilizarea armatei poloneze, îi va cădea uşor să stoarcă concesiuni noui la ocaziuni prielnice. El mai recomandă socrului său să intervină pe lângă Poloni, ca aceştia să asigure hatmanului şi polcovnicilor săi în regatul polon o situaţie corespunzătoare cu puterea pe care o reprezentau, pentru ca să-i apropie de cercurile conducătoare poloneze, iar faţă de norod şi de Cazaci să-i izoleze pe cât va fi posibil [1]).

În Martie 1653 se intruni seimul polon la Brest în Lituania. Sub inflenţa lui Radzivill desbaterile au decurs favorabil unei înţelegeri cu Cazacii. Regele Cazimir trimise voevodului român mediator „*ponturi*" noui de înţelegere, al căror cuprins însă a rămas încă până astăzi necunoscut. *Hruszewski* crede că ele au fost comunicate lui Vasile Lupu sub forma unei note verbale, dar că ele erau împăciuitoare [2]). Privirile tuturora erau îndreptate pline de încredere asupra domnului român, ales şi de Poloni şi de Ucrainţi ca mediator între două naţiuni vrăjmaşe. La 23 Aprilie 1653 Ianusz Radzivill scria socrului său din nou, rugându-l să stărue din răsputeri pentru încheiarea păcii polono-ucrainene [3]). Ca împăciuitor între două popare vecine şi ca socru al marelui cneaz litvan şi al moştenitorului hătmăniei căzăceşti, Vasile Lupu atinsese culmea puterii şi influenţei sale politice.

Dar bine zice Miron Costin: „Cei ce sunt în scara virtuţii cea mai de sus, neputând sta tot în acea stepenă, cad foarte la mare slăbiciune" [4]). Din nenorocire aşa s'a întâmplat şi cu Vasile Vodă Lupu. În vremea când domnul Moldovei chibzuia cum să se achite mai bine de înalta sa misiune de împăciuitor între cele două popoare, adversarii săi din ţară nu dormiau. Voevodul Ardealului George II.

1) M. Korduba, l. c. p. 211, după Hruszevski, *Ist. Ukr. Russ.* IX. I.
2) M. Korduba, l. c. p. 213.
3) *Acte*, III, p. 499, No. 337.
4) Miron Costin, l. c. p. 314.

Rákoczy, nu mai nutria aceleaşi simţiminte de prietenie pe care le nutrise tatăl său faţă de puternicul domn al Moldovei. Şi nici Matei Basarab din Muntenia nu uitase încă de vechile sale neînţelegeri cu Vasile Lupu. Influenţa politică a acestuia, sporită prin rolul său de mediator între Poloni şi Cazaci, putea deveni ameninţătoare pentru vecini. De aceia George Ştefan găsi sprijin la Munteni şi la Ardeleni pentru planurile sale sediţioase, de a răsturna pe Vasile Lupu din scaunul domniei şi de a dobândi coroana Moldovei pentru sine. Şi de fapt în Martie 1653 George Ştefan se ridică contra domnului său, iar solii lui Rákoczy porniră în Polonia să vestească pe rege că stăpânul lor se vede silit să se ridice cu putere armată contra domnului Moldovei. În primul moment craiul Kazimir dădu ordin lui Ştefan Potocki să oprească expediţia sa contra Cazacilor, pentru ca aceştia să poată sări în ajutorul voevodului moldovean. La stăruinţele lui Rákoczy regele înclină spre o schimbare a politicei sale prieteneşti faţă de Moldova şi numai la intervenţia numeroşilor prieteni, pe care Vasile Lupu îi avea în rândurile nobilimei polone şi lituane, regele putu fi determinat la o politică de neutralitate [1]).

In împrejurări grele Vasile Lupu recurse la concursul militar al Cazacilor. Timuş grăbi cu „tabera legată" în ajutorul socrului său, când acesta fu lovit de George Ştefan şi gonit din scaun. Timuş bătu pe usurpător la *Popricani* şi se aşeză însuşi în Iaşi până la sosirea lui Vasile Lupu acolo [2]). Atunci Timuş ucise pe Kotnarovski, pisarul leşesc de credinţă al lui Vasile Vodă, din firea lui cea de tiran ce era şi de om sălbatec şi fără nici o frică de Dumnezeu, scornind pricina că este Leah şi cum că el să fi oprit pe Vasile-Vodă de a-şi da fata după fiul de hatman [3]). El însoţi pe socrul său şi în expediţia în Muntenia contra lui Matei Basarab, unde suferi la *Finta* (Mai 1653) cunoscuta înfrângere [4]). Hruszewski consideră expediţia contra Munteniei ca o mare greşală a lui Hmil.

[1]) Cfr. M. Korduba, o. c., p. 213 urm.
[2]) Ibid., p, 230.
[3]) Miron Costin, l. c., p. 332.
[4]) Ibid. 231.

Intre timp însă George Ştefan năvăli din nou în Moldova cu ajutorul Muntenilor şi Ardelenilor. După ciocnirea nenorocită dela *Sârca*, Vasile-Vodă pierdu din nou tronul şi fugi la Râşcov pe Nistru şi de acolo la curtea socrului său Hmil din Cehrin, cerându-i ajutor [1]). Timuş însă înaintă în grabă cu oaste căzăcească la Suceava, unde fu asediat de trupele lui George Ştefan timp de 12 săptămâni. Trei luni de zile rezistă atacurilor inamice până ce ascunzişul său fu descoperit de inamic şi luat sub un foc concentric. O ghiulea nimeri telega în care era adăpostit cortul lui Timuş. La 12 Septemvrie o aşchie de lemn lovi pe Timuş în pulpa piciorului şi-i pricinui moartea după 6 zile. Atuncl Cazacii, rămaşi fără comandant, se înţeleseră cu George Ştefan şi obţinură dela el o retragere onorifică cu îngăduirea de a ridica corpul neînsufleţit al comandantului lor şi a-l duce cu ei în Ucraina. Acolo el fu îngropat la Cehrin în prezenţa mamei şi a soţiei sale Ruxanda [2]).

După moartea ginerelui său, Vasile Lupu nu se bucură multă vreme de ospitalitatea socrului său Hmil. Din gura unui prizonier polon hatmanul aflase că în vremea ce Timuş asedia Suceava, Vasile-Vodă ar fi îndemnat pe Poloni să se ridice cu oaste contra Cazacilor. Vestea aceasta determină ruptura între Hmelnicki şi Vasile Lupu. Acesta părăsi Cehrinul pentru a pribegi la curtea hanului din Crimeea şi de acolo la Istambul, unde şi muri [3]).

In schimb însă fiica sa, Doamna Ruxanda, văduvă după Timuş, se simţia destul de bine la moşia ei din Râşcov de pe malul stâng al Nistrului, încât ea, cu toată stăruinţa fratelui ei Ştefăniţă, nu voia să se întoarcă în Moldova [4]), până ce un grup de răzvrătiţi sub comanda unui oarecare Drozdenko prădă Râşcovul, maltrată pe Ruxandra şi-i confiscă tot avutul [5]). Paul

[1]) Ibid., p. 339,
[2]) *Akte'k Ist. juz. zapad. Rossi* X, p. 58, No. 3; cfr. Ion I. Nistor, *Contribuţiuni la relaţiunile dintre Moldova şi Ucraina*, Anal. Acad. Rom. Ist. Seria III, tom, XIII, p. 190 urm.; Miron Costin, l. c. p. 343 şi 344.
[3]) *Akte*, X, p. 84, No. 3.
[4]) Miron Costin, l. c., p. 368.
[5]) N. P. Smochină, l. c., p. 206.

de Aleppo, vizitând Râşcovul, o găsi încă acolo delectându-se la cântecele fetelor române şi ucrainene, care o înconjurau [1]). După întâmplarea aceasta, văduva lui Timuş Hmelnicki se înapoiă în Moldova şi se aşeză la Deleni. La invazia joimirilor lui Sobieski, ea se refugiă la Neamţ, unde căzu jertfă cruzimii acestora.

Indată ce-şi consolidă tronul, noul voevod al Moldovei, George Ştefan, căută să intre în legături de prietenie cu Bogdan Hmelnicki. In August 1654 voevodul trimise pe Stroescu Lupu, starostele de Soroca, ca să asigure pe hatman de prietenia domnului Moldovei şi să spună că voevodul Munteniei ca şi cel al Ardealului sunt însufleţiţi de aceleaşi simţiminte faţă de el. Tot atunci Ucrainţii şi Moldovenii convenîră să se înfiinţeze un serviciu permanent de informaţiuni pe ambele maluri ale Nistrului, pentru a înlesni astfel schimbul de ştiri între Ucraina şi Moldova [2]). In Aprilie 1557 George Ştefan declară faţă de solii lui Hmelnicki că este gata la orice jertfă în lupta contra inamicilor hatmanului [3]). Iar cu o lună mai târziu, el trimite hatmanului informaţiuni preţioase despre Turci şi Svedezi [4]). Bogdan Hmelnicki, la rândul său, informa pe ţarul Alexie Mihailovici asupra ştirilor primite din Moldova [5]). La 13 Martie 1657 Hmelnicki ruga pe ţar să primească sub ocrotirea sa pe văduva după Janusz Radzivill, fiica lui Vasile Lupu, căreia mareşalul Litvaniei Zavisz îi confiscase toate moşiile [6]).

Dar şi Domnul Munteniei, Constantin Şerban, întreţinea încă din 1654 legături de prietenie cu Hmelnicki [7]), trimiţând un sol la el cu informaţiuni importante din Polonia [7]). In

[1]) *Călătoria lui Macarie*, ed. Cioran, p. 60; Arh. Ist. T. II, p. 111; cfr. FONTES, *Hist. Ucr. Russ.* XII, No. 280 şi 284.

[2]) *Akte k Ist. juz. zap. Ross.*, vol. XIV, p. 35—38, No. 1.

[3]) Ibid., vol. XI, p. 693, No. 1, anexă.

[4]) Ibid., vol. XI, p. 696, No. 1, anexă.

[5]) Ibid., vol. XIV, p. 112, No. 4.

[6]) Ibid., vol. III, p. 600, No. 378; cfr. *Akte*, XI, pp. 695, 727, 728, 731, anexe No. 1 şi 2.

[7]) Ibid., XIV, p. 22, No. 1 şi X, p. 698. No. 15.

Mai 1657 Constantin Şerban vestea pe Bogdan Hmelnicki că solii săi s'au înapoiat din Istambul cu ştiri bune pentru creştini [1]).

Cu răsturnarea lui Vasile Lupu căzu şi planul de mediaţiune între Poloni şi Ucrainţi. Hmelnicki convocă rada căzăcească, pentru a lua o hotărîre în privinţa nouii orientări politice. Părerile era împărţite. Unii susţineau menţinerea raporturilor de prietenie cu Polonia, alţii cereau sprijinul Turcilor şi recunoaşterea suzeranităţii lor, în condiţiunile de vazalitate ale Crimeei, Moldovei, Munteniei şi Transilvaniei. Majoritatea covârşitoare însă, în frunte cu Bogdan Hmelnicki, era pentru Ruşi, de care îi legau aceiaşi origină slavă şi aceiaşi credinţă pravoslavnică. Majoritatea a învins şi astfel Hmelnicki a putut impune voinţa sa Căzăcimii, îndrumându-o spre Rusia. O delegaţie numeroasă de Cazaci fruntaşi se prezentă în 1653 ţarului Alexei la Moscova, pentru a-i oferi supunerea Căzăcimei. La început ţarul nu se arătă dispus să accepte propunerea răsvrătiţilor. În anul următor însă ţarul Alexie primi *„reuniunea Rusiei“* oferită de Cazaci. In Martie 1654 fu semnat la *Perejasslav* actul de supunere, cuprinzând aşanumitele *„articole ale lui Bogdan Hmelnicki“*, prin care se stabiliră raporturile politice dintre Ucraina şi Rusia ţaristă. Hmelnicki depuse, împreună cu sfetnicii săi, jurământul de credinţă faţă de ţarul *Alexie*. Acesta îi trimise bogate daruri prin boerul Muturlin şi anume sceptru de hatman — *bulava*, — un caftan — ferjaž — şi o căciulă din blăni de samur. Deodată cu insignile domniei Hmelnicki primi şi titlul de „Cneaz de Cighirin“. Raportul dintre ţar şi hatman era cel obişnuit între suzeran şi vazal. La ectenii se pomenia mai întâi numele ţarului şi apoi cel al hatmanului [2]).

Hruszewski arată că articolele acestea au fost semnate în grabă, fără ca ele să fi fost supuse unor deliberări temeinice. Rusia recunoscu Ucrainei dreptul de a-şi alege liber pe hatmanul ei, care era şi comandantul armatei căzăceşti şi putea întreţine chiar relaţiuni diplomatice cu ţă-

[1]) *Akte*, vol. XI, p. 696, No. 1, anexă; cfr. ION I. NISTOR, *Contribuţii*, l. c., p. 191 urm.

[2]) Cfr. M. SLABČENKO, *Ceremonia la dobândirea Rusiei Mici*, în *„Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte“*, III. p. 203 urm.

rile vecine. Deasemenea fu recunoscută şi independenţa judecătorească şi autonomia deplină a bicericii ortodoxe cu centrul la Kiev. Rămaseră însă nelămurite o serie întreagă de chestiuni de ordin financiar şi administrativ, cari provocară necontenit conflicte de competenţă între ţar şi hatman [1]. „Şi curând după aceia — zice Miron Costin — s'au lăsat Cazacii de Tatari şi s'au legat cu împărăţia Moscului [2])".

Dar însuşi Hmelnicki se convinse curând că se pripise cu recunoaşterea suzeranităţii ruseşti şi de aceia el încearcă o serie de măsuri diplomatice pentru ruperea acestor legături şi repararea răului. El tindea să asigure Ucrainei o situaţie de neutralitate şi să o supună sub garanţia statelor vecine. Pentru planul acesta el umbla să-şi asigure concursul efectiv al Svediei, al Principatelor Române şi al lui George Rákoczky din Ardeal [3]. Dar planul nu reuşi, fiindcă el întimpină rezistenţa hotărîtă a statelor vecine.

Rusia însă năzuia să-şi transforme protectoratul asupra Ucrainei într'o stăpânire efectivă. Nici Polonia nu se gândia să renunţe aşa uşor la drepturilor ei de suveranitate asupra Ucrainei, consfinţit prin stăpânirea ei de veacuri. Iar Turcia la rândul ei, sprijinindu-se pe puterea combativă a Tătarilor crâmleni, nutria planuri imperialiste de noui cuceriri în Podolia şi Ucraina.

In condiţiunile acestea situaţiunea lui Hmelnicki devenia pe zi ce merge tot mai dificilă şi mai nesigură. Incercările sale de a crea, cu ajutorul oştirii căzăceşti, o *Ucraină independentă*, au dat greş. Dar cu toate acestea isprăvile sale războinice găsiră mare răsunet în lumea politică de atunci şi o făcură să înţeleagă că există o *chestiune ucraineană*, care îşi aşteaptă soluţia.

Nu trecu mult după aceia şi Bogdan Hmelnicki muri la 6 August 1657. „Intr'acest an — zice Miron Costin — şi-au sfârşit şi Hmil, hatmanul căzăcesc, zilele sale; începătura şi izvorul a toate răutăţilor acestor părţi de lume, a multe ţări şi cetăţi stângere şi risipă" [1]).

[1]) M. Hruszewski, *Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung*, Viena 1915, p. 20 urm.
[2]) Miron Costin, l. c., p. 348.
[3]) Ibid., l. c. p. 353.

Conştiinţa naţională ucraineană a găsit în Bogdan Hmelnicki pe eroul legendar care, prin vitejia sa, a frânt, pentru o clipă, lanţurile robiei seculare şi a arătat neamului său drumul spre libertate. Dar realitatea era atunci ca şi astăzi alta. In studiul său asupra Cazacilor, fostul profesor dela Universitatea din Cernăuţi, *Vladimir Milkowicz*, arată că în vremea aceia nu erau încă create condiţiunile necesare pentru o existenţă liberă şi neatârnată a unui stat căzăcesc. Bunurile lor ideale ca şi cele materiale, Cazacii le primiau din Rusia. Armele şi le cumpărau pe pieţele ruseşti, iar modesta lor cultură intelectuală o datorau clerului ortodox, al cărui patron era însuşi ţarul Rusiei. Acest lucru l-a şi înţeles Hmelnicki, graţie simţului său practic. Viteaz şi deprins cu meşteşugul războiului, el nu prea era la înălţimea îndatoririlor sale de diplomat şi de om de stat; el n'avea firea de stăpân şi se simţi totdeauna *supus craiului polon*. Şi în pătrunderea chestiunilor naţionale şi sociale, Hmelnicki trăda oarecare superficialitate. Succesele pe care le-a realizat ar fi datorite mai curând întâmplării şi urii obşteşti contra şleahtei, decât geniului său. Norodul nu a observat insuficienţile acestea ale idolului său. Şi când muri, în August 1657, în vârstă de 64 ani, un cântec căzăcesc zicea: „Nu vântul geme şi urlă din tufiş, ci norodul plânge pe părintele său Hmelnicki" [2]).

Mihail Hruszewscki încheie volumul IX al istoriei Ucrainei cu moartea lui Hmelnicki. Cu această ocazie istoricul ucrainean face o apreciere generală a hătmăniei acestuia, pe care o găseşte lipsită de un plan unitar. El consideră intervenţia lui Hmelnicki în Moldova ca greşală politică, şi nu-şi dă îndeajuns seama că intervenţia aceasta a fost determinată mai mult de motive personale, decât politice. Unde însă Hruszewski pare să aibă dreptate, este acolo când susţine

[1]) Miron Costin, l. c., p. 354.
[2]) Vladimir Mjlkowicz, l. c., p. 547. — Despre originea lui Hmelnicki cfr. *Memoriile Soc. Sevcenko din Kiev*, XII, p. 72 şi *Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte*, IV, p. 121.

că în timpul hătmăniei lui Hmelnicki s'a făcut prea puțin pentru cultura intelectuală și economică a țării. Și nici nu se putea face mai mult, când epoca lui Hmelnicki a fost plină de lupte și frământări interne și externe. Este doară cunoscut că: *inter arma silentMusae*. Dar oricât și Hruszewscki este silit să recunoască, că hătmănia lui Hmelnicki a însemnat un pas înainte în străduințele națiunii ucrainene spre înfăptuirea idealurilor sale politice, naționale și culturale [1]).

Cu drept cuvânt observă un alt istoric ucrainean, Miron Korduba, că înainte de hătmănia lui Hmelnicki, Ucraina era o *provincie* polonă ca oricare alta, iar Cazacii niște strajeri de graniță sub comanda unor ofițeri poloni. Prin străduințele de 10 ani ale lui Hmelnicki, Ucraina deveni o *țară*, dacă și nu suverană, dar cel puțin autonomă, care trăgea în cumpăna politicei Europei Orientale și a cărei prietenie era căutată de toate statele vecine, așa și de principatele române: Moldova, Muntenia și Transilvania [2]).

---

[1]) M. HRUSZEWSKI, *Istorija Ukrajiny Russy*, IX, 1—2, Kiew, 1928—1931.

[2]) MIRON KORDUBA, *Der Ukraine Niedergang und Aufschwung*, în „*Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte*", vol. VI, 1932, pp. 36—60, 193—230 și 359—385.

XI. Hătmănia lui Doroszenko și a lui Duca-Vodă.

După moartea lui Bogdan Hmelnicki izbucniră mari turburări în rândurile Căzăcimei. Protectoratul moscovit produse desamăgiri adânci, mai ales în păturile de jos ale populațiunii ucrainene. Deasupra ei se ridicase tagma căzăcească, care singură avea acces la servicul militar și se bucura de privilegiile și avantajele pe care acesta le oferia. Cazacii dobândiră drepturi de proprietate și se apropiară în aspirațiunile lor de tagma boerească. Ei se bucurau de privilegiile nobilimei, câtă vreme norodul de rând rămase legat de glie ca mai înainte și era exclus dela serviciul militar. Avântul democratic dela început se potolise de mult, iară ura celor asupriți începu să clocotească și contra Cazacilor, deopotrivă de urîți ca și șleahta poloneză.

In păturile conducătoare căzăcești continuară să se manifesteze din nou vechile curente politice. Unii simpatizau cu Poloni, alții rămaseră rusofili, iar un alt grup nutria simțiminte turcofile. Puterea politică se găsia în mâinile lui *Ivan Vihovski*, fost pisar sau mare logofăt sub Bogdan Hmelnicki. Către el se adresă în Septemvrie 1657 Constantin Șerban, pentru a da expresie bucuriei sale pentru încheierea pactului de prietenie între Cazaci și Munteni [1]). In anul următor, noul domn al Moldovei, George Ghica trimitea lui Vihovski informațiuni politice de mare importanță, prevenindu-l asupra primejdiilor ce-l amenințau din toate părțile[2]). Vihovski, tindea spre o înțelegere cu Polonia. Și de fapt s'a încheiat la 16 Septemvrie 1658 faimoasa „*uniune dela Hadiacz*", prin care Ucraina, adecă voivodatele Kiev, Czernigov și Brazlav, fură recunoscute ca „*mare cnezat*" și unită cu Polonia în aceleași condițiuni ca și Lituania [3]).

---

[1]) *Akte*, XI, p. 732, No. 2.

[2]) Ibid., XV, p. 211, No. 5.

[3]) I. CH. ENGEL, o. c., p. 213 urm.; M. HRUSZEWSKI, *Die ukrainische Frage*, p. 24.

Din cauza aceasta, Vihovski era mereu ameninţat de Barabos, căpetenia Cazaciior zaporojeni, cât şi de fracţiunea lui *Martin Puşcar* şi urgisit de Ruşi ca partizan al Poloniei. Pentru a pune capăt acestei stări intolerabile, el se hotărî să încheie uniunea dela Hadiacz, care după cercetările lui Stadnyk, n'ar fi adus Ucrainţilor mari foloase, nici politice şi nici naţionale [1]).

Astfel se desfăcu Ucraina de Rusia şi se uni din nou cu Polonia.

Hotărîrea aceasta deslănţui lupte sângeroase între Poloni şi Ruşi, în cursul cărora Ucraina suferi foarte mult. Numărul populaţiei scăzu în chip îngrozitor, iar ţara rămase pustie în lung şi în lat. In locul holdelor de odinioară cresteau pretutindeni numai ierburi înalte cât omul. Călătorul Lukianov, care ni relatează aceasta, a călătorit cinci zile prin aceste pustietăţi, fără să fi întâlnit ţipenie de om. Polcovnicii uneltiau contra hatmanului, Cazacii se ridicau contra comandanţilor, norodul se răsvrătia contra celor avuţi şi puternici, iar alegerea hatmanului se făcea sub înrâurinţă din afară [2]).

Luptele acestea continuară fără întrerupere până la 1667, când se încheiă pacea dela *Andrussov* între Poloni şi Ruşi. In temeiul acestui tratat, Ucraina fu împărţită între Poloni şi Ruşi astfel, ca Niprul să formeze hotarul între ambele ţări. Partea Ucrainei din dreapta Niprului reveni Poloniei, iar cea din stânga fluviului rămase Ruşilor. Dar o bună parte dintre Cazaci nu era înţeleasă cu soluţiunea aceastâ. In fruntea acestora se găsia hatmanul *Petru Doroszenko* (1665—1676), care căuta să orienteze politica căzăcească spre Turci. Sultanul primi Ucraina sub protectoratul său ca un stat vazal şi făgădui să o întregească în hotarele ei etnice *„până la Przemysl şi Sambor, până la*

[1]) M. Stadnyk, *Uniunea dela Hadiacz*, în *„Memoriile societăţei ukrainene de Ştiinte în Kiew*, VII, p. 65—68 şi VIII, p. 5—39; cfr. *„Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte"*, III, p. 110.

[2]) S. Rudnicki, o. c., p. 203.

malul Vistulei şi a Niemenului, până la Siewsk şi Puticol [1]).

Dimitrie Cantemir relatează, că pe vremea când sultanul Mohamed petrecea la Adrianopol, i-se prezentă acolo o delegaţie în frunte cu Doroszenko, pentru a-i oferi supunerea Ucrainei. Impăratul a primit delegaţia căzăcească şi a îmbrăcat pe hatman cu caftan domnesc şi l-a onorat cu un tug, ca simbol al puterii. Totodată îi porunci să pună capăt prădăciunilor căzăceşti în imperiul otoman şi pe viitor să se reîntoarcă cu arma contra inamicilor acestui imperiu. In schimb sultanul făgădui Cazacilor scut şi ajutor contra Polonilor şi Muscalilor [2]).

Supunerea Cazacilor sub protectoratul otoman indispuse adânc atât pe Ruşi cât şi pe Poloni. Dar îndeosebi aceştia încercară măsuri de represalii contra Cazacilor, cari la rândul lor recurseră la intervenţia Porţei. Pentru a veni în ajutorul Cazacilor, dar şi pentru realizarea măreţelor sale planuri de cucerire, sultanul *Mohamed al IV-lea* „începu gânduri înalte asupra creştinilor — zice Miron Costin — că pe atunci Turcii erau mai tari, cât lumea se cutremura, că încotro se porniau, nu era să nu biruească" [3]).

In dorinţa sa de a lărgi hotarele împărăţiei sale, spre nord, asupra Poloniei şi Ucrainei, sultanul declară răsboi Poloniei şi inundă Polonia cu oştirile sale. După căderea Cameniţei, armatele leşeşti cedară pas de pas presiunii turceşti, astfel că regele primi pacea în condiţiunile puse de Turci. Tratatul fu semnat la Buczacz în 1672. Polonia cedă Turcilor Podolia cu Cameniţa şi se obligă la plata unui tribut anual de 20.000 de taleri. Regele mai consimţi de a recunoaşte pe Cazaci de amici ai săi şi a nu mai întreprinde nici o acţiune duşmănoasă împotriva lor [4]).

Regiunile ucrainene până la Nipru fură restituite Cazacilor lui Doroszenko, care intră în aceleaşi raporturi de va-

[1]) M. Hruszewski, *Die ukrainische Frage*, p. 26.

[2]) Dim. Cantemir, o. c., p. 403 urm.

[3]) Nicolai Costin, *Letopisețul Moldovei* (1662—1711), ed. M. Kogalniceanu, în *„Cronicele Romăniei"* II, p. 24.

[4]) Dim. Cantemir, o. c., p. 409.

zalitate față de Poartă, în care se găsiau Crimeea, Moldova, Muntenia și Ardealul. Ucraina zaporojană, adecă de din= colo de Nipru, rămase și mai departe sub protectoratul ța= rului, având în fruntea ei ca hatman pe *Ivan Samoilovicz*. Prin tratatul de pace dela *Bachcisarai* (Ianuarie 1681), țarul *Feodor Alexievici* recunoscu supremația turcească asupra Ucrainei dintre Nipru și Nistru. Aceasta însă nu împiedeca deloc pe Ruși să desfășoare cea mai aprigă propagandă țaristă în Ucraina turcească și chiar în Princi= patele Române.

La 12 Februarie 1678 Samoilovicz, hatmanul Zaporo= jenilor, se adresă cu o lungă scrisoare către voevozii ro= mâni, invitându=i cu „*inimă prietenească și creștină*" și ca „*fii ai aceleiași biserici pravoslavnice*" să țină la soli= daritatea creștină. „*Cu toate că trupește suntem departe unul de altul*... *totuși sufletește suntem una, pentru că îmbrățișăm una și aceiași credință creștină, formând cu toții același trup și având în fruntea noastră pe Isus Hristos*". Continuând Samoilovicz zice: „Toți trebue să aibă grijă pentru sfânta credință a bisericii pravoslavnice a răsăritului. De aceia nădăjduim, că Măria Ta, *care ești unit cu noi prin aceiași credință pravoslavnică*, ni vei dori tot binele nouă, *dar îndeosebi marelui țar*... *ca sin= gurul monarh ortodox, care este singurul ocrotitor al tu= turor creștinilor din lumea pravoslavnică*" [1]).

Propaganda pravoslavnică rusească începuse de mult în Moldova. La 3 Iulie 1673 un negustor rus, întorcându= se din Iași, povestia la Moscova, că în Moldova se răs= pândise vestea, că oștirile țarului erau gata să înainteze spre Nipru contra lui Doroszenko și contra Turcilor. La vestea aceasta Moldovenii, Grecii și alte neamuri ce trăiau în Iași s'ar fi bucurat foarte mult. Cu ocaziunea aceia Moldovenii și=ar fi exprimat dorința *de a se uni cu oștirea dreptcre= dincioasă a Rusiei, pentru a scutura jugul turcesc*. Iar când aflaseră că armatele țarului s'ar fi retras dela Nipru, mâhnire adâncă ar fi cuprins sufletele lor [2]). La 28 Fe=

[1]) *Akte*, XIII, p. 484, No. 112.
[2]) *Akte*, vol. XI, p. 277, No. 84.

bruarie 1678 Samoilovicz raporta țarului, că a intervenit pe lângă voevozii români, rugându=i ca din *dragostea lor pravoslavnică*, să=i trimită informațiuni asupra mișcărilor din armata otomană [1]).

In schimb însă relațiunile dintre Poloni și Turci se în= răutățiră mereu. Loviți de Sobieski, Turcii fură siliți să închee pacea dela *Zurawna* din 17 Octomvrie 1676 și să se mul= țumească cu o treime din Ucraina cisnipriană. Restul de două treimi reveni din nou Poloniei [2]). Prin aceste condi= țiuni de pace scăzu mult prestigiul Porții.

Turcii nu mai puteau asigura țării pacea și liniștea ne= cesară pentru consolidarea vieței politice și economice. Incolțit din toate părțile, Doroszenko încercă să orienteze din nou poli= tica țării sale spre Rusia. Dimitrie Cantemir ni=a păstrat textul cuvântării pe care Doroszenko ar fi rostit=o în fața hatmanilor săi credincioși și în care el încercă să=i abată dela Turci și să=i îndrepte spre țarul rusesc. El învinovăția pe Turci, cari făgăduiseră Cazacilor deplină libertate civilă și religioasă, precum și scutirea de tribut. Turcii însă nu s'au ținut de cuvânt, transformând bisericile creștine în mo= schee mohamedane și ridicând pe Ucrainți și coloni= zându=i în regiuni sterpe și pustii. Ca dovadă pentru tirania turcească el aduse cazul voevozilor Moldovei, cari n'au fost supuși de către Turci *prin arme*, ci ademeniți prin vorbe dulci și promisiuni de libertate, s'au supus din voie liberă. Și ce fac ei astăzi? Sufăr și ei asuprirea și robia ju= gului otoman deopotrivă cu ceilalți creștini [3]). Singura cale deschisă de mântuire era numai aceia care ducea spre Rusia. Inchinarea s'a făcut, dar Doroszenko nu mai rămase multă vreme în fruntea Ucrainei. El fu învinovățit de trădare și expulzat în Siberia.

In locul lui Doroszenko, sultanul scoase pe George Hmelnicki, fiul lui Bogdan din închisoarea celor Șapte=Tur= nuri și=l investi cu demnitatea de hatman al Ucrainei. Acesta era fratele mai mic al lui Timuș, făcuse studii la Kiev, de=

[1]) *Akte*, vol. XIII, p. 710, No. 162.
[2]) ENGEL, o. c., p. 267.
[3]) DIM. CANTEMIR, o. c., p. 438 urm.

venise într'o vreme călugăr şi după o viaţă plină de peri= cole şi aventuri, fu ridicat de Turci în scaunul hătmanesc al tatălui său [1]). Patriarhul Partenie şi dragomanul Porţei Ma= vrocordat îl desbrăcară de haina călugărească pentru ca să primească caftan de domnie (3 Martie 1677) [1]).

In drum spre Ucrainia, Jurie sau Ioraşo hatmanul trecu prin Moldova şi fu întâmpinat la Iaşi de Miron Costin şi salutat cu următoarele cuvinte rostite în latineşte:

„Liceat tandem, etiam nostrae afflictisimae patriae, ex tuo felici reditu indubitatum sibi recipere Augurium; Liceat et de tua prudentia et dexteritate opinari sibi redintegrationem. Et tantum pro certo, Illustrissime Princeps, gaudet et con= solatur, quantum domandas et redintegrandas has partes tuo adventu sperat et pollicetur. Progredere igitur feliciter, et assequens patrias oras, tales solemni cum applausu congra= tulationes, a tuis recipias, quales tuo regimini, tuae virtuti, tuisque mentis debeant, necnon immerito jure tibi conve= niunt. Nos itidem, Christiane Princeps, in perennes dies con= dignas tuo nomini congratulationes, ex animi nostri candore, acclamamus et exoptamus [2])!

Nicolae Costin relatează că „după ce au luat Turcii *Cehrinul*, au fost cuprins toată Ucraina din Nistru până în Nipru şi au fost pus şi hatman la *Nemirova* pe *Iuraşco*, feciorul lui Hmil, cel mai mic, care şi Iuraşco a fost hat= man vre=o doi ani, şi multe răutăţi au făcut oamenilor, bă= gându=i prin puţuri şi alte pedepse făcând, tot ca să=i dea avuţie; şi pe unul Stamatenco, ce era Grec, singur cu sabia, cu mâna lui din picioare l=au hăcuit bucăţi" [3]). Dar cu toata cruzimea sa, fiul lui Bogdan Hmelnicki nu s'a putut menţine multă vreme în fruntea Ucrainei.

Iuraşco Hmelnicki a avut o hătmănie foarte sbuciumată cum a fost de altfel şi viaţa sa întreagă. Luptele şi hărţu= elile cu Ruşii se ţineau lanţ, aşa că Iuraşco numai cu aju=

---

[1]) Engel, l. c., p. 266 urm.; Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, III, p. 693 urm.

[2]) V. A. Ureche, Miron Costin, *Opere complecte*, II, p. 162.

[3]) Nicolai Costin, l. c., p. 20 urm.

torul Tătarilor se mai putea menţine, până ce fu măcelărit şi el la Kisikermen, unde lucra la fortificarea localităţei (1679) [1]).

După căderea lui Iuraşco sultanul oferi voevodului Moldovei *George Duca* hătmănia Ucrainei turceşti [2]). Trei cronicari contemporani şi anume *Nicolae Costin*, *Ion Neculce* şi *Alexandru Amiras* insistă cu amănunte in= teresante asupra acestei hatmănii moldoveneşti de dincolo de Nistru.

Nicolae Costin arată că „într'acest an (1679) au început Duca Vodă ca să iea şi *Ucraina* de peste Nistru, că era o samă de Cazaci, rupţi dela ceilalţi, ce=şi ziceau Ucraineni, cari erau supt ascultarea Turcilor.... După ce au isprăvit Duca Vodă pentru Ucraina, în luna Iunie au pur= ces la Ţarigrad, şi fiindcă acolo i=au dat împărăţia şi hăt= mănia la Ucraina, îmbrăcându=l cu *caftan*, dându=i şi *buz= dugan* acelei ţări, şi întorcându=se iarăşi la scaunul său la Iaşi cu mare bucurie, fiind *stăpân a două ţări*; iar la U= craina au trimis pe un namestnic al său, anume *Iane*, ce era postelnic al doilea, şi l=a pus hatman la Nemirova şi de atunci au început a se înălţa şi a se scrie la tituluş: „**Господаръ земли Молдаскои и земли Украинскои**" [3]). Titlul acesta al lui Duca=Vodă este confirmat şi prin docu= mente, şi inscripţii. Pe lespedea de pe mormântul stolnicu= lui Abaza din interiorul mănăstirii Solca găsim inscripţia fă= cută în vremea când au prădat Leşii cu Cazacii Bugeacul... în zilele Domnului Nostru Duca Voevod, *Domn Ţării Moldovei şi Ucrainei* [4]). „Tituluşul" acesta a fost purtat şi de urmaşii lui Duca=Vodă până la Constantin Cantemir.

Continuând povestirea sa, Nicolae Costin mai adaugă: „Duca=Vodă au mers la Nemirova cu Doamna sa şi cu ginere=său şi cu multe gloate, şi mergând, apoi întorcându=se pe la Soroca, au făcut *case domneşti, cu beciuri de piatră*

---

[1]) Engel, l. c., p. 274.

[2]) N. Iorga, *Ucraina Moldovenească*, în Anal. Acad. Rom. Ist. XXXV, p. 347 urm.

[3]) Nic. Costin, l. c., p. 20 urm.

[4]) Eugen Kozak, *Inschriften aus der Bukowina*, I, p. 126.

la Ţigănauca împotriva Sorocii peste Nistru, şi alte case la Peştere lângă Buh, aproape de Nemirova; au început a=şi face stupi, vaci, oi, pluguri cu boi, pe la toate târ=gurile de pe cea parte de Nistru; velniţi de holircă, de bere şi altele; cumpăra miere, şi domnească ce era, şi ducea la Ucraina de făcea mieduri de vindea; şi ori că avea de gând să se mute acolo, cum şi era cuvânt între oamenii lui, cum să părăsească Moldova şi să se mute cu toată casa lui la Ucraina şi de acolo să tragă la **Mosc**" [1]).

Cronica lui Ion Neculce ne relatează întâmplarea aceasta precum urmează: „Atunci au cheltuit Duca=Vodă mulţi bani la Poartă, aproape o mie de pungi de bani, şi i=au dat Turcii şi hatmania *Ucrainei*, caftan, şi şlic şi un tuiu precum purtau hatmanii căzăceşti. Şi venit=au din Ţa=rigrad domn cu trei tuiuri: *Domu Ţării Moldovei şi Ucrai=nei*. Şi s'au găsit de au purces Duca=Vodă la Nemirova, şi s'au strâns toată Căzăcimea acolo la Duca=Vodă la Ne=mirova şi au ales deci capete dintre dânşii... şi li=au pus şi în locul lui nămasnic în loc de hatman, ca să le poarte de grijă, anume, *Eni Gredinovici*, om slujit, ştiind limba că=zăcească, de neamul lui Grec fiind, şi au făcut curte lângă Nemirova, în marginea Buhului şi au făcut şi alte curţi în marginea Nistrului la Ţicănovca, împotriva Sorocii... După ce au venit Duca=Vodă la Iaşi, îndată iar au început a sili pe boeri şi pe toată ţara şi a asupri cu dăjdii, şi fugiau oamenii la Ucraina peste Nistru şi nici zlotaşii nu puteau să=i oprească şi *ziceau oamenii atunci că Duca=Vodă avea să lase Moldova şi să meargă să se aşeze la Ucraina şi acest lucru era de crezut, că făcuse şi curte Duca=Vodă în Ţigănauca pe Nistru şi în satul Peştera pe malul Bu=hului*" [2]).

Svonurile despre intenţiunea lui Duca=Vodă de a pă=răsi Moldova şi a trece în Ucraina pentru a se aşeza acolo, înregistrate în cronicile moldoveneşti ale lui Nicolae Costin şi Ion Neculce, nu se confirmă şi din altă parte. Dimpo=trivă, ele sunt desmenţite categoric de hatmanul Samoilovici, care, într'o scrisoare din 7 Iunie 1682, adresată unuia dintre polcovnicii săi, arată, că nu este întemeiat zvonul, că Domnul Moldovei ar avea de gând să se mute cu totul în Ucraina îndată ce va fi colonizat=o deplin, ca să conducă dela Kanev ambele ţări, Moldova şi Ucraina. Adevărat este numai faptul, că Duca=Vodă cu familia sa, ar fi vizitat curţile ce i se pregătiau la Ţigăneauca pe Nistru. De acolo soţia sa s'a înapoiat la Iaşi, iar Voevodul a mai rămas acolo pentru a lua diverse măsuri în legătură cu administraţia Ucrainei [1]).

Cronica anonimă a Ţării Moldovei, tradusă din gre=ceşte de Alexandru Amiras, relatează faptele la fel cu Ni=colae Costin şi Ion Neculce, doar cu mici variaţiuni, zicând: „Intr'aceea vreme mers=au boerii căzăceşti la împărăţie, până a nu purcede Duca=Vodă din Ţarigrad, şi cereau să li=l dea împărăţia lor hatman, fiind ei pe acele vremuri supuşi împărăţiei; deci vezirul au dat *Ucraina=cea=Mică* Ducăi=Vodă, mai dându=i şi un tuiu, afară de cele două ce avea a Ţării Moldovei, care tuiu luându=l au făcut mare chel=tuială. Iar la anul au mers Duca=Vodă la Ucraina cu toată casa sa, cu genere=său şi cu toţi boerii săi, iarăşi cu giu=pânesele şi cu cuconii lor, şi au şezut acolo câte=va zile; apoi au pus acolo hatman de Cazaci pe Ene Drăghinici, om prost şi neînvăţat, care nu era bun de nici o treabă (!), şi s'au întors înapoi la scaunul său la Iaşi. Dacă au venit, a început a sili iarăşi pe boeri şi pe toată ţara şi=i asupria cu dăjdii şi fugiau oamenii la Ucraina peste Nistru" [2]). Tocmai aşa de prost nu putea fi Ene, căci dintr'un raport al polcovnicului Dimitrie Raicia din Septemvrie 1673 re=zultă că acest „*Grec Ene*" fusese „*secretar şi dragoman*" al hatmanului Doroszenko [3]).

Dimitrie Cantemir arată că Turcii numiau pe Cazacii dintre Nistru şi Nipru „Sari Camish Cosak", adică Cazaci

---

[1]) Nic. Costin, l. c., II, p. 22.

[2]) Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, (1662—1793), ed. M. Kogălniceanu, II, p. 215 urm., cfr. Nicolai Musle, *Letopiseţul Ţării Moldovei* (1662—1729), ed. M. Kogălniceanu, II, p. 20 urm.

[1]) *Akte otnoseaščiesea k istorii zapadnoi Rosii*, St. Petersburg, 1853, tom. V, No. 136; Cfr. N. P. Smochină, l. c., p. 210.

[2]) M. Kogălniceanu, *Cronicele Române*, III, 105 urm.

[3]) B. P. Hasdeu, *Arh. Ist.*, II, p. 79.

de trestie galbenă. După închinarea lui Doroszenko, Turcii îi numiau după hatmanul lor: Doroszenko=Cazaci. Cantemir susţine mai departe că după primul tratat de pace cu Ion Sobieski, (Buczacz) prin care au fost daţi sub domi=naţiunea Turcilor, *Sultanul Mahomed ar fi anexat pe Ca=zaci principatului Moldovei*, poruncind lui Duca=Vodă să poarte şi titlul de hatman al Ucrainei şi dându=i cetatea Nemirova de reşedinţă a hătmăniei sale.

Ideia cu încorporarea Ucrainei turceşti la Moldova o găsim exprimată şi la Engel, care aminteşte de gândul Sul=tanului, de a face din ţinuturile Cehrin şi Cameniţa o anexă a Moldovei [1]).

Dar după căderea teribilă pe care Turcii au suferit=o sub zidurile Vienei, Duca a căzut prins în mânile Polo=nilor, iar Turcii, prin pacea dela Carlovăţ, au restituit Po=loniei toată Podolia împreună cu cetatea Cameniţa [2]). Se vede că între cauzele pentru care Duca=Vodă a fost făcut prizonier de către Poloni, era şi calitatea sa de hatman al Ucrainei.

Emigrările Moldovenilor în Ucraina continuară şi mai târziu, sporind în mod considerabil numărul Românilor Trans=nistrieni [3]). Influenţa românească se remarcă şi prin faptul că în Ucraina se dresau acte de vânzare=cumpărare în limba română, cum arăta zapisul Todosiei Duducalca, care „de nimeni silită şi de nimeni asuprită" vindea „un vad de moară şi doi branişti de fân", „dumisali lui Eni hatmanul Draghinici", „u Ţicunovca lto. 7191 April 1 (1683) [4])".

Consolidându=şi astfel guvernarea sa în Ucraina, Duca=Vodă petrecea adese şi cu plăcere dincolo de Nistru, aran=jind ospeţe opulente care rămaseră de pomină şi la care polcovnicii se veseliau de nu puteau sta, ci=i luau tovarăşii de=i duceau pe la casele lor [5]). Din relaţiunile cronicarilor contimporani reese totodată că domnia lui Duca=Vodă în

[1]) Engel, l. c., p. 275, *„Anhang von der Moldau"*
[2]) Dim. Cantemir, *Istoria Imperiului Otoman*, Bucureşti, 1876, p. 403.
[3]) Cfr. Ion I. Nistor, *Românii Transnistrieni*, l. c., p. 499 urm.
[4]) Cfr. N. Iorga, *Ucraina şi Moldova*, l. c., p. 360.
[5]) Nic. Costin, l. c., p. 21.

Ucraina a contribuit foarte mult la ridicarea vieţii economice de acolo. Agricultura luase un nou avânt prin pilda fru=moasă pe care o dădea însuşi domnul cu fermele sale mo=del, pe care le înfiinţase dincolo de Nistru.

În hrizovul său dela Nemirova, din 20 Noemvrie 1681, Duca=Vodă zicea: „Îndată după luarea în stăpânire a pă=mântului ucrainean, am început a ne da îngrijirea noastră, ca Ucraina pustiită să înflorească din nou, colonizând=o cu norod". Coloniştii „nu vor vedea dela noi nici o obidă, ori cât de mică; şi iarăşi le dăm voie să târguească cu vin, să=şi facă stupi, să fiarbă bere şi să se îndeletnicească cu orice alte negustorii [1])".

Locţiitorul său, Eni Draghinici, scria polcovnicului din Pereiasslav: „Din însărcinarea prealuminatului Domn Voevod şi Gospodar al pământurilor moldoveneşti şi al pământurilor ucrainene, şi cu învoirea expresă a însăşi chezarului Porţei Otomane, am distribuit polcurile ucrainene de pe această parte a Niprului oamenilor destoinici, cari polcovnici sunt puşi de noi, pentru ca să recheme slobozi în polcurile lor oameni la acele ruine, de unde au plecat şi unde s'au năs=cut; de asemenea Kuparenko, polcovnicul de Korsun, are însărcinarea dela Domn, ca prin acele locuri ale polcului din Korsun, să cheme înapoi pe foştii Korsuneni, ori de unde, şi cari trăiesc în Ucraina, în olatul Prealuminatei Porţi, pre=gătindu=se astfel întoarcerea slobodă la vechile lor vetre".

Chemarea adresată bejenarilor ucraineni, găsi răsunet în rândurile acestora. Mulţi pribegi trecuseră Niprul şi se aşezaseră în regiunile zaporojene, supuse ţarului. Reîntoar=cerea oamenilor la vechile lor sălaşe părăsite puse pe gân=duri pe Samoilovici, hatmanul Zaporojenilor din graţia ţa=rului, şi=l determină să scrie lui Duca=Vodă şi să recheme oamenii fugiţi în Ucraina Moldovenească. La reclamaţiunile aceste, răspunse Duca=Vodă la 11 Ianuarie 1683 din Iaşi: *„Preamăritului Domn, Hatman transniprian al oştirii zapo=rojene, Domn prieten şi Boer"*, zicând: „Nu cu multă

[1]) N. I. Kostomarov, *Sobranie socinenii, Istoriceskiea Monografii i izledo=vaniea, Kniga 6=a*, tom. XI., St. Petersburg, 1905, p. 329; cfr. N. P. Smochină, l. c., p. 207.

vreme în urmă am scris Prealuminatei Voastre Măriri, făcând cunoscut, cum din ceialaltă parte a Niprului, trecând un grup de oameni înarmaţi, s'au încumetat să se războească pe astălaltă parte a Niprului, în olatul Prealuminatei Porţi, căci au ajuns la cunoştinţa noastră plângerile acelora cari s'au întors la vetrele lor, pe această parte a Niprului, iar dincolo stau soţiile şi copiii lor, fiind duşi cu deasila. Toate acestea se comit în desacord cu pactul încheiat între monarhi — Prealuminata Poartă şi Prealuminatele Lor Majestăţi — şi cuvântul Prealuminatelor Lor Majestăţi, dat aci, în faţa Prealuminatei Porţi, confirmă liniştea consfinţită. Dar cu toate acestea, acolo la graniţă se face contrarul. Şi după cum şi în întâiul nostru hrizov prin mijloace creştineşti şi pace bună, am scris creştineşte Măriei Voastre Domneşti, Domn şi Boier, cu aceeaşi dragoste neschimbată Vă rog şi acum ca între monarhi, să înceteze acele duşmănii. Doară este hotărît anume, că oamenii cari doresc să se întoarcă la vetrele lor, să nu fie opriţi. Dar acolo din partea Domniei Voastre se face altfel : de aceia, Vă şi repetăm hrizovul nostru de mai înaintea, ca unui vecin bun, dorind Măriei Voastre, Domn şi Boier, vecinătate veşnică întru mulţi ani îndelungată, fericire şi sănătate [1])".

Actele acestea, scoase la iveală de d-l Smochină, vin să confirme şi mai mult, că Duca-Vodă luase în serios chemarea sa de hatman al Ucrainei, apărând cu hotărîre interesele politice şi economice ale acelei ţări. Vestea despre buna cârmuire a Ucrainei prin Duca-Vodă pătrunse până în Muntenia. *Constantin Căpitanul* însemnă în cronica sa că „până la un an s'au strâns Cazacii, de au împlut satele şi târgurile de oameni [2])".

Din nenorocire însă stăpânirea românească în Ucraina a fost de prea scurtă durată. Infrângerea Turcilor sub zidurile Vienei (1683), pricinuise şi prăbuşirea supremaţiei otomane asupra Ucrainei. Sultanul Mahomed al IV-lea concepuse

[1]) *„Letopisi sobâtii v jugozapadnoi Rossii*, vol. XVII, *veke Samoila Relička"*, Kiev, 1848, vol. II, p. 528 ; cfr. N. P. SMOCHINĂ.

[2]) *Istoria Domnilor Ţării-Româneşti*, ed. N. IORGA, p. 203.

planuri îndrăzneţe cu privire la supunerea Europei şi ştergerea culturii creştine. După cucerirea Vienei şi îngenunchierea împărăţiei germane, Turcii aveau de gând să se reîntoarcă triumfători prin Polonia şi Ucraina şi astfel să desăvârşească cuceririle lor în Europa [1]). Armata păgână a suferit însă sub zidurile Vienei una din acele înfrângeri, care determină soarta civilizaţiei creştine şi risipi pentru totdeauna planurile otomane de cucerire şi expansiune în Europa. Vestea despre înfrângerea Turcilor la Viena se respândi cu iuţeala fulgerului şi asupra Ucrainei.

Nicolae Costin relatează că „Cazacii dela Ucraina, cari erau supt ascultarea Ducăi-Vodă, auzind de biruinţa ce făcuse Creştinii la Beciu, îndată au gonit pe Ene Draghinici, ce era pus de Duca-Vodă la Nemirova, şi lăsând Bugeacul pustiu, că Tătarii erau duşi la Beciu, îndată şi-au ridicat un hatman dintre dânşii anume *Kunicki* şi viind şi câţi-va Moldoveni pribegi,... au prădat Bugeacul. Iară plugurile cu boi şi stogurile cu pâne de pe la toate târgurile, ce avea Duca-Vodă pe marginea Nistrului, de pe cea parte, toate cu risipă au purces, de n'au avut nici o parte din acele bucate" [2]). Astfel s'a sfârşit domnia lui Duca-Vodă în Ucraina.

Dar nici hătmănia lui Kunicki n'a fost nici ea de lungă durată. Cazacii nu erau mulţumiţi cu hătmănia lui, şi de aceea s'au sculat cu toţii într'o Duminică la Movilău, şi ieşind Kunicki din biserică, l'au omorât cu măciuci, iar în locul lui a rămas hatman *Movilă*, aşezându-se la târg la Nemirova" [3]). Engel arată că întâmplările acestea sângeroase s'ar fi petrecut la Nemirova şi nu la Movilău [4]).

După moartea tragică a lui Kunicki, Cazacii aleseră hatman pe *Movilă*, Român de origine şi poate chiar înrudit cu familia domnească din Moldova. Nicolai Costin zice că „Cazacii, atunci îndată şi-au ridicat dintre dânşii alt hatman,

[1]) Cfr. ION I. NISTOR, *Un Român iscoadă la 1683 în tabăra Regelui Sobieski la Viena*, în *„Anal. Acad. Rom. Ist."*, seria III, anul XII, p. 55 urm.

[2]) NIC. COSTIN, l. c., II, p. 27.

[3]) NIC. COSTIN, l. c., II, p. 30 urm.

[4]) ENGEL, o. c., p. 281 urm.

anume Movilă Polcovnicul" [1]). Originea acestuia n'a putut fi încă bine stabilită. Se poate ca acest Movilă să fi fost identic cu acel Ştefan Movilă care la 13 Noemvrie 1663 declara că ar fi nepotul fostului voevod al Moldovei Simion Movilă şi fiul voevodului Gavrilă Movilă. După moartea tatălui său, Ştefan, copil de 11 ani, ar fi fost dus la rudele sale din Constantinopol şi unde ar fi trăit 27 de ani. Indată ce Bogdan Hmelnicki a devenit supusul ţarului, el ar fi părăsit Constantinopolul şi ar fi intrat în armata căzăcească din Čerkassy. După moartea lui Hmelnicki, Ştefan ar fi trecut la Ceherin şi ar fi îndeplinit misiuni importante la Moscova si în Crimeea. La Moscova fiind, el nu s'ar fi descoperit ca fiu de domn. Petru Movilă, mitropolitul Kievului, ar fi unchiul său[2]). Se poate deci că acest Ştefan Movilă, sau poate mai curând fiul său, să fi ajuns hatman al Ucrainei. Un raport venețian din Lintz, dela 18 Iulie 1684, arată că un detaşament de trupe polone „con il Mohila capo de Cosachi" ar fi pătruns în Moldova pentru a ridica pe Ştefan Petriceicu în scaunul domniei [3]). Noul hatman trecuse de partea regelui Sobiescki. El însoţi pe Iablonovski în expediţia sa contra Moldovei [4]), iar după aceea el continuă opera de colonizare a Cazacilor în Podolia şi îndeosebi în regiunile evacuate de Turci.

Dorul de a vedea cu un ceas mai de grabă Podolia şi îndeosebi cetatea Cameniţa recucerită dela Turci, determină pe regele Sobieski să caute o înţelegere cu Ruşii, pe care o şi găsi în semnarea tratatului de *„pacea veşnică"* dela *Javorov* din 1688. Polonia renunţa, în schimbul unei despăgubiri în bani, la drepturile ei asupra Ucrainei, în favorul Ruşilor, cari uniră ambele maluri ale Niprului sub stăpânirea lor. Prin aceasta luă sfârşit hătmănia lui Movilă. Ivan Samoilovicz

---

1) Miron Costin, l. c., p. 30.

2) *Akte*, V, p. 186, No. 80, cfr. Ion I. Nistor, *Contribuţii* p. 187 şi 214, şi Engel, l. c., p. 281.

3) Hurmuzaki, Doc. IX, p. 318, No. CCCCXLIII.

4) Ion I. Nistor, *Lagărele dela Lenţeşti şi Şerăuţi*, şi *„Campaniile Bucovinene" ale regelui Sobiecki în „Inchinare lui Nicolae Iorga"*, Cluj 1931, p. 297 urm.

ajunse hatman al Ucrainei unite. Dar în demnitatea aceasta el nu se menţinu multă vreme. El întreprinse o expediţie nenorocită contra Tatarilor, pe urma cărei fu învinovăţit de trădare şi exilat în Siberia [1]).

---

1) Engel, o. c., p. 282 urm.

XII. Mazepa şi pribegia sa în Moldova.

În locul său ajunse în 1687 hatman al Ucrainei unite Mazepa, care din serviciile lui Doroszenko trecu în cele ale lui Samoilovici, căruia îi urmă în hătmănia Cazacilor Zaporojeni, credincioşi Ruşilor. El ştiu să-şi câştige încrederea noului ţar Petru-cel-Mare care, în urma loviturii de stat din 1689, ajunse ţar al tuturor Ruşilor. Îndelungata sa hătmănie îi dădu prilej să continue cu succes opera de consolidare a Căzăcimii, începută de Hmelnicki şi continuată de Doroszenko şi Samoilovicz. El tindea spre întărirea autonomiei şi spre crearea unei aristocraţii căzăceşti, pe care să se poată sprijini această autonomie. În urmărirea acestor planuri, Mazepa se izbia mereu de puterea ameninţătoare a Moscovei, care năzuia pur şi simplu la încorporarea Ucrainei în imperiul ţarist. De aceia Mazepa nu stătu mult pe gânduri de a trece de partea lui Carol al XII-lea, regele Svediei, când acesta, după izbânzile dela nord contra Ruşilor, se apropia ameninţător de hotarele Ucrainei, pentru a da o lovitură hotărîtoare. Polcovnicii săi aprobară cu toţii înţelegerea cu Svedezii. Între aceştia se găsia şi *Dănilă Apostol*, fiul lui Pavel, cunoscut prin isprăvile sale războinice contra Tătarilor şi care la 1701 primise dela Mazepa comanda asupra întregei armate căzăceşti [1]).

Ca şi în armata lui Bogdan Hmelnicki, astfel se găsiau şi în rândurile armatei lui Mazepa, numeroase cohorte de Români [2]). Rolul lui Dănilă Apostol era covârşitor. În numele camarazilor săi, el stărui pe lângă Mazepa, întărindu-l în hotărîrea sa cu cuvintele: „Cum noi cu toţii ne rugăm lui Dumnezeu pentru sufletul lui Hmelnicki şi slăvim numele său, pentrucă el a izbăvit Ucraina de jugul leşesc,

[1]) Cf. N. P. Smochină, l. c., p. 175 urm.

[2]) N. I. Kostomarov, *Mazepa i Mazepinzii*, St. Petersburg, 1905, vol. XVI, p. 589 urm.

aşa vom blăstăma noi, copiii noştri şi copiii copiilor noştri sufletul şi oasele tale, dacă tu, hatmane, după moartea ta, ne vei lăsa în robie" [1]). Încurajat de atitudinea hotărîtă a tovarăşilor săi de luptă, Mazepa semnă *„universalul"* unirii cu Svedezii, sfârşind manifestul său către Căzăcime cu memorabilele cuvinte: „În sfârşit a sunat ceasul să scuturăm jugul urgisit şi să prefacem Ucraina noastră într'o ţară liberă şi neatârnată. Pentru făurirea unui asemenea viitor vă chem pe toţi la arme" [2]). Deviza era: *„Ucraina perpetuo sit ab omni extera dominatione libera!"*

Regele Carol al XII-lea recunoscu neatârnarea Ucrainei şi se legă să-i dea tot concursul contra Rusiei pentru apărarea acestei neatârnări. Prin răsvrătirea Cazacilor contra Moscovei şi prin alianţa cu Turcii şi Tătarii, regele Svediei făurise planuri gigantice, de desinvolturi napoleoniene [3]).

Dar soarta a voit altfel. Ruşii, izbutind să atragă pe câţiva polcovnici căzăceşti de partea lor, între cari pe *Skoropadski*, dejucară planurile strategice ale *leului nebiruit*, cum a fost numit Carol XII-lea, şi-i aplicară la *Poltava* o lovitură de care nu se mai putu reface. Bătălia dela Poltava din 27 Iunie 1709 a hotărît pentru secole soarta politică a Europei Orientale. Planurile politice ale lui Mazepa se înecară în valurile Niprului, deodată cu floarea armatelor svedeze şi căzăceşti. Numai cu mare greu izbuti Mazepa însoţit de craiul svedez să scape de urmărirea Ruşilor, refugiindu-se pe teritoriul turcesc, la Oceacov (Vozia), iar de acolo în raiaua Benderului (Tighina) la Varniţa.

Cronicile moldoveneşti aduc contribuţiuni preţioase la istoria nenorocitului hatman al Cazacilor, care-şi găsise refugiul pe pământul românesc. Nicolae Costin relatează că întrarea lui Carol al XII-lea în ţara căzăcească s'a făcut prin „vicleşugul Mazepii, hatmanul căzăcesc, şi a polcovnicilor lui, carele din câţi hatmani căzăceşti, cei ce au fost înainte de dânsul, altul n'a fost mai credincios şi mai cinstit decât

[1]) N. I. KOSTOMAROV, o. c., p. 555; cfr. D. DOROSZENKO, *Hetman Mazepa, sein Leben und Wirken*, in *„Zeitschrift für Osteuropäische Geschiche"* VII, p. 51 urm.
[2]) N. I. KOSTOMAROV, o. c., p. 628.
[3]) Cfr. D. DOROSZENKO, *Hetman Mazepa*, l. c., p. 68.

dânsul, care a fost şi jurat împăratului Petru, şi a ţinut hătmănia ani 22. După aceia dacă s'au îngrăşat şi s'au îmbuibat cu sfetnicii lui, cu polcovnicii, s'au viclenit de către stăpânul său ca şi Iuda, vânzând pe Domnul Isus Hristos Jidovilor. Aşişderea a vrut să facă şi Mazepa stăpânului său Împăratului, precum odinioară s'a viclenit şi Hmil hatmanul de sub Leşi".

„După ce au intrat craiul şvezesc în ţeara căzăcească, iară Mazepa hatmanul a fost grijit bine cetatea Baturina unde era scaunul lui şi au lăsat în cetate oaste de a sa cu polcovnicul anume Cecel şi un general Neamţ Fridrich Kenicseka şi cu dânşii multe polcuri de Cazaci ce le zic serdenci, pe care umplându-i cu bani, şi nu numai la Baturina, ce şi prin alte cetăţi pe'n câteva, dându-le poruncă să nu cumva să sloboadă în cetăţi oşteni Moscali, ca să afle această cetate cu toate oştile a Zaporohăi cu toate cele trebuincioase ale oştei, cu toată gephăneaua, cu puşti, praf, gloanţe şi altele, ca să fie pentru treaba craiului şvezesc, ca să aibă din destul, când va face oaste împotriva Moscului. Iară Mazepa însuşi s'a sculat cu toţi polcovnicii ca să se închine craiului şvezesc".

„Iar ţarul Petru, prinzând de veste aceasta, îndată în grabă au trimis trupe contra Baturinei şi ceru polcovnicilor Cecel şi Frederic să se predea, aducându-le la cunoştinţă că stăpânul lor Mazepa a trădat pe ţar şi a trecut de partea lui Carol al XII-lea. Dar văzind sumeţia lor, Moscalii au dat năvală asupra cetăţii şi au dobândit-o; după aceia pre nimene n'au cruţat, ci până în copii de ţiţă, tot sub sabie au pus, de cura sângele pe uliţe ca râurile. Şi aşa au ars şi târgul cu biserică cu tot, de au rămas ţărişte".

„Gândul craiului Şvedului era suit sus şi cu laudă mare, care spun că au fost scris la împăratul Mosculului să-i gătească conac la stoliţă, care era de a şi credere, că călcase câteva ţări: Şlezia, Saxonia, Litva, Curlandia, Jmundia şi în Crăia Leşească, coborându-se până la Liov şi atâta avuţie strânsese fără număr, că unde mergea pe la cetăţi arunca milioane de bani, de se răscumpăra ca din robie oamenii de prin cetăţi de da Şvezilor şi nimeni nu putea sta îm-

potriva lor. Care apoi acea strânsoare cu nedreptate a lui întru mulţi ani au grămădit-o; iară apoi într'un ceas au repus-o. (Scrie la sfânta scriptură: *S'au înălţat până la cer şi s'au coborît până la iad*" [1]).

Şi astfel continuă Nicolai Costin expunerea sa cu amănunte interesante ca un contemporan ce era în curs cu evenimentele. El descrie bătălia dela Poltava şi reproduce „Izvodul" perderilor svedeze în oameni şi material [2]).

Iar continuând, cronicarul moldovenesc zice: „Craiul şvezesc, după ce şi-au rapus oastea toată, şi au fugit trecând Niprul, împreună cu Mazepa Hatmanul, au nazuit la Turci, la cetatea *Vozia*, ci şi până acolo avutau piedică apa Buhului; că din urmă avea frică de gonaşi. Ce acolo la trecătoare, cine s'au tâmplat cu vase, s'au umplut de galbeni, şi Turci şi Cazaci; că întâi acel cu luntrea tindea vâsla de-i punea câte 16 galbeni de om şi apoi întra în luntre pe câţi oameni îi putea rădica şi aşa-i trecea în această parte de Buh despre Vozia. Iară şi până acolo i-au ajuns gonaşii Moscului (Cazacii şi Moldovenii) pe care ajungându-i, pe mulţi i-au omorît, şi i-au prins vii şi multă dobândă au luat dela dânşii . . ."

„Iară călărimea de Cazaci Zaporojeni ce s'au fost închinat sub protecţia craiului şvezesc, *aşijderea şi o samă de Moldoveni*, ce slujiau cu leafă craiului, văzând că nu pot trece Buhul şi având frică de în urmă de gonaşi, au luat câmpii cei pustii printre Nipru şi între Buh, spre Crâm, şi cu mare trudă, flămânzi şi însetaţi, au scăpat şi de acolo au mers la stăpânul lor craiul" [3]).

Ion Neculce, un al doilea cronicar contemporan bine informat asupra evenimentelor timpului, ni spune următoarele:

„Pacea în ţara Moldova era bună, iar în ţara Leşească şi în ţara Cazăcească şi în ţara Moschicească nu era pace. Craiul şvezesc după ce au trecut Niprul din Ţara Leşească în Ţara Căzăcească pe la Staridub, ieşit-au toţi Cazacii înaintea craiului, împreună cu Mazepa hatmanul lor de i

[1]) Nic. Costin, l. c., p. 57 urm.
[2]) Ibid., l. c., p. 63—68.
[3]) Ibid., l. c., p. 68.

s'au închinat. Şi au purces craiul prin Ţara Căzăcească cu toată oastea lui. Şi au purces în gios spre Poltava prin Ţara Căzăcească, având adeverinţă că ar veni şi Turcii şi Tătarii la dânsul, de va merge întins în stoliţa moschicească pre de o parte, şi Stanislav craiu cu Leşii pre de altă parte. Şi aşa cu acel gând s'au zăbovit pentru un an, în Ţara Căzăcească, de tot o strica şi o mânca. Iar împăratul moschicesc, văzând acel lucru aşa, îşi tot strângea oştile pe unde avea şi umbla tot zăhăindu-l pre de laturi, ca să-l flămânzească şi să-l zăhăească".

„Turcii şi Tătarii tot cu minciuna l-au purtat pe craiul Şvedului şi nu i-au mai dat agiutor. Aşijderea şi Stanislav craiu n'au putut să meargă în Ţara Moschicească, precum s'au fost sfătuit, că Leşii ţineau giumătate cu Stanislav craiu, iar giumătatea ţinea cu hătmanii lui Avgust craiu, cu Adam Sinavski şi Oglinski şi Zapieva şi cu o samă de Moscali despre Litva, ţineau calea lui Stanislav craiu. Cazacii iară au început a se împărecheare şi a fugire dela Mazepa şi a se ducere la Moscali. Când au fost în *două-zeci şi şepte de zile a lunei lui Iunie*, cu două zile înainte Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel, în anul 7217, datu-s'au parola de bătălie. Şi aşa s'au bătut, lovindu-se oştile de îmbe părţi şi a biruit Moscul pe Şved. Şi încă craiul Şvedului s'au şi rănit. Şi peste noapte numai că i-au căutat a fugire. Şi au lăsat şi împreună cu Mazepa au fugit. Ştiind Mazepa rândul locului, l-au trecut Niprul şi Buhul tocmai la Vozia, cu vre'o mie de oameni numai călări: Moldoveni, Şvezi, Cazaci [1]). Iar altă oaste cât au avut craiul Şvezilor în Ţara Căzăcească, două obuzuri cu totul au luat-o Moscalii, cu gheneralí, cu ofiţeri, cu care, cu puşti, cu tobulci tot, şi cu multă avere, ce făcuse în Ţara Leşească şi Saxonia. Şi au trimis împăratul Moscului pre Şvezi pre toţi la robie la stoliţă, iar pre Cazacii cei ce se închinară la Şvezi, pre toţi i-au pus sub sabie" [2]).

[1]) In amintirea acestei treceri forţate, o limbă de ţară dela gura Bugului şi-a primit numele „волошская коса", adecă limba de pământ românească. Cfr. Smochină, l. c., p. 203.
[2]) Ion Neculce, l. c., p. 290 urm.

Atâta ne spune cronicarul Neculce. Nicolai Costin este mai explicit. Dânsul ni aduce informaţiuni preţioase şi în legătură cu petrecerea lui Mazepa pe pământul Moldovei şi cu moartea lui, zicând:

„După ce au scăpat craiul la Vozia, de acolo s'au tras de au mers la Tighinea (ce se zice Bender) şi acolo s'aù aşezat împreună cu Mazepa, hatmanul căzăcesc, şi cu alte capete de polcovnici, cari după aceia pentru creştinătate s'au poftit la Craiul şi la Mazepa, de i=au lăsat cu muieri, cu copii de au mers aici în târg la Iaşi, anume: **Ioan Lomikovski,** *general obuznic, cu toţi fii săi,* **Filip Orlic,** *pisar general cu toţi canţelierii ce au fost de treaba oştilor căzăceşti,* **Dimitrie Horlenco,** *polcovnicul de Preluca şi alţi polcovnici mai de jos. Şi li=au dat Mihai=Vodă gazde bune aici în Iaşi, tot în curţi boereşti, şi câte o ialoviţă de boer, că atunci venise în post, August în 12 zile"* [1]).

Primirea prietenoasă care se făcu la Iaşi polcovnicilor lui Mazepa se datoreşte şi faptului că ei erau înrudiţi cu Dănilă Apostol, polcovnic român cu mare trecere în lumea căzăcească. Intr'o scrisoare către prinţul Golovkin, Mazepa zice: „Numitul polcovnic Dănilă Apostol este de viţă ro= mânească (**волоской породы**); în armata zaporojeană trece ca un viteaz vestit şi dintre toţi polcovnicii el este cel mai vechiu în oştire, el este unul dintre aceia, care a binemeritat încrederea şi iubirea întregei armate, cu deosebire a polcu= rilor combatante; obuznâiul general *Lomikovski* şi hene= ralnii sudiea *Ciukevicz*, precum şi polcovnicul de *Preluzk* îi sunt cuscri; polcovnicul de Lubensk îi este moş; pol= covnicul de Nezin îi este cumnat, iar ceilalţi polcovnici şi personagiile cele mai de vază, sunt înrudite de aproape cu dânsul sau se află în relaţie de intimă prietenie cu dânsul" [2]). Aşa se explică faptul că polcovnicii Ioan Lomikovski şi Dimitrie Horlenko de Preluca erau primiţi cu atâta ospita=

[1]) N. Costin, l. c., p. 68.

[2]) Bantiş Kamenski, *Istoria Maloi Rossii*, Moscova. 1826, III. pag. 117; N. Markevicz, *Istoria Maloi Rosii*. Moscova, 1842, II. p. 443; cfr. N. P. Smochină, l. c., p. 182 urm.

litate la Iaşi. De altfel Dănilă Apostol era înrudit cu familii influente din Moldova [1]). Dimitrie Horlenco sau Gorlenco a petrecut mai mulţi ani la Iaşi, unde şedea în curţile ma= relui păharnic Gheorghiţă, ginerele hatmanului Alexandru Buhuş, care i le zălogise împreună cu moşia sa Burna= reşti de lângă Chişinău, pentru un împrumut de 500 lei, contractat la 30 Iunie 1710 [2]). Trecuseră patru ani şi Gheor= ghiţă, care se refugiase în Rusia cu Dim. Cantemir, nu apu= case să restitue lui Gorlenco decât 274 lei din suma îm= prumutată. La 20 August 1724 Dimitrie Gorlenco, „pol= covnicul oştirii zaporojene" zălogi curţile din Iaşi mitropo= litului Ghedeon pentru suma de 226 lei bătuţi. In actul de amanetare Gorlenco arată că a stat în acea curte vro 5 ani şi mai bine şi că fiind în „ţară străină" a primit dela Domnul Moldovei Nicolae Voevod „cinstită carte de vol= nicie, ori să le vândă aceale curţi, cui s'ar găsi, ori să le zălogească unde va putea" [3]). Se vedea că în vremea aceia Gorlenco se pregătia să părăsească Iaşii şi să se reîntoarcă în Ucraina. In Iaşi Gorlenco îşi câştigase mulţi prieteni, printre care se afla şi mitropolitul Ghedeon. Cu ajutorul lor, pribeagul căuta să creeze în Moldova rusofilă de atunci un curent favorabil cauzei ucrainene. Fiul său Andrei, gi= nerele lui Dănilă Apostol, rămăsese în Ucraina şi prin el Gorlenco întreţinea legături cu patria sa [4]).

Curând după aceia sosi la Tighina şi un general şvedez cu vr'o 600 de Şvedezi şi 700 de Cazaci ca să erneze în Moldova. Mihai Racoviţă îi îndreptă spre ţinutul Sucevei ca să erneze acolo. Despre aceasta aflase gru= pul de armată rusesc care urmărea mişcările craiului şve= dez. „Bregadirul cu oastea de strajă" lovi fără veste pe Şvedezi şi pre toţi i=au „luat de grumaz de i=au dus la robie". *„Iar Cazacii au dat într'o luncă de pădure, apărându=se şi şi=au scutit viaţa; iar mulţi şi=au pus şi capetele acolo. Ce nici aceştia n'ar fi scăpat, ci i=au lăsat*

[1]) I. Ch. Engel, o. c., p. 340.

[2]) N. P. Smochină, l. c., p. 213, anexă I.

[3]) Ibid. p. 214, anexa II.

[4]) Ibid, p. 204 urm.

fiind creştini pravoslavnici; au socotit oricine, să nu încapă pe mâna lui ţar Petru că i-ar fi belit de vii"[1]. Astfel înţelegeau Românii Moldoveni să ofere azil Cazacilor pravoslavnici şi comandanţilor lor şi să-i scăpe de urgia asupritorilor. Atacul prin surprindere dela Cernăuţi a indispus pe Sultan, care detronă pe Mihai-Racoviţă din scaunul Moldovei şi-l aruncă în închisoare „la Edecole cu toată casa lui".

Vârsta înaintată de 75 de ani precum şi decepţiile şi ostenelile războiului nenorocit, zdruncinară sănătatea bătrânului hatman, încât nu i-a mai fost îngăduit de soartă să-şi revadă patria iubită. Mazepa muri în exil pe pământul românesc la Tighina. Istoricul Doroszenko, în recenta sa monografie asupra lui Mazepa, pune ziua morţii la *2 Octomvrie 1709*. Scurt înainte de moarte, Mazepa aruncă în foc toată arhiva sa personală, ca să nu sufere şi aceia, pe care inamicii săi îi suspicionau. „Eu am vrut numai binele patriei mele, dar soarta a vrut altfel, Dumnezeu ştie pentru ce", ar fi fost ultimele cuvinte ale războinicului hatman[2].

Nicolai Costin, contemporan evenimentelor, fixează data morţii lui Mazepa pe ziua de 18 Martie 1710 şi ne dă asupra ei următoarele amănunte:

„Intr'acest an *1710, la luna lui Martie 18 zile*, au murit şi Mazepa, hatmanul căzăcesc, la Tighinea, şi l-au astrucat în biserică la un sat anume Varniţa, ce este lângă cetatea Tighina. De acolo s'au mutat trupul la Galaţi de s'au îngropat în mănăstire la Sfeti George, şi nici acolo n'au avut odihnă. Spun că l-au desgropat Turcii la vremea răscoalei lui Dumitraşcu-Vodă, când au robit oamenii din Galaţi, de i-au ajuns oasele la ţărmurile Dunărei; pe care nici după moartea lui nu l-au răbdat nici pământul".

„Spun precum la moartea lui s'au găsit 160.000 de galbeni de aur, fără de bani de argint, fără taleri, fără potori şi fără capeice, şi alte scule de aur şi argint şi fără de haine scumpe. Ce din aceşti galbeni au mâncat vr'o 40.000

[1] Nic. Costin, l. c., p. 69.
[2] D. Doroszenko, l. c., p. 73.

şi craiul şvezesc, iar ceilalţi au rămas la mâna nepotului său *Voinarovski*. Aşa plăteşte această lume celor ce nu se satură de lăcomia ei şi de mărirea ei. Că avuţia lui au rămas la mâna cui n'au gândit; iar el nici parte de ţărână odihnitoare trupului lui n'au avut, ce au rămas numai cu fapte, din care faptă multă robie şi vărsare de sânge s'au făcut între creştini".

„Iară după moartea lui, rădicat'au craiul şvezesc hatman pe pisarul lui Mazepa, pe Filip Orlik, care de atunci tot hătmăneşte pe loc la Tighinea, nu ştim până când; că unde cură apa răpede anevoie este împotriva repegiunei ei a înota. Ce înainte precum se va lucra, vremea va arăta[1]".

Dimitrie Cantemir susţine că Mazepa şi alţii informau pe sultan, că Constantin Brâncoveanu, voevodul Ţării-Româneşti, ar sta în corespondenţă secretă cu ţarul, că s'ar purta cu gândul de a se rupe dela imperiul otoman, iar pentru cazul când ţarul ar intra în Moldova, i-ar fi promis 30.000 de oameni şi proviziuni pe mulţi ani înainte, şi că pentru întărirea acestei alianţe, ţarul ar fi făcut pe domnul muntean cavaler al ordinului Sf. Andrei[2].

Engel pune moartea lui Mazepa la 22 Septemvrie 1709 şi-i dă o vârstă de numai 62 de ani. Prohodul s'ar fi făcut la Tighina, iar înmormântarea la Iaşi (!). În fruntea carului mortual, tras de 6 cai albi, ar fi fost purtat buzduganul de hatman împodobit cu pietre scumpe. În urma sicriului păşiau femei bocitoare după datina ţării[3].

Dintre toate relaţiunile acestea, cea a lui Nicolai Costin pare cea mai vrednică de crezământ. Fapt istoric rămâne, că Mazepa hatmanul şi puţinii credincioşi dintre Cazaci ce i-au mai rămas după înfrângerea dela Poltava, au găsit refugiu în Moldova ospitalieră şi apărătoare efectivă contra inamicilor săi. În schimb guvernul habsburgic dela Viena dăduse ordine severe autorităţilor austriace din Ardeal, să

[1] Nic. Costin, l. c. p. 69 urm.
[2] Dim. Cantemir, *Istoria Imperiului Otoman*, II. p. 787.
[3] S. Tomaszivskyj, *Mazepa şi politica austriacă* în „*Memoriile Soc. Sevczenko din Liov*", vol. 92, p. 244 urm.

aresteze pe Mazepa, îndată ce s'ar încumeta să calce pe teritoriul habsburgic, şi să-l extrădeze fără întârziere ţarului rusesc [1]).

Soarta tragică a lui Ivan Stefanovicz Mazepa şi prin el a Ucrainei, a găsit mare răsunet în Europa. *Lordul Byron* i-a închinat o odă iar pictorul *Horace Vernier* a prins în 2 tablouri momente din sbuciumata viaţă a hatmanului. Orcare ar fi judecata istoriei asupra faptelor sale, un merit al său rămâne incontestabil şi anume gestul său îndrăzneţ de a fi încercat să împingă soarta patriei sale în angrenajul istoriei şi să realizeze, cu ajutorul lui Carol al XII-lea, ceia ce n'a izbutit nici Hmelnicki şi nici Doroszenko : *independenţa Ucrainei* [2]).

Urmaşul lui Mazepa în hătmănia Ucrainei a fost *Filip Orlik*, care, după vorba cronicarului, a tot hătmănit pe loc la Tighina, fără să se fi putut reîntoarce cândva acasă. Străduinţele sale în acest scop au rămas zădarnice. Într'o scrisoare către Dănilă Apostol, hatmanul Orlik declară că pacea dintre Rusia şi Ucraina poate deveni posibilă numai atunci când Ucraina va rămâne „republică independentă", când hatmanul ei va fi liber ales, fără nici o presiune din afară şi când ţarul nu va impune la conducere oameni străini de norodul ucrainean, ca Moscali, Români, Sârbi ş. a. [3]). Cazacii refugiaţi n'au mai putut suporta exilul şi s'au reintors mai târziu în Ucraina rusească. Petru cel Mare reduse atribuţiile hatmanului în aşa fel, încât el desfiinţă de fapt această demnitate. În locul polcovnicilor aleşi, cari comandau regimentele, adică circumscripţiile administrative, împăratul numi ofiţeri de încredere. Iar Ucraina era împănată de trupe ruseşti. După moartea lui Skoropadski, ţarul desfiinţă hătmănia şi institui la Moscova aşa numita „*Cancelarie pentru afacerile maloruse*".

---

1) DOROSZENKO, *Die Ukraine im Lichte der westeuropäischen Literaten*, în „*Abhandlungen des Ukrainischen Wissenschaftlichen Institutes in Berlin*", vol. I, 1927, p. 8 urm.; cfr. VOLTAIRE, *Histoire de Charles XII, ed. A. Waddington, p.* 132 urm.

2) ENGEL, l. c., p. 321.

3) N. I. KOSTOMAROV, „*Mazepa i mazepinţă*" în *Sobranie Soc. Ist. Monogr. Kniga 6. tom. XVI.* St. Petersburg, 1905, p. 739; cfr. N. I. SMOCHINĂ, l. c., p. 204.

Împărăteasa Catarina I-a continuă politica de opresiune inaugurată de soţul ei. Ţarul Petru al II-lea se arată mai accesibil pentru revendicările ucrainene. El desfiinţă „*cancelaria malorusă*" şi instală pe *Dănilă Apostol* în demnitatea de hatman (1727). După Engel, Apostol ar fi fost un vrednic urmaş al lui Hmelnicki, care restabili pacea internă, fără să ajungă un trădător al libertăţii naţionale [1]). Hatmanul Dănilă Apostol luă parte cu Cazacii săi la luptele contra Astrahanului şi alăturea de Dim. Cantemir la expediţia contra Persiei [2]). Dar după moartea lui Dănilă Apostol, împărăteasa *Ana* reînfiinţă cancelaria sau „colegiul malorus". Sub împărăteasa Elisabeta fu reînfiinţată hătmănia şi încredinţată lui *Chiril Rasumovski*, fratele soţului morganatic al împărătesei. Hătmănia lui Rasumovski a fost pentru Ucraina o epocă de ordine şi pace relativă, în care însă procesul de rusificare a administraţiei făcea mari progrese. Starea aceasta de lucruri s'a schimbat subit sub împărăteasa *Catarina a II-a*. Ucrainţii cerură nouii împărătese să distingă pe Rasumovski, conferind familiei sale hătmănia ereditară. Cererea aceasta, pentru care se adunaseră şi semnături, a produs efectul contrar. Împărăteasa desfiinţă la 1764 demnitatea de hatman şi trecu atribuţiile acestuia asupra unui guvernator general, ajutat de un colegiu administrativ, compus din sfetnici ruşi şi ucraineni.

Reforma aceasta trezi grave nemulţumtri în Ucraina. Ucrainţii cereau reînfiinţarea hătmăniei şi restabilirea vechilor raporturi politice dintre Ucraina şi Rusia, pe temeiul „articolelor lui Bogdan Hmelnicki", care n'ar fi fost abrogate nici odată. Dar nemulţumirile acestea n'au putut abate pe împărăteasă dela hotărîrea ei de a disconsidera autonomia Ucrainei şi de a preface ţara într'o simplă gubernie a imperiului moscovit.

În 1775 generalul Potemkin lovi, din ordinul împărătesei, siciurele zaporojene şi dărâmă astfel şi ultimul refugiu al străvechilor tradiţiuni căzăceşti. Astfel se încheiă epoca eroică a Căzăcimii, care mai trăeşte doar în literatura po-

---

1) ENGEL, l. c., p. 348.

2) BANTUS-KAMENSKI, IV, p. 63.

pulară. Prin tratatul de pace dela Kiuciuk-Kainargi din 1774 Rusia înglobă în hotarele imperiului regiunea ucraineană până la Bug. Iar prin tratatul de pace încheiat la Iaşi în 1792, ca anexă şi „Ucraina Hanului“ dintre Bug şi Nistru, aşezându-şi hotarul dealungul acestui fluviu. Prin pacea dela Bucureşti, Rusia trecu Nistrul şi ajunse până la Prut, cuprinzând în graniţele ei şi o bună parte din Moldova Românească: Basarabia. În 1783 s'a introdus iobăgia rusească şi în Ucraina. Cu supunerea bisericii ucrainene din Kiev jurisdicţiei patriarhiei din Moscova, s'a înlăturat şi ultima piedică din calea rusificării depline a Ucrainei [1]).

---

[1]) M. Hruszewski, *Die ukrainische Frage* etc. p. 27 urm.; cfr. A. I. Efreimenko, *Istoria Ukrainskago Naroda*, I—II, St. Petersburg, 1906.

XIII. Raporturile de bună vecinătate între Români şi Ucrainţi

După moartea lui Mazepa s'a lichidat şi această a doua formă politică prin care a trecut destinul poporului ucrainean. Vechiul imperiu din Kiev a căzut sub loviturile Tătarilor. Republica căzăcească ce pornise din Ucraina, adecă dela marca de graniţă de pe Nipru, după un avânt războinic, se descompuse în elementele teritoriale din care fusese alcătuită, astfel că unele se reîntoarseră din nou la Polonia, din care fuseseră desprinse, iar altele se îndreptară spre Rusia ţaristă, până ce ajunseră să fie înglobate din nou în hotarele politice ale acestor state.

Legătura organică între aceste două formaţiuni politice n'a fost scoasă în relief de nimeni mai bine ca de Miron Costin care în preţioasa sa cronică moldovenească, arată cum „erau Cazacii de neamul lor Ruşi, adecă rămăşiţă din oştenii cnezilor ruseşti, cari după căderea Kievului şi subjugarea leşească, au hălăduit pe Nipru în jos până la praguri, trăind sub ascultarea crailor leşeşti, slobozi de vecinătate sau iobăgie, în chipul oştenilor, cu hrană slobodă pe Nipru“.

Bogdan Hmelnicki a desfăşurat steagul libertăţii şi a luptat pentru dobândirea ei şi cu Polonii şi cu Ruşii şi cu Tătarii. Succesele sale au fost însă foarte nestatornice şi schimbătoare, ca şi forţele politice şi militare de care dispunea numai vremelnic. De asemenea au rămas nestatornicite şi graniţele hătmăniei sale, cari nici odată n'au atins Nistru, necum să cuprindă făşii din teritoriul Moldovei. În cele din urmă Hmelnicki a recunoscut suzeranitatea ţarului rusesc, pentru a găsi la Moscova reazemul cuvenit în lupta sa contra Poloniei. Dar curând războinicul hatman şi-a dat seama că Rusia urmăria scopuri egoiste de expansiune şi că suzeranitatea ei trebuia să ducă fatal la o anexiune inevitabilă.

De aceia Petru Doroszenko, neîncrezându-se nici în Ruşi şi nici în Poloni, preferi suzeranitatea păgână, celei creştine. El se închină sultanului, care-i făgădui întregirea Ucrainei în hotarele ei etnice, uzurpate de Poloni şi de Ruşi. Nici în aceste planuri teritoriale aşa de îndrăzneţe, nu se menţionează nicăirea de revendicări ucrainene dincoace de Nistru în Moldova românească. Ci dimpotrivă, după căderea lui Doroszenko, Poarta se gândi să unească politiceşte ţara cu Moldova, încredinţând hătmănia Ucrainei lui Duca-Vodă, domn al Moldovei, pentru a realiza astfel *unirea personală* între ambele ţări vecine. Nu hatmanul ucrainean ajunse domn al Moldovei, ci voevodul Moldovei întruni în persoana sa şi hătmănia Ucrainei. Catastrofa Turcilor la Viena puse capăt suzeranităţii lor asupra Ucrainei şi prin aceasta se sparse şi uniunea personală dintre Ucraina şi Moldova.

Rusia lui Petru-cel-Mare deveni tot mai ameninţătoare, decând nici Polonia şi nici Turcia nu-i mai puteau opune o împotrivire serioasă în Ucraina. Atunci Mazepa recurse la ajutorul svedez, pentru salvarea republicei căzăceşti. Dar soarta i-a fost vitrigă. Înfrângerea dela Poltava a pecetluit soarta Ucrainei, iar nenorocitul hatman găsi refugiu şi adăpost pe pământul ospitalier al Moldovei, unde şi muri. Dar nici îndrăzneţele planuri ale lui Mazepa nu atingeau pământul Moldovei, a cărui integritate a fost lezată numai mai târziu de Austria şi Rusia în mod samavolnic şi din năzuinţe imperialiste şi nicidecum cu revendicări de pretinse drepturi etnice sau istorice, precum se face astăzi.

Revendicările teritoriale ale Ucrainţilor se opriau totdeauna la Nistru. Credinţa aceasta era aşa de înrădăcinată în conştiinţa obştească, încât palatinul de Braclav, Martin Chometovski, putea să declare într'un act de hotărnicie din 14 Octomvrie 1703 că: *„Inter nos et Valahiam ipse Deus flumine Tyra dislimitavit“*, adecă între Ucraina şi România însuşi bunul Dumnezeu a săpat un hotar veşnic prin apa Nistrului [1]).

În domeniul vieţii politice, ca şi în cel al vieţii culturale şi bisericeşti, Românii s'au validat totdeauna ca prieteni

[1]) Hurmuzaki, *Documente* II, Supl. III, pag. 293.

şi buni vecini ai Ucrainţilor. În armatele căzăceşti elementul românesc era foarte numeros şi foarte bine apreciat. Români ca Apostol, Movilă, Puşcariu şi alţii, au îndeplinit cu vrednicie roluri istorice de hatmani ai Cazacilor. Numărul polcovnicelor români era destul de mare. Nu era luptă mai grea, la care să nu fi luat parte şi contingente de Români. Iar faţă de pribegii ucraineni, Moldovenii s'au arătat totdeauna cu prietenie şi dragoste creştinească. Pribegii de seamă ca Horlenko, petreceau la Iaşi în cercul boerilor români. Pe tovarăşii de luptă ai lui Mazepa, refugiaţi în Moldova, Românii i-au protejat şi apărat contra urmăritorilor lor. Nicolai Costin arată, că pe aceştia Moldovenii i-au scăpat, „fiindcă erau creştini pravoslavnici şi fiindcă socotea oricine să nu încapă pe mâna ţarului *că i-ar fi belit de vii*“.

Hatmanul Iuraşco Hmelnicki a fost salutat la trecerea sa prin Iaşi de însuşi cronicarul Miron Costin, cu o frumoasă cuvântare în limba latină, prin care din toată curăţenia inimii ura noului hatman să ajungă cu bine în patria sa şi să fie primit acolo cu încredere de ai săi.

Ca hatman al Ucrainei, Duca-Vodă şi-a câştigat merite cu aşezarea şi reîmpopularea ţării şi cu înviorarea vieţii economice şi culturale. Scrisoarea sa către Samoilovicz dă cea mai bună dovadă pentru solicitudinea sa faţă de noui săi supuşi ucraineni.

Aceste raporturi de prietenie şi bună vecinătate s'au menţinut neclintite până pe la mijlocul secolului al XIX-lea, când centrul de propagandă ucraineană se mută dela Kiev la Liov, capitala Galiţiei austriace. În istoricul problemei ucrainene, care serveşte de introducere la studiul de faţă, s'a arătat mai pe larg, cum ideia naţională ucraineană, izgonită de atotputernicia ţaristă din domeniul preocupărilor politice, îşi luă refugiul în poezia populară, pe care nimeni nu o putea smulge din sufletul norodului. În regiunile Niprului amintirea luptelor eroice pentru libertate nu despăruse nici odată din conştiinţa naţională ucraineană. Pornind dela studiul datinelor şi obiceiurilor populare, cărturarii malotuşi începură să-şi dea seama de marea deosebire ce există între folklorul ucrainean şi cel rusesc. Constatările

acestea îi transpuneau involuntar în domeniul politic, trezind dorul de a vedea reînviind vremurile bătrâne. Astfel luară ființă asociațiuni literare ucrainene mai ales în raza de influ=ență a universității din Harkov, unde amintirea eroizmului căzăcesc era mai vie. Acolo apărură și primele publicațiuni folkloriste în dialectul malorus. În fruntea acestor asociații literare stetea „Frăția Chiril și Metodie", care luă ființă la 1848 în Kiev, la îndemnul istoricului Kostomarov. Din cercul ei făcea parte și scriitorul *Taras Szevczenko*, cel mai credincios interpret al suferințelor naționale și al năzuin=țelor și dorurilor politice neîmplinite. El nădăjduia că :

„Se vor libera curând
Oamenii încătușați ;
Va suna ceasul judecății,
Se vor rosti munții și Nipru".

În cercul de activitate al acestor asociațiuni intrau și preocupările de ordin politic și social. Dar cum față de vigilența guvernului țarist, scopul adevărat al mișcării nu se putea spune pe față, s'a recurs la expedientul unei *fede=rațiuni panslave* sub sceptrul țarului, din care să facă parte și *Ucraina autonomă*. Dar și aceasta era prea riscat pentru vremurile acelea și de aceia guvernul țarist luă din timp măsuri drastice contra acestor mișcări „separatiste". Prin un ucaz imperial din 1876 se opri orice publicație în limba malorusă, precum și importul de scrieri de acest fel, ce veniau din străinătate.

În condițiunile acestea propaganda politică ucraineană nu mai putea fi continuată cu succes în vechea Ucraină căzăcească. Centrul propagandei trebuia să fie transpus în alt loc, unde se prezentau condițiuni mai prielnice pentru desfășurarea ei. Și acel loc era *Liovul*, capitala Galiției austriace, unde guvernul habsburgic tolera cu plăcere o mișcare ce era îndreptată contra integrității imperiului rusesc. Populațiunea ucraineană de acolo, *unită* de mult *cu biserica catolică*, putea fi folosită foarte bine pentru scopurile acestea.

Dar guvernul habsburgic mai avea încă și un alt motiv să canalizeze această mișcare, adecă acela de a o putea

îndrepta contra *preponderanței politice poloneze* în Galiția și a celei *românești* în *Bucovina*. Scopul principal putea fi atins prin combaterea efectivă a propagandei naționale rusești în Galiția și Bucovina și prin sprijinirea și încurajarea miș=cării ucrainene îndreptată contra Rusiei ortodoxe.

Încă de pe la 1835 istoricul Pogodin, secondat de Zubrycki, propovăduia în Galiția credința în unitatea noro=dului rus din Carpați până în Urali și de acolo până la Vladi=Vostok. Iar la 1866 apăru la Liov organul rusofil *„Slovo"* pentru susținerea, și pe cale publicistică, a acestei credințe. Mișcarea aceasta fu continuată apoi de Dudykiewicz și existinsă și asupra *Bucovinei* și *Rusiei Subcarpatice* ; aderenții își ziceau *Ruteni=bătrâni*, spre deosebire de *Ru=tenii=tineri*, cari profesau credințe politice ucrainene.

Mișcarea național=ucraineană cuprinse mai întâi în mrejele ei tineretul dela seminarul unit din Liov. In frunte erau Szaszkiewicz, Holowacki și Wagilowicz, cari porniau și ei, ca și conaționalii lor dela Nipru, dela cultivarea fol=klorului ucrainean prin publicarea de poezii populare în *„Zina Nistrului"* (Rusalka Dnistrowaja) la 1837, ca o contrabalansă a acțiunii lui Pogodin. Guvernul austriac nu=și dedea încă bine seama de scopurile radical opuse ale am=belor mișcări. Dar cum Austria era stăpânită de idei feudale, guvernul ei nu putea privi cu ochi buni o asemenea miș=care democratică=nihilistă, și de aceea o opri, dând curs liber mișcării rusofile, mai ales la 1848, când era silită să solicite intervenția armatelor rusești în Transilvania, pentru a înăduși mișcările revoluționare de acolo.

După potolirea revoluției dela 1848, Austria începu să=și dea seama că nici curentul ucrainean, dar nici cel ru=sofil nu cadrau cu politica ei de stat. De aceea ea căută să încadreze pe Ruteni, cum se numiau ei atunci, în planurile ei politice, și anume să facă din ei masa de manevră, pe care să o poată întrebuința, după nevoi și împrejurări, când contra Polonilor în Galiția, când contra Ungurilor în Rusia Subcarpatică, când contra *Românilor în Bucovina*. In scopul acesta contele *Stadion*, guvernatorul Galiției, „descoperi"

politiceşte pe Ruteni şi li dădu tot concursul la organizarea lor naţională. Astfel luă fiinţă consiliul lor naţional *„rada ruska“* din Liov cu organul ei de publicitate *„Zorja Halycka“* adecă Zorile Galiţiei. Programul politic era împărţirea Galiţiei în două, în aşa fel ca din partea orientală să se alcătuiască o nouă „provincie de coroană“ autonomă, căreia să i se înglobeze şi *Bucovina*. In provincia aceasta limba oficială urma să fie cea *ruteană*, atât în administraţie cât şi în şcoală şi biserică [1]).

Dar programul acesta politic a încăput între două focuri, cel *polon* din flancul stâng, şi cel *român* din flancul drept, astfel că el n'a putut fi realizat. Până la războiul mondial Austria, încolţită de Poloni şi de Români, n'a putut satisface pretenţiile Rutenilor în această privinţă, mărginindu-se cel mai mult la întărirea situaţiei lor atât faţă de Poloni în Galiţia, cât şi faţă de Români în Bucovina. Şi aceasta mai ales depe la 1890 încoace, când prin trecerea marelui luptător pentru cauza ucraineană, a profesorului Mihail Hruszewski, dela Kiev la Liov, mişcarea naţională ruteană primi un nou avânt şi se şi războteză în *ucraineană*. Revindecările politice ale partidului naţional-democrat, creat de Hruszewski, sunt cele vechi, culminând în cererea ca *teritoriul locuit de Ruteni in Austria, să formeze* o *provincie aparte şi unitară, cu* o *largă autonomie administrativă şi legislativă. In scopul acesta Galiţia să fie împărţită în două în aşa fel, ca partea ruteană să fie unită cu Bucovina într'o provincie de coroană proprie, cu administraţie autonomă şi cu dieta ei provincială.* Pentru înfăptuirea acestui plan politic cu un ceas mai degrabă, fruntaşii ucrainieni din Galiţia şi din Bucovina dădeau guvernanţilor dela Viena să înţeleagă că realizarea acestei *Ucraine Mici*, un fel de Piemont revendicativ, ar fi numai prima etapă în drumul triumfal al Habsburgilor spre inima Rusiei ţariste, care trebuia să ducă la înfăptuirea *Ucrainei Mari* din Carpaţi până în Caucaz sub suprematia Austriei. Din această mare Ucraină urma să facă parte şi *ţările române Bucovina şi Basarabia, ba chiar şi Moldova* până la Siret, dacă nu chiar întreagă. Într'o vreme arhiducele Franz-Ferdinand, nenorocitul moştenitor al tronului habsburgic, se visa chiar *Impărat al Ucrainei*, iar plăzmuitorii acestor planuri fantastice se grăbiau chiar să răspândească broşuri şi ilustraţii amăgitoare, care înfăţişau ceremonialul încoronării arhiducelui ca hatman al Ucrainei la Kiev.

1) I. Krevecki, *Impărţirea Galiţiei*, în „Mem. Soc. Szewczenko“, 93—94, 1920; cfr. *„Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte“*, I, p. 297 urm.

Pentru accentuarea şi mai vădită a acestei politici fantastice şi pentru adâncirea popularităţii habsburgice în păturile largi ale populaţiunii ucrainene, împăratul Franz-Iosef se hotărî să trimită pe nepotul său, arhiducele Karl, îndată după căsătoria acestuia cu prinţesa Zita, în garnizoană la Colomea, în centrul populaţiunii ucrainene din Galiţia. Arhiducele a fost acolo aclamat de Ucrainţi care îşi puneau toată nădejdea în el şi în Casa de Habsburg. Dela Colomea arhiducele Karl vizita adese şi Cernăuţii, unde cumpăra broderii româneşti pentru a aduce nițică variaţie în decorul locuinţei sale din Colomea, împodobită numai cu produse ale hărniciei populare ucrainene şi huţăneşti. In felul acesta căută diplomaţia austriacă să câştige simpatiile populaţiunii ucrainene în pragul izbucnirii războiului mondial, când se aştepta prăbuşirea Rusiei şi ridicarea pe ruinele ei a unei Ucraine-Mari, sub flamura habsburgică.

Aşa se explică faptul că la izbucnirea războiului mondial se organiză, sub auspiciile guvernului austriac, o *legiune de voluntari ucraineni*, chemată să năvălească în Ucraina rusească şi să cheme pe conaţionalii lor de acolo, ca pe vremea lui Hmelnicki ,la răscoala contra ţarismului şi la proclamarea Ucrainei independente. Zelul acesta patriotic a fost imitat şi în Bucovina de renegatul Nicolai Wassilko, care chemă populaţia huţănească sub arme, formând din ea o legiune de Ucrainţi bucovineni, care avea menirea să oprească, sub comanda iperzelosului comandant de jandarmi *Eduard Fischer*, invazia armatelor ţariste în Bucovina. Inarmaţi cu pistoale şi săcaluşuri, legionarii ucraineni fugiau mâncând pământul în faţa trupelor regulate ruseşti, până la completa lor risipire şi nimicire. Pilda vinovată şi uşuratică a

lui Nicolai Wassilko a fost urmată de Aurel Onciul cu legionarii români, cari suferiră acelaşi lamentabil eşec [1]).

În cursul războiului mondial, când armatele ţarului se revărsau cotropitoare asupra Bucovinei şi Galiţiei şi când Austria avea nevoie de simpatiile Ucrainţilor, promisiunile ei faţă de aceştia curgeau gârlă, amăgindu-se unii pe alţii. Aceştia se încredeau prea mult în puterea de rezistenţă a Austriei, acel conglomerat politic hibrid şi de mult menit pieirii.

În urmărirea scopurilor lor politice, conducătorii ucraineni au nesocotit însă pe vecinii lor poloni şi români. Ucrainţii, cari de sute de ani n'au trăit în statul lor naţional, au pierdut noţiunea graniţelor etnice şi politice. În drumul aspiraţiunilor lor, ei trebuiau fatal să se izbească de Poloni, cu zeci de milioane de conaţionali şi cu străvechi tradiţiuni politice până la Nipru. Ei au desconsiderat şi pe Români, cari în tot trecutul lor, precum am văzut, n'au comis niciodată vre-un act de ostilitate contra Ucrainţilor, ci dimpotrivă au luptat alături de ei şi le-au oferit ospitalitate largă, de câte ori aveau nevoe de ea. Oamenii lor cu răspundere au mai scăpat din vedere că Românii din Bucovina, ca şi cei din Basarabia, aveau la spatele lor milioane de conaţionali liberi, gata ori când să sară în ajutorul lor şi să-i desrobească, precum s'a şi întâmplat de fapt în războiul mondial. În loc deci să caute o înţelegere cu vecinii lor de sub jugul străin, dela om la om, dela popor la popor, Ucrainţii s'au bizuit prea mult pe guvernul dela Viena, aşteptând totul dela atotputernicia lui. În miopia lor politică, ei nu-şi dădeau seama, că guvernul austriac, oricât de binevoitor ar fi fost faţă de ei, nu putea disconsidera în aşa măsură pe Poloni şi Români, încât să-i împingă la o duşmănie făţişă contra Austriei. Greşelile acestea politice s'au răzbunat la sfârşitul războiului mondial, când Ucrainţii, după ce Austria muribundă îşi retrase mâna protectoare dela ei, au rămas complect izolaţi şi părăsiţi de toţi vecinii, a căror prietenie dânşii n'au cultivat-o nici odată.

---

[1]) Cfr. Ed. Fischer, *Warum Tausende sterben mußten*, în „*Wiener Sonn- und Montags-Zeitung*“, 1928, Nr. 15—26; Teodor Balan, *Bucovina în războiul mondial*, Cernăuţi, 1929, în „Codrul Cosminului“, IV, p. 24 urm.; Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei*, Bucureşti, 1928, p. 14.

XIV. Înăsprirea disensiunilor dintre Români şi Ucrainţii austriaci în timpul răsboiului mondial

La izbucnirea răsboiului mondial, disenziunile de până atunci între Români şi Ucrainţi luară un carater cu mult mai serios şi mai ameninţător. Şi Românii ca şi Ucrainţii îşi dedeau seama că a sunat ceasul marilor hotărîri. Punctul de vedere al Românilor bucovineni era clar şi precis. Ei nu doriau alta decât repararea furtului de ţară dela 1775, prin reîntoarcerea lor la patria mamă cu întreaga lor zestre, morală, culturală şi *teritorială*. Vechi şi nestrămutat rămăsese hotarul dela Ceremuş, Colacin şi Nistru faţă de Polonia. Austriacii îl respectară neatins între Galiţia şi Bucovina. Românii luptaseră 6 veacuri pentru apărarea lui şi ei nu cereau altceva decât respectarea acestei graniţe şi din partea Ucrainţilor, cărora în cursul istoriei nu li stătuseră nici odată în calea năzuinţilor legitime spre realizarea idealului lor naţional.

Am văzut că în trecutul istoric de sute de ani, raporturile de vecinătate între Români şi Ucrainţi au fost din cele mai bune şi mai cordiale. Ucrainţii din Galiţia au găsit totdeauna la Românii din Moldova învecinată cea mai largă bunăvoinţă şi cea mai prietenoasă vecinătate. Intervenţia voevozilor moldoveni în favorul lor şi numeroasele ctitorii bisericeşti din Galiţia dau cea mai bună dovadă despre aceasta. Stăpânirele moldoveneşti în Pocuţia şi în Ucraina, au fost bine primite de populaţia ucraineană. Românii erau socotiţi ca izbăvitori de jugul străin, feudal şi catolic. Amintirea lui Ştefan-cel-Mare trăeşte, precum am văzut, în poezia populară ucraineană. De altfel aceste stăpâniri au fost numai vremelnice şi nici când Românii nu s'au gândit la cuceriri războinice pe socoteala vecinilor lor.

Pe de altă parte, trebue să recunoaştem că în vechime aspiraţiunile politice ucrainene n'au fost îndreptate

nici odată contra integrităţii ţării noastre. Acest respect faţă de drepturile noastre inprescriptibile asupra pământului românesc a găsit chiar cea mai frumoasă expresie într'o declaraţiune oficială, că însuşi bunul Dumnezeu prin apa Nistrului a săpat un hotar veşnic între Români şi Ucrainţi. Nu cunoaştem nici o mărturie istorică, prin care Ucrainţii să fi ridicat pretenţii întemeiate asupra teritoriului românesc. De aceia până pe la mijlocul secolului al XIX-lea, între Români şi Ucrainţi, au şi dăinuit cele mai prietenoase raporturi de bună vecinătate, neavând nici unii nici alţii ceva de împărţit între ei.

De prima inadvertenţă faţă de Români, se făcură vinovaţi Ucrainţii numai în clipele hotărîtoare dela 1848, când se opuseră deslipirii Bucovinei de Galiţia şi constituirii ei într'o provincie autonomă românească, cerând înglobarea ei la Galiţia ucraineană. Cererea a fost respinsă de constituanta dela Kremsir, dar ghimpele a rămas în rana care nu s'a închis până la unirea Bucovinei cu patria mamă. De atunci încoace Ucrainţii n'au contenit a jigni pe Românii bucovineni cu fel de fel de contestaţiuni şi proteste contra caracterului românesc al Moldovei-de-Sus sau Bucovina, adecă faget sau *„silva faginalis“* a documentelor vechi, cum încercară ocupanţii austriaci din 1775 să răsboteze acest vechiu ţinut al Moldovei, pentru a masca cu un nume fictiv furtul de ţară în ochii diplomaţiei europene. Agitaţiunea aceasta mergea crescând, până ce autorul faimosului *„Glas către norod şi îndeosebi către norodul rusesc din Bucovina“* declara sus şi tare că Ucrainţii sunt norodul cel mai numeros în Bucovina, că ei ar fi ajuns stăpâni în ţara aceasta şi că toţi ceilalţi câţi ar fi năvălit mai târziu în această ţară să aibă respect de ei, o pretenţie care trezi indignarea până şi a blajinului profesor de teologie Vasile Repta, mitropolitul Vladimir de mai târziu.

Originea Ucrainţilor din Bucovina şi raportul lor numeric faţă de Români a format obiectul unui studiu amănunţit. Rezultatele au fost expuse de autorul acestei scrieri într'o lucrare mai mare apărută la Bucureşti şi în limba

germană, ca să fie astfel accesibilă şi cercetătorilor neromâni [1]). Rezultatele se bazează pe documente şi n'au fost până acum contestate de nimeni, astfel că ele rămân definitive. Aşa fiind este de prisos de a mai insista şi aci asupra lor [2]).

În schimb am insistat mai pe larg în capitolele precedente asupra pretinselor drepturi istorice asupra Bucovinei, pe care scriitorii ucraineni încearcă să le construească, cum era diploma bârlădeană şi izvodul de oraşe moldoveneşti din anexa unei cronici ucrainene din secolul al XV-lea [3]).

Dar cu toate acestea, conducătorii ucraineni, căci de ei este totdeauna vorba şi nu de populaţiunea ucraineană ca atare, n'au încetat nici odată de a provoca pe Români prin nedreptele lor revendicări teritoriale în Bucovina. Pe chestiunea aceasta Românii adevăraţi au fost şi au rămas totdeauna intratabili. Înţelegem pe adevăraţii reprezentanţi ai conştiinţei naţionale româneşti şi nici decum creaturile guvernului austriac, din Bucovina, de pănura unui Aurel Onciul şi tovarăşi, cari se complăceau în rolul de pretinşi reprezentanţi ai Românilor bucovineni în parlamentul din Viena şi cari, în cursul întregei lor vieţi, au rămas cu totul străini de înaltele aspiraţiuni politice şi culturale ale neamului din care făceau parte.

Provocaţiunile lor la adresa Românilor deveniră insuportabile mai ales în timpul războiului mondial, când fruntaşii ucraineni se complăceau în rolul lor interesat de mari patrioţi austriaci, desolidarizându-se în privinţa aceasta de reprezentanţii celorlalte naţionalităţi din Austria cum erau Românii, Italienii, Slovenii, Sârbii, Croaţii, Cehii şi Polonii. De aceia şi la sfârşitul războiului dânşii au rămas singuri-singurei, fără nici un sprijin din nici o parte.

La începutul războiului reprezentanţii Ucrainţilor în parlamentul din Viena visau mereu de înfăptuirea Ucrainei Mari. Înfrângerile dureroase ale armatelor austriace în Galiţia însă îi făcură mai modeşti în pretenţiunile lor. Ei erau gata

1) Ion I. Nistor, *Românii şi Rutenii în Bucovina*, ediţia Academiei Române, Bucureşti 1915, pp. 209; *Der nationale Kampf in der Bukowina*, Bucureşti 1918, pp. 227 cu o hartă etnografică şi anexe.

2) Cfr. capitolul: Originea elementului ucrainean din România, p. 65 urm.

3) Cfr. mai sus, p. 49 urm.

să se mulțumească deocamdată și cu înjghebarea *Ucrainei Mici*, alcătuită din Galiția Orientală, *Bucovina* și Rusia Subcarpatică. Această formă politică constituia programul minim al aspirațiunilor Ucrainților din Austro-Ungaria. În ședința „Reichsratului" austriac din 12 Iunie 1917 deputatul galițian Romanczuk făcea următoarea declarație politică în numele clubului ucrainean:

„Cele trei și jumătate milioane de Ucrainți austriaci, cu jumătatea de milion de Ucrainți din Ungaria, cu cei treizeci milioane de Ucrainți din Rusia și cu jumătatea de milion de Ucrainți din America formează o unitate națională, ale cărei părți trebue să năzuească fiecare în sfera sa și fără neglijarea împlinirii datoriei față de statul în care trăește, spre o desvoltare națională unitară. La rândul lor Ucrainții din Galiția, pretind în special despărțirea Galiției de Est de cea polonă de Vest și unirea acestei Galiții Orientale cu *Bucovina nord-vestică* într'o *provincie autonomă ucraineană*, la care, în caz de reorganizare a monarhiei habsburgice, să se atașeze și partea nord-estică din Ungaria pentruca în această Galiție nouă, dară totuși răzimată pe vechi temelii istorice, Ucrainții austro-ungari să nu rămână mai pe jos față de conaționalii lor din Ucraina rusească[1])".

Din declarația deputatului Romanczuk rezultă deci clar că aspirațiunile politice ale Ucrainților cuprindeau și *Bucovina*, care, cel puțin în parte, urma să fie înglobată în provincia ucraineană. Năzuința aceasta iesă și mai bine la iveală din declarația pe care renegatul Nicolae Wassilko o făcu în ședința Camerei austriace din 16 Iunie 1917. În calitatea sa de reprezentant al Ucrainților bucovineni, Nicolai Wassilko arată că aceștia se declară solidari cu conaționalii lor din Galiția în aspirațiunile lor politice, stând și ei sub stăpânirea aceluiași ideal politic ucrainean, ce culminează în unirea tuturor ținuturilor ucrainene în hotarele aceluiași stat național. În sensul acesta Wassilko desvoltă următorul program politic pentru Ucrainții habsburgici:

„Crearea unei provincii care să cuprindă toate regiunile ucrainene ale monarhiei habsburgice și care să se bucure de autonomie națională, să facă parte din Austria și să rămână sub stăpânirea împăratului Austriei".

[1]) *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des Österr. Reichsrates im Jahre 1917*, XXII, Session, Bd. I, 4. Sitzung p. 151 urm.

Wassilko încheiă cuvântarea sa cu adâncă încredere în izbânda steagurilor austriace pe Izonzo pentruca Ucrainții din Rusia să poată fi liberați de sub jugul țarist, iar cei din Galiția izbâviți din robia polonă [1]). În acelaș sens se rosti și deputatul *Kost. Lewyckyj* în ședința Camerei din 16 Iunie 1917, cerând unirea tuturor teritoriilor ucrainene într'o țară autonomă și recunoașterea internațională a caracterului ei ucrainean [2]).

Nu încape deci nici o îndoială că la noua provincie ucraineană urma să fie înglobată și *Bucovina* sau cel puțin o bună parte din suprafața ei. În înțelesul acestor declarațiuni urmară tratativele de pace cu delegații radei ucrainene din Kiev.

Simultan cu propaganda ucraineană, dar în opoziție cu ea, prinsese rădăcini în Bucovina și Galiția și o altă mișcare politică, mișcarea panrusă, susținută din răsputeri de cercurile panslaviste din Petrograd. Denunțați de Ucrainți și persecutați de Austriaci, capii acestei mișcări prinseră curaj cu ocazia repetatelor ocupațiuni rusești în Bucovina și Galiția. Ținta aspirațiunilor lor era în fond identică cu cea a Ucrainților. Și dânșii tindeau la unirea Rusiei Carpatice adică a Galiției, Bucovinei și Rusiei Subcarpatice cu Rusia Moscovită, dar sub sceptrul țarului ortodox, spre deosebire de Ucrainți, cari preferau sceptrul habsbugic catolic. Într'un caz și în altul, Bucovina era primejduită ca o țară românească ce se găsia în drumul aspirațiunilor panslaviste. Iar când Rusia țaristă căzu pradă instigațiunilor bolșevice, conducătorii mișcării carpatoruse din Bucovina și Galiția pierdură pofta de a mai râvni la unirea Carpatorusiei cu Republica sovietelor, ci reclamară, prin un *memoriu* adresat conferinței de pace din Paris, constituirea unei provincii autonome carpatoruse, care să cuprindă în hotarele ei Galiția, Bucovina și Ungaria nordvestică.

„Noi dorim să obținem — se zicea în acel memoriu —

[1]) *Stenographische Protokolle*, Bd. I, 8. Sitzung, p. 396—398.
[2]) Ibid., 10. Sitzung, p. 423 urm.

dela conferința generală de pace o frontieră sigură pentru teritoriul nostru național, pentru ca în viitor nici un membru al națiunii noastre să nu mai suspine sub jugul vecinilor desagreabili. Noi dorim libertate deplină pentru compatrioții noștri". „Teritoriul Carpatorusiei rupt din vechea monarhie austro-ungară trebue să cuprindă în granițele sale urmatoarele orașe și sate: „*Orașul Siret, apoi râul Siret până la Storojineț, iar de acolo Cosciuia, Straja, Putna, Sucevița, Cacica, Gura-Homorului, Cârlibaba, Pasul Stiol, iar de acolo culmea Carpaților până la Sighetul Marmației,* etc. etc." [1]).

După memoriul aceasta aproape două treimi din suprafața Bucovinei urma să fie înglobată în *Carpatorusia*, cu orașele Cernăuți, Storojineț și Siret, rămânând ca granița să atingă comunele Straja, Putna lui Ștefan-cel-Mare, Sucevița Movileștilor, Mănăstirea Homorului, Vatra-Moldoviței și apoi toți munții Maramureșului cu orașul Sighetul-Marmației. Se îndurase Rusofilii să lase Românilor orașele Rădăuți, Suceava și Câmpulung. Iată deci cari erau planurile Carpatorușilor privitoare la Bucovina și cari în revendicările lor teritoriale nu se deosebiau în fond prin nimic de Ucrainți.

Pretențiile ucrainene cu privire la Bucovina treziră resentimente adânci în sânul populațiunii românești din Bucovina. Sub presiunea evenimentelor, reprezentanții bucovineni din parlamentul din Viena declarară prin rostul deputatului Constantin Isopescul-Grecul, că „întâmplându-se să fie dată necesitatea ca districtele ucrainene să fie separate de Bucovina, spre a fi încorporate teritoriului administrativ ucraino-galițian, compatrioții noștri ucraineni nu vor întâmpina la noi Românii greutăți prea mari" [2]). Atitudinea aceasta așa de conciliantă a deputaților bucovineni a stârnit un vifor de indignare în rândurile refugiaților români din Iași, a voluntarilor bucovineni dela Kiev și a întregei populațiuni române

[1]) *Supplique, Les Russes des Karpathes, délaissés, et dignes de protection.* L'imprimerie S. Cyrillus, Marbourg, fără indicația anului, p. 13 urm. semnat între alții și de preotul bucovinean *Casian Bohatyretz.*

[2]) *Stenographische Protokolle,* vol. I, ședința 10, p. 430 urm.

din Bucovina, care prin organul ei oficial: „*Viață Nouă*" din Suceava, scria la 27 Octomvrie 1918 [1]): „Cât pentru Bucovina avem impresia că deputații noștri din parlament s'au prea grăbit a consimți la desmembrarea Bucovinei prin cesiunea celor „patru districte ucrainene" de peste Prut. Bucovina este o unitate istorică și geografică; ea este pământ curat românesc, nu numai dela Suceava până la Prut dar și dela Vatra Dornei până la Nistru. In acest pământ s'a organizat dela a doua descălicare viața de stat românesc. Bucovina ni-a rămas moștenire, așa cum este în întregimea ei, dela înaintașii noștri și datori suntem să o păstrăm neștirbită vremurilor viitoare". Acesta era singurul răspuns demn ce se putea da celor ce râvniau la Bucovina românească în întregime sau în parte.

---

[1]) *Viață Nouă,* V, No. 20, 1918, Oct. 27.

XV. Ucraina rusească și Basarabia

Amintisem mai sus că prin ucazul imperial din 1876 se opri orice fel de publicație în limba malorusă. In condițiunile acestea viața națională ucraineană fu stânjenită în avântul ei, iar tendințele politice autonomiste înădușite cu desăvârșire. Epigonii lui Szevczenko nu se puteau ridica la înălțimile creațiunilor poetice atinse de el. Numai la 1881 se produse o ușurare la cenzura publicațiunilor ucrainene, admițându-se piese de teatru în „dialectul" malorus sau ucrainean. Revoluția rusească din 1905 produse oarecare schimbări în raporturile acestea așa de încordate. Noua constituție rusească îngădui Ucrainților anumite libertăți în manifestațiunile lor publice și naționale. Reapărură din nou publicațiuni literare și chiar politice în limba ucreaineană, ba începură chiar să se formeze și partide politice maloruse. Reprezentanții Ucrainților intrară în „*duma*" imperială cu programul lor moderat, căutând deslegarea problemei lor naționale în hotarele Rusiei țariste. Kostomarov și Kulicz susțineau de mult unitatea națiunii ruse în cele trei ramuri ale ei, veliko-malo- și bielorusă, fiindcă după părerea lor Rușii fără Ucrainți și Ucrainți fără Ruși n'ar putea trăi. Mișcarea ucraineană separatistă era considerată în Rusia ca o „*intrigă austriacă*" pusă la cale de „*uniți*" pentru risipirea imperiului pravoslavnic rusesc.

În „dumele" următoare mișcarea ucraineană se cristalizase tot mai mult în jurul ideiei federalizării imperiului și a autodeterminării a marelor grupuri naționale după originea lor etnică. În „duma" a patra se ridicau voci autorizate, cari să recunoască că mișcarea ucraineană este o realitate de care trebue să se țină seamă [1]).

[1]) Cfr. CONSTANTIN MATZIEVICI, *Memoire sur la Question Ukrainienne*, București 1920, p. 10 urm.

În timpul războiului mondial, Ucrainții își făceau datoria în rândurile armatei rusești, luptând contra conaționalilor lor uniți din armata austro-ungară și participând la bucuria izbânzilor din primii ani ai războiului. Ocuparea Galiției Orientale și a Bucovinei de către armatele țarului îi făceau să creadă că aspirațiunile lor naționale vor putea fi realizate prin dobândirea unei largi autonomii naționale în cadrul uriașului imperiu slav din Carpați până la Vladi-Vostok. În această ideologie trăiau Ucrainții la izbucnirea marei revoluții rusești din *26 Februarie 1917*.

Și în adevăr, îndată după izbucnirea revoluției, pe care Miliukov o numește *națională*, spre deosebire de cea *internațională* din 25 Octomvrie [1]), prin Martie se și prezentă o deputație ucraineană la Petrograd cu cererea de a introduce limba ucraineană în administrație, justiție și în școală, precum și numirea unui comisar al Ucrainei pe lângă guvernul rus. La 6 Aprilie 1917 se întruni la Kiev primul mare *„congres național panucrainean“*, la care participară peste o mie de delegați din toate regiunile locuite de Ucrainți. După desbateri foarte animate congresul ceru reorganizarea Rusiei pe bază federalistă, recunoașterea autonomiei naționale a Ucrainei și introducerea regimului republican.

Congresul a trecut îndată la realizarea autonomiei Ucrainei, prin alegerea unei reprezentanțe naționale, *„rada centrală“*, compusă din 150 de delegați ai diferitelor asociații culturale, profesionale și economice. Rada se și constitui îndată și alese din mijlocul ei un fel de delegație permanentă, așa numitul *„secretariat general“*, un fel de guvern național, ca organ executiv de cârmuire a Ucrainei, în frunte cu V. Vinicenko, A. Șulghin, S. Petliura ș. a. Dar guvernul provizoriu din Petrograd refuză să recunoască guvernul ucrainean, pe motivul că nu se știe dacă „rada centrală“ este sau nu expresia liberă a voinții norodului, ceia ce făcu pe istoricut M. Hruszevski, președintele radei, să exclame :

[1]) Paul Miliukow, *Rußlands Zusammenbruch*, Obelisk-Verlag, Berlin 1925, I, pag. 22.

„Sărbătoarea revoluției s'a sfârșit, începe ceasul cel groaznic“ [1]).

Lupta aceasta cu guvernul central dură câteva luni, în cursul cărora Ucrainții ținură mai multe congrese, iar „rada“ lansă la 10 Iunie primul ei manifest *„universal“*, prin care cerea autonomia Ucrainei, dar în hotarele Rusiei. După multe tratative guvernul provizoriu din Petrograd recunoscu la 3 Iulie în principiu această autonomie, rămânând să se hotărască mai târziu asupra granițelor Ucrainei autonome. Ucrainții revendicau pentru ei 10 gubernii, câtă vreme guvernul provizoriu nu voia să li recunoască decât 5. „Rada“ lansă un al doilea *„universal“*, prin care decretă recunoașterea autonomiei ucrainene. Tratativele cu privire la granițele Ucrainei continuară încă și se încheiară cu un compromis.

Prin ucazul din *4 August 1917*, guvernul provizoriu al Rusiei, recunoscu autonomia Ucrainei în cadrul statului federativ rusesc asupra guberniilor Kiev, Volhinia, Podolia, Poltava și Cernigov, rămânând ca asupra celorlalte 5 gubernii, revendicate de Ucrainți, să se aștepte plebescitul care să arăte dacă populațiunile acestor gubernii doresc să se unească cu Ucraina sau să rămână mai departe la Rusia.

La început *Basarabia* nu figura între guberniile revendicate de Ucrainți pentru noua lor republică, ceia ce ar dovedi că ei recunoșteau drepturile inprescriptibile ale Românilor asupra acestei provincii, ruptă ca și Bucovina din trupul Moldovei. Iar pentru *Românii Transnistrieni* se rezervase chiar 4 locuri în „rada centrală“ din Kiev [2]).

Prin actul din 4 August 1917 Rusia recunoscu independența legislativă a Ucrainei, precum și secretariatul din Kiev ca guvern provizoriu. Cu guvernul ucrainean recunoscut de Ruși se grăbi Austria să trateze pacea separată, precum se va arăta mai la vale.

Dar evenimentele începură să se precipite. La 24 Octombrie 1917 bolșevicii lui Lenin și Trotzki răsturnară gu-

[1]) V. Stankevicz, Судбы народовъ Россiи, Berlin 1921, pag. 140; Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, București 1929, p. XXVII urm.; P. Cazacu, *Moldova dintre Prut și Nistru 1912—1918*, Iași, p. 59 urm.; C. Matzievici, l. c., p. 12 urm.

[2]) Ziarul: Кiевская Мысль, №. 185, din 30 Iulie 1917; cfr. Șt. Ciobanu, o. c., pag. XXXIX.

vernul provizoriu din Petrograd și se instalară deabinelea la cârma Rusiei sovietice. La lovitura de stat a bolșevicilor rada ucraineană răspunse cu declararea independenței Ucrainei în cadrul Rusiei federative, aducând hotărîrea aceasta la cunoștința obștească prin un al treilea *„universal“* din *7 Noemvrie 1917*. Cum însă guvernul sovietic nu înțelegea să recunoască nici o organizație de stat burgheză, cum era cea ucraineană, el se consideră în stare de războ cu Ucraina și continuă ostilitățile cu toată înverșunarea. Această atitudine determină pe Ucrainți să recurgă la măsuri extreme. La *9 Ianuarie 1918* rada din Kiev proclamă *independența* deplină a Ucrainei față de Rusia și aduse aceasta la cunoștința norodului prin al patrulea *„universal“* din *12 Ianuarie 1918*. Manifestațiunile acestea ațițară și mai mult pe bolșevici, cari continuară ostilitățile contra Ucrainei, așa că la 26 Ianuarie 1918 Kievul căzu în mâinile sovietelor.

În condițiunile acestea așa de critice, Ucrainții semnară la *8 Februarie 1918 la Brest-Litovsk* pacea separată cu puterile centrale, care, cu toate că recunoscură independența Ucrainei, ele răsturnară guvernul democratic și proclamară hatman al Ucrainei pe generalul *Skoropadski*. La 28 Aprilie rada centrală fu gonită de baionetele germane, iar mulți patrioți ucraineni fură arestați și puși sub paza Nemților ocupanți. Aceștia erau adevărații stăpâni ai Ucrainei, inaugurându-și opera de guvernare prin exploatarea țării, ridicând de acolo mari cantități de cereale, zahăr, grăsime etc. [2]).

Năzuințele spre independență ale Ucrainților au fost urmate și de celelalte națiuni din imperiul rusesc, cum erau națiunile baltice, Bielorușii și îndeosebi *Românii din Basarabia*. În numeroasele congrese profesionale Basarabenii își aleseră și ei reprezentanți în adunarea constitutivă pe care o numiau *„Sfatul Țării“*. Acesta se întruni în Chișinău la 21 Noemvrie 1917 și alese președinte pe Ion Inculeț. În ședința memorabilă a *„Sfatului Țării“* din 2 Decemvrie 1917 Basarabia fu proclamată *„Republică democratică-*

[1]) C. Matzievici, o. c., p. 15 urm.

federativă-moldovenească“. Și s'a făcut această proclamație în baza principiilor revoluționare, în virtutea cărora fiecare popor avea dreptul să dispună de soarta sa. Autonomia teritorială și politică a Basarabiei s'a reclamat și în temeiul trecutului ei istoric și a tradițiunilor politice și culturale *românești*. Puterea executivă în noua republică băsărăbeană trecu asupra *„consiliului de directori“*, care luă măsuri pentru naționalizarea administrației, justiției, armatei și îndeosebi a școalei și bisericii, exact ca și în Ucraina. Iar pentru ca acest paralelism să fie complect, Moldovenii se grăbiră și ei să proclame independența.

Îngrozit de haosul ce domnia dincolo de Nistru și preocupat mereu de a asigura Basarabiei o soartă mai bună prin păstrarea ordinei și liniștei interne, *„Sfatul Țării“*, în memorabila sa ședință din *24 Ianuarie 1918*, proclamă independența „Republicei Moldovenești“ în vechile ei hotare etnice și istorice, până la Nistru și la mare. Spre fericirea Basarabiei, Românii de acolo au izbutit să-și apere ordinea internă până la *unirea* cu România, întâmplată la 27 Martie 1918, reparându-se prin acest mare act istoric nedreptatea comisă la 1812 pe socoteala integrității Moldovei lui Alexandru-cel-Bun și Ștefan-cel-Mare [1]).

De altfel unirea, sau bine zis reîntoarcerea la matcă, era chiar mai dinainte determinată de împrejurările politice de atunci. Prin proclamarea independenței Ucrainei, Basarabia rămase complect izolată de Rusia, în granițele căreia fusese înglobată la început ca *„oblastie“*, adecă provincie autonomă. Numai în urmă, după ce fu despoiată de vechile ei drepturi autonome, Basarabia fu redusă la simplă *„gubernie“*, deopotrivă cu celelalte gubernii ale imperiului țarist [2]). Ajunsă în situația aceasta prin însăși forța împrejurărilor, Basarabia era împinsă spre România, de care o lega o desvoltare istorică comună de sute de ani, la care se mai asocia și comunitatea de limbă și credință a populațiunii dominante și covârșitoare prin numărul ei. Spre Ucraina nu o mâna nemic, nici legăturile trecutului și nici

[1]) Cfr. P. Miliukow, *Russlands Zusammenbruch*, I, p. 118 urm.
[2]) Cfr. Ion I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, p. 258 urm.

nădejdiile unui viitor mai bun. La o existență politică proprie și independentă de durată, nu se putea gândi nimeni în acea vreme și nici astăzi, fiindcă pentru o astfel de existență lipsiau condițiunile necesare. Singura soluție, impusă de împrejurări, era unirea cu România, precum s'a făcut în mod firesc la 27 Martie 1918.

Condițiuni similare impuse de împrejurările vremei, au determinat și unirea Bucovinei cu România. Prin însuși faptul recunoașterei independenței Poloniei de către Austria, întâmplat la 5 Noemvrie 1916, soarta politică a Bucovinei era hotărîtă. Prin recunoașterea aceasta, Austria renunță ea însăși la continuitatea teritorială și la legătura directă cu Bucovina, rămasă izolată de Viena, ca și Basarabia de Petrograd. O existență politică proprie nu putea duce, iar la Galiția orientală nu se putea atașa din motive naționale și confesionale. Ce-i rămânea deci alta, decât să se reîntoarcă la Moldova, de unde fusese detrunchiată la 1775? Iată deci cum reîntregirea Moldovei în străvechile ei hotare istorice s'a făcut prin imperativul categoric al timpului. Zice doară cronicarul Miron Costin: „Nu sunt vremurile sub cârma omului, ci bietul om sub vremi".

Am arătat mai sus că la începutul renașterei lor politice, Ucrainții dela Kiev nu se gândiau să revendice și Basarabia românească pentru noul lor stat național, ce se înjgheba atunci. Mai apoi însă, ei începură să-și dea seama că prin proclamarea independenței Ucrainei, Basarabia rămâne izolată, și de aci ei încercară să și-o apropie și pe ea și s'o înglobeze republicei lor. Revendicarea aceasta era cu atâta mai puțin intemeiată, cu cât nici Moldovenii băsărabeni nu ridicau asemenea pretenții asupra unor teritorii transnistriene, cu toate că conaționalii lor moldoveni de acolo blestemau Nistru că nu-și schimbă albia ca să-i cuprindă și pe dânșii [1]). Păcat numai că conducătorii Ucrainților nu erau și ei pătrunși de acest bun simțimânt de moderațiune și înțelegere a situațiunilor politice.

[1]) Ion I. Nistor, *Românii Transnistrieni*, l. c., p. 537 urm.

Indată ce rada ucraineană din Kiev obținuse în Iulie 1917 recunoașterea autonomiei Ucrainei, ea se grăbi să învite la Kiev pe lângă comisarii altor gubernii, și pe cel al Basarabiei, pentru a delibera împreună asupra viitoarei organizații a Ucrainei. Invitația aceasta, din care se trădau aspirațiunile Ucrainților asupra Basarabiei, trezi un vifor de proteste din partea Românilor. Partidul național moldovenesc, luând cunoștință de cuprinsul telegramei, se alarmă și protestă energic, la 16 Iulie 1917, contra tendințelor ucrainene de a incorpora Basarabia [1]). Organul național „Cuvânt Moldovenesc", în numărul său din 20 Iulie, protestă energic contra unor asemenea pretențiuni [2]). Comitetul central executiv moldovenesc al sfatului ofițerilor și soldaților moldoveni, protestă la 22 Iulie contra încercărilor ucrainene de a anexa Basarabia, calificându-le „antidemocratice, anexioniste și *prădalnice*" și chemă pe Ucrainți la colaborare frățească în numele autonomiei Ucrainei și Basarabiei, în condiții de vecinătate amicală" [3]). Soldații și ofițerii moldoveni din circumscripția militară Odessa și de pe frontul român respingeau și ei în mod categoric orice încercare de anexare a Basarabiei la Ucraina, socotind-o drept *uzurpare* [4]). La protestele acestea se asociară toate organizațiunile naționale moldovenești, ba chiar cele minoritare, cum erau Polonii și Evreii [5]).

Protestele acestea energice și unanime au avut darul să readucă pe Ucrainți la realitate. Rada ucraineană se văzu silită să-și recunoască greșala și să revină asupra ei prin telegramele adresate partidului național moldovenesc, delegației permanente guberniale și comisarulni gubernial, declarând că ea nici când nu s'a gândit să anexeze pământul moldovenesc, și nici să răpească părți din el, deși ar avea pretenții intemeiate asupra unor părți din județele Hotin și Cetatea-Albă, unde sălășluesc destui conaționali

[1]) Ștefan Cioban, *Unirea Basarabiei*, p. 146, anexa CII.
[2]) *Cuvânt Moldovenesc*, No. 59 din 20 Iulie 1917.
[3]) Șt. Cioban, o. c., p. 515, anexa CI; cfr. P. Cazacu, l. c., p. 217 urm.
[4]) *Cuvânt Moldovenesc*, No. 59 din 20 Iulie 1917.
[5]) Ibid., No. 63 și 64.

ucraineni [1]). La cuprinsul acestei telegrame Basarabenii au raspuns că acele pretinse drepturi sunt suficient recompensate cu numărul cel mare de Moldoveni din guberniile Podolia şi Cherson [2]).

Explicaţiunile acestea avură darul să lichideze neînţelegerile dintre Ucraina şi Basarabia şi să stabilească raporturi de prietenie şi bună vecinătate la Nistru. Mai mult chiar, la 17 Decemvrie 1917 guvernul ucrainean din Kiev învită prin o telegramă oficială, semnată de Vinicenko şi Şulghin, guvernul republicei moldoveneşti să participe la formarea unui *guvern comun*, pentru a începe cu toată autoritatea tratativele de pace [2]). Numai în condiţiunile acestea ar putea fi salvgardate interesele ambelor republici. In aceiaşi telegramă guvernul ucrainean se declară gata să apere şi interesele republicei Basarabene, dacă va fi autorizat formal de guvernul Basarabean. In caz contrar Ucraina va apăra numai interesele sale proprii [3]). Actul acesta diplomatic îşi are importanţa sa, fiindcă din cuprinsul său rezultă, că Ucraina a recunoscut formal independenţa Basarabiei şi prin urmare implicit şi vechea frontieră dela Nistru.

De aceia mare fu surprinderea guvernului basarabean, când luă cunoştinţă de cuprinsul unei telegrame a ministerului afacerilor străine al Republicei Ucrainene, adresată guvernului german, austro-ungar, turc, bulgar şi *român*, prin care cerea admiterea delegatului său la tratativele de pace dela Bucureşti, motivând cererea aceasta în modul următor:

„Guvernul ucrainean este adânc interesat de soarta unei *regiuni limitrofe* a Republicei Ucraine, de *Basarabia*. Cu toate că regiunile locuite de către două popoare dominante, cel ucrainean şi cel moldovenesc, se perindează reciproc, nu încape nici o îndoială că în partea de nord a teritoriului Basarabiei locuiesc cu preferinţă Ucrainţi, iar în cea de sud (cuprinsă între gurile Dunărei şi ale Nistrului şi litoralul

1) *Cuvânt Moldovenesc*, No. 66 din 6 August 1917; cfr. P. Cazacu, l. c., p. 216 urm.

2) Cfr. Şt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, p. 163, anexa No. CX.

3) Ibidem, p. 164, anexa No. CX.

Mării Negre) ei au o majoritate relativă. Astfel că Basarabia din punct de vedere etnografic, economic şi politic formează o *unitate indivizibilă cu teritoriul Ucrainei*“.

„Posedând o bună parte din litoralul Mării Negre, în a cărui parte de vest se găseşte importantul centru economic Odessa, cu care toată Basarabia de sud este legată, guvernul ucrainean crede, că orice modificare a fostei granițe româno-ruse, şi în special în părţile ei de nord şi de sud, atinge adânc interesele politice şi economice ale Republicei Ucrainene“.

„Intrucât o bună parte din teritoriul Basarabiei este ocupat de armatele române, iar chestiunea, cui va aparţine în viitor Basarabia, poate fi obiectul discuţiei la conferinţa de pace din Bucureşti, guvernul Republicei Poporane Ucrainene găseşte că discuţia asupra acestei chestiuni şi soluţionarea ei, nu poate avea loc, decât numai cu participarea şi consimţimântul reprezentanţilor guvernului ucrainean.

Actul este semnat de preşedintele consiliului miniştrilor poporan şi ministrul de externe V. Golubovici [1]).

Guvernul român, primind adresa lui Golubovici, s'a sesizat imediat de ea şi a comunicat-o fără întârziere „consiliului directorilor“ din Chişinău [2]). Acesta vedea, şi cu drept cuvânt, în actul lui Golubovici un amestec ilicit în drepturile suverane ale „*Republicei Moldoveneşti*“ şi se grăbi să răspundă prin o radiogramă guvernului Republicei Ucrainene, în termenii următori:

„Având în vedere declaraţiile repetate de mai multe ori ale Radei Ucrainene despre susţinerea ei în principiul autodeterminării naţionalităţilor, pentru care a luptat şi ea deopotrivă cu guvernul Republicei Moldoveneşti şi pe care l-a confirmat prin diferite acte oficiale şi promisiuni, începând cu constituirea comisarilor guberniali şi a reprezentanţilor comitetelor executive guberniale ale Ucrainei şi Basarabiei din 25 Iulie 1917, guvernul Republicei Poporane Moldoveneşti cu onoare roagă guvernul Ucrainei, a comunica, întrucât aceste ştiri sunt exacte, care sunt principiile, de care

1) Şt. Ciobanu, l. c., anexa CVIII, p. 160.

2) P. Cazacu, l. c., p. 320 urm.

guvernul a fost călăuzit, întreprinzând paşii cari sunt în con- trazicere cu interesele de stat ale Moldovei".

„Guvernul Republicei Moldoveneşti ţine de datoria sa să reamintească guvernului Ucrainei următoarele: după al- cătuirea guvernului Republicei Moldoveneşti, rada centrală din Kiew nu odată s'a adresat Republicei Moldoveneşti cu diferite chestiuni în aşa termeni, cu care ea se adresa altor regiuni autonome, create pe teritoriul fostului imperiu rus, după cum aceasta se vede din telegrama din 27 Noembrie 1917, semnată de Vinicenko şi Şulghin, telegrama dela 20 De- cembrie 1917 şi telegrama dela 12 Decembrie 1917, în care reprezentanţii Republicei Moldoveneşti erau invitaţi să i-a parte la conferinţa de pace dela Brest-Litovsk, aceasta fiind că Rada avea să-şi apere numai interesete ei".

„In proectul organizării Ucrainei din 15 Septemvrie 1918 se spune că teritoriul Ucrainei cuprinde guberniile Kiev, Podolia, Volhinia, Holnna, Cernigov, Poltava, Ekate- rinoslav şi Taurida, fără regiunile locuite de neucraineni. *Univerzalul* din 7 Noemvrie 1917 declară că teritoriul Ucrainei cuprinde guberniile: Kiev, Podolia, Volhinia, Cer- nigov, Poltava, Harkov. Cherson, Ekaterinoslav şi Taurida fără Crimea. Iar *Univerzalul* din 12 Ianuarie 1918 declară independenţa Ucrainei în graniţele arătate mai sus".

„Având deci toate acestea în vedere, guvernul Re- publicei Moldoveneşti socoate că numai el singur, fără nici un fel de amestec din afară, are dreptul de a reprezenta şi apăra interesele de stat ale republicei neatârnate a Moldovei, şi încă odată are onoarea a ruga guvernul ucrainean, să binevoească a da în această chestiune lămuririle cuvenite, mai cu seamă că din momentul înfiinţării acestor republici, guvernele lor au mers mână în mână întotdeauna, găsind sprijin unul în altul şi ţintind amândouă spre apărarea inte- reselor naţionale şi de stat ale ţărilor lor vecine" [1]).

Conflictul acesta diplomatic între Basarabia şi U- craina a fost repede aplanat prin faptul că la tratativele de pace dela Bucureşti n'au fost admise decât pute- rile centrale, adecă Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria şi

[1]) Şt. Ciobanu, o. c., pag. 161, anexa CIX.

Turcia [1]). Pretenţiile Ucrainei de a lua parte la aceste tra- tative au căzut astfel dela sine. Motivarea însă cu interesele ce guvernul ucrainean ar avea de apărat în Basarabia, a trezit protestul energic al Moldovenilor, cari nu recunoşteau Ucrainei nici un drept de amestec în chestiunile politice şi teritoriale dincoace de Nistru.

Dar între timp în Ucraina se produseră schimbări mari. Armatele austro-germane ocupaseră ţara. Cu ajutorul lor Ucrainţii sperau să poată rupe anumite părţi din Basarabia. Ucraina ridica pretenţii asupra unei părţi din nordul şi a alteia din sudul Basarabiei, adecă asupra Hotinului şi Ce- tăţii-Albe [2]). Şi de fapt în scopul acesta armatele puterilor centrale ocupară o bună parte din judeţul Hotinului şi se menţinură acolo până în Octomvrie 1918, pentru a avea la îndemână un gaj la tratativele de pace. „Sfatul Ţării" din Chişinău, într'o moţiune adresată guvernului din Kiev, ţinea să limpezească şi această chestiune, care putea să tur- bure relaţiunile prieteneşti între ambele ţări. Iată cuprinsul acestei moţiuni:

„Sfatul Ţării, parlamentul Republicii Moldoveneşti, aflând despre tendinţele ucrainene asupra unor părţi ale Re- publicei Moldoveneşti, în special asupra unor părţi din ţinu- turile Hotin şi Cetatea-Albă, îşi exprimă faţă de guvernul Republicii Ucrainene, faţă de Rada Centrală şi faţă de întreg norodul ucrainean protestul său energic împotriva tentativelor asupra drepturilor de autodeterminare ale poporului moldo- venesc şi ale altor popoare, locuitoare pe teritoriul fostei gubernii a Basarabiei".

„Sfatul Ţării declară că Republica poporană Moldo- venească s'a proclamat independentă şi neatârnată la 24 Ia- nuarie a. c. în graniţele fostei gubernii a Basarabiei, de care fapt au fost anunţate toate statele şi Ucraina".

„Sfatul Ţării aminteşte Ucrainei că între Republica Moldovenească şi cea Ucraineană, din momentul în care ele s'au declarat autonome, s'au stabilit cele mai amicale

[1]) P. Cazacu, o. c., p. 311.

[2]) Ibid., o. c., p. 284 urm.

raporturii de vecinătate şi Ucraina întotdeauna a avut o atitudine de respect faţă de Republica Moldovenească, recunoscând dreptul ei la autodeterminare şi independenţă".

„In raporturile şi adresele sale către Republica Moldovenească, guvernul ucrainean întotdeauna privia Republica Moldovenească ca pe un stat aparte, ale cărui interese se deosebesc de interesele Ucrainei. . . . Cu atât mai mare a fost surprinderea Sfatului Ţării când a aflat despre dorinţa Ucrainei de a participa la conferinţa de pace dela Bucureşti în legătură cu chestiunile Republicei Moldoveneşti, ale cărei interese le poate reprezenta numai ea. Sfatul Ţării, intemeindu-se pe trecutul istoric al Basarabiei, care în mod istoric s'a format într'o regiune unitară indivizibilă, iar pe de altă parte, având în vedere interesele economice ale ţării, arată poporului ucrainean nedreptatea amestecului Ucrainei în treburile Moldovei".

„Republica Moldovenească ca şi cea Ucraineană mult timp au suferit sub regimul crud al ţarismului, ambele au trecut calvarul luptei pentru libertate, şi când scopul a fost atins, când ambele republice au devenit independente, Moldova cu amărăciune află despre tentativele surorii ei mai mari împotriva independenţei Republicei Moldoveneşti, care şi ea doreşte să fie neatârnată".

„Sfatul Ţării, în care sunt reprezentate toate naţiunile ce locuesc pe teritoriul Basarabiei, îşi exprimă în unanimitate protestul său energic împotriva tentativelor neauzite ale unui popor abia eliberat asupra dreptului şi libertăţii altuia, care şi el a devenit liber".

„Sfatul Ţării declară tare că voinţa tuturor popoarelor care locuesc în Basarabia este de a vedea Republica Moldovenească neatârnată şi indivizibilă şi orice tentative de oriunde ar veni ele, îndreptate împotriva independenţii şi indivizibilităţii Republicei Moldoveneşti, situată între Nistru, Prut, Marea Neagră, în hotarele fostei gubernii a Basarabiei, le consideră ca o violenţă neauzită contra dreptului de autodeterminare ale unui popor care şi-a redobândit drepturile cu atâtea sacrificii".

„Sfatul Ţării îşi exprimă convingerea fermă şi convingerea nestrămutată că poporul ucrainean eliberat nu va voi să zugrume politiceşte şi economiceşte popoare libere ale Republicei Moldoveneşti" [1]).

În şedinţa Sfatului Ţării din 16 Martie la interpelarea deputatului opoziţionist Ţiganko, preşedintele guvernului Dr. Daniil Ciugureanu răspunse între altele că „din discuţiile radei din Kiev, din încercarea de a face numiri de funcţionari în Basarabia şi a ocupării căii ferate dela Ocniţa, se vede că cei dela Kiev, nu numai că nu vor să recunoască guvernul republicei noastre, dar neagă şi dreptul Basarabiei la autonomie. . . Chestiunea este aşa de complicată, împrejurările sunt aşa de puţin favorabile, că până acum n'am putut întreprinde nimic în această chestiune. Ucraina este inundată de bolşevici. Nu avem nici o comunicaţie cu Kievul. După intrarea armatelor nemţeşti în Kiev, s'a trimis o telegramă prin Odessa, dar Nemţii au refuzat-o. Trebue să aşteptăm; acum guvernul a hotărît să trimită la Kiev o delegaţie specială ca să protesteze acolo înaintea radei contra amestecului ilicit în treburile noastre, şi deasemeni în faţa reprezentanţilor puterilor centrale. Delegaţia este aleasă şi mâine va pleca. Dar nu se ştie dacă va ajunge fiindcă nu se ştie dacă mai există vre'o comunicaţie pe căile ferate ucrainene" [2]).

De fapt delegaţia n'a mai ajuns la Kiev, fiindcă acolo stăpâniau Nemţii, încolţiţi mereu de bolşevici, iar guvernul ucrainean ajunse într'o situaţie aşa de grea, încât era bun bucuros de a-şi putea apăra existenţa sa, necum să se mai gândească la revendicări teritoriale dincoace de Nistru. Propaganda bolşevică prindea tot mai mult în Ucraina. În Februarie căzu Harkovul, şi curând după aceasta Ucraina întreagă ajunse sub stăpânirea sovietică. Guvernul ucrainean a fost silit să părăsească ţara. Chestiunea amestecului Ucrainei în afacerile interne ale Basarabiei a fost pusă apoi la vot în Sfatul Ţării şi respinsă cu unanimitate [3]). Până şi reprezentantul Ucrainţilor basarabeni din Sfatul Ţării, depu-

[1]) Şt. Ciobanu, o. c., pag. 162 urm., anexa No. CX.
[2]) P. Cazacu, o. c., p. 311 urm.
[3]) Ibid., p. 314.

tatul *Osmolovski* a desaprobat acest amestec şi a votat contra lui [1]).

Ameninţat de bolşevici şi lipsit de orice sprijin din altă parte, guvernul Basarabiei s'a văzut silit să recurgă la sprijinul armatei române şi să se grăbească votarea unirii cu România, pentru a beneficia mai intensiv de acest sprijin. Rada ucraineană din Kiev declarase de altfel generalului Coandă că recunoaşte ocuparea Basarabiei de trupele române [2]).

Unirea s'a proclamat în şedința festivă a Sfatului Țării din 27 Martie 1917. Cu acea ocazie reprezentanţii ucraineni din Basarabia n'au votat contra unirii, ci s'au abţinut simplu dela vot pe motivul că numai constituanta ar fi in drept să se pronunţe într'o chestiune aşa de importantă [3]). Ucraina ocupată de puterile centrale, a găsit de bine să protesteze şi ea contra unirii Basarabiei. La protestul ei a răspuns repede şi documentat reprezentantul României C. C. Arion. Dar corespondenţa n'a mai continuat, din cauza turburărilor din Ucraina [2]).

Astfel vedem cum Ucraina rusească urmăria faţă de Basarabia moldovenească o politică anexionistă şi nestatornică. Când recunoştea independenţa acestei provincii şi drepturile ei de autodeterminare, când protesta contra lor şi ridica pretenţii asupra unor părţi din judeţele Hotin şi Cetatea-Albă. Faţă însă de această politică şovăitoare, vedem hotărîrea fermă şi intransigentă a Românilor basarabeni de a apăra cu orice preţ integritatea teritorială a străvechii lor patrii, pe care nu înţelegeau să o împartă cu nimeni. Vechi şi inprescriptibile drepturi istorice şi naţionale li impuneau o asemenea atitudine dârză şi hotărîtă. Şi dreptatea a învins.

---

[1]) P. Cazacu, o. c., p. 313.
[2]) Ibid., o. c., p. 329.
[3]) Ibid., p. 334.

XVI. Pacea dela Brest-Litovsk

Mersul războiului mondial luă curând o altă întorsătură decum o doriau căpeteniile mişcării ucrainene din Galiţia şi Bucovina. Înfrângerea armatelor austriace în Galiţia, intervenţia României în războiul mondial de partea Antantei şi moartea împăratului Franz Iosef siliră pe guvernanţii din Viena să consimţească la proclamarea regatului polon (5 Noembrie 1916) care, în urma aşezării sale geografice între Austria şi Ucraina, curmă orice continuitate teritorială între ambele ţări, aşa de îndepărtate şi deosebite una de alta. Iar când se mai ivi şi chestiunea unei *Cehoslovacii* independente, nădejdea în realizarea îndrăzneţelor planuri ucrainene începu să scadă mereu, ba să se stingă chiar cu desăvârşire.

În faţa realităţilor inexorabile, împăratul *Karl*, fostul comandant de regiment la Colomea, începe să-şi dea seama de gravitatea situaţiei şi să caută pacea cu orice preţ. La începutul anului 1918 el era bucuros de a putea încheia pacea cu Rusia fără anexiuni teritoriale în Ucraina. Planurile fantastice cu privire la proclamarea marei Ucraine habsburgice din Carpaţi până în Caucaz, căzură deodată cu iluziile fruntaşilor ucraineni din Galiţia şi Bucovina, cari se legănau în speranţa că vor putea atrage toată Ucraina rusească de partea lor. In realitate însă tocmai contrarul s'a întâmplat, precum se va vedea îndată.

Întorsătura aceasta neaşteptată a evenimentelor trezi decepţii amare în sufletele Ucrainţilor austrofili, cari cu toţii se visau cancelari şi miniştrii ai Ucrainei-Mari, iar leaderul lor bucovinean, Nicolai Wassilko, obţinu să i se pună chiar la dispoziţie o calească, ceia ce se şi făcu prin ordinul comandamentului general al trupelor de operaţie din Galiţia şi Bucovina.

Treziţi de evenimente neaşteptate la realitate, ei abandonară

repede planul Ucrainei-Mari și se mulțumiră cu constituirea unei provincii autonome ucrainene în cadrele împărăției habs-burgice care să cuprindă în granițele ei Galiția Orientală desfăcută de Polonia, Bucovina rămasă izolată de Viena și Rusia Subcarpatină ruptă din Ungaria.

Cu programul acesta minim plecă contele *Ottokar Czernin*, cancelarul Austro-Ungariei, la Brest-Litovsk unde la 28 Noembrie 1917 se întâlniseră delegații puterilor centrale cu Rușii și Ucraiții pentru tratativele de pace [1]). Czernin avea ordin dela suveranul său să încheie pacea cu orice preț *„fără compensații și fără anexiuni“*, pentru a intra mai lesne în ideologia Rusiei bolșevizate de atunci [2]).

Scurtă vreme înainte de deschiderea tratativelor de pace dela Brest-Litovsk se produseră în Ucraina rusească schimbări radicale. La 15 Octombrie 1917 izbucni în toată Ucraina rusească o revoltă armată de sub conducerea noului *„directoriu“* ales de liga națională, care număra între membrii săi pe V. Vinicenko, S. Petliura, F. Schwetz, A. Andreevski și A. Makarenko. În cel mai scurt timp revolta se lăţise asupra țării întregi, aderând la ea și trupele regulate ucrainene, haidamacii. Hatmanul Skoropadski care se sprijinea pe Nemți și pe corpurile de voluntari fu răsturnat și fugi ascuns într'un vagon sanitar în Germania.

La 4 Decembrie 1917 derectoriul recuceri Kievul și se reinstală acolo [3]). Cu noul guvern ucrainean voia Austria să încheie pacea. Delegatul principal al Rusiei sovietice era Trotzki, iar rada centrală din Kiev trimise ca delegați de pace pe *Jefim Gregorovicz Medwedew* și pe *Vasile Matwjewicz Schachrai*, având pe *Vladimir Petrowicz Satonski* ca secretar, oameni tineri, fără experiență, deabia ieșiți de pe băncile școalei, cum îi caracterizează Nowak [4]).

La primul schimb de vederi pe care Czernin îl avu cu reprezentanții radei ucrainene din Kiev, aceștia ridicară în numele guvernului lor pretenții asupra Galiției Orientale, Bucovinei și Rusiei Subcarpatice [1]). Baza aceasta de discuție, cu anexiuni teritoriale, era inacceptabilă pentru Czernin căci ea inverza complect rolurile. Unde până atuncia Ucrainții austriaci revendicau Ucraina rusească, la Brest-Litovsk Ucrainții ruși cereau anexiunea Galiției, Bucovinei și Rusiei Subcarpatice. Numai atunci diplomația austriacă își dădu seama cât de greșit inspirată fusese ea de Ucrainții austrofili din Galiția și Bucovina, când aceștia visau de anexiuni teritoriale în Rusia până în Caucaz. Surpriza aceasta neașteptată produse cancelarului austriac un șoc de nervi, care îl legă două zile de pat [2]).

Footnotes (p. 200):

1) Ottokar Czernin, *Im Weltkriege*, 1919, p. 314 urm. și 396 urm.
2) K. Fr. Nowak, *Der Sturz der Mittelmächte*, 1921, p. 15.
3) C. Matzievici, l. c., p. 18.
4) K. Fr. Nowak, o. c., p. 28.

În cele din urmă delegații radei din Kiev reveniră asupra pretențiilor lor cu privire la anexiunea Galiției, Bucovinei și Rusiei Subcarpatine, cerând însă în schimb ca aceste provincii unite în *Ucraina de Vest*, să primească o largă autonomie. Cancelarul Czernin ajunse din nou la mare ananghie, fiindcă prin recunoașterea unei Ucraine autonome, se ralia la principiul autodeterminării, iar aceasta însemna a zgudui însași temelia constituțională a Austriei. Iar pentru a pune pe Austriacii cari ezitau în fața unui fapt împlinit, Ucrainții ruși convocară în grabă *„congresul național al muncii“* și proclamară la 3 Ianuarie 1918 unirea Galiției cu Ucraina [3]).

In fața nouii situațiuni, Czernin se reîntoarse la Viena pentru a lua avizul monarhului într'o chestiune așa de importantă ca aceasta. Atunci Austria, încolțită din toate părțile și grav amenințată de foame, capitulă în față Ucrainților, pentru a nu periclita tratativele de pace. Intre Austria și Ucraina se încheiase în prealabil o convenție *secretă*. Guvernul austriac luă asupra sa îndatorarea să realizeze până cel târziu la 15 Iulie 1918 un proiect de lege, prin care să se dispartă teritoriile Galiției de Est, a căror populație era în majoritate ucraineană, de Galiția de până atunci și să se împreune cu Bucovina într'o provincie de coroană a Habsburgilor. Austriacii se obligară prin cancelarul Czernin să

Footnotes (p. 201):

1) Ott. Czernin, o. c., p. 409 urm.
2) K. Fr. Nowak, o. c., p. 32.
3) C. Matzievici, o. c., p. 29.

treacă acest proiect de lege prin parlament, iar până atunci să ia toate măsurile pregătitoare pentru atingerea acestui scop [1]).

Un manifest imperial urma să proclame regatul Haliciului [2]). Convenţiunea aceasta trebuia să rămână secretă între contractanţi până la aducerea ei la îndeplinire. Ea ajunse însă la cunoştinţa obştească prin o indiscreţie a gazetei „Vossische Zeitung“, şi produse mare vâlvă în Galiţia polonă şi în Bucovina românească, ai cărei locuitori băştinaşi nu înţelegeau să admită, ca patria lor să ajungă un obiect de tocmeală între Austria şi Ucraina.

In schimb Ucraina prin „directoriul“ său, se obligă să furnizeze de urgenţă Austriei un milion de tone de grâu pentru aprovizionarea populaţiei muritoare de foame. Din cantitatea aceasta Austria s'a grăbit să ridice, după mărturisirea lui Czernin, 42.000 vagoane de grâu şi alte alimente [3])

Din stipulaţiunile tratatului de pace austro-ucrainean reesă clar că Czernin, din ordinul suveranului său, vându direct Bucovina Ucrainenilor în schimbul unei cantităţi de grâu. Târgul ruşinos dela 1775, când Austriacii cumpărase Bucovina dela Turci cu pungi de aur, se repetă la 1918, când aceiaşi Austriaci o vândură Ucrainţilor pentru puduri de grâu. Iar Ruşii se complăceau în rolul lor de samsari, reprezentaţi atunci prin feldmareşalul Rumianzov, iar acuma prin delegaţii Radei din Kiev Medwedew şi Schachrai Numai că socoteala de acasă nu se potriveşte totdeauna cu aceia din târg.

*

Prin semnarea convenţiei secrete cu Ucraina, se înlăturase piedica principală pentru continuarea tratativelor în mod normal şi ducerea lor la bun sfârşit. Dificultăţile cu Ucraina erau înlăturate, dar acuma veniau altele şi mai mari din partea Rusiei sovietice, care enervau foarte mult pe contele Czernin. Cancelarul habsburgic primia zilnic tele

[1]) Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei*, anexa I, p. 76 urm.; K. Fr. Nowak, o. c., p. 73.

[2]) K. Fr. Nowak, o. c., p. 31.

[3]) Ott. Czernin, o. c., p. 339.

grame urgente din Viena cu ordine categorice de a semna pacea cu orice preţ, pentru a putea începe cât mai degrabă cu exportul de cereale, de care aveau aşa de mare şi neapărată nevoie.

In schimb însă Trotzki, nu se arată de loc grăbit. Delegatul sovietelor ruseşti, care prindeau tot mai mult teren în Ucraina, era un adversar al păcii cu „directoriul“ burghez al Ucrainei şi nu se feria să ironizeze pe Czernin că se grăbeşte să *„închee pace cu delegaţi fără ţară, fiind-că singurul pământ de care mai dispuneau delegaţii radei din Kiev, ar fi doar camerele de hotel, pe care aceşti delegaţi le deţin la Brest-Litovsk“*. Trotzki era informat de guvernul său că mişcarea bolşevică copleşise aproape toată Ucraina şi că autoritatea radei centrale scădea mereu [1]).

In cele din urmă greutăţile au fost învinse şi la *8 Februarie 1918*, s'a semnat pacea dela Brest-Litovsk, pe care primarul Vienei Weisskirchner o numi *„pacea pâinei“* [2]). Vestea despre semnarea păcii cu Ucraina produse mare impresie asupra împăratului *Karl*, care se grăbi să felicite pe cancelarul său Czernin la marele succes politic, care i-a pregătit „cea mai frumoasă zi din timpul domniei sale, încărcată de griji“ [3]).

---

[1]) K. Fr. Nowak, o. c., p. 34.

[2]) Ott. Czernin, o. c., p. 336 urm.; Novak, o. c., p. 42.

[3]) Ibid., p. 337.

XVII. Ucraina austriacă şi Bucovina

Între timp evenimentele politice se precipitară. Czernin se grăbi să ridice pudurile de grâu din Ucraina, dar legea pentru organizarea provinciei autonome ucrainene, în care să fie înglobată şi Bucovina, precum prevedeau stipulaţiunile tratatului secret, nu mai ajunse să fie votată de parlamentul austriac. In schimb însă guvernul austriac se strădui să ia cel puţin unele măsuri de ordin militar în vederea constituirii nouii provincii ucrainene. Dar încercările acestea se izbiră de rezistenţa Polonilor cari revendicau pentru dânşii stăpânirea asupra Galiţiei întregi, dar şi de împotrivirea Românilor bucovineni, cari nu înţelegeau să privească nepăsători la înglobarea de pământ românesc în graniţele unei ţări străine. Pe de altă parte situaţia politică internă din Austria ajunse în cursul anului 1918 aşa de critică, încât guvernul habsburgic nu mai avea nici puterea şi nici autoritatea de a se împotrivi năzuinţelor de independenţă a *Jugoslavilor, Cehoslovacilor* şi *Polonilor*. În faţa acestor simptome de desfacere şi descompunere a monarhiei habsburgice contele Czernin îşi înaintă demisia, fără să fi votat legea pentru înfiinţarea provinciei autonome ucrainene, precum se obligase la Brest-Litovsk. O asemenea lege n'a fost votată de parlamentul austriac nici sub urmaşii săi până la prăbuşirea Austriei.

Repetatele încercări ale împăratului Karl de a obţine o pace separată, adresându-se preşedintelui Wilson, se lichidară cu un refuz categoric. Nici manifestul imperial din *17 Octombrie 1918*, prin care se consimţia la federalizarea Austriei, în care fiecarea popor avea să formeze o comunitate de stat proprie în cuprinsul teritoriului său, nu mai găsi nici un răsunet la popoarele subjugate. Ele răspunseră la manifestul imperial prin proclamarea independenţei lor aşa:

Italienii la 16 Octombrie, Germanii din Viena la 22 Octombrie, Cehoslovacii la 28 Octombrie și *Polonii la 14 Noembrie 1918*, când și „Comisiunea de lichidare" din Cracovia proclamă pe generalul *Pilsudski* de șef al statului polon.

Pilda aceasta o imitară și Ucrainții cari în *adunarea lor națională dela Liov*, sub președinția lui *Petruszewicz*, proclamară la 19 Octombrie 1918 independența teritoriului ucrainean din Austro-Ungaria [1]). După telegrama deputatului *N. Wassilko* către *arhiducele Wilhelm* la Cernăuți în ziua proclamării independenței, acest teritoriu cuprindea Galiția de Est, *Bucovina cu orașele Cernăuți, Siret și Storojineț*, — exact ca în memoriul *Carpatorușilor* către conferința de pace din Paris — precum și *ținutul ucrainean din Ungaria nordestică*. Acest teritoriu se constitui ca *stat național vestucrainean*, care urma să-și voteze constituția și să fie reprezentat prin delegații săi la congresul de pace din Paris, contestându-se ministrului de externe austro-ungar dreptul de a mai vorbi în numele teritoriilor cari constitue statul vestucrainean [2]).

Din raportul comandantului general din Liov, feldmareșalul *Pfeffer*, către cancelaria militară a împăratului la Viena, se constată că, deodată cu proclamarea independenței statului vestucrainean, s'a hotărît de adunarea din Liov ca noul stat să rămână *„alipit"* Austriei — *„mit Anschluss an Österreich"*. Așa se explică faptul că constituanta sau *rada ucraineană* din Liov ținea adunările ei sub paza armatei austriace și că proclamarea *independenței Ucrainei de Vest cu alipirea la Austria*, fusese sărbătorită prin servicii divine în catedrala catolică și greco-catolică din Liov și aclamată de populație [3]). Din rapoartele aceste reesă clar că proclamarea

[1]) *Raportul deputatului N. Wassilko către arhiducele Wilhelm in Cernăuți*; anexă No. IX.

[2]) Cfr. Elias Hurwicz, *Der neue Osten*, Berlin 1927, p. 13 urm.; Paul Roth, *Die Entstehung des polnischen Staates*, Berlin 1926, p. 97 urm.

[3]) *Raportul feldmareșalului Pfeffer* către curtea imperială din Viena asupra proclamării independenței Ucrainei, anexa No. X.

noului stat ucrainean, cu înglobarea părții celei mai mari din Bucovina, se făcuse sub egida Habsburgilor cu atingere sensibilă a intereselor naționale românești.

Condițiunile în care s'a făcut proclamarea independenței statului vestucrainean, care nu putea fi în acelaș timp și *„independent"* și *„alipit"* Austriei habsburgice, erau foarte neprielnice. De aceea rada ucraineană proclamă la 15 Noembrie *„Republica Vestucraineană"* [1]). În habsburgofilia lor oarbă și interesată, fruntașii ucraineni puseseră toată nădejdea lor în Austria, evitând să ia contact cu puterile antantei, precum o făcuseră la rândul lor Cehoslovacii, Jugoslavii, Polonezii, Italienii și Românii. Atitudinea lor fusese mereu provocătoare la adresa statelor vecine. Așa s'a putut întâmpla că la prăbușirea Austriei habsburgice, ei să rămână lipsiți de singurul lor sprijin politic și militar pe care se rezemau. Pe lângă această lipsă de simț politic și de prevedere, șefii ucraineni erau disconsiderați și urâți de fruntașii națiunilor vecine, așa de Poloni, de Români și de Unguri deopotrivă, fiindcă revendicările lor teritoriale tăiau adânc în drepturile naționale române și poloneze îndeosebi.

Revendicările ucrainene cu privire la Bucovina cu orașele Cernăuți, capitala provinciei, cu sediul mitropoliei ortodoxe române și cu înaltul său așezământ de învățătură care este universitatea, cu Siretul, fosta capitală a Moldovei lui Sas-Vodă, și cu Storojinețul, erau provocațiuni directe la adresa Românilor, cari nu puteau să nu reacționeze cu toată energia contra unor încălcări teritoriale de acest fel. Deasemenea se vedeau și Polonii provocați și lezați în drepturile lor istorice și naționale și se simțiau datori să reacționeze. Cât privește pe Ucrainții din Ungaria nordestică, astăzi *Rusia Subcarpatică*, soarta lor era de mult hotărîtă prin *Pactul dela Philadelphia*, pe care *Masaryk* îl încheiase încă în *Iulie 1918* cu *Dr. Zatkowicz*, reprezentantul Rușilor din Ungaria, prin care Rusia Subcarpatică consimți la unirea ei cu Republica-Cehoslovacă în schimbul garantării unei autonomii locale [2]). Conducătorii ucraineni ar fi trebuit să fie

[1]) P. Roth, o. c., p. 97.

[2]) Ion I. Nistor, *Cehoslovacii și Românii*, în „Codrul Cosminului", VI, p. 319 urm.

în curent cu tratativele acestea și să nu provoace inutil și pe *Cehoslovaci* prin hotărârile radei lor dela Liov.

În condițiunile acestea soarta noului stat ucrainean pă⸗rea din capul locului compromisă cu toate încercările oficialităţii habsburgice de a sprijini o construcție politică artificial fundată pe nisip. Și cum noul stat ucrainean urma să rămână *„alipit“* Austriei habsburgice, comandamentul general al trupelor austro-ungare din Galiția și Bucovina primi indicații precise dela Viena să se pună la dispoziția radei ucrainene dela Liov și să asculte de ordinele ei [1]).

Contingentele ucrainene din armata austro-ungară, în debandadă și desagregare, primiră ordin să se întoarcă fără zăbavă la vatră, pentru a fi încorporate în *„legiunea ucraineană“*, un început de armată națională, sub comanda arhiducelui Wilhelm, un nepot al împăratului Karl și fiu al arhiducelui Ștefan, cel ce fusese luat în vedere pentru ocuparea tronului polon ca o secundogenitură habsburgică. Din dragostea și interesul cu care tânărul arhiduce îmbrățișase cauza ucraineană, precum și din cele două scrisori pe care dânsul le adresă la 18 Martie și 26 Aprilie 1918 mitropolitului ucrainean unit din Liov, contele Andrei Szepticki [2]), se vede limpede că dânsul avea aspirațiuni la tronul așa de șubred al statului ucrainean „alipit“ Austriei habsburgice. În scopul acesta presumtivul *hatman* al Ucrainei de Vest aruncă la oparte uniforma sa de căpitan de cavalerie, pentru a îmbrăca costumul național ucrainean. Iar pentru a da o nouă dovadă despre atașamentul său cătră națiunea ucraineană, arhiducele Wilhelm își schimbă și numele în *Wasyl Weschywan* zis *Kneaz Ștefanowicz,* după numele părintelui său arhiducele Ștefan [3]).

Arhiducele Wilhelm era un tânăr de 28 ani, care în armata austro-ungară avea gradul de căpitan de cavalerie. Din propria sa mărturisire aflăm că dânsul nu se împăca

---

[1]) *Regruparea trupelor de operație în Galiția și Bucovina,* anexa No. XI.

[2]) *Scrisorile arhiducelui Wilhelm cătră Mitropolitul Szepticki;* anexa No. XII și XIII.

[3]) ION I. NISTOR, *Bucovina și arhiducele Wilhelm,* în „Generația Unirii“, No. 4, pag. 4 urm.

cu sistemul de oprimare a naționalităților din Austro-Ungaria și că din cauza aceasta avea mereu conflicte cu oficialitatea habsburgică, care nu tot tolera critici de această natură. Din pricina aceasta tânărul arhiduce era rău notat și considerat ca revoluționar. Se pare că mai mult pentru a scăpa de el fu încorporat unei unități oarecare din Galiția, unde se apucă de alte isprăvi și mai mari. El își puse în gând să ajungă cu orice preț *domnitor habsburgic al Ucrainei.* În scrisoarea pe care la 18 Martie 1918 o adresase mitropolitului unit din Liov, arhiducele arătă că Galiția va fi împărțită în două și că partea ucraineană, mărită cu *Bucovina,* va primi autonomia națională. Însuși împăratul Karl i-ar fi încredințat comanda unui batalion precum și conducerea legiunii ucrainene, care avea să formeze cadrele viitoarei armate naționale a Ucrainei.

În calitatea aceasta arhiducele era autorizat să desfășoare în Ucraina o intensă propagandă politică, pentru a-și pregăti rolul de înfăptuitor al aspirațiunilor naționale ale Ucrainților. În Aprilie 1918 Wilhelm comanda un batalion la Alexandrovsk în Ucraina, unde se îndeletnicia cu organizarea militară a *Cazacilor Zaporojeni.* De acolo arhiducele adresă mitropolitului Szeptycki o nouă scrisoare prin care-l vestia că fusese chemat de împăratul Karl la Viena și că ar fi obținut acolo aprobarea prea înaltă pentru planurile sale ucrainene. La sfârșitul verei 1918 arhiducele Wilhelm era în Galiția în calitatea de comandant al legiunii ucrainene care opera pe frontul român la Cojoci în valea Bistriței sub numirea oficială de *„grupul căpitanului de cavalerie Arhiducele Wilhelm“.* În toiul evenimentelor din Octombrie 1918, se decretă mobilizarea generală a legiunii ucrainene, care opera pe frontul român. Ea primi o nouă organizare pentru a forma cadrele unei armate naționale ucrainene, precum se evidențiază aceasta destul de limpede din ordinele comandamentului militar din Liov pe care le reproducem în anexă [1]). Mai multe unități din această legiune erau dislocate în Cernăuți și Rădăuți, ajungând chiar până la Cojoci

---

[1]) *Organizarea legiunii ucrainene și planul ei de operație,* No. 1—15, anexa No. XIV.

în valea Bistriţei, unde ocupa poziţiuni pe teritoriul românesc, care în baza nenorocitului tratat de pace dela Bucureşti urma să fie cedat Austriei.

Comandantul legiunii, arhiducele Wilhelm petrecea foarte des în Cernăuţi, fiind găzduit de contele Etzdorf, guvernatorul Bucovinei, în palatul administrativ din Piaţa Arboroasei. O parte din legiunea ucraineană era concentrată la Rădăuţi, fiind încredinţată cu menţinerea ordinei publice în Bucovina. Dar cu toată stăruinţa comandantului, ordinea şi disciplina militară n'au putut fi menţinute multă vreme. Germenii descompunerii se incubaseră deabinelea în rândurile legiunii ucrainene. Complicitatea oficialităţii habsburgice la lovitura de stat din Liov şi la organizarea armatei naţionale ucrainene se vede foarte clar dintr'un memoriu confidenţial din Noembrie 1918, pe care-l reproducem în întregime pentru informaţiunile interesante ce cuprinde [1]).

În Bucovina situaţia politică rămăsese multă vreme nelămurită. Românii, prinzând de veste despre planurile ucrainene, protestaseră de cu bună vreme contra înglobării Bucovinei în graniţele statului ucrainean, apărând punctul de vedere românesc al *„Bucovinei nedesmembrate“* şi afirmând drepturile româneşti asupra Bucovinei întregi în vechile ei hotare dela Ceremuş, Colacin şi Nistru [2]). Constituanta română din Cernăuţi, în adunarea ei din 27 Octombrie, reclamă la fel dreptul ei de suveranitate asupra Bucovinei *„integrale“* [3]).

În condiţiunile acestea izbucnirea conflictului între rada ucraineană din Liov, care îşi asuma dreptul de suveranitate asupra unei bune părţi din Bucovina, cu însaşi capitala provinciei Cernăuţii, şi între constituanta română din Cernăuţi, care reclama imperiul asupra Bucovinei *integrale*, devenise inevitabil şi el nu întârzie să erupă foarte curând. Cum *consiliul naţional român* n'avea la dispoziţia sa încă nici o forţă militară, fiindcă ostaşii români bucovineni nu

[1]) *Mémoire sur la complicité des autorités autrichiennes dans le coup d'état par le parti ukrainien à Lwów*, anexa No. XV.
[2]) Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei*, p. 29.
[3]) Ibid. p. 39.

apucară încă să se reîntoarcă la vatră de pe frontul din Italia, rada ucraineană din Liov era în avantaj faţă de Români, fiindcă la dispoziţia ei stetea, precum am văzut, „legiunea ucraineană“ de sub comanda arhiducelui Wilhelm, ale cărei unităţi garnizonau chiar în Cernăuţi. În condiţiunile acestea favorabile, delegaţii radei Ilie Semaka, I. Spenu, Omelian şi Ilya Popovici, bizuindu-se pe sprijinul militar al legiunii ucrainene, găsiră de cuviinţă să ocupe, în dimineaţa zilei de *6 Noemvrie 1918*, palatul administrativ din Cernăuţi, să se prezinte guvernatorului *Etzdorf* şi să-i ceară să li transmită puterea de guvernământ. Guvernatorul cedă în faţa forţei militare, invitând însă pe delegaţii radei să cadă de acord cu consiliul naţional român, pentruca transmisiunea puterii să se facă în bună înţelegere şi cu Românii.

Între Români se găsi unul singur care se declară gata să împartă puterea asupra Bucovinei cu Ucrainţii şi acesta era Aurel Onciul, care în întreaga sa activitate politică a avut o atitudine politică detestată de toată lumea românească.

La orele 4 după amiazăzi, guvernatorul Etzdorf primi din nou delegaţiunea ucraineană ce era însoţită şi de Aurel Onciul şi transmise acestor pretinşi reprezentanţi ai Românilor şi Ucrainţilor puterea de guvernământ asupra ţării Bucovinei, dresând cu această ocazie cuvenitul proces-verbal pe care îl reproducem în anexă [1]).

În felul acesta se închee lunga serie de guvernatori austriaci ai Bucovinei, începând cu generalul Spleny şi sfârşind cu contele Etzdorf, în ziua memorabilă de *6 Noemvrie 1918*. Prin semnarea procesului verbal de transmisiune a puterii, Casa de Habsburg abdică la dreptul ei de suveranitate asupra Bucovinei.

Transmisiunea puterii se făcu asupra delegaţilor ucraineni ce făceau parte din rada dela Liov, şi asupra lui Aurel Onciul care nu fusese autorizat de nimeni să primească puterea sau să o împărtească cu Ucrainţii [2]). Singurul organ îndreptăţit de a revendica puterea asupra Bucovinei, era *consiliul*

[1]) *Guvernatorul Bucovinei transmite delegaţilor români şi ucraineni puterea de guvernământ asupra Bucovinei.* Anexa No. XVI.
[2]) Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei*, pag. 39 urm.

național român, ales de adunarea constituantă dela Cernăuți la 27 Octomvrie 1918. Or, Aurel Onciul nu primise dela acest consiliu nici o delegație de a primi puterea.

Dar în împrejurările de atunci forța prima dreptul, și forța militară era de partea Ucrainților. Întemeindu-se pe această forță, căpeteniile Ucrainților exercitară timp de șase zile, dela 6—11 Noemvrie, o adevărată teroare în Cernăuți și în toată Bucovina, așa că în vremea aceia nimeni nu mai era sigur de viața și de avutul său. Delegațiunea bucovineană a *„radei naționale ucrainene"* din Liov lansă în ziua de 6 Noemvrie 1918 un manifest către *„cetățenii liberi ai tuturor națiunilor și stărilor țării"*, prin care chema populațiunea Bucovinei sub steagul libertății. Cum „guvernul vechiu austriac a perit de sine", delegația radei se vede necesitată să „ia în mâna sa guvernul în orașul Cernăuți și în acea parte a țării, care în majoritate este locuită de Ucrainți" [1]).

Delegația bucovineană a radei din Liov încredință administrația părții din Bucovina revendicată de ea lui Omelian Popovici, în calitatea de *„comisar național ucrainean"*. Cu dela sine putere se declară și Aurel Onciul *„comisar național român"* și lansă și dânsul împreună cu „tovarășul" său ucrainean — titlul de comisar justifică acest termen — în ziua de 6 Noemvrie 1918 proclamația prin care se aducea la cunoștința populațiunii bucovinene că guvernul imperial din Viena, considerând misiunea sa împlinită, i-ar fi încredințat lui împreună cu Omelian Popovici „însușirea de comisari naționali ai poporului român pe deoparte și ucrainean pe de altă parte, puterea în Bucovina, *fără să o împartă*". Comisarii poporului român și ucrainean, luând asupra lor puterea, indiviză, o *împărțiră totuși între ei* în modul următor:

1. „Atât poporul român, cât și cel ucrainean, își rezervă pretențiunile sale, relative la teritoriul Bucovinei, precum au fost formulate de reprezentanții săi legitimi lasă însă ca congresul de pace să hotărească definitiv în chestiunea aceasta".

[1]) T. Balan, *Bucovina în răsboiul mondial*, l. c., pag. 133.

2. „Până la hotărîrea viitoare se menține starea faptică".

3. „Competința ambelor guverne (!) respective se bazează pe majoritatea relativă din comună, precum a fost constatată ea la recensemântul din 1910. Drept aceia, comunele, în care majoritatea relativă a populațiunii este română, sunt supuse guvernului român, iar comunele, în care majoritatea aceasta este ucraină, guvernului ucrain".

4. „În comunele acele, în care majoritatea populațiunii nu este nici română, nici ucraineană, reprezentanța legală a comunei va hotărî, căruia din ambele guverne din chestie vrea să fie supusă; lipsind o reprezentanță legală, hotărîrea respectivă se va lua, sub prezidiul gerentului constituit de sfatul consultativ, iar lipsind și el, de membrii prezenți în comună ai ultimului comitet comunal ales legal".

5. „Până ce se vor lua hotărîrile acestea, comunele Alexanderdorf, Katherinendorf, Sadagura și Vijnița, sunt supuse guvernului ucrain; toate celelalte comune neromâne și neucraine, afară de Cernăuți, guvernului român".

6. „Orașul Cernăuți, capitala țării, rămâne sub administrația interimistică de până acuma; dispozițiuni în a doua instanță se pot lua numai în conțelegere între guvernul român și cel ucrainean".

„Învoiala prezentă întră imediat în vigoare" [1]).

„Comisar" al orașului Cernăuți ajunse un oarecare Ossyp Bezpallko, care în dimineața zilei de 7 Noemvrie 1918 ținu să vestiască populațiunii cernăuțene că „delegația bucovineană a consiliului ucrainean" a găsit de bine să-l numească *„comisar urban"* al Cernăuților [2]).

Numele de *„comisar al poporului"* și de *„comisar urban"*, ca emanație a radei ucrainene, indicau destul de vădit direcția spre care tindea desfășurarea evenimentelor din Bucovina în toamna anului 1918. Unitățile legiunii ucrainene devastară depozitele de arme, munițiuni și efecte militare ale regimentelor bucovinene și, complect bolșevizate, începură să exercite o nemaipomenită teroare în Cernăuți și

[1]) Teodor Balan, *Bucovina în răsboiul mondial*, l. c., pag. 134—135.

[2]) Ibidem, pag. 135.

în împrejurimi, astfel că pacea şi ordinea publică erau serios ameninţate şi nimeni nu mai era sigur de viaţa şi avutul său. În condiţiunile acestea, consiliul naţional român nu-şi putea îndeplini în linişte şi siguranţă misiunea sa. Iar îndrăzneala Ucrainţilor, ce se bizuiau pe unităţile lor de *„haidamaci"* şi pe inconştienţa vinovată a *„comisariului"* Aurel Onciul, nu mai cunoştea limită. În situaţia aceasta extrem de critică, consiliul naţional român se hotărî să ceară şi să obţină *intervenţia armatei române* în Bucovina, care îşi făcu intrarea triumfală în Cernăuţi în ziua de 11 Noemvrie 1918. Populaţiunea, dornică de pace după un război de 4 ani, o primi cu mare însufleţire. Sub scutul ei, consiliul naţional român şi-a putut începe opera de refacere şi reorganizare, îndrumând ţara pe calea cea bună a păcii şi a progresului.

La 28 Noemvrie 1918 s'a întrunit la Cernăuţi *„Congresul General al Bucovinei"* care în unanimitate a votat unirea necondiţionată a Bucovinei cu regatul României şi anume în hotarele sale istorice dela Ceremuş, Colacin şi Nistru. Reprezentanţii minorităţilor poloneze şi germane au votat pentru unire. Ucrainţii s'au abţinut ca şi la Chişinău [1]).

Actul unirii Bucovinei a fost recunoscut de constituanta română dela Bucureşti în şedinţa memorabilă dela 31 Decembrie 1919, deodată cu actele de unire dela Chişinău şi Alba-Iulia. Articolul 59 din tratatul de pace dela *St. Germain* cuprinde renunţarea formală a Austriei asupra drepturilor ei de suveranitate asupra Bucovinei [2]). Delegaţii puterilor aliate şi asociate se întruniră în şedinţă la 2 Iulie 1919 şi traseră o linie de frontieră care tăia o bună parte din Bucovina şi anume acea din valea Ceremuşului, pentru a o alipi la Polonia [3]). Interese de ordin economic par să fi determinat această hotărnicie. Vestea despre ştirbirea vechii graniţe a Bucovinei provocă mari turburări în rândurile

[1]) Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei*, pag. 54 urm.

[2]) „L'Autriche renonce en ce qui la concerne, en faveur de la Roumanie, à tous droits et titres sur la partie de l'ancien duché de Bukovine comprise en deça des frontières de la Roumanie, telles qu'elles seron ulterieurement fixées par les principales Puissances alliées et associées".

[3]) Cfr. Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei*, pag. 199. Anexa No. XVII.

populaţiunii menite să treacă la Galiţia, care protestă energic *„contra hotărîrii luată de comisiunea teritorială de a detrunchia o parte a Bucovinei"*. Comunele Plosca, Sârghieni, Putila, Dichteneţ, Chisiliţeni, Răstoace, Câmpulung pe Ceremuş, Iabloniţa, Ciornohuzii, Milie, Banila, Văşcăuţi, Carapciu etc., lovite de această neaşteptată măsură, se grăbiră să protesteze contra ei, trimiţând memorii la conferinţa de pace din Paris prin care cereau să rămână la România, întemeindu-şi cererea pe motive de ordin economic, politic, cultural şi religios, întrucât ei ca ortodocşi şi-ar primejdui credinţa prin alipirea la o ţară neortodoxă sau unită, cum este de fapt Galiţia de Est. Dăm în anexă un asemenea memoriu redactat în limba ucraineană pentru a ilustra mişcarea aceasta [1]).

Lupta a fost încununată de succes. În tratatul de pace de la *Sevrès* se stabileşte graniţa româno-polonă dealungul Ceremuşului şi Colacinului [2]). Numai 5 comune bucovinene şi anume Babin, Luca, Prelipcea, Sviniace şi Crisceatec urmau să fie înglobate Poloniei, din cauza legăturii feroviale Horodenka—Zaleszczik, care se făcea pe teritoriul acestor comune [3]). Dar şi acest colţ, cel mai nord-vestic al Bucovinei, a rămas la România în baza convenţiunii de frontieră din 26 Ianuarie 1928 în care se stabileşte că între Prut şi Nistru graniţa va urma „vechea linie administrativă între Bucovina şi Galiţia" [4]). Astfel a fost aplanată şi ultima dificultate şi Bucovina s'a întors la matcă, întreagă şi fără nici o ştirbire teritorială.

Aspiraţiunile politice ale Ucrainţilor au dat astfel greş pe toată linia. Provinciile româneşti Bucovina şi Basarabia s'au unit cu România, din pământul căreia au fost rupte la 1775 şi 1812. Rusia Subcarpatică se unise cu Cehoslovacia în

[1]) *Protestul locuitorilor din comuna Carapciu pe Ceremuş contra deslipirii de România.* Anexa No. XVII.

[2]) Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei*, anexa No. XXXII.

[3]) Cfr. Ion I. Nistor, *Frontiera româno-polonă*, în rev. „Graiul Românesc", II, 1927.

[4]) Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei*, anexa XXXIII, pag. 208. *„Du Pruth jusqu'au Dniester, la frontière suivra l'ancienne ligne administrativ entre la Bukovine et la Galicie"*.

baza înțelegerii dela Philadelphia. Dar lovitura de grație contra Republicei Vestucrainene fu aplicată de consiliul suprem al puterilor aliate și asociate, care prin hotărîrea sa din *25 Iunie 1919,* autoriză Republica Polonă să continue cu operațiunile ei militare până la Sbrucz, vechea linie de frontieră între Galiția și Rusia. La *21 Noemvrie 1921* consiliul suprem încredință Poloniei mandatul pe 25 ani asupra Galiției Orientale, iar prin hotărîrea din *12 Martie 1923* Galiția de Est fu direct înglobată în hotarele Poloniei reînviate [1]).

Astfel nu s'a ales nemic din planurile fantastice ale fruntașilor ucraineni din Austria și din Rusia, din cauza politicei lor inconsecvente și a încrederei prea mari pe care ei o puseră în monarhia habsburgică. Revendicările lor teritoriale dincoace de Nistru au produs mult sânge rău în cercurile românești și au zădărnicit mereu o prietenie care li putea fi de folos.

---

[1]) P. Roth, o. c., pag. 99.

XVIII. Relațiunile româno-ucrainene după unire

Tot trecutul istoric este martor că poporul român a fost totdeauna însuflețit de cele mai bune simțiminte de prietenie și bună vecinătate față de Ucrainți. Românii nici odată n'au râvnit la cuceriri teritoriale dincolo de Nistru, cu toate că acolo sălășluește de veacuri o populație românească transnistriană, pe care Rusia Sovietică a recunoscut-o ca atare și i-a îngăduit de a se constitui în *„Republica Sovietică Socialistă Autonomă Moldovenească* (R. S. S. A. M.) [1]).

Dar cu toate acestea aspirațiunile politice românești s'au oprit totdeauna la Nistru. De aceia neînțelegerile dintre Români și Ucrainți au început numai atunci, când Ucrainții au ridicat pretenții teritoriale dincoace de Nistru în Bucovina și Basarabia. Cât privește Maramureșul, pretențiile ucrainene priviau mai mult regiunile de dincolo de Tisa, la care Românii n'au râvnit niciodată. Teritoriul Maramureșului românesc de astăzi cuprinde vreo 50 de comune, dintre cari numai trei sunt locuite și de Ucrainți. Restul Maramureșului a trecut la Rusia Subcarpatică de sub suveranitatea cehoslovacă, așa că acolo punctele de fricțiune și neînțelegere dintre Români și Ucrainți sunt reduse la minim.

Și în adevăr, îndată ce, prin actele unirii dela *Chișinău* și *Cernăuți,* poporul român a restabilit străvechele sale drepturi de suveranitate asupra întregului pământ românesc de dincoace de Nistru, el este dornic de a trăi în pace și bună prietenie cu vecinii săi ucraineni de dincolo de Nistru. De simțiminte asemănătoare erau stăpâniți la 1919 și guvernanții ucraineni dela Kiev, când instituiră o misiune diplomatică pe lângă guvernul român din București. Șeful acelei misiuni era profesorul Constantin Matzievici, ajutat de generalul S. Delvig, reprezentantul comandamentului suprem al

---

[1]) Ion I. Nistor, *Românii Transnistrieni,* l. c., p. 542 urm.

armatelor ucrainene. La 26 Iulie 1919 şeful misiunii diplomatice ucrainene prezentă preşedintelui de consiliu al guvernului român scrisoarea de acreditare, al cărei scop principal era:

„De a stabili relaţiunile cele mai amicale între România şi Ucraina, bazate pe principiul de neintervenţiune reciprocă în viaţa internă a ambelor state. *Guvernul ucrainean declară că nu voieşte sub nici un chip de a pune în discuţie fruntaria actuală între cele două state, considerând Nistru ca fruntarie definitivă între ele şi dorind să stabilească la această frontieră cele mai bune relaţii de vecinătate*" [1]).

Misiunea ucraineană la Bucureşti mai avea datoria de a stabili un acord şi cu Polonia, aceasta fiind o amică a României; acest acord avea să confirme între altele deciziunea luată de guvernul ucrainean de a înceta ostilităţile contra Poloniei. Misiunea mai avea de scop să stabilească condiţiunile în cari guvernul român ar putea înzestra armata ucraineană cu armament, îndeosebi cu arme, cartuşe şi tunuri.

Guvernul român în fruntea căruia se găsia Ion I. C. Brătianu a luat act de declaraţia oficială a guvernului ucrainean, că recunoaşte *Nistru ca hotar definitiv* între cele două ţări, şi a dat armatei ucrainene ce se găsia la grea cumpănă, ameninţată de a fi înconjorată de bolşevici, concurs preţios. Însuşi şeful misiunei ucrainene recunoaşte în memoriul său că *„numai mulţumită României armata ucraineană a reuşit să se salveze, retragându-se prin Basarabia în Galiţia, unde luă contact cu grupul de nord*" [2]).

Dară în vremea ce Ucraina rusească recunoştea hotarul Nistrului şi întrase în relaţii diplomatice normale cu guvernul român, căpeteniile Republicei Vestucrainene continuau şi după unirea Bucovinei acţiunea lor de duşmănie faţă de România. În faţa armatei române, delegaţii bucovineni ai

[1]) C. MATZIEVICI, *Mémoire sur la question ukrainienne*, p. 41: „Le Gouvernement Ukrainien déclarant ne vouloir en aucune façon mettre en question la frontière actuelle entre les deux États, *considérant le Dniester comme frontière définitive entre eux* et désirant établir sur cette frontière les meilleures relations de voisinage".

[2]) C. MATZIEVICI, o. c., pag. 20 urm.

radei din Liov, cu comisarii ucraineni cu totul, se retraseră în Galiţia pentru a continua de acolo agitaţiunile lor contra Românilor. Cu ei se retrase fireşte şi arhiducele Wilhelm, comandantul legiunii ucrainene, însoţit de adjutantul său contele Lubesch von Laresch, ce funcţionase pe vremuri ca secretar la legaţiunea austro-ungară din Bucureşti. Dar arhiducele nu mai ajunse la Liov pentru a lua contact cu guvernul prezidat de Petruszewicz, fiindcă trupele poloneze, minunat echipate şi conduse de generalul Haller, îi închisese calea, ocupând Liovul şi silind rada să-şi mute sediul la Stanislavov [1]). Astfel arhiducele Wilhelm, zis şi cneaz Stefanowicz, se trezi cu legiunea sa prins între două focuri, de generalul Zadik în flancul drept şi de generalul Haller în flancul stâng. La începutul lui Iunie 1919, legiunea ucraineană, strânsă ca în cleşte de trupele româno-polone şi demoralizată, se găsia îngrămădită pe poziţiunea din jurul Colomeei cu tendinţa de retragere spre munţii Pocuţiei. În direcţiunea aceasta se retrase şi arhiducele Wilhelm.

În dimineaţa zilei de 4 Iunie patrulele de grăniceri români prinseră de veste că în comuna *Jabie*, la o distanţă de vreo 40 km de Colomeia, s'ar afla adăpostite în casa preotului Hlibowski trei persoane străine însoţite de o doamnă. Un pluton de grăniceri primi ordinul să plece în urmărirea lor. În drum spre Jabie patrulele române dădură peste un automobil ce purta emblema casei imperiale austriace, pajura cu două capete. În dimineaţa zilei de 5 Iunie patrulele întrară în Jabie şi găsiră lumea adunată în biserică. Atunci comandantul avu buna inspiraţie să învârtă cheia dela uşa bisericii, pentru ca lumea adunată acolo să nu turbure cumva percheziţia la casa preotului, unde găzduia cneazul Ştefanovici cu tovarăşii săi. Contele Laresch şi nevasta sa se predară fără nici o împotrivire. În timpul acesta arhiducele dormia încă. Când se deşteptă văzu în faţa sa pe ofiţerul român, şi întrebă somnoros: „Cum, armara română este aci?" „Da!" răspunse dârz ofiţerul român, somând pe arhiduce să se predea, ceia ce arhiducele

[1]) P. ROTH, o. c., pag. 98.

făcu fără nici un gest de împotrivire. În tovărăşia arhiducelui se mai găsia şi un cobzar ucrainean, *Petru Sckerek,* deputat în rada ucraineană din Liov [1]).

Sub pază militară arhiducele şi însoţitorii săi fură conduşi la comandamentul român din Colomeia, iar de acolo trimis sub excortă la Cernăuţi, unde petrecu noaptea de 7 spre 8 Iunie 1919 la hotelul Gottlieb din strada Bucureştilor [2]). A doua zi arhiducele cu suita sa fu pornit la Bucureşti, iar de acolo internat la mănăstirea Căldăruşani, unde petrecu până la începutul lui Septemvrie 1919.

La intervenţia misiunii ucrainene din Bucureşti, guvernul român conveni să încredinţeze pe arhiduce în mânile guvernului ucrainean, dându-l în sama trupelor lui Petliura, care îşi avea cartierul general la Cameniţa. La 3 Septemvrie arhiducele cu suita sa fu pornit la Cernăuţi, iar de acolo predat autorităţilor ucrainene la punctul *Otace* [3]), dresându-se le 6 Septemvrie cuvenitul proces-verbal de dare şi primire din partea autorităţilor de frontieră [4]).

În tot cursul drumului prin România arhiducele era bine dispus şi foarte comunicativ, arătându-se mulţumit de felul cum fusese tratat în ţară. Faţă de comisarul care-l însoţia arhiducele îşi exprimă regretele sale că Ucrainţii cunosc aşa de puţin România şi că dânsul îndată ce va ajunge la Cameniţa va comunica lui Petliura cât de necesară este strângerea relaţiilor dintre România şi Ucraina. *Ajutorul de armament şi muniţii pe care guvernul român l-a dat cu atâta generositate Ucrainei,* precum şi viitoarele ajutoare ce se vor mai da după promisiunea primului minisiru Brătianu, vor rămâne cea mai bună chezăşie pentru cimentarea legăturiior de prietenie şi bună vecinătate între ambele ţări. Raliindu-se la această prietenie şi Polonia, uşor s'ar putea rădica un zid puternic şi nepătruns contra bolşevismului cotropitor.

---

[1]) *Raportul Regimentului 3 Grăniceri asupra arestării arhiducelui Wilhelm,* anexă No. XVIII.

[2]) *Raport confidenţial asupra arestării dela Jabie,* anexă No. XIX.

[3]) *Raport asupra călătoriei arhiducelui din Cernăuţi la Larga,* anexă No. XX.

[4]) *Proces-verbal asupra trecerei peste frontieră a arhiducelui Wilhelm,* anexă No. XXI.

Insistând asupra stărilor din Rusia sovietică, arhiducele credea în apropiata lichidare a mişcării bolşevice pe care, după părerea sa, Lenin şi Trotzki o întreţineau din motive personale, străduindu-se să arunce microbul anarhiei asupra lumii întregi. Agentul bolşevismului în Ungaria este Bela Kuhn, care face în fiecare săptămână naveta cu aeroplanul între Budapesta şi Moscova. Însuşi Lenin ar fi vizitat de curând capitala Ungariei (!).

Activitatea vieţii sale, arhiducele ar fi închinat-o cauzei ucrainene, pentru triumful căreia a luptat şi este hotărît să lupte cu zel şi abnegaţie şi în viitor. În armata ucraineană ar fi avansat la gradul de colonel, câtă vreme în armata austro-ungară nu ajunsese decât la gradul de căpitan.

Întrebat dacă în timpul petrecerei sale la Căldăruşani n'ar fi avut vreo intrevedere cu cineva din familia regală, arhiducele a răspuns că nu a avut nici o intrevedere de acest fel, dar că a trimis o scrisoare principelui Carol, ale cărui simţiminte democratice le aprecia şi care era însufleţit de aceleaşi idealuri ca şi dânsul.

Între altele arhiducele îşi exprimă admiraţia pentru soldatul român, care este cea mai sigură chezăşie pentru asigurarea păcii şi păstrarea ordinei în răsăritul Europei. Dificultăţile pe care România le întâmpină la conferinţa de pace vor putea fi învinse prin iscusinţa şi hotărîrea lui Ion I. C. Brătianu. Arhiducele era încredinţat că legitimele revindecări teritoriale ale României vor fi satisfăcute.

Arhiducele se mai întreţinu cu însoţitorii săi asupra călătoriei sale în Italia, America de Sud şi Africa, insistând cu amănunte interesante asupra lor.

La urcarea sa în barca ce era să-l treacă Nistru la Otace, Wilhelm îşi luă rămas bun dela reprezentanţii autorităţilor române şi le mulţumi tuturor foarte călduros pentru bunul tratament de care s'a bucurat în România. Îndepărtându-se de malul românesc, arhiducele făgădui că după restabilirea păcii se va reîntoarce în România pentru a vizita ţara şi îndeosebi mănăstirea Căldăruşani, unde fusese

găzduit și de unde a plecat cu cele mai plăcute amintiri [1].

Din nenorocire pentru dânsul, dar mai ales pentru cauza ucraineană pe care o servia, cneazul Stefanovicz fu silit de împrejurări de a se reîntoarce în România cu mult mai curând de cum se putea aștepta la transbordarea Nistrului.

Regimul bolșevic din Ucraina trezise curând mari nemulțumiri în sânul populației. De aceea norodul se răzvrăti contra lui, astfel că trupele ucrainene, susținute și de guvernul român, izbutiră să recucerească în scurtă vreme Podolia, Volhinia și parte din guberniile Kiev și Cherson. Pe la sfârșitul lui August trupele ucrainene, întărite cu forțele legiunii ucrainene din Pocuția, dădură un puternic asalt contra Kievului, recuceriră orașul și realizară succese apreciabile contra Odesei [2]. În toiul acestor izbânzi, cneazul Stefanovici fu chemat în Ucraina pentru a se pune acolo din nou în fruntea legiunii sale. Realizarea marilor sale planuri politice părea mai mult ca asigurată și așa se explică și buna dispoziție a arhiducelui în drumul spre Podolia.

Legiunea ucraineană, după căderea în captivitate a comandantului ei, mai rezistă în unele poziții până la ocuparea Pocuției întregi de contingentele româno-poloneze. La 18 August 1919 opera de pacificare era terminată, și contingentele românești, în temeiul unei înțelegeri amicale dintre guvernul român și cel polon, evacuară teritoriul pocuțian ocupat de ele, se retraseră dincoace de Ceremuș și trecură administrația civilă și militară asupra organelor poloneze. După lichidarea operațiunilor din Pocuția resturile legiunii ucrainene trecură Zbruczul în Podolia, pentru a întări frontul antibolșevic comandat de Petliura și a contribui efectiv la noul avânt războinic pe care-l luase contingentele ucrainene unite [3].

Dar lupta contra bolșevicilor se dovedi dela început destul de grea. Deaceea comandantul trupelor ucrainene se

---

[1] *Conversația arhiducelui Wilhelm cu însoțitorul său asupra problemelor de actualitate*, Anexa No. XXII.

[2] C. Matzievici, l. c,, p. 21 urm.

[3] *Operațiunile armatei române în Pocuția*, în „*Zece ani dela Unirea Bucovinei*", Cernăuți, 1928, p. 58 urm.; Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei*, o. c., anexă No. VIII, p. 91 urm.

adresă generalului *Denikin* cu propunerea de a coordona operațiunile sale militare cu cele ucrainene într'un front comun contra bolșevismului amenințător. Generalul Denikin izbutise să canalizeze nemulțumirile păturilor burgheze contra regimului sovietic și să înainteze victorios spre Harkov, Ekaterinoslav, Cursc și Voronez.

Drept răspuns la oferta de colaborare armată a lui Petliura, Denikin, care urmăria scopuri panruse, năvăli asupra Kievului și-l ocupă prin surprindere, dezarmând contingentele ucrainene ce se găsiau acolo. Atunci Petliura propuse lui Denikin stabilirea unei linii de demarcație în zona de operațiuni contra bolșevicilor. Dar la propunerea aceasta Denikin, îmbătat de izbânzile sale de până atunci, răspunse cu cererea de *dezarmare a armatei ucrainene*. Denikiniștii în loc să primească colaborarea de arme pe care Ucrainții li-o oferiau cu atâta stăruință, începură pe la sfârșitul lui Septembrie ofensiva contra armatei lui Petliura și continuară lupta până la începutul lui Noembrie 1919.

În vreme ce armatele antibolșevice ale lui Petliura și Denikin se sfâșiau între ele, trupele roșii ale Rusiei sovietice măcinau forțele lui Colceag și Iudenici. După izbânda aceasta, bolșevicii aruncară toate rezervele lor asupra lui Petliura și Denikin, pentru a-i extermina. Nesocotința politică a lui Denikin s'a răzbunat foarte curând. Forțele sale combatante s'au dovedit insuficiente pentru o luptă pe două fronturi și de aceia zădărnicia sforțărilor sale ieși foarte curând la iveală. Rezistența armatei ucrainene nu putea fi înfrântă și nici guvernul ucrainean nu putea fi lichidat așa ușor. Atunci Denikin — după constatările lui Matzievici — recurse la un truc politic. Intemeindu-se pe simțimintele antipoloneze ale contingentelor galițiene din armata ucraineană, Denikin li promise Galiția și încheiă cu ele la *5 Noembrie 1919 un tratat separat*, în virtutea căruia mai bine de jumătate din forțele combatante ucrainene trecură de partea Denikiniștilor, deschizându-li astfel drumul spre Camenița, unde se refugiase guvernul ucrainean. Prin manopera aceasta contingentele ucrainene credincioase lui Petliura și guvernului

ucrainean ajunseră în primejdia de a fi învăluite şi silite să capituleze [1]).

În legătură cu defecţiunea contingentelor galiţiene din armata ucraineană pare să stea şi noua pribegie a arhiducelui Wilhelm în România. La 21 Noembrie 1919, arhiducele împreună cu Petruszevicz, fostul preşedinte al radei ucrainene din Liov, insoţiţi de 61 de ofiţeri cu familiile lor, trecură Nistru şi se predară autorităţilor româneşti. Pribegii ucraineni fură bine primiţi în ţara românească, tot aşa de ospitalieră ca şi pe vremea lui Mazepa, şi conduşi după dorinţa lor până la frontiera cehoslovacă. Acolo ei au fost luaţi în primire de autoritatea statului vecin şi conduşi la Tokai, de unde li se pierdu urma. După informaţiunile pe care le deţinem din sursă particulară, arhiducele Wilhelm s'ar fi înapoiat la Viena şi şi-ar fi stabilit domiciliul la Baden, pentru a reflecta în linişte asupra visurilor de domnie şi asupra tinereţei vijelioase a lui Vasile Veşivan zis kneaz Stefanovicz [2]).

În condiţiunile acestea extrem de critice guvernul ucrainean trebui să evacueze în grabă Cameniţa, încredinţând-o trupelor poloneze pentru a scuti populaţia de teroarea denikinistă, iar instituţiile ucrainene de jaf şi pradă. Guvernul ucrainean şi marele cartier general al lui Petliura se retraseră prin Proskurov şi Staro-Constantinov în Volhinia, pentru ca în înţelegere cu Polonia să poată reface frontul antidenikinist şi antibolşevic. Defecţiunea contingentelor galiţiene, cât şi pierderile suferite în luptele continue contra bolşevicilor dela nord şi a denikiniştilor dela sud, slăbiră considerabil autoritatea şi forţa de rezistenţă a guvernului ucrainean, a cărui putere era redusă asupra unei mici porţiuni din teritoriul naţional, apărat de un grup redus de armată sub comanda generalului Omelianovici Pavlenko.

Dar nici Denikin n'o brodi mai bine. Hărţuit mereu de bolşevici, el nu dispunea nici de mijloace materiale şi nici de forţe suficiente pentru ca să poată menţine poziţiunile câştigate. Mizeria şi nesiguranţa apăsa greu asupra populaţiunii jefuite şi demoralizate. Îndurând şi din partea Denikiniştilor aceleaşi pogromuri, siluiri, jafuri şi încălcări ale drepturilor lor naţionale, Ucrainţii începură să se revolte, să se organizeze în bande, să distrugă căile de comunicaţie şi bazele de rezerve în spatele armatei de ocupaţie. Situaţia Ucrainei era extrem de grea, găsindu-se între două focuri, unul din partea bolşevicilor, iar altul din partea insurgenţilor, astfel că ţara ajunse o adevărată ruină. Cât de mult seamănă aceste jalnice stări de lucruri cu vremurile lui Hmelnicki, Doroszenko şi Mazepa! Şi apoi să mai zici că istoria nu se repetă.

În vremurile acestea de grea cumpănă pentru poporul ucrainean, *„numai mulţumită României şi Poloniei* — recunoaşte Matzievici — *vecinii noştri cei mai apropiaţi şi cei mai ameninţaţi de agresiunea rusă şi de imperialism, de orice culoare ar fi el — fie prin invazia lui Denikin, fie prin a bolşevicilor — aceşti doi vecini ni-au ascultat glasul nostru şi ni-au dat un ajutor de care poporul ucrainean nu are să uite niciodată"* [1]).

La 4 Martie 1920 şefii misiunii ucrainene din Bucureşti, profesorul C. Matzievici şi generalul S. Delvig înaintară un lung memoriu guvernului român, cerând între altele *„recunoaşterea politică a Republicei Ucrainene şi a guvernului ei naţional precum şi sprijinul tehnic şi instructiv în organizarea armatei naţionale pe teritoriul român, aceasta s'ar putea realiza pe calea unei convenţii speciale cu autorităţile militare din România, în condiţiile în care o asemenea convenţie a fost încheiată şi cu Polonia"* [2]).

Dar înainte de a se cădea de acord asupra unei asemenea convenţii, evenimente grave se petrecură dincolo de Nistru în Ucraina. Bolşevicii înfrânseră rezistenţa ucraineană şi denikinistă. Ei ocupară toată Ucraina, trecură Zbruciul, inundară Polonia cu trupele lor şi ameninţară foarte serios însăşi Varşovia. Era un moment hotărîtor în istoria civilizaţiei europene, ca şi în clipele când oştirile musulmane ameninţau Viena la 1683. Dar precum atunci craiul Ian Sobiecki a salvat civilizaţia creştină, astfel la 1920 mareşalul

[1]) C. Matzievici, l. c., p. 23 urm.

[2]) Cfr. Ion I. Nistor, *Bucovina şi Arhiducele Wilhelm*, l. c., p. 4 urm.

[1]) C. Matzievici, o. c., p. 25.

[2]) Ibid., p. 53 urm.

Iosif Pildsuski a înfrânt cerbicia bolşevică sub zidurile Varşoviei şi a salvat civilizaţia burgheză din Europa. Prin tratatul de pace polono-rus, ce s'a încheiat la *Riga* în ziua de *18 Martie 1922*, Rusia şi Ucraina sovietică recunoscură drepturile de stăpânire ale Poloniei asupra Galiţiei de Est până la Zbrucz, iar consiliul ambasadorilor din Paris, prin hotărîrea sa din 15 Martie 1923, confirmă această dispoziţiune, recepţionându-o în dreptul ginţilor.

Astfel rămaseră şi de astădată străduinţile legitime ale Ucrainţilor pentru libertate şi neatârnare fără nici un rezultat palpabil. Aceasta însă nu înseamnă că problema ucraineană s'a închis pentru totdeauna. Din contra, sângele vărsat pentru realizarea unei cauze drepte nu poate să rămâe fără folos, căci este ştiut că ideile mari nu se înfăptuesc fără jertfe mari şi costisitoare. Poporul român dela Nistru până la Tisa n'a stat niciodată în calea realizării idealului politic şi naţional al vecinilor săi ucraineni de dincolo de Nistru. Dimpotrivă istoria relaţiunilor româno-ucrainene mărturiseşte că Românii în toate vremurile au ajutat şi sprijinit pe Ucrainţi şi sunt gata să o facă aceasta şi în viitor cu aceeaşi dragoste şi cu acelaşi desinteres care i-a caracterizat din timpurile lui Hmelniţcki şi Mazepa până în vremurile de curând trecute ale cneazului Stefanovicz.

Dar asemenea simţiminte de prietenie şi bună vecinătate trebuie să fie împărtăşite şi de poporul ucrainean, fiindcă dragoste cu sila nu se poate. Din nenorocire însă ele nu se manifestă aşa de sincer precum ar dori-o Românii. Preşedintele primei misiuni diplomatice ucrainene în România încheiă la 20 Martie 1920 memoriul său pe care-l prezentase guvernului român cu o frumoasă confesiune de credinţă, zicând:

„Noi suntem încredinţaţi că nobila Românie, mai fericită de cât noi la renaşterea ei naţională şi care ni-a acordat odată concursul ei moral şi tehnic, nu ni va refuza simpatia pentru organizarea unui stat nou vecin, al cărui scop suprem nu este decât renaşterea culturii şi a poporului său precum şi desvoltarea forţelor productive ale ţării“ [1]).

Dar glasurile acele de prietenie şi recunoştinţă se înăduşe prea adese în izbucnirile de ură şi răzbunare ale celor ce credeau că înfăptuirea Ucrainei Mari trebue să pornească dela Cernăuţi sau Hotin, străvechi târguri moldoveneşti, care n'au avut nici odată nimic nici în clin nici în mânecă cu Ucraina de Est sau de Vest şi nici cu aspiraţiunile ei politice. Renaşterea politică şi naţională a unui popor nu poate porni, decât dela vatra obârşiei sale, şi aceasta poate fi oriunde între Nistru şi Nipru numai în Moldova nu.

De aceea manifeste ca cel semnat la Viena în Decembrie 1921, în numele delegaţiei bucovinene a consiliului ucrainean poporal, de *Ilie Semaka, Agenor Artymowicz* şi *Dimitrie Kuropatnicki*, în care Românii sunt calificaţi drept *„venetici, vicleni şi duşmani“, cari ţin Bucovina „încătuşată în lanţurile robiei seculare“*, nu pot contribui la stabilirea de raporturi normale între două neamuri care ar trebui mai întâiu să se respecteze reciproc pentru a putea trăi în pace şi bună vecinătate [2]). Izbucniri de patimă şi violenţe de acest gen nu servesc cauza ucraineană în România, ci ele o pot cel mult compromite. Dar nici exagerările statistice ca cele susţinute de S. Volodymyriv în memoriile institutului ucrainean din Berlin, care arată în România o populaţie ucraineană de 1.200.000 suflete [3]), când numărul Ucrainţilor din România nu atinge nici jumătate din această cifră, nu pot contribui la cimentarea prieteniei româno-ucrainene [4]). Rolul Ucrainţilor români nu poate fi altul decât acela de organ de legătură socială şi culturală între patria lor România şi conaţionalii lor dornici de libertate de dincolo de Nistru. Această prietenie trebuie cultivată, fiindcă ea li poate fi oricând de mare folos. Dintre statele vecine

[1]) C. Matzievici, o. c., p. 35 urm.

[2]) Ion I. Nistor, *Agitaţiile ucrainene*, în „Generaţia Unirii“, No. 9, Noembrie 1929.

[3]) S. Volodymyriv, *Die gesamte ukrainische Bevölkerung der Welt*, in „Zapiski Ukrajanskogo Naukobogo Instituta v Berlini“, t. III, p. 39 urm.

[4]) Ion I. Nistor, *Minorităţile in România* în „Generaţia Unirii“, No. 1, p. 6 urm. şi No. 2, p. 3 urm.

cu Ucraina, România adăposteşte numărul cel mai mic de Ucrainţi, cari la nevoie ar putea fi schimbaţi contra Românilor Transnistrieni deopotrivă de numeroşi. Ocaziile ciocnirilor de interese politice şi economice sunt reduse la minimul posibil, fiindcă Ucraina are prin Odessa o admirabilă ieşire la mare. Astfel că toate condiţiunile geografice şi economice sunt date pentru o bună vecinătate şi o paşnică vieţuire împreună.

Iar cât priveşte aspiraţiunile politice şi naţionale ale Ucrainţilor, noi nu putem preciza mai bine atitudinea noastră faţă de ele, decât repetând răspunsul, pe care Miron Costin îl dăduse la întrebarea marelui vizir, dacă se bucură sau ba că Turcii au prefăcut Podolia în raia. La această întrebare Miron Costin răspunse că se teme să spună adevărul. Atunci vizirul i-a zis să grăească şi să nu se teamă. Atunci Miron a zis: *„Suntem noi Moldovenii bucuroşi să se lăţească împărăţia turcească în toate părţile cât de mult, iar peste ţara noastră nu ne pare bine să se lăţească“*. Atunci vezirul i-a zis: „Drept ai grăit“ [1]). Nu ne sfiim a rosti şi noi acest adevăr, că suntem bucuroşi ca Ucrainia să ia fiinţă şi să se lăţească în toate părţile cât de mult, dar peste ţara noastră hotărît că nu ne pare bine să se lăţească. Ba mai mult chiar, vom fi gata oricând a ne opune cu toată puterea, când s'ar face o încercare de acest fel.

---

1) ION NECULCE, *Letopiseţi*, II, p. 200—201.

ANEXE

I.

Preotul Ion Gribovki către guvernatorul Bucovinei despre agitaţiunile lui Luchian Cobeliţă.

Euer Excellenz!

Der aus dieser Gegend gewählte Reichstagsabgeordnete Lukian Kobeliza ist vor Kurzem aus Wien angekommen und hat das Landvolk in dieser Umgegend von 30 bis 40 Meilen zu einen Aufstande bewogen und selbes zum größten Ungehorsam und Empörung gegen die weltlichen und geistlichen Obrigkeiten verleitet.

Derselbe ist ein gemeiner Hutzulenbauer aus dem Bukowinaer Karpathengebirge Russ-Kimpolung, ein sehr gefährlicher Fanatiker der schon im Jahre 1844 wegen Aufstand als Rädelsführer zur Kerker- und körperlichen Züchtigung verurtheilt und abgestraft wurde, hat sich dermalen am Wiener Reichstage in seiner Kunst so sehr vervollkommt, daß er in dieser Gebirgsgegend eine förmliche Anarchie hervorrief und da er sich dem Gebirgsvolke mit langem Bart und seiner comischen Decoration als König und General-Brigadier vorstellte, so war es ihm ein leichtes das verblendete, auf der tiefsten Stufe der Bildung stehende, sonst aber sehr treu gesinnt und gut gewesene Volk zu dem größten Ungehorsam gegen alle Staatsorgane und zu verbrecherischen Gewaltthaten zu stimmen.

Abgesehen von den, an den politischen Obrigkeiten durch das Landvolk verübten Greuelthaten hat selber sogar auf die Religion Angriffe gemacht und Einige aus der hiesigen Gemeinde haben sich des Verbrechens der Religionsstörung schuldig gemacht, darunter ist Kozma Sawiuk, Janco Buttulinski nebst Andern bis nun noch nicht entdeckten Mitschuldner. Ersterer hat durch mehrere Tage und Nächte bei dem gedachten Reichstagsdeputierten Kobeliza zugebracht und die Lehre der Propaganda gehört; dies veranlaßte mich dem Volke jeden Gehorsam für Kobeliza und seine Anordnungen und Gesetze zu verbieten, da dieser falsche Prophet selber nur Verderben predige. Diese meinem Gott und Kaiser gebrachten treue Dienste brachten mir die üble Folge, daß ich am 26. N-ber d. J., als am Sonntag in der hiesigen zu St. Michael Kirche im Beisein der Gemeinde, während ich als Priester im Ornate da stand und die Funktion verrichtete, durch den obbenannten Kozma Sawiuk an meiner Würde auf das Äußerste beleidigt wurde. Er hat sich in der Kirche laut und öffentlich als Deputierter der ganzen Gemeinde präsentiert und ausgeschrieen — es sei die Anordnung des Kobeliza — mir hingegen

werden andere Gesetze vorgeschrieben werden als jene die ich kenne und versprochene Kommissionen müssen kommen. Ein solcher Lärm hat mich in der religiösen Funktion gestört. Weiters gegen Ende der Messe sprang aus der Mitte des Volkes Kozma Sawiuk und Janco Buttulinski, überschritten die Sanktuarwand und drangen ins Hochaltar, revidierten solches und zogen von unter demselben eine zum Wein für die Messe bestimmte Flasche hervor — zeigten solche öffentlich allen Anwesenden und schrieen dabei aus vollem Halse auf russisch „Hromada swiczu sia wame“[1]) — nebst andern beleidigenden Worten, gingen nebst mehreren Andere hinaus und belustigten sich vor der Kirche. Ich wurde hier noch mehr in der Messe gestört. Nach beendeter Messe entkleidete ich mich des Ornates, begab mich aus der Kirche und nach längerem Forschen gelang es mir zu erfahren, daß mir durch Jemanden in die obbenannte Weinflasche *Brandwein* unterschoben wurde. Alle von mir gegen diese Bösewichte versuchten Schritte bei der Obrigkeit brachten nicht den geringsten Erfolg, umsoweniger eine Züchtigung, da auf Befehl des Reichstagsdeputierten Kobeliza die Gemeinde nicht nur den Domänen- sondern auch den Kreisbehörden den Gehorsam gänzlich versagte.

Es ist aus dem bisher erzählten unerhörten Falle zu ersehen, wie weit Kobeliza mit seinen ersonnenen Gesetzen das Volk besiegt hat, daß selbes sogar sich am Altare vergreift und durch boshafte Handlungen heilige Stätte entweiht. Ein solches Vorgehen bildet nach § 107 des R. G. Bl. I Teil das Verbrechen der Religionsstörung und da Kozma Sawiuk et cons. seiner eigenen, nämlich der als einer christlichen im Staate geduldeten Religion durch boshafte Handlungen, öffentlich Verachtung bezeugt und allgemeines Ärgerniß gegeben hat, so verfällt jeder der Schuldigen in die im § 108 desselben Gesetzes festgesetzten Kerkerstrafe.

Die Gemeinden dieser Gegend, wo Lukian Kobeliza unter freiem Himmel Versammlungen und Reden hielt, sind der überzeugtesten Meinung: Er habe alle Gerichte und Obrigkeiten ohne Unterschied entsetzt und ausser ihm und seiner selbst ernannten Gerichtsbarkeiten darf Niemand ein Recht sprechen oder entscheiden, weshalb jede Funktion der Gerichtspflege in Stocken gerathen ist.

Ich wage daher Euer Excellenz die pflichtschuldigste Anzeige in aller Unterthänigkeit mit der Bitte zu machen: Seitens der hohen Regierung diesfalls strengstens die höchstnöthigen Maßregeln zur Beseitigung der dem Staate und der Religion durch den Reichstagsabgeordneten Lukian Kobeliza als auch durch die von ihm verführten Gemeindeglieder hervorgebrachten Anarchie gnädigst anordnen geruhen zu wollen.

Joanes Grybowski
gr. or. Pfarrer

[1]) Oameni buni din grămadă, vă chem ca martori.

II.

Procesul verbal asupra obiectelor găsite în cufărul lui Cobelița.

Protokoll

aufgenommen durch den gefertigten Kreiskommissär aus Anlaß der Eröffnung des bei dem k. k. Postamte zu Odersberg aufgegebenen, an den Reichstag-Abgeordneten Lukian Kobylica zu Kolomea gerichteten Kistchens und Quersackes. Putilla am 17. Februar 1849.

Der Gefertigte hat erfahren, daß bei der Kuttyer Briefsammlung ein Kistchen, Quersack und ein Schreiben unter der Adresse des Reichstagabgeordneten Lukian Kobylica erliegt und sich an den Kuttyer Briefsammler gewendet, damit diese Sachen dem Wiznitzer Mandatar Kropaczek, der zu deren Behebung und Übersendung an den Gefertigten mit einem besonderen Schreiben angewiesen wurde, übergeben werde. Mandatar Kropaczek der erhaltenen Weisung gemäß, hat die erwähnten Kobylica'schen Sachen an den Gefertigten nach Putilla, wo sie am 10. d. M. eingetroffen, eingesendet.

Da nachdem vom Kobylica und seinen Agenten unter dem Landvolke ausgesprengten Gerüchten, in diesem Kistchen und Quersack ausserordentliche für den Kobylica von Sr Majestät ausgestellte Vollmachten zur Vertheilung der herrschaftlichen Waldungen unter die Landleute, und zur Regelung des Gemeindewesens enthalten sein sollen, diese Gerüchte bei dem leichtgläubigen Landvolke vollkommen Glauben fanden, so hat der Gefertigte, um den Landleuten den ihnen beigebrachten Wahne rücksichtlich der ausserordentlichen Bevollmächtigung des Kobylica zu benehmen, und denselben die Lügenhaftigkeit der Kobylizschen Behauptungen auf die augenscheinlichste Art nachzuweisen beschlossen, das Kistchen und den Quersack in Gegenwart von Zeugen zu öffnen und zu diesem Behufe aus sämmtlichen zum russisch Kimpolunger Okol und der Radautzer Herrschaft gehörigen Gemeinden, die Ortsvorstände und mehreren Gemeindemitgliedern, unter diesen auch Anhänger des Kobylica auf den 17. d. M. nach Putilla Storonetz bestellt.

Beim Erscheinen derselben in der Domeniums-Kanzlei, wurden den Gemeinden in Gegenwart der vorgeladenen Herrn, des Erzpriesters des russisch. Kimpolunger Okol Johann Hanicki, des Sergier Ortspfarrer Teoder Diakonovici, des Plosker Pfarrers Gheorghe Lipetzki, des Postmeisters Karl Csikany, des Putillaer Mandatars Marian Laskowski und des Oberlandesschützen Zawadynski, sowie des in Putilla zufällig anwesenden gewesenen Herrn Lieutnants vom Bukowinaer Militärgestüts und Remontenkommando von Edder das mehrbesagte Kistchen und der Quersack vorgewiesen, ihnen im Sinne des beabsichtigten Zweckes eine dem Fassungsvermögen des hiesigen Landvolkes angemessene Belehrung ertheilt, nach vorläufiger Be-

sichtigung des Kistchens und Quersackes durch ein oder mehrere Mitglieder aus jeder Gemeinde, so wie durch die anwesenden vorgeladenen Herren, und Anerkennung, daß die Postsiegel unverletzt sind, zur Eröffnung des Kästchens und Quersackes geschritten.

Die im Kistchen, welches durch den herbeigerufenen Schlossermeister Gregor Maftiowicz über Auftrag des Gefertigten mit einem Dietriche geöffnet wurde und im Quersacke enthaltenen Sachen wurde eines nach dem anderen herausgenommen, allen Anwesenden vorgewiesen, der Inhalt der Papiere insoferne es nothwendig war der Gemeinde bekannt gegeben, sodann in der nämlichen Ordnung zurückgelegt, das Kistchen mit dem Dietriche geschlossen und sowohl dieses als auch auf dem zugebundenen Quersacke der Siegel des Gefertigten und der Pfarrsiegel von Ploska aufgedrückt. Der hier beschriebene Vorgang hat auf die anwesenden Gemeindemitglieder einen günstigen Eindruck gemacht, ein großer Teil derselben hat den von Kobylica gespielten Betrug erkannt und seine Mißbilligung offen geäußert.

Nach angemessener Belehrung und Warnung der Gemeinde sich in Zukunft durch böse Menschen und Aufwiegler nicht irreleiten zu lassen und von der gesetzlichen Bahn nicht abzuweichen, sowie nach Ermahnung zum Gehorsam gegen die von Sr Majestät erlassene a. H. Befehle und die Anordnungen der Regierungsbehörden wurden die Gemeinden nach Hause entlassen und es wird das Protokoll mit dem Bemerken geschlossen, daß die im Kistchen und Quersacke vorgefundenen Sachen in dem anruhenden Verzeichnisse aufgenommen erscheinen.

Verzeichnis

der in den von der Kuttyer Briefsammlung übernommenen Kistchen und Quersacke des Reichstags-Abgeordneten Kobylica enthaltenen Sachen u. zw.

A) *Im Kistchen.*

1) Staatsvoranschlag für das Jahr 1849 in 2 Exemplaren.
2) Grundrechte für das Jahr 1849 in 1 Exemplar.
3) Verständigung des Herrn Ministers des Innern, daß die von mehreren karapcziuer Insassen eingeklagte Grundentziehung dem galizischen Landesgubernium zur Amtshandlung übergeben wurde
4) Rubren über die theils von einzelnen Insassen, theils von Gemeinden des Czortkower Kreises überreichten Beschwerden.
5) Flugschriften über die Agenten der österreichischen National-Bank.
6) Gedrucktes Gesuch des Marktvorstandes Balthasar Hubner zu Windischgarsten an den Reichstag.
7) Alphabetisches Verzeichnis der Deputierten samt der Sitzungsordnung.

8) Beschreibung der Jahresfeier aus Anlaß der Rettung Wiens von den Türken durch den polnischen König Sobieski.
9) Ein Porträt seiner Majestät des Kaisers Ferdinand und 1 Porträt S. kaiserlichen Hoheit des E. H. Johann.
10) Zwanzig offizielle stenographische Berichte über die österreichische Reichstagssitzung.
11) In einer Flugschrift an die Vaterlandsfreunde ein Hundert Gulden CMZR in Banknoten, u. z. Acht Zehner und vier Fünfer.
12) Zehn Gulden 20 Kr. CMZR in zwanziger und ein durchlöcheter Siebzehner.
13) Fünf wollene Frauenzimmer-Umhängtücher.
14) Zwanzigacht Rezepisse über die beim h. Ministerium und beim Reichstage in verschiedenen Gemeindeangelegenheiten vom Kobelica eingebrachten Gesuche und Beschwerden.
15) Ein Patent dtto 7. September 1848 die Enthebung der unterthänigen Leistungen und Gebürigkeiten betreffend.
16) Protokoll über die Reichstagssitzungsversammlung.

B) *Im Quersack.*

1) Verschiedene Kuverten der bei den Behörden in Wien überreichten Gesuche.
2) Zwei k. k. Adler von Bronz.
3) Sechs Hefte stenographischer Berichte über die Verhandlungen des österreichischen Reichstages.
4) Zwei telegraphische Depeschen der vom Reichstage an Seine Majestät nach Florisdorf abgesendeten Reichstagsabgeordneten.
5) Eine Menge Reichstagsprotokolle, Aufforderungen, Proklamationen, Bittschriften, Zeitungen der Radikalen.
6) Vier Briefe an den Deputierten Timesch wegen Überreichung von Bittschriften mehrerer Bukowinaer Gemeinden an das h. Ministerium.
7) Ein Spiegel, ein Siegel mit F. M. G., 1 Bohrer, 1 Hemd, 1 Schnupftuch, 1 Paar Gattiehosen und 2 Stück Leder.
8) Ein Paar Bundschuhe, 1 Holzbüchse, 1 Haarbürste, 1 Hemd, 1 schwarzes Halstuch von Lastek, 1 Kleiderbürste, 1 Handtuch und 1 kleiner Topf.

Putilla am 17. Februar 1849.

Gegenwärtige Zeugen unleserliche Unterschriften.

II a.

Denunțul lui Franz Smarczewicz contra studenților ucraineni.

Hohe k. k. Landesregierung!

Ich erlaube mir die hohe Regierung aufmerksam zu machen, daß unter den Studierenden der hierortigen Hochschule ruthenischer

Nationalität sozialdemokratische Tendenzen sehr stark hervortreten und in deren akademischen Lesehalle mindestens zehntausend Exemplare von Broschüren über Nihilismus etc. aus Zürich importiert zur Weiterverbreitung vorhanden sind.

Czernowitz, 20 Mai 1877.

(ss) *Franz Smarczewicz.*

III.

Nota Direcției de Poliție din Liov către guvernul țării din Cernăuți, în chestia studentului Kukuruza.

Aus einer beim hiesigen Gymnasialschüler Elias Kukuruza saisierten Briefkorrespondenz dtto Czernowitz, den 4. Juni 1877 geht hervor, daß der dortige Student L. J. Ozarkiewicz sich mit Verschleiß der nebenfolgenden Broschüre „Saldatzki Patret" befaßt und von Kukuruza Bücher unbekannten Inhalts bezogen hat. Da aus den Schriften des hier angehaltenen Emissärs Koturnicki hervorgeht, daß man die sozialistische Propaganda auch in der Bukowina zu führen beabsichtigt, so beehre ich mich die Hohe k. k. Landesregierung aufmerksam zu machen, ob Ozarkiewicz nach seinen Verbindungen und Besitz von im geheimen verbreiteter Schriften nicht ein Mitschuldiger dieser Propaganda sei.

Lemberg, am 23. Juni 1877.

Der k. k. Regierungsrath und Polizeidirektor
Tustanowski

IV.

Izvodul cărților sechestrate la studentul Longin Ozarkiewicz în Cernăuți

Post — Anzahl

1. Pomarancza, Druck Kolomea bei Bilous 118
2. Marusia, Erzählungen von Gr. Kwitka 8
3. Holos do naroda, Ruf an das Volk 19
4. U. Propast, in Abgrund, Verein Szewczenko 12
5. Czetwertyj czas doswita, 4 Uhr früh, Verein Lopata . . . 31
6. Winok, Kranz, Verein Szewczenko, Lemberg 15
7. Narodni opowidania, Volkserzählungen von Marko Wowczko, Lemberg 5
8. Newa, Acker, Verein Szewczenko 15
9. Roskazy pro syły pryrody, Erzählungen über die Kräfte der Natur 8

10. Saldatzki patret vom Georgie Kwitka 23
11. Deszczo pro świt Bożyj, Manches über Gotteswelt, Druck von Kiew 5
12. Zeitschrift Verein M. Kaczkowski 12
13. Rozdilenaje serce, geheiltes Herz 18
14. 30 Lit twerczosty, 30 Jahre Nüchternheit 5
15. Bayky, Fabeln 5
16. Wechsel i tychna, Wechsel und Wucherei 5
17. Dwanaciat pisney swiatoho Nykolaja, 12 Lieder des h. Nikolaus 9
18. Sestra, die Schwester 7
19. Szczo to znaczyt provisoria, Was bedeutet Provisorium 5
20. Szczo nas habyt a czczo nam pomohczy może, was uns vernichtet und was uns helfen kann 3
21. Powistky dla ditey, Erzählungen für Kinder 3
22. Rozkazy pro nebo i zemlu, Erzählungen vom Himmel und Erde 4
23. Opowidania pro żytie swiatych muczenykiw Borysa i Hliba, Erzählungen von den h. Märthirern Boris und Hlib . . . 4
24. Swiaty Efrem, heiliger Efroim 4
25. Żytie Tarasz Sawczenka, Leben des Taras Szewczenko . . 5
26. Żytie najhołownijszych dijatetiw, das Leben der wichtigsten Schriftsteller 3
27. Praktyczna nauha selskoho gospodarstwa, praktische Lehre der Landwirthschaft 4
28. Pasika, Bienenzucht 7
29. Persze miseriwka, potom harazdiwka, Zuerst Mißstand, später Wohlstand 6
30. Jak jarmarkuwały Taras s swojcju zinkoju, welchen Marki Taras mit seinem Weibe gehabt hat 5
31. Dobry roby, dobry bude, Thun gut, so werden gute Folgen sein 6
32. Hałycko ruskoje pyśmeństwo, Galizisch-russische Schriften . 6
33. Peśmo Iwana Franka, Schriften des Johann Franks . . . 9
34. Lastiwka, die Schwalbe 3
35. Perekoty poły, Distel 4
36. Knyha mudrosty, das Buch der Weisheit 3
37. Seło Farmazony, das Dorf Farmazony 3
38. Rozkazy pro syły prerody. Erzählungen über die Kräfte der Natur 2
39. Motyl, der Schmetterling 3
40. Pśmo Iwana Franka, Schriften des Iwan Franko 2
41. Ruska biblioteka, ruthenische Bibliothek 1
42. Słowo o polku Ihoreni, das Wort über Ihors Legion . . . 1
43. Ruska chata, ruthenisches Haus 1
44. Peśmo Ustianowicza, Schriften des Ustianowicz 4
45. Bodnariwna, Erzählung, Theaterlustspiel 1
46. Iwan Neczui, Erzählungen Iwan Neczui 1

47. Erzählungea von Wladimir und seiner Nachkommenschaft . 1
48. Bayky, Fabeln 1
49. Tartary i Lytwa, Tartaren und Litauer 2
50. Prokazy o karach, Erzählungen über die Strafarten . . . 1
51. Hostynec z Czernowec, Weg von Czernowitz 1
52. Lyst bez kowerty, Brief ohne Kowerte 1
53. Bayky, Fabeln für Große und Kleine 1
54. Orysra krysia, Druck in Petersburg 1
55. Pisny Cara Iwana, Lieder des Zaren Iwan 1
56. Diwocze serce, Herz eines Mädchens 1
57. Pro-ukrainskich Kozakiw, über die Kozaken in Ukraina . 1
58. Opowidania iz sw. Pyśma, Erzählungen aus der h. Schrift 1
59. Rozkazy pro nebo i zemlu, Erzählungen vom Himmel und Erde 1
60. Opowidania o swiatych muczenykach, Erzählungen von b. Märthirern 1
61. Naimoczka, Dienstmagd 1
62. Bücherverzeichnisse 3
63. Sammlung von Gedichten 1
64. Vormerk über Bücher 1
65. Verschiedenes 1
66. Diener zweier Herren 1
67. Wirrwar 1
68. Räthselsammlung 1
69. Bücheranschaffungsverzeichniß 1
70. Anonze über Büchereröffnung 2
71. Proswita, (Verein), Bücherverzeichniß 1
72. Theaterspiel 1
73. Schriftstück, Sluchai no! höre nur! 1
74. Schrift, Verschiedenes 1

Czernowitz, 3. Juli 1877.

V.

Darea de seamă a profesorului Vasile Repta asupra broşurilor confiscate, cu numele persoanelor care au cumpărat asemenea broşuri.

Euer Hochwohlgeboren!

Die von mir durchgesehenen Broschüren sind theils in Rußland, theils in Oesterreich erschienen, und zwar in: Petersburg, Kiew, Wien, Lemberg, Kolomea und Czernowitz; die meisten in Kiew und Lemberg.

Die in Rußland erschienenen Schriften sind mit Erlaubniß der dortigen Regierung gedruckt. Von den in Oesterreich gedruckten

Broschüren sind die meisten auf Kosten des Vereins zur Aufklärung des Volkes, der sogenannten „Proswita“ veröffentlicht worden.

Nach ihrem Inhalte lassen sie sich eintheilen in: 1) historische, 2) die Trunksucht bekämpfende und 3) Schriften verschiedenen andern nützlichen, wie: religiösen, moralischen, literarischen, landwirthschaftlichen Inhalts etc. Die unter No. 2 bezeichneten Schriften sind gegen die Trunksucht gerichtet. Sie stellen dieses Übel in seinen mannigfaltigen Verzweigungen und schrecklichen Folgen mit den grellsten Farben dar, andererseits ermahnen und ermuntern sie das Volk zur Enthaltsamkeit, Arbeitsamkeit und Sparsamkeit. Sie tragen an sich den Stempel eines allzugroßen Eifers für die Sache, aber auch alle Schattenseiten desselben. Denn meiner unmaßgebenden Ansicht nach könnten sie, besonders wenn man erwägt, daß sie für das ungebildete Volk und für die Kinder geschrieben sind, leicht mißverstanden werden und sehr übliche und gefährliche Folgen nach sich ziehen. Zur Bekräftigung erlaube ich mir hier einige Stellen anzuführen.

1) **Мотыль. Читанка для руского народу. Нв.** Ein Schreiben an die russischen Gemeinden. Seite 39: Einst waren wir ein berühmtes Volk, und es gab kein reicheres Land, als unser russisches (ruthenisches). Gold und Silber floß aus der ganzen Welt zu uns herein. Bei unseren Fürsten, bei unserem Adel waren unermeßliche Reichthümer aufgehäuft, und auch unser Volk war nicht arm . . . Unser russiches (ruthenisches) Volk hat jetzt keine eigenen (nationalen) Herrn (Adel), sondern fremde, die nicht seine Sprache sprechen, welche dieselbe verachten: die nicht dieselben Gebete beten, die nicht derselben Kirche angehören, denen es lieb wäre, wenn die russische Schrift und die russ. Sprache gar nicht existieren würde. Anders ist es bei anderen Nationen, darum sind auch andere Nationen glücklich, denn dort sind der Herr, der Bauer, der Bürger, der Handwerker entweder lauter Deutsche, oder Czechen, oder Italiener, oder Franzosen. Dort sorgt der deutsche Herr für die Kirche, für die Schule, Gemeindeleihanstalten, für das allgemeine Wohl, bei uns hingegen für die Wirtshäuser, und dafür, daß die Leute was zu trinken und womit sich zu berauschen haben. — Arg ist es, wenn das Dorf ein Deutscher kauft, aber um vieles ärger ist es, wenn es ein Jud thut. Der Deutsche hält unser Volk für nichts, denn er ist uns ganz fremd, er ist in Deutschland geboren, sein Herz ist in Deutschland. Aber viel ärger ist es, wo der Jude Herr wird. Dort ist das Verderben eingekehrt. Jedes 10te Haus ist dort ein Schank. Innerhalb von zehn Jahren werden die reichsten Bauern zu Bettlern.“ . . . Hierauf empfiehlt der Verfasser (es ist der Naumowicz) die deutsche Kolonie in der Nähe von Kolomea als Muster.

2) **Голосъ до народа посв. рускому народу въ Вуковинѣ.** 1875. S. 38. Laßt uns also, liebe Brüder, aus allen Kräften sorgen,

daß wir uns herausarbeiten aus diesem Unglück, aus diesem Elend, aus dieser Knechtschaft, in die wir unter den Türken und unseren Grundherren gerathen sind. Bemühen wir uns, bilden wir uns, leben wir im Frieden und brüderlicher Liebe, denn wir, Russen, sind alle leibliche Brüder, Kinder einer Mutter, des heiligen Rußland. Bemühen wir uns, beten wir, und Gott der barmherzige wird geben, daß wir wieder glücklich werden, daß unser ruthenisches Land Bukowina wieder reich wird, und damals wird uns niemand mehr schaden können, niemand wird uns Unrecht thun, niemand hintergehen, wie man jetzt mit uns thut."

Die historischen Schriften, die einen mehr, die andern weniger, haben alle zum Zweck das nationale Bewußtsein, viele sogar im panslavistischen Sinne, zu wecken und zu pflegen. Zur Erhärtung dieser Aussage mögen folgende Stellen dienen:

1) По україньскихъ козаківъ Татар та Турків Драгомановъ.

S. 1: „Das Land, wo jetzt die Menschen wohnen, welche die Sprache dieses Büchleins sprechen, hieß einst Rußland, später Ukraina oder Kleinrußland. Es erstreckt sich von den Karpathen bis zum Don.

S. 64. Oesterreich ist dem Aufstand in der Herzegowina und Bosnien nicht günstig, weil die Deutschen und die Ungarn fürchten, daß Serbien, wenn es selbstständig werden sollte, mit der Zeit auch nach den slavischen Ländern streben würde."

2) Поданія общества имени Карковского. No. 4.

S. 112: „Es gab Zeiten, wo bei uns nur deutsch geschrieben wurde, und in diesen Zeiten walteten mit uns die Deutschen. Heute erschallt in den Schulen und in den Ämtern die polnische Sprache, die Polen also beherrschen uns und wirthschaften auf unseren Gründen.

S. 113: „Vielleicht nur vom Hörensagen weiß der Eine oder der Andere, daß der russische Volksstamm der zahlreichste in der ganzen Welt ist."

S. 115: „Ihr Thoren! warum verleugnet ihr die russische Sprache, diese so reiche, so schöne Sprache, welche Fürsten, Adel gesprochen haben, welche das größte, das zahlreichste Volk der Erde spricht"... „Nicht so groß ist Rußland als man durchs Fenster sehen kann. Ganz Rußland wird für die Vertheidigung seiner geistigen Güter, Sprache eintreten."

2) Перше мізерівка. потом заразхівка.

S. 14: „In alten Zeiten bewohnten unsere Ahnen das Land von den Karpathen bis zum Don... Und es ging ihnen gut. Denn kann es einem Volke besser gehen, als wenn es selbst sich Herr ist, wenn es sich selbst Gesetze gibt, wenn Alle gleichberechtigt sind, wenn Alle für Einen und Einer für Alle einsteht? So war es einstens auch bei uns. Es ist zu bedauern, daß dieses Gut so schnell vergangen ist. Es kamen von der andern Seite des Meeres Fürsten russischen Stammes, unterwarfen unser ganzes Land und nannten es Rußland. Einer von ihnen, Wolodemir, hat das Christenthum eingeführt. Nur Eines hat er schlecht gethan, daß er sein Land unter seine zwölf Söhne getheilt hat."

4) Голосъ до народ, посв. рускому народу въ Буковинѣ, Буковинско рускими академиками въ Бѣдни. Lemberg 1885.

S. 11: „Sein (des ruth. Volkes Buk.) schwer erworbenes Gut vermindert sich fortwährend und übergeht in fremde Hände. Dasselbe wird von Jedermann betrogen, benachtheiligt, erniedrigt, verspottet, wiewohl es groß, wiewohl es der zahlreichste Volksstamm Bukowinas ist. Und das Alles deswegen, weil es ungebildet, weil es unaufgeklärt ist."

S. 19: „Wir das größte Volk in der Bukowina..., wir sind hier Herren im eigenen Lande, alle anderen aber, die in unser Land eingedrungen sind, sollen uns achten. Dieses werden wir erreichen, wenn wir anders leben, wenn wir mehr dafür sorgen werden."

In demselben Hefte, im Artikel: „Кто мы, где мѣ и ôтки мы? (Wer sind wir, wo sind wir und woher sind wir?) heißt es Seite 27: „Gibt es in der Welt noch mehr solche russische Leute, wie wir sind? Solcher russ. Leute, wie wir, gibt es auf unserer Erde mehr als sechzig Millionen Seelen. Von solchen leben drei Millionen in unserem benachbarten Galizien, eine halbe Million in Ungarn und gegen sechzig Millionen in unserem benachbarten Rußland. Wir alle heißen Russen und zusammen russisches Volk. Unser russ. Volk ist also das größte und berühmteste der ganzen Welt. Wir alle sind leibliche Brüder, Kinder einer Mutter, wir sprechen dieselbe Sprache, bekennen alle denselben orthodox-russ. Glauben, wir haben alle dieselbe Natur, dieselben Gebräuche und Sitten, uns alle vereinigt die brüderliche Liebe zu seinem Anverwandten. Lebt aber all russ. Volk unter einem Kaiser oder nicht? Nein, nicht all russ. Volk lebt unter einem Kaiser, denn gegen 60 Millionen Seelen des russ. Volkes leben unter dem russ. Kaiser Alexander Nekolajewicz und gegen vier Mill. Seelen russ. Volkes lebt unter dem öst. Kaiser Franz Josef I."

S. 29: „Sind desselben Stammes alle Völker, die in Österreich leben? Alle diese Völker sind nicht desselben Stammes. Denn wir, Russen, dann Czechen, Slovaken, Serben, Chroaten, Slovenen, Bulgaren und Polen gehören zu demselben Stamme und heißen zusammen Slaven. Und dies deswegen, denn wenn wir auch nicht alle dieselbe Sprache (Dialect) sprechen, so verstehen wir doch einander, verstehen also die Wörter (слово) untereinander."

S. 30: „Uns Slaven gibt es in Oesterreich mehr als 16 Mill.... Nicht nur in Oesterreich, sondern auf der ganzen Erde sind wir Slaven das größte Volk, denn auf unserer Erde leben mehr als 80 Millionen Seelen und deswegen nennen uns andere Völker (Славынами) Slaven, das heißt berühmte Menschen (славнами людми)."

Dieses ist der Geist und die Richtung der Schriften, die ich geprüft habe. Bei aller Anerkennung des Guten, welches in denselben enthalten ist, kann ich nicht umhin wiederholen, was ich oben gesagt habe, daß selbe nach meiner unmaßgebenden Ansicht auch sehr verderbliche Früchte tragen könnten.

Bei dieser Gelegenheit bitte ich die Versicherung meiner besondern Hochachtung zu empfangen, mit der ich die Ehre habe mich zu zeichnen

Euer Hochwohlgeboren ergebenster

B. Repta
Universitäts-Professor.

* * *

Namen derjenigen Personen, welche nach einem Ausgabe- und Einnahmebuch des Ozarkiewicz von demselben Broschüren, eventuell zum Weiterbetriebe gekauft zu haben scheinen:

Buniakowski, Gorylinshi, Wolański, Kobrzyńsk, Bońkowski, Korzyński (Val.), Węgrynowicz, Verein Sojuz, Popowicz, Szpoynarowski, Wylczyński, Prof. Hlibowiecki, Małecki, Lukasiewicz, Makowiewicz, Kuszyk W. O., Brylyński, Lakusta, Tarnawski, Brendzan, Klem, Gregorowicz, Bodrych, Wojnowski, Bobkowski, Doliński Nestor.

VI.

Guvernatorul Alesani către Ministerul de Interne, despre raportul profesorului Vasile Repta.

In Befolgung des h. Erlasses vom 20./7. 1877 Z. 3020, betreffend eine in der „Neuen Freien Presse" vom 18. d. M. enthaltende Correspondenz datto Czernowitz den 14. Juli, beeile ich mich E. E. nachstehend zu berichten:

Die k. k. Polizei-Direction Lemberg eröffnete mir mit Note vom 23./6. 1877 Z. 792, daß bei dem in Lemberg wegen Theilname an der russisch-sozialistischen Propaganda verhafteten Studenten Kukurudza eine Correspondenz vorgefunden wurde, aus welcher hervorging, daß der hiesige Gymnasialschüler Longin Ozarkiewicz ruthenische Broschuren zum Verschleiße von ihm bezogen habe.

Infolge dessen beauftragte ich den hiesigen Stadtmagistrat bei Ozarkiewicz eine Hausdurchsuchung vorzunehmen, welche das Ergebniß hatte, daß eine größere Anzahl ruthenischer Broschuren bei demselben saisirt würde. Aus der Anzahl von Exemplaren einzelner Schriften, sowie aus einigen Notizen geht unzweifelhaft hervor, daß Ozarkiewicz den Verschleiß dieser Brochuren, u. z. wie es scheint in den unteren Classen der Mittelschulen besorgte.

Mit der Prüfung des Inhalts der saisierten Schriften betraute ich den hiesigen theol. Universitäts-Professor Basil Repta, einen Mann, der mir als vollkommen verläßlich und in jeder Richtung äußerst loyal bekannt ist. Dieser unterzog sich der Arbeit mit größter Bereitwilligkeit und erstattete mir darüber einen Bericht, aus welchem hervorgeht, daß der Inhalt der in Wien, Lemberg, Czernowitz, Kiew und Petrograd gedruckten Schriften keinerlei strafbare Handlung involvire. Die Brochuren, von denen ein großer Teil im Verlage des Lemberger Vereins „Prosvita" (Aufklärung) erschienen ist, verfolgen hauptsächlich den Zweck, das Landvolk über verschiedene Zweige der Landwirthschaft, über Naturerscheinungen, über historische Ereignisse zu informiren, ein großer Theil derselben wendet sich gegen die Trunksucht und Arbeitsscheu und empfiehlt eindringlichst Mäßigkeit, Fleiß und Bildung. Einige endlich enthalten nationale Dichtungen. So nützlich nun einerseits die Verbreitung derartiger Schriften unter dem Landvolke erscheint, so enthalten doch einige von ihnen Stellen, die wie es scheint nicht ganz tendenziös die panslavistische Idee vertreten und von der Unterdrückung der kleinrussischen Nation durch fremde Nationen sprechen, so daß es den Anschein gewinnt, als ob die vorliegenden, für den Bauer und die erste Jugend bestimmten Schriften den Zweck verfolgen würden, diese Classen langsam für eine spätere, intensivere Agitation vorzubereiten, derselben das Terrain zu ebnen.

Die bei Ozarkiewicz vorgefundenen Druckwerke wurden dem ordentl. Gerichte zur Einleitung der Strafamtshandlung wegen unbefugten Verschleißes nach § 17 des Preßgesetzes übergeben.

Die weiteren Erhebungen, die ich, insbesondere mit Rücksicht auf den h. Erlaß vom 28./8. 1877 Z. 2614, so wie sonstiger mir zugekommener Mittheilungen einleitete, haben bisher noch kein positives Resultat zur Folge gehabt, woran übrigens hauptsächlich die mangelnde Kenntniß mit anderwärts bisher erhobenen und dh. die stattgehabten Untersuchungen festgestellten Umstände die Schuld trägt. Ich gewärtige in dieser Beziehung eingehendere Mittheilungen der k. k. Polizei-Direction in Lemberg und werde nach Einlangen derselben nicht unterlassen, das anbei Geeignete zu veranlassen. Schließlich beehre ich mich eine Abschrift jener amtl. Berichtigung, anzuschließen welche ich aus Anlaß einer in der Abendausgabe des illustr. „Ucrainer Extrablatt" vom 16. d. J. aus Czernowitz enthaltenen Korrespondenz der Redaktion des genannten Blattes habe zukommen lassen. Da dieselben gegen hervorragendere Persönlichkeiten gerichtet sein müßten, daher großes Aufsehen zur Folge hätte, kann ich es, um Mißliebigkeiten zwischen der Regierung und der Bevölkerung zu vermeiden, erst dann unternehmen, die Recherchen auf diese Personen auszudehnen, wenn ich mit voller Zuversicht einem günstigen Erfolge entgegensehen kann.

VII.

Excerpt dintr'un raport al Direcției de Poliție din Liov asupra propagandei lui Dragomanov și tovarăși.

Dragomanow verlangt einen genauen Bericht über die Finanzlage der Lemberger Nihilisten. Da die Kiewer Nihilisten vieles in Druck zu legen haben, was in Österreich zu drucken wohl gestattet sein dürfte, macht Dragomanow den Vorschlag, Jemanden in Lemberg zu suchen der die Agentur für Preßsachen verbunden mit einer Bücherniederlage gegen die Jahresentlohnung von 300 Rubel übernehmen würde. Derselbe Agent hätte auch sonstige andere Geschäfte für die Kiew'er Nihilisten zu besorgen.

Dragomanow ertheilt auch den Lemberger Sozialisten die Directive, daß sie in Österreich eine doppelte Propaganda, nämlich eine gesetzlich zulässige und paralell mit dieser eine „konspiratorische" führen. Die geheime Propaganda habe sich vor allem mit der Beschaffung und Verbreitung verbotener Genferbücher zu befassen. Er ist der festen Überzeugung, daß die Bücher in Österreich großen Absatz finden werden, wofern sie nur rasch vertheilt und gut aufbewahrt werden. Es möge ein Comité von vier bis fünf verläßlichen Personen gebildet werden, welches sich mit Dragomanow und den Wienern ins Einvernehmen zu setzen hätte. Er werde schon dafür sorgen, daß die Bücher von Wien, Deutschland oder Rumänien bezogen werden könnten. Nur sollte man ihm die Adresse bekannt geben, unter deren er die Bücher zu schicken hätte. Seine Adresse für geheime Sachen sei: „Venezia, Marie Kober". Dieses Comité müsse die Propaganda auch auf die Bukowina und auf Nordungarn ausdehnen. Speziell hätten sich in diesem Zwecke als Emissäre dahin zu begeben die, dem Namen nach unbekannte Vertrauenspersonen an die Dragomanow das Schreiben gerichtet hat, oder Franko, derselbe, der bereits in Lemberg verhaftet wurde. Ein besonderes dankbares Feld fände der Emissär in Nordungarn, denn die Slavophilen Rußlands haben gegenwärtig auf dieses Land vergessen, die alte ungarisch-ruthenisehe Parthei sei theils eingeschlafen, theils sammt der Zeitschrift „Karpath" von den Magyaren bestochen worden. Der Emissär habe zu Fuß zu reisen, jeder politischen Diskussion sich zu enthalten und unter dem Vorwande ethnografische und ökonomische Notizen, sowie Volkslieder zu sammeln, Verbindungen mit dem Volke, insbesondere mit der Gymnasialjugend und den Seminarzöglingen anzuknüpfen und für die Propaganda durch rasche Verbreitung sozialistischer Schriften zu wirken.

Dragomanow versichert, er werde die nöthigen Geldsummen zur Bestreitung der Kosten dieser Reise sofort einschicken, sobald ihm eine diesfällige sichere Adresse angegeben sein werde.

VIII.

Tustanowski, directorul poliției din Liov, către guvernatorul Bucovinei Alesani, despre agitațiunile panslaviste în Galiția.

Bezugnehmend auf die geschätzte Zuschrift vom 21. Juli v. J. Z. 662/pr. habe ich die Ehre dem Hohen k. k. Landes-Präsidium das vom Lemberger k. k. Landes- als Strafgerichte nach durchgeführtem Sozialisten-Prozesse kundgemachte Strafurtheil in Abschrift mitzutheilen.

Dasselbe umfaßt eben die Namen der Hauptheilnehmer an der sozialistischen Propaganda in Galizien, deren Centra allem Anscheine nach, die Akademischen Vereine: „Sicz" in Wien und „Akademiszeskyj Kruzok" in Lemberg gewesen sind.

Die ganze sozialistische Bewegung in Galizien, welche rechtzeitig durch die von hieraus veranlaßten zahlreichen Revisionen und Verhaftungen der Agitatoren aufgedeckt und vermuthlich für längere Zeit unterdrückt worden zu sein scheint, hat ihren Impuls vom Auslande, namentlich aus der Schweiz erhallen, wo die Urheber und Leiter dieser Propaganda bis nunzu sich aufhalten.

Alle Fäden der sozial-revolutionären Propaganda in der Ucraina (Rußland) und in Galizien liefen in der Hand des gewesenen Kijew'er Professors Michael Dragomanow in Genf zusammen, der sich der russischen sozialen Revolutions-Parthei angeschlossen hat.

Die sogenannte „Genfer Sektion für Propaganda" unterhält unter der Leitung des Agitators Tkaczow eine eigene Druckerei zur Drucklegung und Verbreitung von sozial-revolutionären Zeitschriften und Brochuren in russischer und rumänischer Sprache. Derlei Preßerzeugnisse erscheinen ohne Angabe des Druckortes oder gewöhnlicher mit Angabe eines falschen Druckortes.

Die von Dragomanow in Galizien geleitete Propaganda, welche er durch junge Emissäre auch auf Nord-Ungarn und die Bukowina auszudehnen beabsichtigte, hatte zur Aufgabe, unter dem Deckmantel literarischer Arbeiten und Forschungen, revolutionär-agrar-soziale Ideen unter dem Landvolke zu verbreiten.

Insbesondere wurde der studirenden Jugend zur Pflicht gemacht, gelegenheitlich der Sammlung von Nationalliedern, Volkssagen und Volksgebräuchen, durch Verbreitung populär verfaßter Druckschriften sowie auch durch mündliche Vorträge die bäuerliche Bevölkerung mit kommunistischen Prinzipien in Bezug auf den Grundbesitz vertraut zu machen. Zu den Brochuren welche diesen Ideen Eingang verschaffen sollten, und hierlands theilweise Verbreitung gefunden haben, gehören insbesondere:

„Pro bohatstwo ta bidnist" — „Pro hliborobstwo" — „Pro te jak nasza zemla stala sia ne nasza" — welche sämmtlich vom h. o. Landes- als Preßgerichte verboten worden sind.

Der Tendenz nach, kommen denselben sehr nahe die Flugschriften: „Prawda“ und „Parowa Maszyna“.

Nach den von den Urhebern dieser sozial-revolutionären Propaganda gegebenen Direktiven, sollen die Adepten dieser Propaganda behufs deren Verbreitung im Lande von den hier bestehenden konstitutionellen Freiheiten den ausgiebigsten Gebrauch machen. Insbesondere soll denselben die Preßfreiheit und das Vereinsrecht unter dem Deckmantel einer äußerlich legalen indifferenten Thätigkeit erwünschte Gelegenheit zu einer parallelen konspiratorischen Aktion behufs Erreichung der revolutionären Zwecke bieten.

Diese neue Bewegung, ohne indes einen extremen sozial-revolutionären Charakter angenommen zu haben, hatte bereits weite Kreise der studirenden Jugend umfaßt. Laut saisirter Schriften steht es fest, daß an jedem Gymnasium und an der Lemberger Universität unter der studirenden ruthenischen Jugend ein geheimer Verein „Hromada“ bestand, welcher nebst Volksaufklärung und Hebung der sozialen Lage der Landbevölkerung sozialistische Ideen unter derselben zu verbreiten die Aufgabe hatte.

Da es der gerichtlichen Untersuchung nicht gelungen ist, irgend einen Theilnehmer dieser Geheimbunde unter der studirenden Jugend zur Verantwortung ziehen zu können, so muß der Vermuthung Raum gegeben werden, daß deren konspiratorische Thätigkeit inzwischen unterbrochen wurde, jedoch späterhin wieder aufgenommen werden wird.

Schließlich beehre ich mich noch zu bemerken, daß die Brochure „Soldacki Partret“ nicht ihrem Inhalte nach, sondern aus dem Grunde aufgefallen ist, weil solche von Rußland aus durch die Ukrainofilen hierlands kolportirt wurde.

Lemberg am 10. April 1878.

Der k. k. Regierungsrath u. Polizeidirektor
Tustanowski.

IX.

Raportul deputatului N. Wassilko către arhiducele Wilhelm în Cernăuți.

Lemberg — General-Kommando 4—2—3 — 19./10. 9 vm. — Erzherzog Wilhelm. Czernowitzer Landesregierung — Abgeordneter v. Wassilko läßt die Beschlüsse der heutigen Versammlung melden: Ausgehend vom Standpunkte des Selbstbestimmungsrechtes der Völker beschließt der ukrainische Nationalrat als Konstituante:

1) das gesamte ukrainische Gebiet Österreich-Ungarns und insbesondere Ostgalizien mit dem Grenzflusse San einschließlich des Lemkegebietes, nordwest. Bukowina mit den Städten Czernowitz, Storozynetz und Sereth, sowie der ukrainische Streifen Nordostungarns, bilden ein einheitliches ruthenisches Territorium;

2) dieses ukrainische nationale Territorium konstituiert sich hiemit als ukrainischer Staat und es werden Vorbereitungen getroffen zur Durchführung des Beschlusses;

3) alle nationalen Minoritäten auf diesem Territorium, wobei die Juden als eine eigene Nation anerkannt werden, werden eingeladen, sich zu konstituieren und ihre Vertreter entsprechend ihrer Bevölkerungszahl zum ukrainischen Nationalrat zu entsenden;

4) der ukrainische Nationalrat wird eine Verfassung des also errichteten Staates ausarbeiten, und zwar auf Grundlage des allgemeinen, gleichen, geheimen und direkten Wahlrechtes mit einer proportionellen Vertretung mit dem Rechte einer national-kulturellen Autonomie und dem Rechte der Vertretung nationaler Minderheiten in der Regierung;

5) der ukrainische Nationalrat fordert, daß dieses ukrainische Territorium unbedingt auf dem Friedenskongresse vertreten werde;

6) dem gegenwärtigen österreichisch-ungarischen Minister des Äußern Graf Burian wird das Recht namens dieses ukrainischen Territoriums zu verhandeln abgesprochen (brakuje slowa). Kraft dieser Beschlüsse wurde vom Vorsitzenden Petruszewicz der ukrain. Staat bestehend aus allen ukrainischen Gebieten Österreichs und Ungarns proklamiert.

X.

Raportul feldmareșalului Pfeffer către curtea imperială din Viena asupra proclamării independenței statului vestucrainean.

Lemberg Generalkommando 4 ohne 21./X. 8 vm. tn. 3. — km. Preßbureau Wien — km. 5 — Abteilung Wien.

Militärkanzlei Seiner Majestät — Situationsmeldung. — Am 18., 19. Oktober konstituierte sich ukrainische Nationalversammlung und beschloß Zusammenfassung Ostgaliziens östl. San, dann Gebiete: Strij, Jaslo, Sambor, Gorlice bis nördl. Karpathen, dann von Ruthenen bewohnten Gebiete Ungarns in nationalen Staat mit Anschluß an Österreich. Am 20. Oktober um 9'30 vorm. Hochämter seitens Polen in röm.-kath. Kathedrale, seitens Ukrainer in griech.-kath. Kathedrale, sodann große politische Versammlungen. Alles verlief sehr ruhig, ohne Demonstrationen. Ein Assistenz-Bataillon, das am 19. u. 20. Bereitschaft hatte, konnte jedesmal in den ersten Nachmittagsstunden aus Dienst treten. Von Statthalterei befürchtete Ausschreitungen kamen keine vor. Am Sonntag Nachmittag fanden große kirchl. röm.-kath. Prozessionen für Frieden und Abwehr spanischer Krankeit statt. Auch diese ohne jeden Zwischenfall verlaufen. Militärkommandant Lemberg Feldmarschall Pfeffer.

Praes. No. 15898 Generalstab.

XI.

Regruparea trupelor de operaţie în Galiţia şi Bucovina.

Lemberg — 4. Generalkommando 24 — 9./10. 11·30 vm. 2. Adressen — ir. 203 — ukrainischen Legion Czernowitz — Ad Armee-oberkommando Operations No. 248433 V 8./10. l. J.

Im Einvernehmen mit dem Kommandanten wird verfügt: 1. Es werden in operativer, militärischer und personeller Beziehung unterstellt dem 4. Generalkommando außer den bereits unterstehenden Truppen und Anstalten die Grenzschützungstruppen in der Bukowina (vom Dniester bis einschließlich der Dreiländerecke), d. s. I., III., IV. Bataillon und Sturmkompagnie. Infanterieregiment 203, das in der Dreiländerecke stehende Landsturm-Etappenbataillon, die ukrainische Legion (5. Kompagnie) samt Ausbildungsgruppe und Ersatzkompagnie, ferner jene Anstalten, die vom Armeeoberkommando nominativ bestimmt werden und in die Kriegsgliederung des 4. Generalkommando treten.

2. Aufgabe des 4. Generalkommando ist die intensive Handhabung des Grenzschutzes gegen Rumänien.

3. Die dem 4. Generalkommando neu unterstellten Truppen werden bei der A. I. F. eingeteilt und erhalten Kriegsgebühren mit dem Tage der Unterstellung.

4. Bezüglich ökonom. Angelegenheiten. Rechnungslegung, Truppen und Formationen an das Etappen-Gruppenkommando Wladimir gewiesen in materieller Hinsicht, unterstehen sie dem 4. Generalkommando.

5. In gemischten Garnisonen ist in lokalen Angelegenheiten das Militärkommando Lemberg die entscheidende Stelle. Hiezu verfügt das Generalkommando:

2. neue Weisungen wegen Gruppierung und Grenzschutz werden folgen:

2. 287. Infanteriebrigade, Infanterieregiment 203 und die ukrainische Legion melden bis 16 d. M. schriftlich mittels Kurrier über die materielle Verfassung der unterstehenden Truppen und Formationen, u. zw.:

a) mit Rücksicht auf Grundsicherungsaufgabe,

a) mit Rücksicht auf eine eventuelle mobile Verwendung — Fehlendes ist konkret zu melden. Ergeht an Etappen-Gruppenkommando Wladimir Wolynski — Höchstkommando Bessarabien — Infanterieregiment 203 — und Kommando der ruthenischen Legion.

4. Generalkommando No. 52948

Copie.

S. Lemberg — Generalkommando 4 — 35 — 9./X. 5 vm. — 3 Adressen — Kommando der ukrainischen Legion Czernowitz — Landsturm-Etappenbataillon IV/13 — Cojoci über Czernowitz — Infanterieregiment 203 Czernowitz.

Infolge bevorstehender Änderung in der Einteilung der Grenzsicherung hat die ukrainische Legion mit Ausnahme der Ersatzkompagnie bei Czernowitz zunächst konzentriert zu bleiben. Ebenso verbleiben die Bataillons I u. IV/203 zunächst in ihren Grenzabschnitten. Die Ablösung des Bataillons III/203 durch Landsturmbataillon IV/13 weiter durchzuführen und sammelt sich ersteres hinter letzteren. Befehle des seinerzeitigen Standortes vom III./203 werden erfolgen. Befehle bezüglich Neueinstellung der Grenzabschnitte und Kommandoverhältnisse folgen ebenfalls. Ergeht an Infanterieregiment 203, ukrainische Legion, Landsturm-Etappenbataillon IV/23 und zur Kenntnis an Militärkommando Lemberg.

4. Generalkommando No. 5294

XII.

Scrisoarea arhiducelui Wilhelm către mitropolitul Szepticki din 18 Martie 1918.

La lettre du 18 Mars 1918 porte l'entente „Le capitaine de cavallerie archiduc Guillaume" et l'adresse „A Son Excellence le Métropolite comte Szeptycki Andre à Lwów".

„Excellence! Je regrette beaucoup de n'avoir pas pu Vous rencontrer, aussi je suis obligé de Vous communiquer par écrit beaucoup de choses, tout en Vous demandant de garder le secret. C'est sûr que le pays sera partagé. Bien entendu, la date n'est pas encore fixée. Sa Majesté a été très contente de mon voyage, et Elle a bien voulu acceuillir mes propositions, ainsi par exemple le général Fischer est déjà nommé commandant de la gendarmerie. Je fais savoir ensuite à Votre Excellence que cet après-midi je pars pour Odessa. Sa Majesté m'a chargé d'y commander un groupe qui se compose d'un bataillon d'infanterie (ukraino-autrichien) et de la légion ukrainienne. J'en suis très heureux, Sa Majestè m'a offert ce commandement sans avoir été sollicité par moi. Sa Majesté a montré une bienveillance toute particulière à mon égard par le fait, qu'elle m'a permis de déployer en Ukraine une activité non seulement militaire mais aussi politique, tout en me laissant une liberté entière dans ces questions. Voilà une nouvelle preuve de sa confience. Je suis persuadé qu'il mé sera possible d'obtenir avec le temps tout ce que désirent les preux Ukrainiens. J'ai un grand espoir dans l'avenir. Je suis heureux de pouvoir le communiquer à Votre Excellence — cela m'affligel seulement de ne pouvoir causer personellement avec Vous.

Je vous prie, Excellence, de continuer à m'accorder Votre

bénédiction. En ayant une pleine confiance en Dieu et en la réalisation de tous les voeux de la nation, je suis pénétré de reconnaissance pour Votre Excellence — Votre bien dévoué

Guillaume, capitaine de cavallerie.

XIII.

Scrisoarea arhiducelui Wilhelm către mitropolitul Szepticki din 26 Aprilie 1918.

Alexandrowsk, le 26 Avril 1918. Excellence! Je Vous remercie de tout mon coeur, de m'avoir écrit au sujet du secours qu'il faut porter à la populatiou ruthène de la Galicie Orientale. Je ferais tout mon possible pour que cette entreprise puisse réussir, car le bien de notre bienveillant peuple m'occupe vivement.

Il y a deux semaines à peu près, j'étais à Vienne, appelé chez Sa Majesté. Maintenant je reste de nouveau parmi mes vaillants légions au bord du Dniepr (pays appelé Zaporoge) où la contrée est admirable. Les habitants sont vraiment des Ukrainiens conscients de leur nationalité et ils gardent fermement les traditions des anciens cosaques de „Zaporoge". Je suis heureux de pouvoir se journier ici, car il y a beaucoup à faire. J'ai lié une amitié intime (dicke Freundschaft) avec les habitans et avec leur ataman. On peut très bien travailler. Je suis occupé actuellement à organiser les libres cosaques. Excusez, Excellence, ma mauvaise écriture, mais j'ai énormement à faire.

A Alexandrowsk se trouve on bon théâtre ukrainien, qui donne tous les jours des représentations — notamment seulement des pièces nationales. Je vous assure Excellence, que je m'occuperais de toutes mes forces des affaires de la Galicie Orientale, et je reste invariblement Votre profondément reconnaissant et dévoué

Guillaume, capitaine de cavallerie.

XIV.

Organizarea legiunii ucrainene şi planul ei de operaţie.

1.

Generalkommando Lemberg — S. Czernowitz 5024 — 68 — 13 — 7 — Da mit präs. No. 13512 (Generalstab des Militärkommandos Lemberg getroffene Mitteilung der Grenzsicherungsabschnitte durch 52948/2 des 4. Generalkommandos außer Kraft gesetzt wurde, um Verwechslungen mit dem Legionskommando und eventuellen Mißverständnissen vorzubeugen, wird gebeten, die bisherige Bezeichnung des Kommandos als Gruppe Rittmeisters Erzherzog Wilhelm beibehalten zu dürfen und diese Bezeichnung für den dienstlichen Verkehr festlegen zu wollen. — Kommando der ukrainischen Legion, Operations-No. 1310/4.

2.

K. u. k. 4. Generalkommando.
Feldpost 354. No. 52948/7.

Inhalt.

Umbenennung der ukr. Legion in „Gruppe Rittm. Erzh. Wilhelm".

2) I. R. 203,
2. Ukr. Legion,
3) Mst. Et. Baon IV/13,
4) Etapp. Gr. Kdo Vladimir Wol. 187. Lstmbrgd.

1—5.

Die aus ukrainischen Legionen bestehende — aus Front-Ausbildungsgruppe u. Ersatzkomp. bestehende Gruppe — hat von nun an, um Verwechslungen vorzubeugen, die Bezeichnung „Gruppe Rittm. Erzherzog Wilhelm" zu führen.

Geht an I. R. 103 — ukr. Legion Lst. Et. Bat. IV/13 und zur Kenntnis an 187. Lst. Inf. Brig. u. Etapp. Gr. Komdo Vladimir Wol.

3.

K. u. k. Grenzsicherungs-Abschnittskommando Bukowina N. Oo. N. 1510/1.

An das k. u. k. Generalkommando
Lemberg.

Hauptfeldpost 444/III am 15./X. 1918.

Au. No. 52948 wird bezüglich der materiellen Verfassung der unterstehenden Truppen und Formationen gemeldet:

1. Baon der U. Legion:

a) Mit Rücksicht auf Grenzsicherungsaufgaben:

1. Stand an Pferden: Komplett.

2. Stand an Fuhrwerken: (12) Fuhrwerke unbrauchbar, werden gleichzeitig angefordert, der Rest der Fuhrwerke reparaturbedürftig; hiezu erforderlich: 10 vordere Räder, 10 hintere Räder, 10 Achsenkapsel, 12 Achsenbüchsen, 9 Achsen, 8 Reifen, 350 Räderschrauben, 1 Bund Quadrateisen, 1 Bund Rundeisen.

3. Fahrküchen u. Kochkisten: 6 Fahrküchen vorhanden. Reparatursbedürftig. Mit Rücksicht darauf, daß die im Grenzschutzdienst stehenden Komp. aufgestellt sind und die Fahrküchen derzeit nicht benötigen, werden dieselben zurückgezogen und einer gründlichen Re-

paratur unterzogen werden. Für die Versorgung aller im Grenzschutzdienst stehenden Teile werden 24 Kochkisten benötigt. Um wenigstens den dringenden Bedarf zu decken, wurde die Fassung von 15 Kochkisten beim Monturmagazin in Sniatyn-Zalucze bereits veranlaßt. Um Anweisung der restlichen Kochkisten wird gebeten.

4. Bäckerei und Schlächterei: keine.

5. Sonstiger Bedarf.

I. Beschirrungs- und Hufbeschlagsmaterial:

20 St. Sielen-Geschirre, 100 Zugstränge, 10 St. Wiederhaltskette, 80 St. Anbindungsstricke, 12 St. Gurtenhalter, 6 St. Leitseile, 20 St. Pferdedecken, 40 St. Kardatschen, 40 St. Striegel, 40 St. Futterbeutel, 30 St. Wagenplachen, 10 St. Plachenbogen, 4000 St. Hufnägel No. 3, 2000 St. Hufnägel No. 4, 200 St. Hufeisen No. 1, 200 St. Hufeisen No. 2, 50 St. Hufeisen No. 3, 2 St. Hufraspeln, 100 kg. Blöttersteinfett, 300 kg. Schmiedkohle.

Baumaterial. Zur Instandsetzung von Ubikationen, Stallungen, Magazinen werden benötigt: 500 St. Bretter, 100 kg. Nägel, 20 Rollen Dachpappe, 30 St. Fensterscheiben.

b) Mit Rücksicht auf eine mobile Verwendung. Das Baon ist in allen Teilen mobil verwendbar. Hiezu der unter I. P. 2 und P. 5 (Beschirrungs- und Hufbeschlagsmaterial) gemeldete Bedarf. Außerdem an Telephonmaterial benötigt: 18 St. Doppel-dura-Elemente und 50 km Telephondraht.

II. Ausbildungsgruppe der U. Legion:

Von diesem ist bloß die 45. Marschkomp. (Komp. Lt. Kupoczynski) einreihungsfähig und daher nur diese sowohl für den Grenzschutzdienst, als auch mobil verwendbar. Diese Komp. ist für beide Zwecke verwendbar.

III. Ersatz-Komp. der U. Legion:

Dieselbe besteht zum Teil aus Frontdienst (untauglichen), zum Teil aus Heimkehrern, die derzeit noch beurlaubt sind.

Die Ersatz-Komp. kommt daher weder füz den Grenzschutzdienst, noch für eine mobile Verwendung in Betracht.

Erzherzog Wilhelm, Rittm. m. p.

4.

K. u. k. 4. Generalkommando.

Feldpost 354 — am /10. 1918.

Inhalt: Beitrag zu Nr. 52948/8 — Verpflegung.

Ustęp I.

referatu znalezionego w aktach 4. Gen.-Komendy — przez Komendy Brygady Lwowskiej (referat z dnia 15/10 1918.

„Gruppe Rtm. Erzh Wilhelm — ukr. Legion, Infanterieregiment 203 — exclusive II. Baon, ferner Landsturm-Etappen-Baon IV/13 — denn die im Grenzschutzdienste stehende Gendarmerie und Finanzwache treten in Kriegsgebühren."

5.

Lemberg 4. Generalkommando 166 19/10 9.20 VII — Armee-Oberkommando (Operations-Abteilung) Gruppe r.

Im Nachhange zu herstelligem Nr. 53501 wird der genaue Stand der ukrainischen Legion gemeldet.

a) Verpflegszustand — Frontgruppe 24/960 — Ausbildungsgruppe: 20/540 — Ersatzkompanie — 26/562, hievon 11/176 Heimkehrer derzeit beurlaubt.

b) Kampfstand — Frontgruppe: 19/663 — Ausbildungsgruppe 18/581.

4. Generalkommando No. 53501/1.

6.

Lemberg Generalkommando 4 — 190 — 21/10 6 vm. — Armee-Oberkommando (Operations-Abteilung) Gruppe r.

Bei der Überprüfung der Stände wurden keine wesentlichen Unterschiede gegenüber der vom Gruppenkommando Erzherzog Wilhelm gemeldeten Ständen gefunden. Die mit hierstelligem No. 53501/1 gemeldeten Stände sind daher richtig, genaue Gliederung folgt schriftlich.

4. Generalkommando Nr. 53501/2.

7.

K. k. 4. Generalkommando.

S. Lemberg Generalkommando 4 — 193 — 21/10 — 6.39 vm. Dringend — Armeeoberkommando (Operationsabteilung). — Auf Armeeoberkommando Operations No. 148.483 wird über die materielle Situation der unterstellten Truppen gemeldet:

a) 187 Landsturm Infanterie Brigade (Bessarabien) eigener Schlagfertigkeitsbericht wurde unter hierstelligen No. 52.627 vorgelegt. Von den mit Beilage zum genannten No. gemeldeten Erfordernis wurden bereits zugewiesen und ist das Abrollen gemeldet von loco Stahlhelmen 137 Stück mm. 95, Karabiner 169 Stück mm. 12 rep. Pistolen Taschen — 8 St. kompl. 9 cm. mm. 14 m. w. 8 St. f. 9 cm. m. w. kompl. Requisitenverschläge — 6 St. P. l. cm. m. 14. m. w. Richtschnuber — 6 St. f. l. cm. m. 14 Schutzkappen und 24 St. f. 9 cm. m. w. Traggurt n. 1 kompl. Kroquiertasche — 2 St. Schwimmsäcke — 2300 St. Gasmasken, 904 St. Bereitschaftsbüchsen — 1174 St. Verwahrungsbüchsen und 2 St. i. s. s. für Landsturm Infanterie Bataillon 42 und 75 werden in der monatlichen Anforderung stets ausgewiesen) wurden noch nicht zugewiesen.

b) Infanterie Regiment 203 und ukrainische Legion (Bukowina) Verpflegungsrüstung: der größte Teil der Anforderung wurde durch das Militär Kommando realisiert bezw. wird noch zugewiesen. Für die ukrainische Legion werden noch 24 Kochkisten benötigt. Wegen Bäckerei, Schlachtviehdepot und Verflegung Fassungsstelle wurde mit hierstelligem i. No. 814497 bereits Antrag gestellt. Montur und Mannesausrüstung: ebenfalls durch Militärkommando teilweise zugewiesen. Nach beendeten Fassungen wird eventuell noch nötiger dringender Bedarf gemeldet werden. Sanitätsausrüstung: die sanitäre Feldausrüstung des Infanterie Regiment 203 wurde vom Militär Kommando Lemberg beim Kriegsministerium telegraphisch angesprochen, falls dieselbe nicht zugewiesen werden oder rechtzeitig eintreffen sollte, wird sie vom 4. Generalkommando aus der Sanitäts Feldpost zugewiesen — ebenso die Anforderungen der ukrainischen Legion. Technische Materialien, Werkzeuge und technische Ausrüstungsgegenstände für Infanterie Regiment 203 werden vom Militärkommando Lemberg zugeschoben, nicht vorhandene Gegenstände wurden vom Militärkommando beim Kriegsministerium angefordert. Train: das für die Gruppe Erzherzog Wilhelm erforderliche Trainmaterial, Hufbeschlagmaterial sowie Konservierungsmittel und Schmiedekohle wurden unter einem beim Militärkommando Lemberg angesprochen und wird selbem zugewiesen werden. Beitrag zu No. 52948/10.

c) Last-Bataillon IV/13 (Dreiländerecke). — Schriftliche Meldung des Bataillons bisher noch nicht eingelangt. Verzögerung ist durch die mangelhafte Verbindungen in der Dreiländerecke sowie die im Zuge befindliche Umgruppierung begründet. Bei der Inspizierung durch den General-Kommandanten wurde konstatiert, daß die materielle Ausrüstung des Bataillons für die von diesem zu lösende Aufgabe vollkommen unzulänglich ist. Das Bataillon hat keine Maschinen-Gewehr-Abteilung, keinen technischen Zug, kein Telephon, einen unzulänglichen Train und dergl. Die Vorlage der vorstehenden Meldung an das Armee-Oberkommando verzögerte sich infolge mehrtägiger an Ort und Stelle vorgenommener Orientierung über die diesbezüglichen Verhältnisse durch den Generalkommandanten. Als Gesamteindruck dieser Besichtigung kann gemeldet werden, daß Infanterie-Regiment 203 und die ukrainische Legion sowohl für den Grenzschutzdienst als auch für eine mobile Verwendung geeignet, das Landsturm-Etappen-Bataillne IV/13 hingegen selbst, für den Grenzschutzdienst ungeeignet ist, wie dies mit hierstelligem Nr. 5187/22 bereits gemeldet wurde.

4. Generalkommando Nr. 52948/10.

8.

4. Generalkommando.

S. S. Armeeoberkommando 14653 22/10 10 — vm. sehr dringend. — Ukrainische Legion und Bataillon II/203 sind in Einvernehmen zwischen 4. Generalkommando und Militärkommando Lemberg ehestens zu wechseln — Kriegsministerium ist in Kenntnis — geht an 4. Generalkommando Militärkommando Lemberg, Kriegsministerium, 5. Abteilung.

Armeeoberkommando, Chef des Generalstabes
Operations Nr. 148668.

9.

SS. Lemberg, 4. Generalkommando 204 22/10 4 hn Armeeoberkommando, Operations-Abteilung sehr dringend — Ad Armeeoberkommando, Chef des General-Stabes, Operations Nr. 14824, kaiserliche Hoheit Erzherzog Wilhelm kommandiert die ganze ukrainische Formation die aus dem Gruppenkommando, Legions-Bataillon Ausbildungs-Gruppe und Ersatzkompagnie besteht.

Das Legions-Bataillon steht im Grenzsicherungsdienste beiderseits des Pruth, der Gruppen-Kommandant ist Abschnitts-Kommandant mit dem Sitze in Czernowitz. Um in den Intentionen des Armeeoberkommandos handeln zu können, wird gebeten, bekannt geben zu wollen, was in dem genannten Armee-Oberkommando-Befehl unter Legionskommando zu verstehen ist — bezw. ob die ganze Gruppe des Erzherzogs Wilhelm aus der Front zu ziehen und nach Radautz zu verlegen ist. In diesem Falle beabsichtigt das Generalkommando das als Reserve bestimmte Bataillon III/203 an Stelle des ukrainischen Legions-Bataillons einzusetzen und Ersteres als Reserve in Radautz zu konzentrieren. Die Verlegung des Gruppenkommandos Rittmeisters Erzherzog Wilhelm allein, nach Radautz ist nicht tunlich, weil sonst das Abschnittskommando ganz ausserhalb seines Sicherungsabschnittes disloziert wäre.

Schließlich wird gebeten das Generalkommando über den Zweck der beabsichtigten Verlegung orientieren zu wollen um sinngemäß handeln zu können.

4. Generalkommando Nr. 53502/I.

10.

K. u. k. Generalkommando, Feldpost 358 — am 23./X. 1018 — No. 53699 — Inhalt — Wechsel zwischen ukr. Legion und II/203 und zwischen S. W./2 und Landsturm-Etappen-Bataillon IV/13:

1—3. Infanterie-Regiment 203 — Gruppe Rittmeister Erzherzog Wilhelm. Bataillon II/203 (Czortków Telegramm) Hughes.

4—5. Etappen-Gruppen-Kommando Wladimir Wolynski, Landsturm-Etappen-Bataillon IV/12 — 4 Hughes. 5: Hughes — Gruppe Erzherzog Wilhelm.

6. Militär-Kommando Lemberg — schriftlich.

7. A. O. K. (operative Abteilung) Nr. 218 — 23./X. — 6 Uhr Nachmittag, Hughes.

1—3.

Auf A. O. K. op. Nr. 148668 sind ukr. Legion und Baon II/203 ehestens zwischen Mil. Kommando und Gen.-Kmdo zu tauschen. Hiezu wird in Einvernehmen mit Mil. Kmdo Lemberg verfügt:

1. Ganze Gruppe Ritm. Erzh. Wilhelm nimmt sofort Marschbereitschaft an. Transport Daten (Marschbereitschaftstag, Einwaggonierungsstation, Transportstande, Waggon-Bedarf) umgehend an Gen. Kmdo drahten.

2. Grup.-Kmdo, 4. Komp. M. G. Zug, I. R. 14—46 und 47 Makomp., haben so rasch als tunlich nach Czortków abzugehen und die in Grenzsicherungsdienst stehenden drei Komp. Baon II/203 abzulösen.

3) Baon II/203 ist sofort mit allen Teilen marschbereit zu stellen und meldet Transportdaten umgehend dem Gen.-Kmdo.

Das Baon entsendet nach erlangter Marschbereitschaft, ohne das Eintreffen der ukrainischen Legion abzuwarten, die in Reserve stehende Komp. und MG.-Komp. in die Dreiländergruppe, welche die im Grenzsicherungsdienste stehenden Teile des L. S. Et. Baon IV/13 abzulösen haben. Nach Ablösung der ukr. Legion sind sofort die restlichen drei Komp. III/4 nachstehenden, damit Baon IV/13 frei wird.

4. Der jetzt von der ukr. Legion besetzte Grenzabschnitt ist durch Baon S. W./2 zu übernehmen, welches aus Wolhynien zugeführt wird und angewiesen ist, ehestens mit Baons-Kmdo einer Front und M. G.-Komp. nach Czernowitz abzugehen. Rast folgt so bald als möglich. Landst.-Et.-Baon IV/13 gelangt dann nach Wolhynien.

5) Details der Ablösung im Abschnitt Czernowitz und Dreiländerecke vom 1. B. III/203 vorübergehend bei.

Geht an Gruppe Rtm. Wilhelm, welche diesen Befehl auch an I. R. 203 weiterzuleiten hat, Baon II/203 ist angewiesen. Empfang ist vom Grup.-Kmdo Erzh. Wilhelm, I. R. 203 und II/203 telepraphisch zu bestätigen.

4.

Auf Op. No. 148762 hat Baon S. W./2 sofort an Stelle des Ldst. Et. Baons 18/13 in die Bukowina abzugehen; das Baon IV/13 steht dann das Et. Gr. Kmdo zur Verfügung.

Ad 4. Baon S.W./2 und Lst. Wt. Baon 18/13 sind sofort marschbereit zu stellen und melden Transportdaten: (Marschbereitschaftstag, Einwaggonierungsstation, Transportstände, Waggonbedarf) telegraphisch dem Gen.-Kmdo. Das Baon S. W./2 übernimmt den derzeit von der ukr. Legion besetzten Grenzabschnitt zwischen Dniester und Sereth und entsendet ehestens das Baons-Kmdo eine Front und und M. G. Komp. nach Czernowitz um die im Grenzschutzdienste stehenden Teile frei zu machen. Rest hat möglichst rasch zu folgen.

Details der Ablösung im Abschnitt Czernowitz und Dreiländerecke regelt das Rgts-Kmdo I. R. 203 in Radautz als Grenzschutz-Kmdo und stellt auch nötige Aushilfe (1 Komp. für Abschnitt Czernowitz und event. noch nach Dreiländerecke) vom I. R. 2 III/203 vorübergehend bei.

5.

Das Baon IV/13 wird durch das jetzt bei Czortkow im Grenzsicherungsdienste stehende Baon II/203 abgelöst und ist Letzteres angewiesen eine Front und die M. G. Komp. ehestens in die Dreiländerecke zu entsenden und die im unmittelbaren Grenzschutzdienste stehenden Teile vom IV/13 abzulösen — den Rest sobald als möglich folgen zu lassen. Details der Ablösung in Abschnitt Czernowitz und Dreiländerecke regelt das Rgt-Kmdo I. R. 203 in Radautz als Grenzschutz-Kmdo und steilt auch nötige Aushilfe (1 Komp.) für Abschnitt Czernowitz und event. auch Dreiländerecke vom I. R. III/203 vorübergehend bei.

Baon IV/13 gelangt nach erfolgter Ablösung durch II/203 nach Wladimir Wolhynski wo es dem Et.-Gr.-Kmdo untersteht.

4.

Geht in verschiedener Fassung an Et.-Gr.-Kmdo Wladimir und Lst.-Et.-Baon IV/13 an Letzteres durch Gr. Rittm. Erzh. Wilhelm welche diesen Befehl sofort weiterzuleiten hat. Empfang ist vom Et.-Gr.-Kmdo und Baon IV/13 telegraphisch zu bestätigen.

6.

In der Einlage werden die in Verfolg des A.-G.-K. Nr. 149668 bezüglich des Wechsel der ukr. Legion mit Baon II/203 von hier aus erg. Befehle in Abschrift zur gefl. Kenntnisnahme diensthöflich übersendet.

7.

Auf A.-O.-K. op. 148764 — Ldst.-Et.-Baon IV/13 wird durch Baon S. W. 2 ersetzt, welches den bisher von ukr. Legion besetzten Abschnitt zwischen Dniester und Sereth übernimmt — in die Dreiländerecke gelangt das Baon IV/203. — 4. General-Kmdo Nr. 53699.

11.

4. General-Kommando.

SS. A.-O.-K. 14697 — 22./10. 8.30 vm.

Auf Nr. 51872/22 Ldst.-Etappen-Bataillon 17/13 ist ehestens durch ein süd-westl. Bataillon des Etappen-Gruppen-Kommandos Wladimir Wolynski abzulösen. Nr. des s.-w. Bataillons melden das abgelöste ist. Etappen-Bataillon steht dem Etappen-Gruppen-Kommando zur Verfügung.

Armee-Oberkommando, Operations-Nr. 148764.

12.

Depesza arc. Wilhelma Habsburga znaleziona u oficera ruskiego (ukrainskiego) wzietego do niewoli przez wojska polskie w listopadzie 1918 r./Odpis.

Gruppe Rittmeister Erzherzog Wilhelm, dringend.

No. 238. An Kommando der Huzulenkompagnie in Czahor.

Absendungsort: Hauptfeldpost 44/111 — Zeit am 1 November 1918 um 2 Uhr Nachm. Die Huzulenkompagnie hat heute den 1. November noch nach Rarance abzumarschieren über den Weg Czahor Ostritze — Rarancza. — In Rarancza quartiert sie ein und meldet Eintreffen dem Gruppenkommando — Erzherzog Wilhelm Rtm.

13.

tm. 2. 4. General Kommando — Lemberg — Etappengruppen Kommando Wladimir Wolinski.

Kriegsministerium Wien — 6633 — 2/XI.

Im Bereich des Etappengruppenkommandos Wladimir Wolinski befindliche Heeresvorräte aller Art sogleich nach Weisung öst.-ung. Nationalrates in Lemberg nach Ostgalizien abschieben und für Truppen des Generalkommandos verwenden. — Geht an 4. Generalkommando und Etappengruppenkommando Wladimir — Kriegsministerium 12. Abt. No. 109194.

14.

Ukrainischer Nationalrat Lemberg.

Armeeoberkommando Zentrale 503/503 — 4/XI. 8·35.

Armeeoberkommando glaubt Aufmerksamkeit P. T. Nationalrates auf eminentes Interesse sowohl der Fronttruppen als Bevölkerung an Weiterbestand Feldpostbetriebes denken zu müssen Armeeoberkommando trachtet Feldpost Zu- und Abschub lediglich auf Briefpost beschränkt aufrecht zu halten und bittet um tunlichste Unterstützung seitens P. T. Nationalrates wegen unbehinderter Beförderung Feldpost auf allen Bahnlinien dortigen Gebietes — Stop. Ergeht an alle Nationalräte und an ungarische Regierung.

A. O. K. Chef Feldtelegraphenwesens. Tel. No. 64575.

15.

bbs. Lemberg für f. t. l. 5 Lemberg.

Armee Oberkommando Zentrale 10253 5 10 40 m.

Auf f. t. l. 5 Chef Nr. 300 f. t. l. 5 zum Zwecke der einheitlichen Leitung der Militärtransporte ist bei der Ztl. ein Verkehrskomitee Bildung bei der alle Nationalräte vertreten sein werden: dieses dürfte in nächster Zeit versammelt sein — dann wird auch die Tätigkeit der Militärbahnbehörden wieder in geregelte Bahnen kommem — hat unter allen Umständen als solche in Lemberg zu verbleiben mit ukrainischem Nationalrate in Fühlung treten und gute Dienste anbieten Vertreter zur ltl. 5 anfordern um weiteres Funktionieren zu ermöglichen Einfluß auf Eisenbahnverkehr durch stete Fühlungsnahme mit vollgesinnten Bahnbehörden möglichst erhalten. ltl 6 und elk Bucowina mit Kurier abs. Schrift dieses Befehles als auch für dieses bindend zustellen. Möglichst häufige und konkrete Situationsmeldungen über Eisenbahnverkehr soweit deutsche Leitung benützbar erstrecken.

Armee Oberkommando Chef des Few. op. No. 26870.

XV.

Mémoire sur la complicité des autorités autrichiennes dans le coup d'État opéré par le parti ukrainien à Lwów.

Novembre 1918.

Du premier moment, lorsque le coup d'État fut accompli en Galicie orientale par le parti ukrainien, la nouvelle s'est répandue à travers le pays, que cet abus de la force, a été préparé en connivence avec le commandement en chef de l'armée autrichienne. D'ailleurs, les Ukrainiens ne le niaient pas. Bien au contraire, ils annonçaient que le gouvernement de Vienne leur a transmis le pouvoir dans la partie orientale du pays.

Toutefois, il ne fut pas aisé de saisir tous les liens qui unissaient les autorités autrichiennes avec les chefs du parti ukrainien, vu le secret qui enveloppait ces affaires complexes et le désarroi qui s'introduisait sur le territoire de l'Autriche. Maintenant, le hasard nous a mis en main les documents importants.

Parmi ces papiers qui se trouvent en sécurité loin du champ de bataille, quelquesuns surtout jettent une vive lumière sur les rapports

de complicité entre les autorités militaires autrichiennes et la légion ukrainienne, dont l'illustre commandant fut l'archiduc Guillaume. Point de toute — que des préparatifs ont été faits pour assurer à l'archiduc son rôle dans le coup d'Etat.

Voici les faits que ces pièces documentent.

A) L'archiduc Guillaume fut nommé commandant de la légion ukrainienne qui avec toutes les formations de réserve, portera désormais le titre officiel „Groupe du capitaine de cavallerie archiduc Guillaume". Ceci devait être le noyau de l'armée du nouvel Etat ruthène.

B) La mobilisation de la légion ukrainienne.

C) Le groupe de l'archiduc Guillaume avec la légion ukrainienne fut soustrait au commandement de la 4-ième armée et subordonné au pouvoir militaire le plus important en Galicie orientale: le commandement de Lwów (Léopol). (Militär-Kommando Lemberg).

D) En conséquence du précédent, le groupe de l'archiduc fut transféré de la Bukowina à Czortków (Tschortkoff) en Galicie orientale et le cadre de la légion ukrainienne à Léopol.

Ad A) Le commandement de la légion ukrainienne se trouvant en automne 1918 à Czerniowce (Tschernowce) demande par télégramme daté du 13 Octobre 1918 No. 1310/4 au général commandant de la 4 ième armée à Léopol, de lui permettre de se servir du titre officiel „Gruppe Rittmeister Erzherzog Wilhelm". Certainement le commandant de la légion s'est entendu sur cette question avec l'archiduc. En réponse le général commandant de la 4 armée (le 14 octobre 1918 No. 32948/7) permet que toute la légion (les détachements du front, la compagnie d'apprentissage et celle des recrues) porte ce nom.

Par cela même, le premier pas fut fait pour fonder l'armée de l'Etat ukrainien occidental. Elle se composait de volontaires particulièrement favorisés de la politique ukrainophile de l'Autriche. L'archiduc Guillaume fut choisi pour chef de cette armée, lui qui a été désigné pour régner un jour, pensait-on, dans cet Etat.

Ad B) Le groupe de l'archiduc continua pour le moment à garder la frontière de la Bukowina. En réponse à l'ordre reçu du général commandant la 4 armée (No. 52948) on soumet un rapport détaillé sur l'approvisionnement de la légion ukrainienne. Il résulte de ce rapport que la légion ukrainienne, excepté les détachements des recrues, pouvait être employée au champ de bataille (mobile Verwendung)

Le commandant en chef de toute la force armée et le général commandant de la 4 armée commencent à s'intéresser à l'état de la légion. Ainsi le commandant de la 4. armée fait connaître au commandement en chef, la composition de la légion ukrainienne comme suit (Rapport du 19 octobre 1918 No. 53501/1).

a) nombre de personnes approvisionnées: groupe de front: 24 officiers 960 soldats — groupe d'apprentissage: 20 officiers 640 soldats

— le groupe de recrues: 26 officiers 562 soldats, dont 11 officiers 176 soldats prisonniers de guerre, rentrés — qui sont pour le moment en permission.

b) au pied de guerre: groupe de front: 19 officiers 663 soldats — groupe d'apprentissage: 18 officiers 581 soldats.

Sur un ordre répété du commandant en chef de toutes les forces armées (No. 148433) le général commandant de la 4. armée informe en détail sur l'équipement, l'approvisionnement et le service médical de la légion. Il ajoute qu'on peut employer la légion aussi bien pour garder la frontière que pour le combat.

Sur un ordre du commandement de la 4 armée, la légion ukrainienne recevait la solde de guerre (ordres du 12/X 1918 No. 52948/2 et du 15/X 1918 No. 52948/8).

Ces ordres qu'il faut mettre en rappport avec les événements qui devaient s'accomplir, persuadent qu'on préparait déjà à cette époque la légion à accomplir une certaine mission, qu'on ne définissait pas encore.

Ad C) Le 22 octobre 1918 le commandant en chef des forces armées de l'Autriche (par ordre No. 148668) fait soustraire la légion au commandement de la 4. armée pour la soumettre au commandement militaire à Léopol (Militär-Kommando Lemberg). Cet ordre fut donné d'accord avec le Ministère de la guerre.

On est frappé par le fait qu'un corps militaire qui a été dernièrement mis au pied de guerre soit subordonné à un commandement militaire dont les tâches sont purement administratives et qui n'a rien à faire avec les opérations de guerre. Ainsi le commandement militaire de Lwów pouvait disposer de la légion ukrainienne sur le territoire de la Galicie orientale, pour la faire servir à un but spécial. Les événements postérieurs ne laissent plus de doute sur la nature de cette mission. Remarquons bien que le commandement militaire de Lwów était le lieutenantmaréchal Pfeffer, qui se fit connaître les premiers jours du mois de novembre 1918 comme allié fidèle du parti ukrainien.

La concentration de la légion ukrainienne soit du groupe de l'archiduc Guillaume devait s'opérer vers le 20 octobre 1918 pour le moment à Radowce, ce qui est confirmé par une demande télégraphique du commandant en chef des forces autrichiennes le 22 octobre 1918 sous le Nr. 53501/1. Cette demande se rapporte à un ordre du commandant en chef (Nr. 148724) que nous n'avons pas pu retrouver (voir l'appendice 29 Nr. 5852/1 du 19/XI 1918). On a trouvé seulement une mention dans le protocole de l'état major du commandement. On peut supposer, d'après le contenu de cette dépêche et d'après la mention dans le journal de la 4 armée 5 et 4 G. K. du 23/X 1918 que le commandant en chef a ordonné de faire remplacer la légion dans son service de frontière par d'autres troupes et de faire opérer sa concentration à Radowce. Sans doute, ces dispo-

sitions n'étaient pas fondées sur des raisons militaires, car le commandant de la 4. armée ne peut comprendre son but. Il prie donc à deux reprises le commandement en chef de lui expliquer ses intentions et de l'informer sur le but du transfert de la légion pour qu'il soit en état de bien exécuter cet ordre (um sinngemäß handeln zu können).

Ad D) Le commandant de la 4 armée, d'accord avec le commandant militaire de Lwów, disposa le 23 octobre 1918 (Nr. 53699) comme suit :

1) tout le groupe de l'archiduc Guillaume doit être prêt à se mettre en marche.

2) il doit se rendre immédiatement à Tschortkoff (so rasch als tunlich) où il va pourvoir au service de frontière. Cet ordre renferme en outre des dispositions destinées à d'autres détachements militaires remplacés par la légion ukrainienne, event. des détachements qui devaient remplacer la légion ukrainienne en Bukovine. Le 24/X 1918 le commandement en chef de l'armée, donne l'ordre No. 148750 de transférer la compagnie de renfort de la légion ukrainienne à Lwów (mention dans le protocole de l'état major et dans le journal de la 4. armée le 24/X 1918.

Le mémoire de la Rada ukrainienne, déjà bien connu et publié par la presse polonaise (pobudka No. 9 du 14 Novembre 1918) qui propose au gouvernement autrichien de transporter dans la Galicie orientale les régiments ruthènes, fait un pendant à ces documents militaires autrichiens.

Il est curieux d'observer que ce mémoire fut trouvé chez l'abbé Vladimir Hanyckij à Rudno. Ce prêtre servait de 1903 à 1919 d'intermédiaire entre le Comité national ukrainien et le Ostmarkverein prussien. Ces rapports furent révélés par le rédacteur François Krzysiak et sont racontés au Nr. III (du 3 janvier 1914) de la „rzeczpospolita". Dans la nuit du 31 Octobre au 1 Novembre 1918 le coup d'Etat fut exécuté par la Rada ukrainienne.

Le lieutenant maréchal Pfeffer, commandant militaire à Lwów se conduisit de manière à satisfaire la „Rada". On n'a pas encore raconté tous les faits méritoires pour la cause ukrainienne de la part de ce général. Il a été prouvé néanmoins qu'il s'est mis à la disposition de la „Rada" (Conseil) et qu'il exerça ses fonctions sous les ordres de ce conseil ukrainien. Au plus, il a fait réunir le 3 Novembre 1918 tous les officiers autrichiens et il exigea d'eux de suivre son exemple, en risquant l'affirmation, que c'est bien la volonté de l'empereur Charles (das ist der Wille Seiner Majestät). (Comparer le rapport du directeur de la police à Léopol du 24/XII 1918 No. 193 et l'article du Kuryer Lwowski en 7/XI 1918 No. 514 sous le titre „L'Allié". Il sera utile d'ajouter que le lieutenant maréchal Pfeffer avait comme tâche spéciale, d'informer la cour et le commandant en chef sur les affaires ruthènes, bien que ces choses eussent regardé plutôt le gouverneur du pays, le comte Huyn.

Ce dernier devait cependant mériter la confiance de la cour, en sa qualité de général et d'aristocrate autrichien (voir le rapport du général Pfeffer adressé à la chancellerie impériale militaire de l'empereur Charles le 20 octobre 1918 Nr. 15898 sur la décision de la „Rada" ukrainenne votée le 27 octobre 1918 et sur ce qui se passa les jours suivants à Lwów. Le général Pfeffer resta à Lwów sous le gouvernement ukrainien jusqu'au 18/XI. 1918. Ce jour là comme il l'avoue dans le protocole dressé à Cracovie le 22/XI. 1918 il sortit à pied de Léopol car il regardait comme impossible de rester plus longtemps, vu que le 18/XI 1918 le maître du quartier l'archiduc Guillaume arrive à Léopol.

L'archiduc Guillaume, le défenseur de la cause ruthène à la cour de Vienne, qui devait un jour occuper le trône ukrainien, agit dans cette affaire comme cela se voit par son ordre, émis en qualité de commandant du groupe — le 1 novembre 1918 à la compagnie des Hutzuls, à laquelle il adjoint de se rendre à Rarantscha pour y attendre ses ordres subséquents.

On peut saisir facilement l'état, l'attitude de ce jeune homme, dans les deux lettres qu'il a adressées au métropolite ruthène, le comte Szeptycki (Cheptzckij) le 28 Mars 1918 et le 26 avril 1918. Ces lettres dont nous donnons l'original à l'appendice No. 25 et 26, valent la peine d'être lues en traduction. Elles présentent un excellent commentaire aux événements récents et révèlent l'intrigue tramée par la dynastie des Habsbourgs avec les chefs du parti ukrainien.

Dans ces deux lettres, une foi naïve se fait voir, en ce que le sort de l'Ukrainien se décidera d'aprés les voeux et les projets personnels de l'archiduc, ensuite une confiance qu'un rôle particulier incombera au prince. Remarquez aussi, qu'on souligne le consentement de l'empereur Charles, chef de la dynastie des Habsbourgs, qui adhère à ces projets. Enfin notez bien, que les desseins politiques unissent l'illustre correspondant avec l'archevêque Szeptycki.

Certainement le rôle important du prince Guillaume dans les affaires ruthènes fut reconnu par d'autres hommes politiques. non seulement par l'archevêque ruthène de Lwów. Voyez à ce propos le compte rendu des décisions de l'assemblée constituante ukrainienne par le commandant de la 4. armée).

Les autorités militaires autrichiennes étaient fort serviables pour les hommes politiques ruthènes, non seulement en ce qui concernait la politique, mais ils leur rendaient aussi des services de nature privée. Dans un télégramme (du 6 Octobre 1918 No. 53596) le général commandant la 4. armée rend compte au commandant en chef des forces autrichiennes du résultat de ses interventions au sujet d'une voiture (calèche) que le chef de l'état général (nr. 13281/4) fit mettre

à la disposition du comte Wassilko (Appendice 1, député à la Chambre de Vienne).

Après le coup d'état du 1 Novembre 1918 exécuté par le parti ukrainien, les autorités militaires autrichiennes s'empressent de servir la „Rada" et d'appuyer le nouveau pouvoir. En voici les preuves :

1) Une dépêche eu Ministère de la Guerre à Vienne le 2 Novembre 1918 No. 109194 Abt. XII adressée au général commandant la 4. armée et au commandant du service d'arrière à Vladimir Wolynski, par laquelle il ordonne de transporter immédiatement tout le matérial militaire qui se trouve sous ses ordres en Galicie orientale selon les dispositions de la „Rada" ukrainienne et hongroise

2) Un télégramme au chef de service des télégraphes militaires (le 4/XI. 1918 No. 64675) adressé à la „Rada" ukrainienne au sujet de l'entretien du service postal de guerre.

3) Une dépêche du chef des chemins de fer militaires du 5/XI 1918 No. 28870 (appendice 23) au directeur des transports de guerre No. 5 à Léopol, pour lui adjoindre, de se mettre à la disposition de la „Rada" ukrainienne et de la bien servir (gute Dienste anbieten).

Si l'on remarque non seulement le contenu de ces documents, mais aussi leur date, on verra que l'intérêt vif que les autorités militaires autrichiennes avaient pour les affaires ruthènes, augmente depuis l'assemblée constituante ukrainienne. On tend à créer en Galicie orientale une situation militaire qui puisse assurer la réussite du coup d'État préparé.

XVI.

Guvernatorul Bucovinei contele Etzdorf transmite puterea de guvernământ asupra Bucovinei delegaților români și ucraineni.

Protokoll

aufgenommen in Czernowitz am 6. November 1918.

Um 11 Uhr 35' erschienen bei mir die Herren Reichstagsabgeordneter v. Semaka, Reichsratsabgeordneter Spenul, Landesausschuß-Beisitzer Popowicz und Obeirleutnant Ilja Popowicz namens des ukrainischen Nationalrates.

Reichsratsabgeordneter v. Semaka machte mir die Mitteilung daß das Gebäude der Landesregierung vom ukrainischen Militär besetzt ist und forderte mich daher auf, die Regierungsgewalt in den ukrainischen Territorien der Bukowina und in der Stadt Czernowitz an den ukrainischen Nationalrat zu übergeben.

Ich erwiderte, daß ich der Gewalt weiche und zu amtieren aufhöre.

Angesichts dieser Sachlage erklärte ich mich bereit die Regierungsgewalt im Lande Bukowina an die Vertreter der rumänischen und ukrainischen Nation und zwar an jene Vertreter zu übergeben, welche im Interesse des Landes diese Übernahme im gegenseitigen Einvernehmen vollziehen werden.

Nach den mir um 4 Uhr nachm. gemachten Mitteilungen sind der ukrainische Nationalrat und der Reichsratsabgeordnete Dr. v. Onciul, welcher mir erklärt, der Delegierte des im Sinne des Allerhöchsten Manifestes konstituierten aus Reichsratsabgeordneten bestehenden rumänischen Nationalrates zu sein, bereit, die Übernahme der Regierungsgewalt im gegenseitigen Einvernehmen zu vollziehen.

Demnach übergebe ich die Regierungsgewalt im Lande Bukowina hiemit den genannten Herren Vertretern der rumänischen und ukrainischen Nation.

Semnat : *Etzdorf* m. p., *Semaka* m. p., *Spenul* m. p., *Onciul* m. p.

Bukowinaer k. k. Landesregierungspräsidium. Eing. 6. Nov. 1918.
Zahl 12566 präs. a. a./Cz. 6./XI. 1918.
(ss) Indiscifrabil.

Originalul în copie se află în arhiva prefecturei jud. Cernăuți.

XVII.

Protestul locuitorilor din comuna Carapciu pe Ceremuș contra deslipirei de România.

До всп. пана Clémenceau (Клеменсо), президента мировоі конференціі в Парижу і всп. пана Tardieu (Тарде), президента теріторіяльноі комісиі.

Протест

против заміру відлученя одноі части Буковиви і еі злуки з Польщою.

Ми, жителі громади Карапчів над Черемошом протестуемо зі всеі сили і рішучо против заміру відлучити нас від Буковини і православного архіепископства з Черновець і злучити нас з польською державою, з котрою ми доси не мали ніяких зносин і з котрою ми і в будучности не бажаемо увійти в будь які зносини.

Просимо Вас, пане президенте мировоі конференціі в Парижу і Вас пане, президенте теріторіяльноі комісиі, взяти наше рішуче становище і волю в сій справі до відомости, через що заявляемо, що ми бажаемо зістати при старій Буковині, котра злучила ся з Румуніею, бо ми злучені з нашою батьківщиною (Буковиною) через старі звичаі, покровленем і од-

ною і тою самою вірою. Особливо бажаємо зістати в злуці з православною митрополією з Черновець, бо єсли би нас злучили з польською державою, творили-б ми в ній лише малу ґрупу православного віроісповіданя і стратили би ми висших духовних провідників, через що були-би ми присилувані зректи ся нашої прадїдної віри.

На історичні, 560 літ за старі границї нашої батьківщини зважало й австрийське правительство що до адміністрації краю. В сїй нашій батьківщині проживали ми завсїгди дуже добре, і тепер після злуки Буковини з Ромунією почуваємо ся вдоволеними.

З сими короткими але важними виводами звертаємося до Вас всп. пане президент із просьбою, постарати ся про те, щоби зважали на наше бажанє і лишили і тепер нас в злуцї з Буковиною, а не злучили нас з польською державою, бо ми нїколи собі такої злуки не бажали і не бажаємо.

З особливою почестю і поважанєм

Василь Цопа господар, Теодор Арборе господар, Стефан Арборе, Ґеорґій Тірон, Ґеорґій Завялець а к., Василь Лазар, Николай Поповецкий, Дмитро Лазар, Софрон Цопа, Ґеорґій Константинович учит., Іван Александрюк, Василь Горловський. Ілія Юзеп, Александер Завялець, Николай Ракоча, Домніка Ончул, Іван Лека Іванів, Николай Курка Костів, Ґеорґій Продан, Петро Марковський Андреїв, Семен Завялець Іванів, Іван Понич Василів, Іляріон Друмен, Николай Гаврилюк, Александер Гаврилюк, Александер Завялець Ґеорґіїв, Михайло Курка Іванів, Александер Завялець Іванів, Михайло Марковський Андрія, Ілія Завялець Петрів, Александер Ґреку Іванів, Володимир Марянчук Николаїв, Петро Веренка Тодерів, Ілія Марко Івонів, Кіряк Миґлей, Доміціян Манковський, Андрій Марянчук, Денис Марковський Александрів, Александер Марковський Іліїв, Ґеорґій Карп, Іляріон Кийван, Семен Куґек Танасій Ліпківський, Назарій Павлюк, Володииир Тірон, Василь Марянчук, Ґеорґій Нуцул, Ізидор Паланюк, Ґеорґій Єремійчук, Кость Рибюк, Михайло Поповецький, Димитро Друмен, Симен Крецький Іванів, Яків Продан Андреїв, Семен Чорногуз, Александер Опаєц, Василь Косован Стефанів, Панкротій Корня, Корнеля Залковська Ґеоґія, Евгенїя Курка Стефанова, Кость Волошин, Еміліян Волошин, Назарій Ракоча, Кость Константиник Николаїб, Николай Опаєц, Семен Завялець Іліїв, Михайло Завялець, Стефан Максимчук.

XVIII.

Raportul Regimentului 3 Grăniceri asupra arestării arhiducelui Wilhelm.

5 Iunie 1919.

Comandantul Companiei 2-a din Reg. 3 Grăniceri, Locot. Bânciulescu, pleacă la 6 dimineața la Cosov (Galiția) însoțit de Sublocotenentul Theodorescu Mihai, spre a inspecta trupele sale, aflate în sectorul de pază respectiv.

La Cosov, plotonierul Ciubotaru raportează că e proectată o

întrunire la casa comisarului Uhrin cu mai mulți deputați, între care și un oarecare Siclesy.

De la persoanele civile, de origine poloneză, primește informațiuni că în comuna Jabia, satul Scheea, la casa preotului Hlibowsky, se află persoane civile și o doamnă și că între aceste persoane, ar fi și Arhiducele Wilhelm de Habsburg, care poartă numele de Vasile Veșivan și ajutorul său Maiorul Veșirany cu soția sa.

Compania hotărăște a aresta pe acești suspecți din Jabia, cum de asemenea să aresteze și persoanele, ce vroiau să facă întrunirea la Cosov, între care se aflau: deputatul Siclesy, comisarul Uhrin și fostul ajutor Sublocot. Apanovici, Comandantul depozitului de muniții Jabia.

Cu această operație, la Jabia se însărcinează Sublocotenentul Theodorescu Mihai, care pleacă cu un detașament spre executarea însărcinării.

6 Iunie 1919.

În această zi, la ora 17, detașamentul se înapoiază cu însărcinarea îndeplinită, transportând pe Arhiducele Wilhelm.

7 Iunie 1919.

În ziua de 7 Iunie, Arhiducele este trasportat la Colomea, însoțit de Comandantul companii, Locot. Bânciulescu.

De la Colomea Arhiducele este adus la Cernăuți, de unde este apoi transportat la București.

Sub pază a fost condus la Colomea, iar de acolo cu un tren special la Cernăuți, de unde a fost transportat cu celelalte trei persoane la București unde au fost predați M. C. G.

Arhiducele Wilhelm de Habsburg e în vârstă de 28 de ani și e vărul fostului împărat al Austriei, Carol.

XIX.

Raport confidențial asupra arestării arhiducelui Wilhelm la Jabie.

Fiind informat că fostul arhiduce Wilhelm de Habsburg Lothringen a fost arestat în ziua de 5 Iunie de către Grăniceri în Pocuția și că va fi adus în Cernăuți,

am căutat să aflu amănunte, punându-mă în contact cu d-l Lt.-Colonel Mihail și Marin Ionescu din Reg. 3 Grăniceri, cari în puține cuvinte mi-au spus că fostul arhiduce a fost arestat la Jabie de către Grăniceri, fără a-mi putea da alte detalii.

Fostul arhiduce și însoțitorii săi fiind adus la Cernăuți de către D-l Căpitan Dinculescu din Grăniceri după ce s'au luat de către Divizia locală toate măsurile de a fi instalat la Hotel Gottlieb din

str. Poștei, măsuri la care am fost pornit, am intrat în contact cu susnumitul domn Căpitan, care mi-a dat următoarele informațiuni:

Fiind comandantul zonei în care a fost arestat fostul arhiduce, fusesem încunoștiințat că fostul arhiduce s'ar afla în împrejurimi travestit și acoperit de către populația ucraineană, care îi este foarte devotată.

D-l Căpitan Dinculescu a organizat urmărirea fostului arhiduce ajutat la atingerea scopului și de Polonezii locali, care și-au oferit serviciile lor.

În ziua de 5 Iunie a dat peste un automobil la marginea șoselei aflate nu departe de localitatea unde a fost prins fostul arhiduce.

Șoferul dupe oarecari ezitațiuni i-a comunicat D-lui Căpitan că fostul arhiduce lăsându-l cu mașina în șosea, i-a spus că se duce într'o localitate unde are niște afaceri.

În urma acestora D-l Căpitan a arestat pe șofer, trimițându-l cu automobilul la Comandament, iar pentru găsirea locului unde s'a ascuns fostul arhiduce, a trimis mai multe echipe. Una din ele, condusă de un domn ofițer a găsit pe fostul arhiduce și însoțitorii săi în casa preotului din comuna Jabie, aflată la 40 km depărtare de Colomea, în regiunea Koslovasia, localitate păduroasă.

Au fost arestați 1. fostul arhiduce de Habsburg-Lothringen zis Colonel Vasile Vașevani, zis Kniaz Stefanovici și cunoscut sub pseudonimul Cerus Hovska; 2. Adjutantul său, fostul căpitan de artilerie austriac Rubesch von Lariș cu soția sa Eugenia, ucrainean; 3. Poetul popular Petre Sekerek, deputat al radei ucrainene și 4. fostul Comisar al orașului Kosov, anume Uhrin, Ucrainean.

Toți cei de sus au fost aduși în ziua de 7 Iunie a. c., instalați în două camere dela Hotelul susarătat și pus sub strictă supraveghere până a doua-zi dimineață când au fost permutați la Divizie, iar de acolo la 12.20, cu un tren special porniți la Marele Cartier General București.

Alți doi din foștii însoțitori ai fostului arhiduce și anume fostul subofițer Hapanovici și profesorul Ustianovici, un agitator bolșevic, implicat în delapidarea sumei de 500.000 coroane dela Narodnaia Cassa, împreună cu preotul și alții, au fost reținuți arestați la Comandament în Colomeia, de unde probabil în urma cercetărilor făcute împreună cu șoferul ar fi fost înaintați la Marele Cartier General.

De reținut este că fostul arhiduce se bucură de o mare popularitate la Ucraineni și împreună cu Koko Vasilco și alții, ce lucrează înverșunat pentru realizarea aspirațiunilor iridentei ucrainene în toate ținuturile unde sunt Ucraineni.

Guvernul autorizând pe arhiducele Wilhelm-Habsburg și pe insoțitorii săi să plece la Kameneț Podolski prin Hotin sau Ataki s'a hotărît trimiterea prin Cernăuți sub excorta comisarului Hârlescu, sunteți rugați ca împreună cu Comandamentul Div. respectivă să dați tot concursul necesar pentru transportul la frontieră și trecerea peste graniță, trimițându-l complect fără cheltueli și necesitate.

XX.

Raport asupra călătoriei arhiducelui Wilhelm dela Cernăuți la Larga.

Conform delegației D-voastră de a conduce dela Cernăuți până la stația Larga pe Colonelul Vasil Vichiani (arhiducele Wilhelm de Habsburg) împreună cu suita sa care a venit de la București însoțit de comisarul special de Siguranță Constantin Hârlescu, am onoare a vă raporta următoarele;

Din gara Cernăuți am plecat în ziua de 7 Septemvrie, ora 13.30 și am ajuns la gara Larga la ora 19, unde eram așteptați de locotenentul Nichita din Regimentul 29 Infanterie ca delegat al Diviziei 8-a și care ne-a spus că are ordin să ne insoțească până la punctul după Nistu Vornovița legat cu cale ferată cu Larga, atunci am plecat cu trenul spre acel punct acolo însă nu am găsit punct de trecere format și peste Nistru și Ucraina nu se află un sat sau vreo autoritate legală căruia să-i putem încredința persoanele escortate că în urma înțelegerei luate intre noi trei adică Locot. Nichita, Comisar Hârlescu și subsemnatul am hotărât ca să venim din nou la gara Larga și a doua zi ca să conducem pe Colonel cu suita sa la punctul Ataki-Soroca, legat cu cale ferată și care se află în fața orașului Ucrainean Mogilev.

La ora 5 în ziua de 8 Septemvrie 1919, am plecat cu trenul din Larga și la ora 9 am ajuns la Ataki și după ce am anunțat pe Căpitanul ucrainean al punctului Mogilev care a venit cu bărcile necesare la Ataki am predat după cum se vede din alăturatul proces-verbal persoanele care ne erau încredințate.

Țin să adaog că în timpul cât am stat în contact cu arhiducele s'au arătat foarte mulțumit de modul cum a fost tratat de autoritățile române în timpul cât a stat în România mulțumindu-ne până la ora de despărțire și autorizându-ne a transmite mulțumirile sale autorităților noastre superioare.

Anexez și o notă de conversație ce a avut loc în timpul conducerei între agentul insoților și arhiducele.

Cernăuți, la 10 Septemvrie 1919.

XXI.

Procesul verbal de trecere peste frontieră a arhiducelui Wilhelm.

Astăzi 5 Septemvrie 1919.

Noi, Constantin Hârlescu, comisar special în Direcțiunea Poliției și Siguranței generale din Ministerul de Interne, Alexandru C. Panaitescu, subșef de Serviciu special de Siguranță dela Subinspectoratul General de Siguranță din Bucovina și Anghel I. Tătăranu, subcomisar cl. I în Poliția punctului Ataki-Soroca.

În conformitate cu ordinul marelui Cartier General Nr. . . . din Septemvrie 1919 și în baza delegației Domnului Director al Poliției și Siguranței Generale de a trece peste frontieră persoane notate mai jos.

Constatăm că astăzi, ora 10, s'a trecut prin punctul Ataki-Soroca, predându-se autorităților militare ucrainene pe următorii:

D-nii 1. Colonel Vasile Veșivany, Arhiducele Wilhelm de Habsburg.

D-nii 2. Căpitan Eduard Saubichi Lariemko;
3. Locotenent Nicolae Angrine Besgrichi, toți din armată;
4. Petre Chatitschike Danicof, deputat în rada Ucraineană;
5. D-na Eugenia Lariemko, soția căpitatului Lariemko.

Drept care am închiat peezentul proces-verbal în triplu exemplar.

Comisar special (ss) *Hârlescu*

Subșef de serviciu special de Siguranță:
(ss) *Panaitescu*

Subcomisar cl. I-a (ss) *Tătăranu*

XXII.

Conversația arhiducele Wilhelm cu însoțitorul său asupra problemelor de actualitate.

Foarte bine dispus chiar după o noapte de nesomn și oboseala drumului dela București la Cernăuți, în condițiunile în care le-a făcut Colonelul Vasyl Veșivany (Arhiducele Wilhelm de Habsburg) a arătat toată bună voința sa în conversația ce am avut dela Cernăuți până la Ataki, punctul pe unde a fost trecut în Ucraina.

Întrebând cu ce impresie pleacă din România, Colonelul Vasyl Veșivany (Arhiducele Wilhelm de Habsburg) mi-a răspuns foarte stabil și cu multă bună voință, exprimându-și mulțumirea sa pentru felul cum a fost tratat tot timpul șederei sale în Regat. — Continuă apoi spunând că în Ucraina este foarte puțin cunoscută simpatia de care se bucură în țara Românească și mergând direct la Cameniț-Podolski, la Marele Quartier Ucrainean, va expune Generalului Petliura observațiunile sale din foloasele ce le ar trage Ucraina fiind în legătură cu România. Ajutorul de muniție ce România a făcut Ucrainei precum și viitoarele ajutoare ce vor urma să vie din România după spusele d-lui prim-ministru Brătianu, vor face ca legăturile dintre România și Ucraina să fie din cele mai solide la care dacă ar participa și Polonia ar face un zid de nepătruns contra spiritelor resvrătite ce există în Rusia de Est.

Expunându-și apoi vederile sale asupra stărei de spirit din Rusia spune că după părerea sa acum este începutul sfârșitului Bolșevismului, și al aventurierilor evrei Lenin și Trotzki, cari pentru profitele lor financiare ce pot avea din starea de dezorganizare a Rusiei caută ca prin orice mijloc să menție starea actuală de este posibil întinderea microbului bolșevic chiar în vestul Europei pentru care avusese astfel ca agent de propagandă pe Bella Kuhn în Ungaria, care săptămânal făcea naveta între Budapesta și Moscova cu aeroplanul. Și chiar Lenin în ultimul timp a mers la Budapesta pentru întărirea lucrărilor bolșevice dintre Ungaria și Rusia.

Situația Colonelului Vasyl Veșivany (Arhiducele Wilhelm de Habsburg) o datorește în special, spune domnia sa unei convorbiri ce a avut cu primul ministru austro-ungar în timpul războiului mondial și căruia expunându-i vederile sale asupra situațiunei Austriei adaugând că nu va mai putea continua cu oprimarea diferitelor națiuni care formează conglomeratul austro-ungar, a avut ca urmare ca a doua zi un comunicat de primul ministru, să-l dea drept revoluționar și tulburător al liniștei statului. Fiind foarte democrat și cunoscând în deajuns poporul ucrainean luptând mult pentru cauza ucraineană l-a găsit ca loc de refugiu și ca loc de unde putea să-și desvolte sentimentele sale democratice, și unde a fost primit cu gradul de colonel în armata ucraineană, pe când în Austria fusese numai căpitan.

Întrebând apoi dacă în timpul șederei sale în România a avut vre-o întrevedere cu cineva din Familia Regală, mi-a răspuns că nu însă a scris o scrisoare Alteței Sale Regale Principele Carol a cărui sentimente le cunoaște ca fiind democratice având aceleași vederi ca ale sale.

Își arată multă admirație pentru soldatul român, grație căruia ordinea în Orientul Europei va fi restabilită asigurând că greutățile ce ni se fac la Conferința de pace vor avea un sfârșit înpăciuitor în favoarea noastră.

Restul discuțiunilor ce am avut cu Domnia-Sa a fost asupra voiajurilor ce le-a facut în Italia. America de Sud și Africa, istorisindu-mi cu foarte multă bunăvoință peripețiile călătoriilor.

La despărțire a mulțumit tutulor persoanelor de față pentru deosebita atențiune ce i s'a arătat în tot timpul șederei sale în Regat

cum şi persoanelor ce l-au însoţit pentru străduinţa ce au pus pentru a-i face călătoria mai agreabilă. Termină spunând că la restabilirea liniştei va mai veni încă odată în ţară pentru a meage şi la Mănăstirea Călduraşani unde a fost găzduit şi de unde are amintiri frumoase.

Pentru conformitate
Eugenie Cordaş

XXIII.

Raport despre trecerea arhiducelui prin România.

Wilhelm de Habsburg împreună cu Petrusievici, fostul dictator al populaţiei ucrainene şi 61 militarii cu familile lor refugiaţi din Kamenet-Podolski, expediaţi cu drumul de fier de Divizia 8-a la Marele Cartier General.
